

EURIPIDES DRÁMÁI

FORDÍTOTTA

CSENGERI JÁNOS

III.

A MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVKIADÓ-VÁLLALATA

ÚJ FÖLYAM,
1917—1919. CYKLUS

EURIPIDES DRÁMÁI

III. KÖTET

FORDÍTOTTA

CSENGERI JÁNOS

EURIPIDES DRÁMÁI

ELEKTRA, HELENA, ORESTES, RHESOS,
HERAKLES

FORDÍTOTTA,
BEVEZETÉSEKKEL ÉS JEGYZETEKKEK ELLÁTTA

CSENGERI JÁNOS

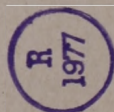

BUDAPEST,
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
1919.

123.759

123759

MORAVCSIK GYULA
KÖNYVTÁRA
1973

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

M. TUD. AKADEMIA KÖNYVTÁRA
Könyvtelt 11815 /1973 sz.

Hornyánszky Viktor könyvnyomdája Budapest.

ELEKTRA

BEVEZETÉS.

Vannak tragikus tárgyak, melyeket mind a három nagy tragikus költő feldolgozott, de ilyen azonos tárgyú darabjuk csak egy maradt reánk: *Elektra*. Aeschylus Oresteia cz. trilogiájának második része a *Síri Áldozat*, Sophokles és Euripides Elektrája egyazon tárgynak feldolgozása és semmisem tünteti fel világosabban a három költő egyéni sajátosságait, művészetüknek céltudatos eltéréseit, mint ez egymástól annyira elütő három tragédia. Nem csoda, hogy a három darab összehasonlító tanulmányának egész irodalma van, kivált a németeknél, mely ma sem szűnt meg azon munkálkodni, hogy a három Elektrának egymáshoz való viszonyát megállapítsa, eltéréseiket megvilágítsa, okadatolja s a három költői alkotást költői és egyéb szempontokból értékelje. Erre annál nagyobb szükség van, mert a görög tragédia képviselőiről való felfogásunk egy pár évtized óta nagyot változott, s így gyakran érezzük annak szükségét, hogy a régi megállapításokat revideáljuk. Így ma már aligha van kritikus, ki osztozna A. W. Schlegelnek abban az ítéletében, hogy: „Das Stück des Euripides (t. i. Elektra) ist ein seltnes Beyspiel poetischer Unvernunft“.

Az összehasonlítás szükségessé teszi a prioritás megállapítását, vagyis a három darab időrendjének bizonyosságát. Az elsőség kétségtelenül az Aeschy-

losé, ki halála előtt két évvel, Kr. e. 458-ban vitte színre az *Oresteiát*. Ebben egészben véve elfogadta a mythosi hagyományt, melyet fő vonalaiban már Homerosnál megtalálunk s melyet részletesebben a kardalköltő Stesichoros dolgozott fel, de — mint minden művében — itt is arra törekedett, hogy a mythost ethizálja vagyis a népies felfogás rátapadt salakjától megtisztítva Theodiceává, nagy erkölcsi problema istenes megoldásává magasztosítsa. A bűnöknek és bűnhödéseknek azt a nagy lánczolatát, melyet az Atridák átokverte családja fölmutat, a theologus költő szükségszerűnek, igazságosnak látta és úgy tüntette fel.

Talán nem szükséges a trilogia tartalmát részleteznünk. Tudjuk, hogy az első rész („Agamemnon“) a Trójából diadallal hazatérő Agamemnonnak hitszegő neje, Klytaemnestra keze által történt halálát adja elő s az elvetemült czinkostársak győzelmével végződik. Klytaemnestra bosszúja azonban nem jogos, mert nem az isteni igazságot, hanem az önző egyéni érdeket szolgálta. Ezért nem maradhat büntetlen. A második rész a *Síri áldozat*, mely bennünket most leginkább érdekel, az igazságos bosszú tragédiája: Agamemnon fia, Orestes a delphii Apollon parancsának engedelmeskedve nemcsak a trónbitorló Aegisthost, hanem saját anyját is megöli. E bosszú jogos 1. mert a bűnösöknek bűnhődniök kell, 2. mert isten parancsolta, 3. mert az orozva megölt király lelkének nyugalma is ezt kívánja. S a költő mégsem tekinti a problémát megoldottnak: anyagyilkosság fölött nem tud napirendre térni. Orestes szent kötelességet teljesített, mikor atyjáért bosszút állott, de anyját megölve a természet örök törvénye ellen vétkezett. Tiszta

öntudata és nyugodt önbizalma csakhamar töprengő kétségnek, örülettel fenyegető belső meghasonlásnak ad helyet s ellene támadnak a természet bocsánatot nem ismerő daemoni hatalmai, az Erinysek, hogy örületbe, halálba hajszolják. Az emberek közt, emberek által meg nem oldható problema az istenvilágba van áthelyezve a trilogia harmadik részében, az *Eumenides*-ben. Apollon, az újabb ethikus világrend istene, ki a bosszút parancsolta, védelmébe veszi az anyagyilkost, az Erinysek, a régibb felfogás képviselői, csak a tettet nézik, nem motívumát s nemcsak a bűnösnek romlását követelik, hanem Apollont is vádolják és kárhóztatják. És magának Apollonnak nincs elég hatalma, hogy pártoltját megszabadítsa; igazát sem tudja megvédeni és bebizonyítani. A delphii Apollon és az alvilág hatalmainak pörében Athena intézkedése szerint az athéni állam areopagosának kell ítélnie. De ez sem vezet eredményre: az esküdtszéknek hat szavazata fölmenti, hat szavazata elítéli a vádlottat; csak Pallas Athena fehér szavazóköve adhatja meg a fölmentést. A költő még az isteni parancsra elkövetett anyagyilkosságot sem tudta másképp megbocsáttatni, mint isteni kegyelemmel.

Századok óta tiszta sornak tekintették, hogy Aeschylus után Sophokles volt az első, ki Elektrájával — jóval Aeschylus halála (456) után — sorompóba lépett s a fönt vázolt hatalmas alkotásnak a magáét ellenébe állította; Euripides pedig csak Sophokles után — biztosan tudjuk, hogy 413-ban — lépett föl az ő Elektrájával.¹ 1883-ban egy erővel

¹ Az 1348. vers szerint a Dioskurok Sicilia tengerére sietnek, hogy megvédjék Nikias hajóhadát. E hajóhad 413 septe. tönkrement. E szerint Elektra 413 tavaszán került színre.

teljes forradalmi hang szólalt meg e kérdésben, a Wilamowitz Moellendorffé,¹ mely Sophoklesszel szemben Euripidesnek követelte az elsőséget s nem Euripides drámáját kívánta a Sophoklesével való összehasonlítás útján megértetni és megítélni, hanem megfordítva: Sophokles egész alkotását magyarázta az Euripidesétől való szándékos eltérések foglalatának. Wilamowitz — Vahlen szavaival² — oly élesen állította fel és oly erélylyel fejtegette a problémát, hogy vagy meg kellett előtte hajolni, vagy igazán alaposan meg kellett czáfolni. Sokan hozzászóltak a kérdéshez, legmeggyőzőbben H. Steiger,³ kinek magának Wilamowitznak vallomása adta meg a legszebb elégtételt: „Meine Datirung hinter das euripideische ist widerlegt; wie Euripides dazu kam, das seine zu schreiben, hat H. Steiger so gezeigt, wie ich es hätte zeigen sollen“.⁴

Minthogy tehát ez a vita 1899-ben befejezést nyert, visszatérhetünk a régi sorrendhez, vagyis először Sophokles Elektrájáról kell szólanunk, azután az Euripideséről. De azért elvitázhatatlan érdeme marad Wilamowitznak a kérdés fölvetése s nagy elmeéllal tárgyalása, mert részben ennek köszönhetjük a mai megítélés biztosabb szempontjait.

Aeschylus, mint láttuk, nagy hívó lélek volt s az ember szenvedéseinek okát az ember tetteiben kereste. Szelleme magas régiókban lebegett a földi dolgok

¹ A Hermes cz. folyóiratban: Die beiden Elektren.

² Hermes. 1891. p. 352.

³ Warum schireb Euripides seine Elektra? (Philologus. 1897 p. 561 skk.), és újabban Euripidesről irt könyvében: Euripides. Seine Dichtung und seine Persönlichkeit. Leipzig 1912.

⁴ Hermes 1899. p. 58.

fölött s theologiai elmélkedéseit és megállapításait nem engedte zavartatni az emberi élet sok visszás ügye-baja által. Sophokles sokkal gyakorlatibb szellem. Észreveszi, hogy az ember és sorsa között nincs meg mindig a kívánatos összhang, sőt, hogy a kiválóbb léleknek mostohább sors jut osztályrészül, de — mint egy pogány Jób — jámbor megadással, mondhatnók bibliai vakhittel azt tartja, hogy az embernek nincs joga bírálni isten tetteit. az istenektől a rosszat is ép úgy el kell fogadni, mint a jót; az isten előre tudja az ember sorsát és tudtára is adja: a mit mond, azt szentül el kell fogadni, ha visszásnak tetszik is. A mit tehát Apollon jósol, az szent és igaz, ha az ember tönkre megy is bele; küzdelme az ellen hiábavaló, mert győztes csak az isten lehet. „Valószínűleg legjobban meg fogja ma érteni Sophoklest az a keresztény anya, ki minden megfoghatatlan és igazságtalan életsorsban, melyet látott, a személyes, mindenbe beavatkozó, igazságos istennek a kezét látja.“¹

Csattanósan mondja ki Sophokles az ő meggyőződését Thyestesének egyik töredékében (226. Nauck):

ἀλλ' εἰς θεοὺς ὀρώμεντα, καὶ ἔξω δίκης
χωρεῖν κελεύη, καὶ οἶσ' ὁδοιπορεῖν χρεών.
αἰσχροὺν γὰρ οὐδὲν ὦν ὁφηγοῦνται θεοί.

„Tekints az istenekre, és ha jogtalan

Úton kívánják, hogy haladj, haladj azon!

Mert semmi sem rossz, a miben isten vezet.“

E szerint ha Apollon anyagiulkosság tisztét róttá Orestesre, Orestesnek e parancsot habozás és kétség

¹ Wilamowitz-Moellendorf. Hermes. 1899. p. 57.

nélkül teljesíthie kell s e tette nem büntetést, hanem dícséretet érdemel; tehát sem a furiák, sem saját lelkiismerete nem üldözheti. A felfogásnak ez a nagy eltérése magyarázza meg Sophokles drámájának egész conceptióját. Az ő drámájában mindenekelőtt nem Orestes a főszemély, mivelhogy csak eszköze az isteni bosszúnak, hanem az anyja és a bitorló Aegisthos bánásmódját évek hosszú során szenvedő martír, a cseléddé alázott hősl elkü leány, Elektra. Aeschylus Elektrája, bár szintén méltatlan a sorsa, nőies gondolkodású, bátortalan leány, ki nem mer pártot ütni anyja ellen, csak reménykedik az istenek igazságában s nem tudja, szabad-e az isteneket bosszúra kérnie. Mikor aztán a kar biztatására mégis bosszuért imádkozik, s azok el is küldik a bosszulót a hön szeretett Orestes személyében, akkor együtt kéri megható panaszban holt atyjuk segédelmét s Elektra csak gondoskodva és örködve segít a bosszú művében, a mint azt neki Orestes meghagyta. Az actio nem az övé, hanem Orestesé. Sophokles egész érdeklődését, részvétét a méltatlanul szenvedő Elektra vonta magára. Hiszen mindig az érdekelte legjobban, hogyan viseli a nagy lélek a reá mért csapásokat, hogy küzd a mostoha sorssal. Ezért nem is a bosszú műve a fődolog az ő szemében, hanem Elektra küzdelmes lelki világa; minden cselekménynek az ad jelentőséget, hogyan tükröződik vissza Elektra lelkében. Elejétől végig ő és az ő szenvedése van előttünk. Részvétellel halljuk, a mint a sorsán kesereg és bosszuért sóvárog; vele érzünk és gondolkodunk, mikor anyjának bátran szemébe vágja aljas bűnét; megrendülünk végtelen bánatán, mikor az agg nevelő Orestes halála hírért jelenti, habár tudjuk, hogy e hír koholt; bámuljuk

rendületlen lelki erejét, mikor így reménye-vesztve egymagában is meg akarja állni a bosszút s együtt örvendünk vele, mikor megtudja, hogy Orestes él, megjött, hogy Apollon parancsára megbüntesse a gyilkosokat s így őt megváltsa türhetetlen szenvedéseitől. Ez a megváltás a tragédia voltaképeni tárgya. A bűnösök meglakolnak s a dicstelen véget ért király árva gyermekei apjuk örökébe lépnek. Nem mardosó kétséggel, nem a büntető Erinysek rémes látományaival végződik a dráma, hanem örömmel és diadallal. A könyörtelen bosszút és diadalujjongást, melyben se részvétnek, se bánatnak nincs helye, Elektra szenvedéseivel és Klytaemnestráék elvetemültségével okolja meg a költő. Csakis így lehetett a minden erkölcsi érzést bántó anyagyilkosságot nemcsak kimenteni, hanem dicsérni is. S a költő művészete és harmonikus, jámbor hite még minket is megveszteget s nem tudunk elfordulni attól az Elektrától, ki kaján szívtelenséggel a végsőig fokozza az anyagyilkosság szörnyű voltát, mikor Orestesnek bekiáltja: „Kétszer sujts hozzá, ha tudsz!”

De mikor aztán eloszlik a varázs, melynek hatása alatt állottunk, észreveszszük, hogy kietlen érzés maradt vissza szívünkben, melytől nem tudunk szabadulni. Magunkba szállva kételkedni kezdünk abban az isteni igazságban, mely az igazságszolgáltatásra nem talált más eszközt, mint azt, hogy a fiúval ölesse meg az anyát.

Ilyen hatással lehetett Sophokles drámája Euripidesre is, ki nem azt tartotta, hogy:

„Nem lehet rossz, a miben isten vezet“,

hanem, hogy:

εἰ θεοί τι δρῶσιν αἰσχρόν οὐκ εἰσὶν θεοί (Nauck, 292.)

„Rosszat cselekvő istenek — nem istenek“.

Az igaz isten e szerint nem is parancsolhat rosszat: ebben sem a mythosnak, sem a drámának nem lehet igazsága. Orestes vagy mystificatio vagy suggestio szerencsétlen áldozata, mert az isten, aki ilyet parancsol, nem lehet isten. A költő így természetesen fonák helyzetbe kerül saját tárgyával, mert Apollon és parancsa nélkül, mely a köztudatban benne volt, ő se írhatja meg drámáját. Orestes tehát ő nála is Apollon parancsára cselekszik, de a költő gondoskodik róla, hogy felfogását tudtunkra adja. Ide kell iktatnom ezt a részletet:

ORESTES.

Hogy' öljem azt meg, ki engem szült, nevelt?

ELEKTRA.

970 Mint ő megölte a te és az én atyám'.

ORESTES.

Oh Phoebos! *Esztelenség volt a jóslatod!*

ELEKTRA.

Ha Apollon is balgatag, ki lesz a bölcs?

ORESTES.

Anyámat hogy megöljem, hogy' kívánhatod?

ELEKTRA.

Atyádért hogyha bosszut állsz, árt az neked?

ORESTES.

975 Ki tiszta voltam, anyagyilkossá legyek?

ELEKTRA.

De kegyeletlen, ha atyád' cserben hagyod.

ORESTES.

Anyám kiontott véreért hogy' bűnhődöm!?

ELEKTRA.

Hogyan atyáért, meg nem állva bosszuját?

ORESTES.

Isten képében nem egy rossz szellem beszélt?

ELEKTRA.

980 A szent tripúson ülve? Azt nem hihetem.

ORESTES.

S én nem hiszem, hogy helyes volna jóslata.

Világosabb beszédet a költőtől nem kívánhatunk. Hiszen nem csak ő, hanem maga Orestes is kételkedik a tanácsadónak isten-voltában vagy legalább szava helyességében.

Euripides tehát nem érthetett egyet Sophokles drámájával, nem érthetett egyet Apollon parancsával, minthogy az anyagyilkosságot semmivel se menthető bűnnek tartotta. Bizonyos mértékig visszatért Aeschylushoz, de megalkuvást nem ismerő radikalismussal nem lát módot a bocsánatra. A bűn nagyságát Aeschylos Erinyseinél is jobban bizonyítja a lelkiismeret rosszszalló szava, mely mindjárt a tett elkövetése után mind Orestesben, mind Elektrában megszólal.

Euripides Elektrája valóságos czáfolat Sophokles felfogása és Apollon parancsa ellen. Másfelől bámulatos Euripides drámáirói inventiója, melylyel a hagyományos tárgyat annyira újjá tudta alakítani. Abban csatlakozott Sophokleshez, hogy ő is Elektrát tette főszemélylyé; egyúttal azonban épen Elektra egész személyiségének megalkotásában tért el tőle leginkább.

Sophokles passiv hősnőjét a drámai actio fő hordozójává tette. Talán meglepő, a heroikus világhoz méltatlan, de annál genialisabb leleménynyel egészen új milieube helyezte s az így teremtetett új helyzetet elismerésre méltó ügyességgel egész darabjának menetére nézve pompásan kiaknázza. Elektrát ugyanis az anyja egy földműveshez adta volt hitvesül, mert csak így menthette meg az életét Aegisthostól és így remélhette, hogy születendő unokájának alacsony sorsa miatt a bosszútól nem kell tartaniok. Így aztán nem Argos bástyafalai közt, hova bejutni sem könnyű, hanem egy mezei kunyhó előtt megy végbe a nagyon is realis czelekmény, melynek hordozói így a hősi piedestálról egyszerre a mindennapi élet alantas színvonalára vannak leszállítva s szinte a költő korába vannak helyezve. Ezek már nem tekinthetik magukat kiváltságos hősöknek, félisteneknek, kiknek minden szabad, kiket más mértékkel mérünk, hanem hozzánk hasonló emberek, kiket a mieinkkel azonos erkölcsi törvények köteleznek és sujtanak.

Az isten vélt parancsa nem volna elég, hogy a kétkedő Orestest tette bírja, ehhez egy valóban *ördögi* sugalmazó kell, és ez Elektra, kinek a bosszú gondolata az éltető levegője. Ezért rajzolta a költő annyira visszataszító, megdöbbentő jellemnek, a kiben nincs semmi nemesebb érzés, a ki szűz létére képes hiszékeny anyját lebetegedése örve alatt törbe csalni, képes a legarczátlanabb tettetésre, mikor kunyhójába belépő anyját figyelmezteti:

„Hát lépj szegény lakomba, csakhogy jól vigyázz,
Hozzá ne érjen a füstös falhoz ruhád“;

a ki képes arra, hogy Orestesben is elnémítsa a vér

szavát és lankadó kezébe visszanyomja az elhullatott kardot.

Viszont, ha nem is annyira, a mennyire Elektra jellemét feketítette, javította a Klytaemnestráét s így positive is gondoskodott az anya iránti részvétünk fölkelteséről. Euripides Klytaemnestrájából nem halt ki a szülői szeretet és a leánya iránti részvét, gondoskodás. Nem kérkedik bűnével, mint Sophokles Klytaemnestrája, inkább szégyenli magát miatta (1105—6).

„Rossz néven ép ezt nem veszem, hisz’ nem nagyon Örülök én sem tetteimnek, gyermekem.“

Orestes is más, mint a Sophoklesé. Az hisz Apollon szavában, ez kételkedik; az, mint sokkal fiatalabb, nevelője és nénje befolyása alatt áll: Euripides Orestese nem sokkal fiatalabb Elektránál, s nem áll egy más idősebb ember befolyása alatt. E szerint nem pusztá eszköz, tetteért el kell vállalnia a felelősséget.

Teljesen új személyek Euripidesnél Elektra férje, a földműves és az öreg szolga. Amannak, mint személynek, nincs a drámai cselekményben jelentősége, de társával együtt szeretettel rajzolt érdekes ellentét a nagy urak vélt felsőségével és balítéleteivel szemben, s jó alkalmat ad a költőnek arra, hogy a földművelő népet, „a haza támaszát“, ¹ fölétje emelje a híres ösökkel dicsekvő, de érzületben nem ritkán szegény előkelőknek.

Ha Aeschylus fenségétől és Sophokles harmoniájától meg nem vesztegetve, elfogulatlanul olvassuk Euripides Elektráját; ha megérteni és nem minden áron hibáztatni akarjuk lelkesen védett külön-véleményét; ha jobban méltányoljuk gazdag cselekményének

¹ Orestes 920.

művészi fölépítését, mint a mennyire sajnálkozunk a tragikus kothurnus hiányán: akkor bizonyára nem fogunk igazat adni Schlegelnek vagy Bergknek, hogy Euripidesnek kár volt elődeivel versenyezve Elektráját megírni.

Tagadhatatlan, hogy a philosophus és a kritikus felülkerekedik benne a költőn, hogy az istenek és a mythos ellen protestáló dissonans hang árt a műalkotás harmoniájának, hogy színei sokszor durvák és rikítók s az így rajzolt jellemeken szemünk nem tud jóleső érzéssel megpihenni; de azért nem szabad hibául rónunk fel a genialis költőnek, hogy drámájával az emberi szellem és erkölcs történetének e fontos phasisát megjelölte, mert míg a hősi világ fenségét köznapi színvonalra szállította, addig az erkölcsi megítélés mértékeit magasabbra emelte és a nagystilusú tárgy dramatizálásában is jogot szerzett az élet realismusának.

SZEMÉLYEK.

Mykenei földmives.

Elektra, neje, Agamemnon leánya.

Orestes, Agamemnon fia.

Pylades, Orestes barátja (néma személy).

Mykenei szüzek kara.

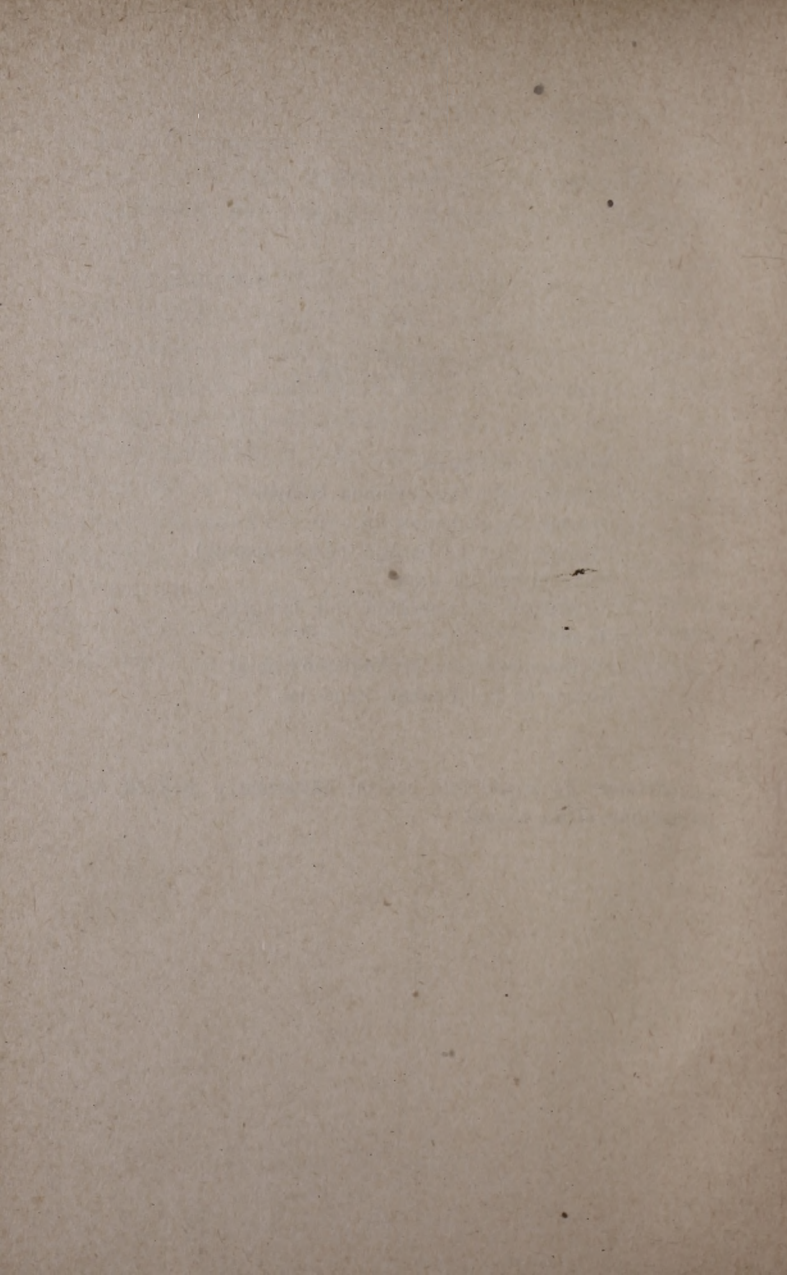
Aggastyán, Agamemnon volt szolgája.

Hiradó.

Klytaemnestra, most Aegisthos neje.

Kastor és Polydeukes, Zeus fiai.

Szintér: az argosi föld határa; háttérben a hegyek közt
parasztház. Kora reggel.

FÖLDMIVES.

- Oh ősi Argos és Inachos árnjai!
Innen vitt egykor Trója ellen nagy hadat
Ezer hajón hős Agamemnon fejdelem.
Megölte Trója ősz királyát, Priamost,
5 Megvítta Dardanosnak híres városát
S ide, Argosba tért, meg; fényes templomok
Falát barbár zsákmánynyal aggatá tele.
Szerencse járt ott véle, ám, hogy haza jött,
Megölte csalfán Klytaemnestra, hitvese
10 S bűntársa, Aegisthos, Thyestes magzata.
Így mult ki, így veszté el őse, Tantalos
Királyi trónját s most Aegisthos bírja azt
És hitvesét is, Tyndareus lányát vele.
S kiket Trójába elhajózva honn hagyott,
15 Fiát Orestest s Elektrát, a rózsaszált:
Amazt, hogy el ne érje Aegisthos keze,
Kilopja atyja nevelője s elviszi
Phokisba, Strophios¹ kezére bizza rá;
Viszont Elektra atyja házában maradt,
20 S midőn arczán az ifjuság virága nyílt,
Kezére vágyva jöttek Hellas elsei.
Aegisthos félt, hogy mint nemesnek hitvese
Atyjának szül majd bosszulót: őrizte hát

¹ Strophios phokisi király, Agamemnon sógora.

S minden kérőtől megtagadta a kezét.

25 De minthogy így is ölte a gond szüntelen',
Hogy egy nemesnek titkon is szül gyermeket,
Éltére tört, de anyja, bármily szívtelen,
Az Aegisthos kezéből megmentette őt.
Mert férjét hogy megölte, volt rá jó ürügy,¹

30 De lánya vére, félt, hogy gyűlöltté teszi.

Aegisthos ekkor ezt a tervet főzte ki:

Jutalmat ígért annak, a ki megöli

Agamemnon idegenben bujdosó fiát;

Aztán Elektrát hozzám adta hitvesül,

35 Hozzám, mykéni ősapák szülöttihez;

Mert ez irányban nem lehet gáncs ellenem,

Mert jó családból származom, csakhogy szegény

Vagyok, s pénz nélkül a nemesség mitsem ér;

Hivé: gyöngéhez adva, félsze is gyöngébb leszen.

40 Ellenben, hogyha férje nagy s előkelő,

Agamemnon alvó vérét fölserkentheti

S a bosszu napja virrad Aegisthosra föl.

De én a nőmet, Aphrodite a tanúm,

Soha sem érintettem, most is tiszta szűz.

45 Szégyelleném főrangúaknak gyermekét

Bitorlani, ha hozzá méltó nem vagyok.

Sajnálom őt is, névszerinti sógorom',

Szegény Orestest, hogyha majd Argosba jön

S meglátja nénjét, mily méltatlan frigyben él.

50 Ha van, ki balgatagnak mond, hogy ifju nőt

Hozván a házhoz, hozzá nyúlni nem merek:

Az tudja meg, hogy ferdén mond ítéletet

A józanságról, a melyről fogalma sincs.

(Elektra kilép a házból, vízeskorsó a fején.)

¹ T. i. hogy Iphigenia haláláért áll rajta bosszút.

ELEKTRA (az égre tekintve).

- Homályos éj te, csillagtábornak ringató,
 55 Te látsz, midőn — vizeskorsó a fejemen —
 Ki a forrásnak kútfejéhez indulok;
 — Nem inség hajt rá, ám az isteneknek így
 Aegisthos durva gögjét megmutathatom —
 S atyámért a nagy égre küldhetem jajom.
 60 Mert Tyndareus gonosz leánya, az én anyám,
 Hazúl elűzött engem férje kedveért;
 És most már Aegisthosnak szülvén gyermeket,
 Engem s Orestest csak különzőknek tekint.

FÖLDMIVES.

- Boldogtalan, miattam mért kinzod magad
 65 Kemény dologban, te, az úrilag nevelt?
 S hiába mondom, abba csak mégsem hagyod!

ELEKTRA.

- Téged, barátom, istenként becsüllek én,
 Mert balsorsomban gúny tárgyává nem tevé.
 Nagy üdv bajban levő emberre nézve oly
 70 Orvost találni, melyet benned én nyerek.
 Illő, a hogy tőlem telik, kéretlen' is
 A munka terhét megkönnyítnem válladon
 És egy részét viselnem. Mert hisz' künn neked
 Elég a munkád; a ház dolgait nekem
 75 Kell végezni, mert kedves, hogyha ajtaján
 Belép a munkás és mindent rendben talál.

FÖLDMIVES.

Menj, hogyha tetszik. Nincs házunktól messzire
 A forrás; én is, a mint megvirrad, megyek,
 Mezőre hajtom a bikákat és vetek.

80 Mert a ki rest, bár istent hordoz ajkain,

Tétlen kezekkel meg nem szerzi kenyerét.

(Két irányban eltávoznak. Szünet mulva szolgálktól kísérve föllép
Orestes és Pylades.)

ORESTES.

Pylades, téged a világon leghivebb

Felemnek, legjobb emberemnek tartalak.

Oh, mert Orestest te becsülted egyedül

85 Szörnyű bajában, melybe Aegisthos veté,

A ki istentelen anyámmal jó apám'

Megölte. Isten jósszékétől érkezém

— Nem tudja senki — Argosnak határra

Atyám halálát megtorolni gyilkosin.

90 Az elmúlt éjjel síri házához menék

És könnyet ontva egy hajfürtöt szentelék,

S a sír oltárán bárány vérét áldozám:

Semmit se sejt az, a ki most e föld ura.

De a falak közé nem tészem lábamat;

95 Kettős a terv, a mely e föld határra

Hozott; az egyik: légyen visszaszökni mód

Másik határba, hogyha rám ismernek itt,

És néném fölkeresni; azt mondják, hogy itt

Lakik, mert férjhez ment és nincs lányosorba' már.

100 Őt vágyom látni, hogy bosszúmban társ legyen,

S megtudni tőle, benn hogy' állnak dolgaink.

(Mindinkább virrad.)

De Eos immár lángszemével széttekint;

Ez ösvényről hát távolodjunk félre most.

Tán egy szántóvető vagy szolgálóleány

105 Mutatkozik majd, a kit megkérdezhetünk,

Testvérem háza vajjon e tájon van-é,

(Elektra jó vissza a forrástól, korsó a fején.)

Ép' egy cselédet látok ott közelgeni,

Forrásvizet hoz korsajában nyirt¹ fején.

Üljünk le hát, Pylades, s kérdezzük meg őt,

110 Nem hallhatunk-e némi hírt mind affelől,

Miért ez ország tájékára érkezénk?

(Félrevonulva leülnek. Elektra föllép.)

ELEKTRA (egyedül).

Első strópha.

Lépteidet szaporázva siess, oh!

Lépj be, lépj, fakadozva könnyed.

Oh jaj nekem!

115 Hajh, Agamemnon lánya vagyok,

Klytaemnestra az én anyám,

Tyndareus gyűlölt leánya,

S Argos népe „szegény Elektra“

Nevén emleget engem!

120 Jaj, mily rettenetes kinok

Közt telik életem!

És te sirodba' pihensz, atyám,

Nőd oltotta ki éltedet

Aegisthossal, a gazzal.

125 Rajta, zokogd el a régi panaszt,

Úgy sincs más örömöd, csak a könny.

Első antistrophá.

Lépteidet szaporázva siess, oh!

Lépj be, lépj, fakadozva könnyed!

Oh jaj nekem!

130 Mely föld most a te otthonod,

Hol bolygasz. te szegény öcsém,

Itt hagyván iszonyú kinok

Közt nyomorult testvéredet

Édes atyánk lakában?

¹ Gyász jele.

- 135 Küldd, küldd, Zeus, őt mielőbb
 Megváltani engem a kintől
 És megállani bosszuját
 Atyja kiontott véreért,
 Léptét erre irányozd.

Második stropha.

- 140 Tedd le a földre fejedről a korsót
 S zengjen atyádért bús panaszidnak
 Éji siralma!
 Gyászos hádesi, hádesi
 Dalokat bocsátok
 A sirodba le, édes atyám,
 145 Búban élek örökké,
 Körmömmel nekiesve mind'
 Tépem, szaggatom arczomat
 És keseregve halálodon
 Nyírt fejemet veri öklöm.

- 150 Ah, ah! verd fejedet, verd!
 Mint a folyóvíz habjainál
 Búgja a zengő hattyu dalát
 Vágyva szerelmes atyja után,
 A ki a háló hurkaiban
 155 Elvesze, úgy kesereglek,
 Gyászosan elhunyt édes atyám!

Második antistropha.

- A ki utólszor a rémes enyészet
 Átkos fürdőjébe' fürödtél . . .
 Jaj nekem, oh jaj!
 160 Oh mily szörnyü szekerczecsapás
 Volt az és mily szörnyü
 Az is, a hazatérés!

Nem diadalmi szalaggal,
 Nem fogadott koszorúval a nőd,
 Nem! Kétélü szekercze köszöntött
 165 És Aegisthos, az új férj,
 Diadalt hahotáza fölötted.

(Föllép a mykénei szüzek kara.)

KAR.¹

Agamemnon leánya, Elektra,
 Íme, tehozzád jövök én
 Kis kalibád közelébe.
 Mert jöve egy tejivó ember mi közénk,
 170 Egy mykénei bércczilakó
 És azt hirdeti, holnapután,
 Argosi Hera ünnepe leszén
 S templomához özönlenek
 Tánczot lejteni a szüzek.

ELEKTRA.

175 Nem sovárogo az én szegény
 Szivem ünnepi pompa után,
 Kedvesim, és arany ékszerekért.
 Én nem vágyom az argosi szüzek
 Serge közé, hogy az ünnepi karban
 180 Tánczra lebegjen a lábam.
 Könny özönében
 Töltöm az éjet s nappal is
 Könnyek közt telik éltém.
 Nézd csak összekuszált hajamat,
 185 Nézd a ruhám foszlányait is:

¹ Plutarchos beszéli (Lysandros 15), hogy e parodosnak előadásával egy phókisi arra bírta a győztes spártaiakat, hogy kiméljék meg Athént, mert átallottak oly várost eltörölni a föld színéről, mely ilyen költőnek adott életet.

Illenék-e fejedelmi leányhoz,
 Egy agamemnoni sarjhoz,
 S ahhoz a hőshöz, a ki Tróját
 Egykor a porba tiporta?

KAR.

Harmadik antistropa.

- 190 De nagy ám a Hera hatalma!
 Jöjj, adok én kölcsön neked
 Ünnepi, nagybecsü öltönyt
 S bájaidat növelő arany ékszereket.
 Azt hiszed tán, pusztá könyűvel,
 Isteneket nem imádva
 195 Ellenidet levered? Nem könnynek az árán,
 Csak, ha tiszteled istenid:
 Úgy lesz boldog az élted.

ELEKTRA.

- Meg nem hallja fohászimát
 Egy isten se: feledve van,
 200 Mennyiszer áldozá nekik atyám.
 Jaj nekem, a kinek atyja a sírban,
 És a kim él, az számkivetetten
 Bolyg idegenben az árva;
 Tán rabszolgai
 205 Asztal mellett tengeti éltét
 A dicső apa sarja?
 És én e nyomorult kalibában
 Zordon bércki vadonban
 Lelkem emésztve itt lakom
 210 Számkivetetten az ős palotából.
 És az anyám idegen nyoszolyában
 Nyugszik a czinkosa keblén.

(Szünet.)

KARVEZETŐ (Elektra elé lépve).

A görögökre és házadra sok csapást
Zúdított volt anyád testvére, Helena.

ELEKTRA (meglátja a közeledő Orestest és Pyladest).

215 Jaj, asszonyok, meg kell szakítnom a panaszt!

Házunk mellett tanyát ütött idegenek

Buvóhelyükről épen erre tartanak!

Ti arra, én a házba, fussunk el hamar:

Gonosz csavargók útjából kitérni jó.

ORESTES.

220 Maradj, ne rettegj karjaim', boldogtalan!

(Elállja az útját.)

ELEKTRA (Apollon szobra elé bórul).

Phoebos Apollon! Védj, hogy meg ne öljenek!

ORESTES.

Inkább megölnék mást, kit méltán gyűlölök.

(Föl akarja emelni.)

ELEKTRA.

Távozz', ne érintsd, kit nem kell érintened.

ORESTES.

Nincs senki, a kit több joggal érintenék.

ELEKTRA.

225 Házam körül karddal miért leselkedel?

ORESTES.

Maradj, hallgass meg s egyetértesz énvelem.

ELEKTRA.

Hatalmasabb vagy, jól van, a tied vagyok.

ORESTES.

Öcsédtől jöttem s tőle híreket hozok.

ELEKTRA.

Oh drága! Élve láttad avvagy már halott?

ORESTES.

230 Ő él! Először is jót hirdetek neked.

ELEKTRA.

Oh, áldva légy e kedves szó jutalmaul!

ORESTES.

Reád is épp úgy szálljon áldás, mint reám.

ELEKTRA.

Szegény száműzött, mondd, mely földön bujdokol?

ORESTES.

Hol ez, hol az a város szab törvényt neki.

ELEKTRA.

235 De élelemben nem szenved talán hiányt?

ORESTES.

Betevő falatja megvan, ám a száműzött szegény.

ELEKTRA.

S mily üzenettel küldé hozzám tégedet?

ORESTES.

Tudjam meg, élsz-e, és hogy milyen sorsban élsz?

ELEKTRA.

Nem látod mindjárt elcsigázott testemet?

ORESTES.

240 Oh látom, a bú szánandóan megviselt.

ELEKTRA.

S borotvával lenyírva láthatod fejem.

ORESTES.

Búsulsz atyád halálán és testvéreden.

ELEKTRA.

Oh hogyne! hol találhatnék drágábbakat?

ORESTES.

Jaj, hát öcséd nálad drágábbat hol talál?

ELEKTRA.

245 Szeret, de tőlem messze van, nincsen velem.

ORESTES.

A várostól te mérthogy ily távol lakol?

ELEKTRA.

Méltatlan nászra léptem én, oh idegen.

ORESTES.

Szegény öcséd! Nos és melyik mykénivel?

ELEKTRA.

Nem, a kivel atyám remélte egykoron!

ORESTES.

250 Csak mondd, öcsédnek hadd tudjam megmondani.

ELEKTRA.

Ez itt férjem hajléka, itt lakom vele.

ORESTES.

Ez egy hajcsárra vagy tán napszámosra vall.

ELEKTRA.

Szegény, de jó ember s irántam oly kegyes.

ORESTES.

S kegyes-voltát urad mivel mutatja ki?

ELEKTRA.

255 Ágyamhoz ő sohsem mert közelíteni.

ORESTES.

Fogadalomból? Vagy becsmérel tégedet?

ELEKTRA.

Mert meggyalázni átallá szülőimet.

ORESTES.

Hogyan lehet, hogy ily nászt kötve nem örül?

ELEKTRA.

Úgy véli, nászapánknak nem volt rá joga.

ORESTES.

260 Értem! S Orestes bosszujától félhetett.

ELEKTRA.

Attól is, úgy van; aztán józan és szerény.

ORESTES.

Ah!

Derék egy ember hát, jutalmat érdemel.

ELEKTRA.

Ha majd honába tér, ki most oly messze van.

ORESTES.

S hogy véled ezt tegyék, elszívelé anyád?

ELEKTRA.

265 Férjét pártolja a nő és nem gyermekit.

ORESTES.

Mért bánt Aegisthos véled ily méltatlanul?

ELEKTRA.

Ily nászbul, azt remélte, hitvány sarj ered.

ORESTES.

Igen, ne szülhess oly fiat, ki bosszút áll!?

ELEKTRA.

Ez volt a célja! Bár lakolna még ezért!

ORESTES.

270 Anyádnak férje tudja-é szűz-voltodat?

ELEKTRA.

Nem tudja, eltitkolják ő előtte ezt.

ORESTES.

E nők, a kik hallják szavunk', hozzád hivek?

ELEKTRA.

Hiven megőrzik, a mit tőlünk hallanak.

ORESTES.

Ha ide jönne Orestes, mit tenne most?

ELEKTRA.

275 Azt kérded? Légyen! Hát várhatna még tovább?

ORESTES.

S mi módon ölhetné meg apja gyilkosít?

ELEKTRA.

Azt merve ellenségén, mit apján azok.

ORESTES.

S anyádat is meg mernéd ölni ő velük?

ELEKTRA.

Avval a bárd dal, mely levágta jó atyám.

ORESTES.

280 Ezt eltökélted? És megmondhatom neki?

ELEKTRA.

Anyám vérét kiontva — halni kész vagyok.

ORESTES.

Ah!

Bárcsak közel vón s hallaná Orestes ezt!

ELEKTRA.

Barátom, én akkor sem ismernék reá.

ORESTES.

Igaz, hisz' gyermekkorban már elváltatok.

ELEKTRA.

285 Csak egy ismerne rá barátaid közül.

ORESTES.

Az, ki a gyilkosoktól megmentette őt?

ELEKTRA.

A jó öreg, ki atyám nevelője volt.

ORESTES.

S atyádnak tisztességes síri ház jutott?

ELEKTRA.

Olyan, a milyen: házából kivettetett!

ORESTES.

- 290 Oh jaj, mit mondasz? Hisz' idegen szenvedés
Érzése szintén marczangolja kebelünk'.
De csak beszélj, hogy megvigyem öcsédnek is,
A mit szükséges — bármiként fáj — hallani.
A műveletlen szívben részvét nem honol,
295 Csak a műveltben; így nem ép' veszélytelen
A bölcsesség, a mely mások fölé emel.

KARVEZETŐ.

Az ő vágyával szívemé is egyező,
Mert távol élve a várostól, nem tudom
A végbement bajt; most szeretném hallani.

ELEKTRA.

- 300 Legyen, ha meg kell lenni! Szörnyű sorsomat
És jó atyámét hallja meg a jó barát.
S ha szólni készletsz, kérve kérlek, idegen,
Orestesnek jelentsd az én s az ő baját:
Először is, mily mez borítja testemet,
305 Mily szenny tapad rám és mily hajlékban lakom
Én, a királyi palotában fölnevelt;
Hogy fáradozva a ruhám' magam szövöm,
Másképp ruhátlan' járhatnék inségesen;
Forrásvizet meríteni én magam megyek,
310 Tánczból kizárnak, ünnepet nem ülhetek.
Kerülöm asszonyok sergét, hisz szűz vagyok

- S kerülöm Kastort, bárha, míg az istenek
 Közé nem szállt,¹ méltó arája voltam én.
 Anyám meg ott ül trónusában, Phrygia
 315 Zsákmánydiszében, s trónja mellett állanak
 Atyám szerezte ázsiai hölgyei,
 Arany kapcsoktól csillog hosszú öltönyük.
 Atyám vérének foltjai a ház falán
 Még el se halványultak, s gögös gyilkosa,²
 320 Kocsira száll, a mely atyámat hordozá,
 S a pálczát, mely vezérlé hellenek hadát,
 Vérszennyezett kezébe kapva kérkedik.
 De Agamemnon sírja tiszteletlen' áll,
 Sem áldomást, se mirtuszágot nem kapott,
 325 S az oltárán se füstölg áldozat soha.
 Sőt azt mondják, az én anyám dicső ura
 Bormámorában a sírhantra rászökell,
 Kővel dobálja atyám márványoszlopát
 És ellenünk ily szóra nyílnak ajkai:
 330 „Nos, hol marad Orestes? Itt van-é sirod'
 Megvédni?“ — Ily gúny éri a távollevőt.
 Vidd ezt hirül, oh kérve kérlek, ő neki.
 S velem üzennek, mint tolmácscsal többen is:
 A két kezem, nyelvem, boldogtalan eszem,
 335 Lenyírt fejem és édes atyja, a halott.
 Atyánk leverte Phrygiának sergeit:
 Szégyen voln' az, ha ily atyának magzata
 Egy ilyen embert el nem tudna tiprani.
- (A földmives visszatér.)

¹ Kastor és Polydeukes t. i. Zeus fiai, haláluk után csillagokká lettek. Elektra Kastornak unokahúga és menyasszonya volt. „Kerülöm Kastort“ = kerülöm K. emlékét, szégyenlem magamat tőle.

² Aegisthos.

KARVEZETŐ.

De íme, éppen a te férjed jó felénk
340 És abba hagyva dolgát házához siet.

FÖLDMIVES (Elektrához).

Ej, lám; ajtóm előtt miféle vándorok?
Vajjon mi hozta őket a mi falusi
Házunkhoz? Engemet keresnek? Rút dolog
Asszonynak ifju néppel szóba állani!

ELEKTRA.

345 Oh, kedvesem, ne gyanakodjál én reám!
Megmondom a valót. Ez a két idegen
Orestestől hozott üzenetet nekem.
Oh, ifjak, ne vegyétek rossz néven szavát!

FÖLDMIVES.

Mit mondanak? Orestes látja a napot?

ELEKTRA.

350 Azt mondják, él, s szavuknak én hitelt adok.

FÖLDMIVES.

Atyjára s a te balsorsodra gondol-e?

ELEKTRA.

Remélem, ám erőtlen a földönfutás.

FÖLDMIVES.

S Orestesről miféle hírt hoztak neked?

ELEKTRA.

Sorsom' kitudni küldte őket ép' ide.

FÖLDMIVES.

355 Nos hát azt látják és hallják szavadbul is.

ELEKTRA.

Tudják, előttük nem titok már semmi sem.

FÖLDMIVES.

Hát akkor ajtónk mért nem áll kitarva rég'?

(Az idegenekhez.)

No rajta, lépjete be! A jó hírekért

Szegény házamnak legyetek vendégei.

(Az idegenek szolgálaihoz.)

360 Szolgák! Vigyétek a szobába holmijuk'.

Semmi szabódás! Kedvesek a jó barát

Küldöttjei. Habár szegény ember vagyok,

Nem lesz a lélek bennem soha nemtelen.

ORESTES (Elektrához).

Az égre! Ez az ember az, ki *színleg* él

365 Frigyben veled s Orestest meggyalázni fél?

ELEKTRA.

Szegény fejemnek, úgy van, ő a hitvesem.

ORESTES.

Ah!

Hogy a nemes kebelnek nincs külső jele!

S zavarral teljes emberi természetünk.

Mert láttam én már sok derék ember fiát,

370 Ki csak mi-haszna, s hitványaknak jó fiát;

És gazdagot, ki érületben volt szegény

S szegény emberben fenkölt, szép gondolkodást.

Mi hát a mérték, mely szerint itélni kell?

Tán a *vagyon*? Bizony rossz bíró lenne az.

- 375 Vagy a *szegénység*? Ám ez kóros állapot:
 Szükség az embert gyakran rosszra készíti.
 A *harczi készség*? Ámde látva a gerelyt,
 Ki mondhatná meg, szívnemesség hol lakik?
 Hagyjuk tehát e kérdést eldöntetlenül.
- 380 Imé ez itt, Argosban számot sem tevő,
 Kit nagyra nem fűtt fényes ősök hírneve,
 Az egyszerű nép közt deréknek bizonyult.
 Ti, kik hiú balvéleménynyel teljesen
 Tévelygtek és nem tette, jelleme szerint
- 385 Ítéletek meg a jót, nem balgák vagytok-e?
 Csak ilyeneknek virulhat a városa
 És háza; míg sok lelketlen nagy hústömeg
 Csak a piac látványa. Hisz' a gyöngye láb
 Épp úgy megállja helyét, mint az izmosabb.
- 390 Ezt csak természet és bátorság dönti el.
 Így hát — Orestes, a kinek a kedvéért
 Ide jöttünk, bárhol is van, erre érdemes —
 A szíves-látást elfogadjuk. Menjetek
 Előre, szolgák! — Oh inkább kívánok én
- 395 Szegény, de szíves gazdát, semmint gazdagot.
 E vendéglátás méltó hálát érdemel, (Elektrához)
 S még jobb' szeretném, hogyha testvéred keze
 Vezetne bé a boldog házba boldogan.
- Megjő talán még, nem csal Apollon szava,
 400 De emberek jóslása mind üres beszéd.
- (Pylades a szolgákkal már előre ment volt, most Orestes is beindul.)

KARVEZETŐ.

Elektra, szívem' most inkább, mint bármikor
 Öröm hevíti, mert ha nem csal érzetem,
 Sorsod, ha lassan is, de jobbra változik.

ELEKTRA (férjéhez).

Boldogtalan te, tudva, házad mily szegény,
405 Magadnál úribb vendéget miért fogadsz?

FÖLDMIVES.

Ha nemesek, a szűkös viszonyok között
Nem ép' oly jól meglesznek, mint bőség ölén?

ELEKTRA.

Ha már ezt elhibázták ily szűk viszonyok
Közt, menj a Spárta s Argos széleit szelő
410 Tanaos vizéhez: nyáját ott legelteti
A városból kiűzve jó, öreg hivünk,
A ki atyámat fölnevelte hajdanán,
És mondd meg néki, jöjjön és vendégeink
Ellátására hozzon egyet-mást nekünk.
415 Örülni fog s az éghez hálaszót rebeg,
Hallván, hogy él, kit ő megmentett, a fiú.
Az atyai házból, anyámtól nem kapunk
Semmit, sőt megrettenne a boldogtalan,
Ha hallaná a hírt, hogy él Orestesünk.

FÖLDMIVES.

420 Ha úgy kívánod, hát hirül viszem szavad
Az aggastyánnak. Ám te menj be most hamar
S végezd a dolgot. Ha utána néz a nő,
Sokat talál, mit asztalára föltehet.

Akad bizonynyal annyi még a ház körül,
425 Hogy elláthassuk őket egy napig vele.

(Elektra bemegy.)

Ha eltűnődik elmém ily alkalmakon,
Csak akkor látom, mily nagy hatalom a pénz,
Vendéget látni és költséggel a beteg

Testet megorvosolni. A mindennapi
 430 Életre nem sok kell; hisz', ha jóllakhatott,
 Szegény vagy gazdag, épen annyit ér vele. (El.)

KAR.

Első strophá.

Híres gályák, egykor Trója ellen szállók
 Végtelen számú evezőkkel,
 Együtt lejtve a Nereisek seregével,
 435 Ott, hol a delfin, a dalszerető
 Bukdácsolt a hajó sötét
 Orra előtt karikázva:
 Ti vittétek a gyorsrohamú
 Achillest, a Thetis fiát
 440 Agamemnonnal a trójai
 Földre, a szép Simoishoz.

Első antistrophá.

S Nereus lányi¹ elhagyák Euboea partját
 És vitték az aranymivű pajzsot
 — Hephaestos keze verte remekben az üllőn —
 445 S a pelióni, az ossai szent
 Rengetegben a hőst keresék,²
 Nymphai őrhelyeken,
 Hol lovak atyja fölnevelteté
 Hellasnak szemefényeül
 450 Nője, Thetis gyorslábú fiát,
 Atrida-párnak az üdvét.

Második strophá.

Egy, a ki Trója alól jövet itt vete horgonyt
 Argosi révnek ölében,

¹ Thetis testvérei.

² Mert a Pelion hegyén lakott Cheiron, Achilles nevelője.

- Hozta a hírt, hogy Achilles
 Híres pajzsa mezőin ilyen
 455 Rettenetet keltő alakok
 Rémitik a trójai serget:
 A paizs körbefutó karimáján
 Tengeri síknak a habja fölött
 — Szárny a bokáján — száll tova Perseus,
 460 Tartja levágva a Gorgo-fejet
 S véle repül a Zeus hiradója,
 Maia mezőszerető csemetéje.¹

Második antistropa.

- És a paizs közepén ragyogott a vakító
 465 Napnak a fénykorongja
 A repülő paripákkal,
 És a csillagok égi kara,
 Pleiasok és Hyasok,² csupa rém,
 Hektort futamítani vágyók.
 470 És az aranyveretű sisakormón
 Sphinx viszi karmai közt a talány
 Áldozatát,³ s pánczéллеmezén
 Lángot okádva rohan sebesen
 — A levegőbe fölrepülő Pegazusnak
 475 Nézve utána — a rémes oroszlán.⁴

EPODOS.

És a halálos kardja vasán négyes fogat indul,
 És a nyomában porfelhők kavarnak.

¹ Hermes, ki Perseust segítette; ő adott neki sarlót, hogy azzal a Gorgo fejet levágja.

² Pleiasok a Fiastyúk; Hyasok: 7 csillag a Bika jegyében.

³ A thebai Sphinx mindenkit megölt, a ki talányát megfejteni nem tudta. Oedipus fejtette meg a talányt s ölte meg a Sphinxet.

⁴ A Chimaera, melyet Bellerophon győzött le Pegazusán ülve.

Ily híres lándzsaforgatók

480 Királyát ölted meg, gonosz,
Kéjvágyó Tyndareus-leány;
Téged az istenek egykor ezért
Szörnyü halálra küldenek

485 S én hiszem, egykor látni fogom
Még a nyakadból a vért bugyogni.

(Jő Agamemnon agg nevelője megrakodva. Nehezen kapaszkodik a lejtőn.)

AGGASTYÁN.

Hol van, hol ifju asszonyom, parancsolóm,
Agamemnon lánya, régi növendékemé?

Ah ezt a hágót mely házához fölviszen,

490 Törékeny agg lábammal járnok oly nehéz!
De kedvesimhez mégis csak fölvoncsolom
Görnyedt gerinczem és támolgó térdeim.

(Elektra kijő a házból.)

Kedves leányom — látlak már a ház előtt! —

Jövök s hozom nyájambul e szopós barit,

495 Az anyja emlőjétől elszakítva ép';
Hozok virágot és frissen sajtolt turót
S Dionysos régóta őrzött, illatos
Aranynedűjét, bár kevés, de egy pohár
Gyöngébb italt is ízletessé édesít.

500 Hát menjen ollyik s vendégeinknek adja be,
Míg én ruhámnak foszlányos szegélyivel
Könnyekbe lábbadt két szemem törölgetem.

ELEKTRA.

Mondd, jó öreg, szemedből könny miért fakad?
Ínségem fölveré tán bús emlékidet?

505 Vagy Orestest siratod, szegény földönfutót
S atyámat, a kit hasztalan dédelgetél
Magadnak és barátaidnak egykoron?

AGGASTYÁN.

- Oh hasztalan! De mégse mulaszthattam el:
 Az utamról letérve sírjához menék
 510 És ott magamban térdre hullva könnyezém;
 E tömlőből, melyet vendégidnek hozok,
 Áldoztam és a sírra mirtuszt tüzelék.
 Hát im' a máglyán egy sötétgyapjas juhot
 Látok levágva frissen ontott vériben
 515 És szőke fejről lenyírott hajfürtöket.
 És elbámultam, gyermekem, hogy vajh ki mert
 A sírhoz jönni? Semmikép sem argosi!
 Én azt hiszem, testvéred jött titkon haza
 És atyja elhagyott sírját ő ápolá.
 520 Nézd össze tenhajaddal e hajfürtöt itt:
 Hajad színével színe, nemde, egyező?
 Gyakorta, kikben egy atyának vére foly,
 Testükben is sok a hasonlatos vonás.

ELEKTRA.

- Nem bölcs emberhez illőket beszélsz, öreg!
 525 Ha azt hiszed, hogy bátorlelkű, hős öcsém
 Félvén Aegisthost, lopva jött e földre meg.
 S hajunknak színe hogy lehessen egyező?
 A küzdőtéren nőtt fel a nemes fiú,
 És én az asszonyházban! Egyezés hogyan legyen?
 530 Aztán sokaknak egybevág hajuk színe,
 Öreg, habár nem egy vérből eredtek is.¹

¹ Euripides itt kétségkívül Aeschylost kritizálja, valamint a köv. sorokban is. Aeschylos ugyanis az Oresteia második részében a haj és lábnyom egyezéséből s Orestes köpenyének himzéséből vonat Elektrával következtetést arra, hogy Orestes járt atyja sírjánál.

AGGASTYÁN.

Hát menj és illeszd a nyomába talpadat,
Nem vág-e össze lábatoknak mérete?

ELEKTRA.

Hogyan lehetne látható a láb nyoma
535 Olyan köves talajban? És ha látható,
Fiú- s leánytestvérnek nem lehet soha
Egyforma lábuk; csak nagyobb a férfié!

AGGASTYÁN.

De hogyha jöhet testvéred, nem lenne-e

— — — — —¹

Biztos jel ten-kezed szövésén, a ruhán,
540 A melyben a gyiloktól megmentettem őt?

ELEKTRA.

Hát nem tudod, hogy Orestes elbujdostakor
Még gyermeklány valék. s ha szőttem volna is
A gyermeknek, mikép viselje most is azt,
Ha csak a testtel együtt nem nő a ruha?
545 Egy részvevő vándornak a hajfürtje ez,
Vagy földié, ki kémszemektől ment maradt.

AGGASTYÁN.

Vendégeink hol vannak? Mert óhajtanék
Beszélni velük a te testvéred felől.

ELEKTRA.

A házból éppen gyors léptekkel jönnek, ím!
(Orestes és Pylades szolgálóikkal együtt jönnek a ház felől.)

¹ Nyelvi okokból egy sornyi hézagot állapítottak meg.
A fordítás nem érezteti a hiányt.

AGGASTYÁN.

550 Előkelők! De a látszat gyakorta csal.
 Vannak sokan előkelők, kik aljasok.
 De megszólítom: Üdv nektek, vendégeink!

ORESTES.

Légy üdvöz, agg!

(Elektrához:)

Melyik barátod birtoka
 Ez a maradvány, a mely egykor férfi volt?

ELEKTRA.

555 Atyámat, oh barátom, ő nevelte föl.

ORESTES.

Mit mondasz? S ő mentette meg testvéredet?

ELEKTRA.

Ez az, ki megtartotta, ha valóban él.

(Az aggastyán eközben vizsga szemmel
 nézegette Orestest.)

ORESTES.

Ejh ha!

Mit vizsgál ez, miként ha ezüst pénz jegyét
 Kutatná? Olykihez hasonlónak talál?

ELEKTRA.

560 Örvendve néz, hisz' Orestes kortársa vagy.

ORESTES.

Ki néki kedves. Ám mért jár engem körül?

ELEKTRA.

Ezen, barátom, magam is csodálkozom.

AGGASTYÁN (kitörő örömmel).

Úrnóm, Elektra, istenedhez küldj fohászt!

ELEKTRA.

Miért? Jelenvaló az, vagy távollevő?

AGGASTYÁN.

565 Egy drága kincsért, melyet istened mutat.

ELEKTRA (szemét és kezét égre emelve).

Esdeklek ím' az Éghez. —

Nos, mi az, öreg?

AGGASTYÁN (Orestesre mutatva).

Most nézd, leányom, legdrágábbik kincsedet.

ELEKTRA.

Már rég' gyanakszom, hogy nincsen helyén eszed.

AGGASTYÁN.

Nincsen helyén, ha itt látom testvéredet?

ELEKTRA.

570 Öreg, mit mondasz váratlan', reménytelen'?

AGGASTYÁN.

Orestest látom, Agamemnon magzatát.

ELEKTRA.

Van-e bizonyság, a melyben megnyughatom?

AGGASTYÁN.

Szemöldökén e sebhely; még itthon veled
Őzet hajszolva elcsuszott és úgy üté.

ELEKTRA.

575 Hogy mondod? Úgy van, látom az ütés nyomát.

AGGASTYÁN.

Mért késel hát ölelni drága kincsedet?

ELEKTRA.

Nem, nem tovább, öreg! Meggyőzte lelkemet
Ez a bizonyosság. — (Nyakába borul Orestesnek.)

Csakhogy itt vagy, drága lény,
S bírlak váratlan'! . .

ORESTES (karjaiba szorítva).

Én is végre tégedet!

ELEKTRA.

580 Soha se hittem!

ORESTES.

Nem reméltem én se már!

ELEKTRA.

Te vagy valóban?

ORESTES.

Egyetlen ótalmazód,
Ha jó fogást tesz hálóm, melyet kiveték.
Remélem. Istenekben hinni nem lehet,
A jogtalan ha diadalt ül a jogon.

(Tovább ölelkeznek.)

KAR.

585 Oh csakhogy eljövél végre, te drága nap!
Földerültél s visszaadtad őt,

Fénysugárunk', a ki messze,
 Ős lakából számkivetve
 Hontalan' bujdosott.

590 Az isten, az isten az, a ki honába
 Hozá. Kedvesem,
 Tárd égre két kezed, tárd ajkadat,
 S küldj hű fohászt, hogy üdv kísérje
 595 Városába testvérednek lépteit.

ORESTES (Elektra karjaiból kibontakozva).

Helyes! Ölelkezésünk édes örömet
 Éldeltük és éldelni fogjuk újra majd.
 De most, öreg — hisz' éppen jókor érkezel —
 Szólj, hogy torolhatnám meg nemzöm gyilkosát
 600 [S anyámat, a ki undok nászban él vele?]¹
 Maradt-e még Argosban egy-két emberem
 Vagy jó szerencsémrel mindenki elhagyott?
 Kihez forduljak? Nappal-é vagy éjtszaka?
 Mily úton férjek ellenségimhez közel?

AGGASTYÁN.

605 Fiam, a bajban jó barátod nincs sehol.
 Mert ritka nagy szerencse, ha van oly hivünk,
 A ki velünk jó és balsorsban osztozik.
 Mivel tehát itt jó barátod nincs sehol
 És nincs reményed, hallgass rám és tudd meg azt,
 610 Karodtul és szerencséd-től függ a siker
 Hogy visszavívhasd ősi házad s városod.

ORESTES.

Tehát, hogy ezt a célt elérjük, mit tegyünk?

¹ E sort törli Wilamowitz.

AGGASTYÁN.

Anyáddal együtt Aegisthost meggyilkolod.

ORESTES.

Ez a babér kecsegtet: hogy nyerhessem el?

AGGASTYÁN.

615 Ne menj be semmi áron a falak közé.

ORESTES.

Mert ott testőrök és lándzsások környezik?

AGGASTYÁN.

Úgy, eltaláltad, mert fél tőled s nyugta sincs.

ORESTES.

Helyes, tehát tanácsolj, mit tegyünk, öreg?

AGGASTYÁN.

Figyelj reám! Van éppen egy jó ötletem.

ORESTES.

620 Csak helyeset tanácsolj, hallgatok reád.

AGGASTYÁN.

Az úton láttam Aegisthost ide jövet.

ORESTES.

Ez értelmes beszéd! És mondd, hol láttad őt?

AGGASTYÁN.

Közel a földhöz, a hol a ménes legel.

ORESTES.

És mit művelt? Ez váratlan reménysugár!

AGGASTYÁN.

625 Úgy láttam, a nympháknak rendez ünnepet.

ORESTES.

Gyermeikiért vagy még jövődő magzatért? ¹

AGGASTYÁN.

Egyet tudok csak: szarvasmarhát áldozott.

ORESTES.

Hány emberével? Vagy csupán szolgálival?

AGGASTYÁN.

Csak a cselédség, argosi nem volt vele.

ORESTES.

630 Olyan talán nem, a ki rám ismerne még?

AGGASTYÁN.

Csak szolganép, s egyik se látott tégedet.

ORESTES.

Vajjon, ha győzők, hozzám átpártolnak-é?

AGGASTYÁN.

A szolganép úgy szokta s ez javadra van.

ORESTES.

Hogyan s mikor tudnék hozzá férközni, mondd!

AGGASTYÁN.

635 Az áldozatnál elhaladsz s ő észrevesz.

¹ Mig az anya Artemisnek, az apa a nympháknak mutatott be áldozatot vagy hálából gyermekei ápolásáért, vagy kegyüket kérve jövődő ivadékért.

ORESTES.

Az út mellett terülnek el hát földjei?

AGGASTYÁN.

Onnan meglát s a torra meghí biztosan.

ORESTES.

Keserű tor lesz, hogyha isten megsegít!

AGGASTYÁN.

A többit intézd a körülmények szerint.

ORESTES.

640 Helyes beszéd! De mondd, anyám most merre van?

AGGASTYÁN.

Argosba'; később ő is ott lesz a toron.

ORESTES.

S férjével együtt mért nem indult el legott?

AGGASTYÁN.

Félt, hogy megszólja a világ és még honn maradt.

ORESTES.

Érttem! Jól tudja, rossz szemmel néznek reá.

AGGASTYÁN.

645 Istentelen nő, minden ember gyűlöli.

ORESTES.

S hogy ölhetem meg a férjével egyben őt?

ELEKTRA.

Anyám halála útját én egyengetem.

ORESTES.

A többbit a szerencse majd elvégezi.

ELEKTRA.

De gyámolítson mindkettőnket az öreg.

AGGASTYÁN.

650 Meglesz! S anyád halálát mint egyengeted?

ELEKTRA.

Csak menj, öreg, s jelentsd Klytaemnestrának azt,
Hogy gyermekágyat fekszem és fiat szülék.

AGGASTYÁN.

És hogy mikor? rég' avvagy éppen most szüled?

ELEKTRA.

Mondj tíz napot, megtisztulásig annyi kell.¹

AGGASTYÁN.

655 Anyád megölni jó alkalmat ez hogy' ád?

ELEKTRA.

Ide siet, ha szülésemről értesül.

AGGASTYÁN.

Miért, gyermekem? Hiszed, törődni fog veled?

ELEKTRA.

Meg is siratja fiam alacsony sorát²

AGGASTYÁN.

Lehet, de térj előbbi szódra vissza most.

¹ A gyermekágyasság tizedik napján tisztítóünnepet ültek
s a gyermeknek nevet adtak.

² Képmutatásból.

ELEKTRA.

660 Nos, és ha jön, világos, akkor veszve van.

AGGASTYÁN.

Hát csak lépjen be házatoknak ajtaján.

ELEKTRA.

Kis változattal mondjuk: Hades ajtaján!

AGGASTYÁN.

Ha ezt megértem, kész örömmel meghalok.

ELEKTRA.

De most mutasd meg testvéremnek az utat.

AGGASTYÁN.

665 Oda, hol Aegisthos rendez most áldozást?

ELEKTRA.

Aztán anyámnak vidd meg üzenetemet.

AGGASTYÁN.

Meglesz, akárcsak a te ajkad mondaná.

ELEKTRA (Oresteshez).

Most menj! Neked kell ezt a tánczot kezdened.

ORESTES.

Megyek, mihelyt utam' mutatja valaki.

AGGASTYÁN.

670 Oh én örömmel elvezetlek útagon.

ORESTES.

Atyáim istene, Zeus, torold meg ellenim . . .

ELEKTRA.

Oh szánakozz' szívünk szánalmas kínjain . . .

AGGASTYÁN.

Oh szánd meg a te véred sarjadékait! ¹

ORESTES.

S Hera, mykéni oltárok nagyasszonya . . . !

ELEKTRA.

675 Jogot ha kérünk, győzedelmet adj nekünk!

AGGASTYÁN.

Atyjuk halálát engedd megtorolniok.

ORESTES (a föld felé tárt karral).

S gazul megölve föld mélyét lakó Atyám! . . .

ELEKTRA (földre borulva).

S Föld istenasszony, esdve illet ím' kezem!

AGGASTYÁN.

E drága gyermekeknek adj ótalmat, adj!

ORESTES (atyjához szólva).

680 Jövel s a holtakat mind hozd segédekül . . .

ELEKTRA.

Kik véled együtt öldösték a frigeiket . . .

AGGASTYÁN.

683 S mind azt, ki a gaz orvokat csak gyűlöli.

¹ Mert családjuk ösét, Tantalost Zeus fiának tartották.

ORESTES.

682 Hallád, anyámtól szörnyűt szenvedett atyám?

AGGASTYÁN.

Bizonnyal hallja. Ámde menni int a percz.

ELEKTRA.

685 Hallgass rám! Azt mondom: Aegisthost megöld,
Mert hogyha ő lesz győztes és halálba dönt,
Meghaltam én is, élőnek tovább ne higj:
Kétélű karddal szétszakítom keblemet.

A házba menve most mindent elrendezek.

690 Tőled ha megjön a szerencse hírnöke,
Ujjong egész ház; hogyha meghalsz, akkoron
Ellenkező történik. Ezt mondom neked.

ORESTES.

Mindent tudok most.

ELEKTRA.

Menj tehát s légy férfiú!

(Orestes, Pylades, Aggastyán balra el.)

Oh asszonyok, jelezzétek majd hangosan,
695 Hogy merre dől a küzdelem. Én öröködöm
És kardnak markolatján tartom a kezem.
Nem tűröm én, hogy gőgös ellenségeim
Győzelmet ülve testemen tomboljanak.

(Bemegy a házba.)

KAR.

Első strophá.

A régi időkből ősz rege szól:

700 Pán, a mezőknek az őre
Szépszavú pásztori sipján
Édes dallamokat furulyálva
Argosi bércek öléből

Elcsalogatta az anyja alól

705 A gyönyörű, az aranyfürtös kicsi bárányt.¹

S a hiraó a

Kőfokon állva kiáltá:

„Gyűlésbe, gyűlésbe, mykénei nép!

710 Meglátni a boldog, a dús fejedelmek

Ritka csodáit!“

S Atreus házát díszkarok ünnepelték.

Első antistropa.

Megnyíltak a fényes csarnokok ott,

Szerte a városon át

715 Oltári tüzek lobogának.

És a múzsa hívének, a sípnek

Andalító szava szólott

Zengve Thyestest és az aranyhimű bárányt;

720 Mert szerelemre

Bírta az Atreus édes

Feleségét, és a csodát a saját

Házába vivén a gyűlésbe' kiáltá:

„Már az enyém, már

725 Házamban van a drága, arany juhocska!“

Második stropa.

Csillagok útjait akkoron

Téríté Zeus másfelé,

Akkor a tündöklő Napot is

¹ Pelops fiai, Atreus és Thyestes versengtek az uralomért. Atreus nyájában feltűnt egy aranygyapjas bárány. Mivel ebben az uralom jelképét látták, Thyestes elcsábította bátyja feleségét, Aeropét és annak segítségével megszerezte a bárányt. Atreus úgy állott bosszút, hogy a színelőadás kibékülés ünnepén Thyestes elé annak földarabolt és megfőzött fiait tálaltatta föl. Ekkor Thyestes megátkozta Atreus nemzetségét.

- 730 És a fényes arcú Hajnalt.¹
 Így most nyugaton halad már
 Forró, isteni lángjaival
 S északra vonúl a felhő,
 És Ammon kiaszott vidéki²
- 735 Zeus áldó zápora és
 Harmat nélkül mind elepednek szomjan.

Második antistropa.

- A rege mondja, de én bizony
 Hinni azt alig tudom,
 Egy embernek a bűne miatt
- 740 Hogy halandók búbájára
 Aranyos tányérja helyét
 Elcserélte az isteni láng.
 Csak arra valók e regék,
 Hogy jobban félje az ember az istent!
- 745 Ezt te³ feledve megölted
 Férjed, híres gyermekeidnek atyját.
 (Szünet. A távolból zürzavaros hangok hallatszanak.)

KARVEZETŐ.

- Ha! ha!
 Nem hallotok zajt, vagy káprázat, kedvesim?
 Mikéntha alvilági dörgés hangzanék!
 Ha, hallga! E kiáltás már kétségtelen.
- 750 Úrnőm, Elektra, házadból siess elő!
 (Elektra kivont karddal kilép a házból.)

ELEKTRA.

Mi történt, kedvesim? Hogy áll a küzdelem?

¹ Mások előadása szerint ez Thyestes lakomája alkalmával történt.

² A libyai sivatag, általában a délvidék.

³ Klytaemnestra.

KARVEZETŐ.

Egyet tudok: halálos jajszó hallható.

ELEKTRA.

Hallottam én is, messziről, de biztosan.

KARVEZETŐ.

Úgy van, bár messziről jó, tisztán hallható.

ELEKTRA.

755 Argosiaknak, mieinknek jajja ez?

KARVEZETŐ.

Nem tudni, sok kiáltás olvad együvé.

ELEKTRA.

Nekem halált jelent ez; mért késem tehát?

KARVEZETŐ.

Várj, míg megérted sorsodat világosan.

ELEKTRA.

Nem, vége, már legyőztek! Hol a hírhozó?

KARVEZETŐ.

760 Megjön! Királyt megölni nem csekély dolog!

HÍRMONDÓ (föllép).

Mykéne győzelem-övezte szűzei!

Győzött Orestes, minden hívünk tudja meg,

S elhullt Aegisthos, Agamemnon gyilkosa.

Illó az isteneknek hálát mondanunk.

ELEKTRA.

765 Ki vagy te? Vajjon jó híredben bízhatom?

HÍRMONDÓ.

Öcséd kíséretében láttál, nem tudod?

ELEKTRA.

Oh drága! Úgy aggódtam, meg sem ismerém
Azonnal arczod'; ámde most rád ismerek.
Szólj hát, meghalt atyámnak gyűlölt gyilkosa?

HÍRMONDÓ.

770 Meghalt! Ismétlem, hogy ha kedves hallanod.

ELEKTRA.

Egek s te, mindent látó Dike, megjövél!
De mily módon s milyen körülmények között
Ölé meg Aegisthost, szeretném hallani.

HÍRMONDÓ.

Fölkerekedve elhagyók e hajlokot
775 S a kétkerékvágású úton elmenénk,
A hol Mykene új királyát lelhetők.
Patak-locsolta kertje útján álldogált,
Fejére zsenge mirtuszágakat szedett
S meglátva így szól: „Üdv ti néktek, vándorok
780 Honnan jöttök, kik vagytok, mely földről valók?“
Szólott Orestes: „Mint thessalusok megyünk
Olympiába s ott Zeusnak áldozunk“.
Aegisthos ennek hallatára így felel:
„Előbb vendégimül betérve végyetek
785 Részt itt e torban, mellyet éppen most ülünk
A nympháknak; ha reggel indultok tovább,
Csak úgy elértetek. Lépjetek házamba hát!“ —
— Ekkép beszélt s egyúttal megfogván kezünk'
Bevitt a házba. — „Csak semmi szabadkozás!“
790 Midőn már a szobában voltunk, így beszélt:

„Vendégeimnek hozzatok hamar vizet,¹
Hogy meghintésre oltáromhoz álljanak.“

De szólt Orestes: „Ép' imént tisztálkodánk
Egy csörgetegnek tiszta szép hullámiban,
795 Ha vendégidnek polgárid közt helyet adsz,
Készek vagyunk áldozni, Aegisthos király“.

Ezzel beszédünk egy időre megszakadt.
A lándzsás szolganép lerakta fegyverét,
Urok védelmét s munkához látott kiki.

800 Ezek a tálat hozták, a kosárt azok,²
Mások tüzet szítottak s a kondérokot
Elhelyezék, csak úgy zengett a ház bele.³
Anyádnak férje fölmarkolta a darát
S az áldozó oltárra szórva esdekelt:

805 „Oh bércki nymphák, hadd áldozzak sokszor én
Még otthonomban s nőm, a Tyndareus-leány
Jólétben, mint ma, s ellenim pusztuljanak“.
— Téged s Orestest értett. Ám az én uram
Ellenkezőért esdekelt — nem hangosan —

810 Hogy nyerve vissza apja házat. Fölvevé
Aegisthos a kést a kosárból s a tinó
Leszelt csimbókját bédobá a láng közé';
Vállukra vonták a szolgák az állatot,
Ő meg leszúrta és öcsédhez így beszélt:

815 „Thessaliában,⁴ hallom, értik azt nagyon:
Feldarabolni szépen a leölt bikát
S lovat fékezni; nos, vendég, fogd hát e vasat,
És igazold a thessalusok jó hírnevét“.

¹ Kézmosásra.

² Tálat a vér felfogására; a kosárban kés és áldozati dara volt, melyet az állat fejére s az oltárra szórtak.

³ V. ö. Arany, Toldi II.

⁴ Mert Orestes odavalónak mondta magát.

- A jól kovácsolt dórkést megragadta az,
 820 Válláról földre dobta a díszes köpenyt,
 Szolgákat félretolva, csupán Pyladest
 Vevé társul, az állat lábát megkapá,
 S ujjal lefejtve a fehér húsnak mezét,
 Előbb lenyúzta, mintsem egy sebes futó
 825 Befutja versenypályájának a körét; —
 S belét kivette. Ezt Aegisthos átvevé
 S vizsgálni kezdte. Hát fejetlen volt a máj
 S a májnyíláson és az epehólyagon
 A vizsga szem vészjósló foltokat talált.
 830 Hogy arcza elsötétült, kérdi őt uram:
 „Mi búsít úgy el?” — „Oh vendégem, rettegek
 Rút cselvetéstől. Leggyűlöltebb ellenem
 Nekem s házamnak Agamemnon gyermeke.”
 Az szólt: „Egy bujdosónak retteded cselét
 835 Te, egy város királya? Próbaáldozást
 Tegyünk hamar csak, dór helyett a phthiai
 Kést a kezembe, mellkasát hadd vágjam át!”
 Kezébe kapja, vágja. S Aegisthos vevén
 A johokat vizsgálja. A hogy ráhajolt,
 840 Lábujjhegyére állt öcséd, nagy-hirtelen
 A nyakszirtjére sujta s nyomban áttöré
 A csigolyát; és az vergődött föl s alá
 Egész testével, és hörgött halálosan.
 A szolganép legott a lándzsákért futott,
 845 Hogy kettejükre támadhasson; ám azok
 Lándzsát emelve bátran szembe szálltanak,
 Pylades és Orestes; s szólt ez: „Nem jövök,
 Mint városomnak s szolgálímnak ellene;
 Atyámnak gyilkosán álltam meg bosszum én,
 850 Szegény Orestes. Oh hát meg ne öljetelek,
 Atyámnak régi hívei!” — Midőn azok

Hallák e szót, lándzsájukat leengedék,
 S a ház egy vén szolgálja fölismerte őt.
 Legott virággal ékesítik homlokát
 855 Örülve és ujjongva. Hozzád már közelg,
 Hogy megmutasson egy főt, nem a Gorgonét,
 De a gyűlölt Aegisthosét, ki most a vért,
 Melyet kiontott, vérével fizette meg. (El.)

KAR.

Stropha.

Most tánczra emeljed a lábad,
 860 Kedvesem, és valamint
 A kedves őz, szökelj magasan, kecsesen;
 Mert szebb diadalmi babért
 Nyert itt öcséd, mint ott nyer a hősi erő
 Olympia síkján. Zengd a dicsőség
 865 Énekét tehát, míg mi tánczolunk.

ELEKTRA.

Oh üdvsugár, oh négylovú Nap lángköre!
 Oh föld! Szememre eddig mily homály borult!
 Bátran, vidáman felpillanthat most szemem,
 Atyám hóhérja, Aegisthos ha porba hullt.
 870 Most hát, a mim van, a mit házam rejteget,
 Minden fej-ékem hadd hozom ki, kedvesim,
 Fölékesíteni testvérem győztes fejét.
 (Bemegy a házba.)

KAR.

Antistropha.

Tedd hát a fejére babérod',
 Én meg a tánczaimat
 875 Hadd járom el kedvére a múzsaseregnek.
 Mert újra a régi királyok

Kedves sarja e földnek ura,
 Miután jogosan leveré a bitorlót.
 Harsogjon tehát ujjongó öröm!
 (Orestes és Pylades nagy kísérettel. Hozzák mögöttük Aegisthos holttestét. Elektra kilép a házból, kezében koszorú.)

ELEKTRA.

880 Oh, hős Orestes, hős apának magzata,
 Annak, ki Trója büszke várát megvívá,
 Fogadd dicső fejedre ezt a koszorút.
 Mert nem versenyfutás hiú babérival
 Jövé! haza, ellenséged sujtád te le,
 885 Aegisthost, a mi jó apánknak gyilkosát.
 (Pyladeshez.)

S te, hű fegyvertárs, sarja a legjámborabb
 Apának, oh Pylades, im' fogadd te is
 E koszorút: tiéd a diadal fele.
 Oh csak mindenha boldogoknak lássalak!

ORESTES.

890 Hálát, Elektra, isteninknek adj előbb,
 Az üdvadóknak, aztán dicsérj engemet,
 Mint isteneknek és a Sorsnak eszközét.
 Hogy Aegisthost megöltem, nem csak szóbeszéd,
 Hanem valóság; és hogy ezt mindenkinek
 895 Meg is mutassam, íme itt hozom magát.
 Ha úgy kívánod, dob! vadak prédájaul,
 Vagy szúrd karóra lakomául őt a lég
 Szárnyas hadának. Rabszolgád most néked ő,
 Ki eddig a te zordon kényurad vala.

ELEKTRA.

900 Bár szégyenlem, szeretnék szólni valamit.

ORESTES.

Mi az? Beszélj! Nem kell már félned semmitől.

ELEKTRA.

Gáncs érhet érte, a holtat ha gúnyolom.

ORESTES.

Ezért ki téged gáncsolhatna, senki sincs.

ELEKTRA.

Szeszélyes a mi városunk s gáncsolni kész.

ORESTES.

905 Csak öntsd ki szíved, néném; mert sohasem szünő
Örök gyűlölség áll közöttünk s közte ¹ fenn.

ELEKTRA (a holthoz lépve).

Jól van! Hol kezdjem a panaszt, a szitkokat,
És hol végezzem? S közbül mit helyezzek el?
Hisz' imádságom az volt minden reggelen,
910 Hogy elgondoltam, mit mondok szemedbe el,
Ha majd megoldik régi félelmem nyüge.
Megoldódott most! Végre hát leróhatom
Az életedben néked szánt szidalmakat.

Te semmivé, atyátlan árvává tevél
915 Öcsémme együtt, bár nem bántánk tégedet,
S buján anyámmal élve megöléd urát,
A hőst vezért, te, gyáván honn vitézkedő!

Odáig ment a dőreséged, azt hivéd,
Kivel atyámnak meggyaláztad tűzhelyét,
920 Az majd neked hűséges hitvesed leszen.
Mind az, ki másnak bűnre bírja hitvesét

¹ Köztünk s Aegisthos között olyan gyűlölség, melyet a halál sem szüntethet meg.

S a házasságtörőt elvenni kényszerül,
 Szegény bolond, ha azt reméli. nála majd
 Becsületesb lesz az, ki annál nem vala.

925 Hivéd, boldog vagy, és boldogtalan valál,
 Mert hisz jól tudtad, a nőd mily istentelen,
 S jól tudta ő is, kit nyert férjül, mily gonoszt.
 Méltó jutalmat nyert ekkép a két bitang,
 Te az ő gazságát nyerted, ő a tiedet.

930 Egész Argosban így beszélnek rólatok:
 „Nem nő ment férjhez, nőhöz ment a férfiú!”

Szégyen, ha nem a férfiú a ház ura,
 Hanem az asszony; én az olyan gyermeket
 Utálok, a kit a városnak népe mind
 935 Nem apja, ámde anyja nevére emleget.
 Mert a hol a nő híresebb s előkelőbb,
 Szó csak a nőről, nem a férfiről esik.

Abban csalódtál — és ez legnagyobb hibád —,
 Hogy azt hivéd: a kincsözön hatalmat ad,
 940 Holott nagyon kevés időt tölt az velünk.
 Nem állandó a kincs, csupán belső valónk;
 Csak ez marad meg, bajt csak ez háríthat el.
 A jogtalan kincs, mely a rosszak közt időz,
 Csak kis időn át csillog, aztán elrepül.

945 A hölgyeidről szűz-létemre szólanom
 Nem illik, némaságom úgy is sejteti.
 Kényedre éltél, mint királyi ház ura,
 Szépségben első. Én nem kívánnék urat,
 Leányos-arczut, ámde férfi-jellemet.

950 Az ilyeneknek lesznek hős magzatjaik,
 Szép gyermekek csak kartánczoknak díszai.

Vessz, oktalan, ki nem tudtad, hogy végre is
 Meg kell lakolnod. Oh ne higgye a gonosz,
 Szerencsésen ha megfutá első körét,

955 Hogy a jogot legyőzte, míg csak el nem ért
A célponthoz s be nem fejezte életét.

KARVEZETŐ.

Szörnyűt művelt s az árát szörnyen adta meg
Neked s öcsédnek. Mert Diké hatalma nagy!

ORESTES.

Elég! Ti, szolgák, vigyétek be tetemét
960 És rejtsetek homályba, hogy, ha jó anyám,
Ne lássa meg, míg önnön vére nem folyik.
(A szolgák beviszik Aegisthos holttestét.)

ELEKTRA (a távolba nézve és figyelve).

Megállj! Beszédünk térjen más dologra most.

ORESTES (szintén a távolba néz).

Mi az? Segítség jó Mykénéből talán?

ELEKTRA.

Nem ez, hanem szülőanyámat látom ott...
965 Mily nagyszerűen jó hurokra ő maga!¹

ORESTES.

Kocsin jön, s mily pompás kíséret környezi!
Nos, mit tegyünk anyánkkal? Meggyilkoljuk-é?

ELEKTRA.

Csak megpillantád, s elfogott a szájalom?

ORESTES.

Jaj!

Hogy' öljem azt meg, a ki engem szült, nevelt?

¹ A 959. verstől kezdve Wecklein szövegét követtem.

ELEKTRA.

970 Mint ő megölte a te és az én atyám.

ORESTES.

Oh Phoebos! Esztelenség volt a jóslatod!

ELEKTRA.

Ha Apollon is balgatag, ki lesz a bölcs?

ORESTES.

Anyámat hogy megöljem, hogy kívánhatod?

ELEKTRA.

Atyádért hogyha bosszut állsz, árt az neked?

ORESTES.

975 Ki tiszta voltam, anyagyilkossá legyek!

ELEKTRA.

De kegyeletlen, ha atyád' cserben hagyod.

ORESTES.

Anyám kiontott véreért hogy' bűnhődöm?!

ELEKTRA.

Hogyan atyádért, meg nem állva bosszuját?

ORESTES.

Isten képében tán egy rossz szellem beszélt?

ELEKTRA.

980 A szent tripúson ülve? Azt nem hihetem.

ORESTES.

S én nem hiszem, hogy helyes volna jóslata.

ELEKTRA.

Csak nem csüggedsz el gyáván, férfiatlanul?

ORESTES.

Miként amannak¹, *ennek* is cselt vessek-é?

ELEKTRA.

Épp azzal ejtsd meg, a mivel Aegisthosát.

ORESTES.

985 Bemégyek! Szörnyű a terv, melyre készülök
 S szörnyű a tett! — Ha isteneknek kedves ez,
 Legyen! — Nem édes, ah keserves küzdelem!
 (Bemegy a kunyhóba. Klytaemnestra kocsija feltűnik; ázsiai
 nők kísérete veszi körül.)

KAR.

Oh fejdelem-asszonya argosi földnek,
 Tyndareusi lány,
 990 Testvére a két Zeus-fiúnak,²
 Kik az aetheri fénynek a csillagi közt
 Honolva, a tenger vészeiben
 Megmentik a süllyedezőket;
 Légy üdvöz, oh boldog a kincsek ölen,
 995 Tisztellek, akár menny boldogait;
 Jó alkalom ez hódolni neked,
 Te dicső hölgy. Üdv, oh királyné!

(Ezalatt Klytaemnestra kocsija megállt a szín közepén a
 kunyhóval szemben.)

¹ Aegisthosnak.

² A Dioskurosoknak, Kastornak és Polydeukesnek, kik haláluk után csillagokká lettek az égen s védelmet adtak a hajósoknak.

KLYTAEEMNESTRA.

Nos, Trója lányi, szálljatok le, nyujtsatok
 Kezet nekem, hogy elhagyhassam a kocsit.

(Azok leszállnak.)

(A karhoz :

1000 Az istenházak Phrygia zsákmányival
 Vannak diszítve; én elvesztett lányoméért
 Kis kárpótlásul e trójai lányokat
 Szerzém lakomnak kedves ékességeül.

ELEKTRA (közel megy a kocsihoz).

Hát én, atyám lakából száműzött, a ki
 1005 Szegény viskómban szolgál-sorban élek itt,
 Boldog kezed nem éppen úgy megfoghatom?

KLYTAEEMNESTRA.

Itt vannak szolgálóim, hát ne fáradozz'!

ELEKTRA.

Miért ne? Úgy kidobtál, mint egy rableányt,
 Házunkkal együtt én is zsákmányod levék,
 1010 Atyátlan árva éppen úgy, mint itt ezek.

KLYTAEEMNESTRA.

A te atyádnak voltak ép' ily tervei
 Övéi ellen, a mi legnagyobb hiba.
 Elmondom. Ámbár, hogyha a nőt rágalom
 Kíséri, nem fogadják tetszéssel szavát.
 1015 Ez én szerintem nem jogos; ha megtudod
 A dolgot, s gyűlöletre érdemes vagyok,
 Jogos gyűlölnöd; hogyha nem, miért gyűlölsz?
 Atyádhoz engem nem azért adott atyám,
 Hogy az halálra szánja majd szülöttimet;
 1020 De ő Achilles nászával kecsegteté

S csalfán hazulról el-kicsalta lányomat
Aulis révébe, s ott, az oltár zsámolyán
Átvágta lánya, Ighigoné hónyakát.¹

S ha még a város megváltása árául,

1025 Vagy hogy megmentse házát s többi gyermekét,
Sokért adott vón egyet, mentség volna rá;
De mert Helena kéjt sovárgott, és ura
A hűtlen asszonyt megfenyíteni nem tudá,
Azért kellett az én lányomnak vesznie.

1030 De én ezért, bár súlyos volt a bántalom,
Dühöngve meg nem öltem volna férjemet;
De megjön s hoz egy isten-ihlett jós leányt
Az én ágyamba, és így egy fedél alatt
Egyszerre két asszonyt tart házastársaul.

1035 Balgák vagyunk mi, asszonyok, elismerem,
De hogyha így van és a férfi hűtlenül
Elhagyja hitveságyát, úgy az asszony is
Majmolja férjét és néz új barát után.
A mi hibánkat a hír mindjárt kürtöli,

1040 A férj, ki azt okozta, gáncstalan marad.²
Ha Menelaost rabolták volna titkon el,
Szabad lett volna sógorom váltságaul
Megölnöm Orestest? Eltúrte volna ezt
Atyád? Vagy ő vétkezhett én ellenem,

1045 S én meg ne öljem gyermekemnek gyilkosát?
Megöltem, és számomra más út nem nyilott,
Csak ellenségihez. Vagy tán baráti közt
Keresheték véres bosszúmban részt vevőt?

¹ Iphigone = Iphigenia. Euripides itt Aeschylust követi, ki Iphigenia feláldozását szintén végbementnek tünteti fel. 'Iphigenia Aulisban' cz. drámája már másképp adja elő a dolgot.

² Az 1030—1040-ig terjedő passust Vitelli és Wecklein betoldásnak tartja, mint olyat, mely rontja az összefüggést.

Most szólj, ha van mit szólanod s mutasd ki azt,
 1050 Hogy atyád halála nem jogos bosszú műve.

KARVEZETŐ.

Jogod megvolt; gyalázat, hogy éltél vele!
 A józan nő férjének mindent megbocsát;
 Az olyan nőt, ki másképen gondolkodik,
 Azt számba én egyáltalában nem veszem.

ELEKTRA.

1055 Anyám! Iménti szód' eszedbe juttatom,
 Melylyel megadtad a szólás jogát nekem.

KLYTAEMNESTRA.

Ismétlem: a szót nem vonom meg, gyermekem.

ELEKTRA.

És nem torlod meg rosszal a nyílt szót, anyám?

KLYTAEMNESTRA.

Nem, semmikép! Csak öntsd ki bátran szívedet.

ELEKTRA.

1060 Tehát beszélek. Egy fohászszal kezdem el:
 Oh vajha jobb érzületed lett vón, szülém!
 Szépségteket méltán dicsőítik neked
 S Helénának, de méltatlan testvérei
 Vagytok Kastornak, egyaránt könnyelműek.

1065 Az rablójával édes-örömet szökött,
 Te meggyilkoltad Hellas legdicsőbb fiát;
 Ürügyöd az, hogy gyermeked haláláért
 Méltán lakolt, — de én tudlak csak, senki más.

Hiszen halálra sem szánták még lányodat,
 1070 S alighogy férjed háborúba indula,
 Tükörnek állva rendezgetted fürtidet.

- A nőt, ki férji távollétiben magát
Szépitgeti, a jók sorából azt töröld.
Mert nem szükséges szép arczczal ragyognia
1075 Künn másoknak, ha rossz dolgon nem jár esze.
Csak téged tudlak Hellas összes női közt,
A ki örült, ha Trója üdve volt felül.
Ha meg alábbszállt, arczod rögtön elborult.
Mert férjed visszatérte ellenedre volt.
- 1080 Mily könnyű lett vón élned tisztességesen:
Oly férjed volt, kinél Aegisthos nem különb,
Kit hadvezérré Hellas választott maga.
És mert Heléna húgod úgy viselkedett,
Könnyű lett vón jó hirre jutnod. Mert a rossz-
1085 Nemes szíveknek jóra intő oktatás.
Atyám, azt mondod, lányodat levágta volt:
Hát én s öcsém, szólj, mit vétettünk ellened?
Férjed' megölvén, miért nem adtad át *nekünk*
Az ősi házat? A mi nem tiéd, azon
- 1090 Mint hozományon mért szereztél új urat?
Fiad helyett most mért nem férjed bujdosik,
S nem halt meg érte, hogy nénémnél kétszer is
Jobban megölt még életemben? Hogyha vér
A vérnek ára, én s Orestes, a fiad
- 1095 Atyánk véérért onthatjuk ki véredet:
Ha *az* helyes volt, akkor jogszerű ez is.
[Oh dőre az, ki csak vagyokra, rangra néz
S rossz nőt vesz hitvesül; mert jobban boldogít
Az egyszerű, derék nő, mint sok nagynevű.

KARVEZETŐ.

- 1100 A házasság szerencse dolga. Látjuk im',
Jól üt ki néha, máskor meg nagyon balul]¹

¹ A zárójelbe tett öt verset nem tartják ide valónak.

KLYTAEMNESTRA.

Mindig atyádhoz szított a szíved, leány.

Sok példa van rá: apjukon csüggnék sokan,

Más gyermekek viszont inkább az anyjukon.

1105 Rossz nevén én ezt nem veszem, hisz' nem nagyon

Örülök én sem tetteimnek, gyermekem.

De gyermekágyból kelve a szülés után

Fürdetlen' ilyen rongy ruhában hogy' lehetsz?

Szegény fejem, miért is tervezék olyat?

1110 Bosszúmba' mért is mentem olyan messzire?

ELEKTRA.

Késő a bánat, hogyha már nincs balzsamír.

Atyám a sírban! — Ám fiad', ki számkivetve bolyg

Vad idegenben, mérthogy nem hozod haza?

KLYTAEMNESTRA.

Félek, magamra kell gondolnom, nem reá:

1115 Hírlik, hogy apja holtáért bosszús reám.

ELEKTRA.

De hát irántam férjed mért oly szívtelen?

KLYTAEMNESTRA.

Olyan természet! Hisz makacs vagy, lásd, te is.

ELEKTRA (kétértelműleg).

Mert szenvedek, de majd csak csillapul szívem.

KLYTAEMNESTRA.

Aztán irántad ő se lesz oly zord szívű.

ELEKTRA (kegyetlen kétértelműséggel).

1120 Fennhéjyázik, hiszen házamban tart lakást.

KLYTAEMNESTRA.

Látod, megint te szítod a viszály tüzét!?

ELEKTRA (mint előbb).

Jó, hallgatok, hisz' félem, a hogy félhetem.

KLYTAEMNESTRA.

Hagyd e beszédet! Mért hivattál, gyermekem?

ELEKTRA.

Hallád, úgy-é, gyermeknek adtam életet?

1125 Áldozz tehát nevemben (én nem értem azt),

Miként az újszülött tizednapján szokás.

Nem szülve, csak most, ebben járatlan vagyok.

KLYTAEMNESTRA.

Ki szülésedkor ápolt, annak tiszte az.

ELEKTRA.

Magam bábája voltam, nem volt ápolóm.

KLYTAEMNESTRA.

1130 Jó szomszédtól oly elhagyott a házatok?

ELEKTRA.

Szegényt nem óhajt jóbarátul senki sem.

KLYTAEMNESTRA.

Megyek tehát, betelvén a nap s áldozok

Az isteneknek, s ezt megtéve kedvéért

Megyek tanyámra, a hol a nympháknak ép'

1135 Most áldoz a férjem. Vigyétek a méneket

Jászolhoz, szolgák! És ha majd azt vélitek,

Hogy áldozásom véget ért, itt légyetek;

Kedvét keresnem illik a férjemnek is.

(Indul a kunyhóba. A szolgák elvezetik a lovakat; a kíséret is elvonul.)

ELEKTRA.

Hát lépj szegény lakomba, csakhogy jól vigyázz,
Hozzá ne érjen a füstös falhoz ruhád.

Oly áldozat lesz, melyre hívatott te vagy.

(Klytaemnestra belép.)

Kész a kosár, élesre fenve ott a bárd,

Mely már levágta a bikát,¹ melléje majd

Te hullsz lesujtva és Hades honában is

1145 Együtt aludhatsz véle. Ily hálát adok

Neked, s te jó atyámért így fizetsz nekem!

(Bemegy.)

KAR.

Első strophá.

A bűn meglakolt! A ház tájain

Más szél fujdogál. Akkor a nagy király

A fürdőbe szállt,

1150 Ott fogadá a vég s kiáltásait viszhangoztaták

A ház tetője s márvány ormai: „Oh nyomorult, te nő,

Megölöd-é urad, ki édes honom tíz évig nem

[láthatám!?”

* * * * *

Első antistrophá.

1155 Jogos cselvetés zúdul vissza rá,

A ki szegény urát, — annyi idő után

Midőn visszatért s látta megint honát,

S az égis nyuló kyklops-ormokat — élesre fent

[szekerczét fogva rá

¹ Aegisthost.

Lesujtá saját kezével. Milyen örülség dühe
Fogá el a boldogtalant!!

— Mint bércki arszlán, ősvadont lakó,
Oly vérszomjasan ment neki a gonosz.

KLYTAEMNESTRA (belülről).

1065 Anyátok', az égre! kiméljétek, gyermekim!

EGYIK KARDALOS.

Hallád, a házban hogy' kiáltanak?

KLYTAEMNESTRA.

Jaj nekem, jaj!

KARVEZETŐ.

Sajnálom én is, kit megölnek gyermeki.

— Ámde az ég bosszút áll, mikor itt a percz.

1170 Szörnyűt szenvedél, de szörnyűt tevél

Uraddal te is.

(A ház ajtaja megnyílik s jönnek Orestes, Elektra, Pylades.
Bent láthatók a holtak.)

— De im' a házból jönnek már, közelgenek

Befecskendezve anyjuknak friss vérivel:

Gyászos vérontás szörnyű győzelemjele.

1175 Oh nincs a földön ház olyan boldogtalan,

Mint Tantalosnak árva sarjadékié.

ORESTES.

Oh jaj, Föld anyám s halandók ügyét

Látó Zeus, tekintsetek

Átkos művemre és e két

1180 Tetemre, melyet bosszuló

Karom sujta le — kínaim áraul.

ELEKTRA.

Oh mily keserves! Én okoztam ezt, öcsém!
 Szegény fejem! A gyűlöletnek lángja vitt
 Szülóm ellen engem.

KAR.

1185 Oh mily keserves sors jutott,
 Szülő anya, te néked!
 Szörnyűnél szörnyűbb szenvedés
 Ten-gyermekidnek általa! (Oresteshez.)
 — De megtoroltad atyád halálát!

ORESTES.

1190 Oh Phoebos, jogos bosszúra szólítál
 Ijesztve rejtett s látható
 Kínnal s a hitvesgyilkolást
 Hellas földjéről számüzéd.
 De most már merre menjek én?
 1195 Jó ember fog-é reám
 Jó szemmel nézni bárhol is,
 Anyja gyilkosára?

ELEKTRA.

Jaj nékem is! Hová megyek majd tánczba én
 S lakodalomba? Lesz-e férj, ki engemet
 1200 Hitvesül fogad be?

KAR.

Gondolatod megint, megint
 Fordult a széllel együtt!
 Most jámborul elmélkedel,
 Előbb nem úgy! Szörnyűt tevé,
 1205 Kedvesem, testvéred ellenére.

ORESTES.

Láttad, midőn a gyilkoláskor a szegény
Kitárta emleit s mutatta nékem,
S a földre, jaj nekem!
Omlott szülői teste? Én pedig hajam'...

KAR.

1210 Oh meghiszem, hogy elfogott
A bú, mikor szülőanyád
Jajszavát hallottad!

ORESTES.

Kezével állam illeté s jajongva így
1215 Kiálta: „Irgalom, fiam, könyörgök!”
És arcza arczomon
Csüggött, úgyhogy kezemből földre hullt a vas.

KAR.

Szegény asszony! S elnézni hogy'
Tudá szemed, hogy vére hullt
1220 És kilehelte lelkét?

ORESTES.

Szemem elébe tartottam palástomat,
Úgy kezdém az áldozást,
Keblébe mártva kardomat.

ELEKTRA.

És én, én buzdítottalak!
1225 És én is fogtam kardodat!

KAR.

Rettenetes vala a te műved!

ORESTES (Elektrához).

Fogd és lepellel főd be a holttetemet,
Csukd be tátongó sebét. (A holthoz lépve.)
Magadnak szültél gyilkosokat!

ELEKTRA (letakarja a holtakat).

1230 Oh kedvesünk s nem-kedvesünk!
Im' rád borítom a lepelt.

KARVEZETŐ.

Vége a ház iszonyú bajának!
(Szünet. A kunyhó fölött egy kocsiszerű gépezeten megjelen-
nek a Dioskurosok, azaz Zeus fiai, Kastor és Polydeukes.)
De milyen daemonok az ormon azok,
Avagy isteni lények tán, a kik ott
Feltűnnek? oh mert nem földi lakók
1235 Ösvénye van ott. Mért lépnek ugyan
Nyiltan szemeinknek elébe?

DIOSKUROK.¹

Hallgass reám, Agamemnon gyermeke! Anyád
Ikertestvéri hívnak, a Zeusfiak,
1240 Én, Kastor és testvérem Polydeukes itt.
Lecsillapítók éppen a duló vihart
A tengeren s Argosba jöttünk, mert anyád
Vérét, a testvérünkét, láttuk omlani.
Jogos, mi véle történt, s tetted mégsem az;
1245 Phoebos se Phoebos² — ámde mert királyom ő,
Hát hallgatok — maga bölcs, de jóslata nem az.
Meg kell hajolnunk, s néked meg kell tenned azt,

¹ Kettejük nevében egyikük, Kastor, beszél.

² Wecklein szövege szerint (Φοῖβος δ' ἄφοιβος); azaz Phoe-
bos nem igaz istene a jóslásnak, mert hatalmával visszaélt.

A mit felőled Zeus a sors határozott.

Add át Elektrát Pyladesnek hitvesül

1250 S te hagyd el Argózt. E városba nem szabad

Lábad betenned, mert anyád' meggyilkolád.

Az ebszemű Erinysek dühös hada

Szünetlen' üldöz, őrjitő futásra hajt.

De menj Athénbe, s ott Pallas szobrát öleld,

1255 Ő Gorgo-pajzsát¹ tartja majd fejed fölé

S eltiltja tőled a kigyófürtös hadat,

Hogy egyikük se bántalmazzon tégedet.

Van ott egy Ares-halma, hol az istenek

Törvényt először láttak vérontás fölött,

1260 Midőn Ares megölte Poseidon fiát,

Halirrothiost, a mért leánya jó híren

Szenyifoltot ejtett.² És azóta ott nyerik

Az emberek a legszentebb ítéletet.

Ott majd ítélnék a te vérbünőd fölött

1265 És a haláltól fölment a szavazatok

Egyenlő száma. Loxias³ a bűnödet

Magára vészi, minthogy ő parancsolá.

S fennáll e törvény a késő korokra is:

Szabad a vádlott, hogyha egyenlő a voks.⁴

1270 A bosszu istennői földühödvén e miatt

A hegy tövében föld ölébe szállanak

Halandó lábnak járhatatlan szent helyen.

Te majd Arkádiának városát lakod

Az Alpheiosnál, Lykaios⁵ szent berkein,

¹ Athena pajzsán ott volt a Theseustól megölt Medusa (a Gorgonok egyike) feje.

² Halirrothios erőszakot tett Ares leányán, Alkippen.

³ A jós Apollon mellékeve.

⁴ Aeschylus Eumeniseinek tárgya.

⁵ Zeus Lykaiosnak (farkasölő Zeus) titokzatos szent helye volt a Lykaion hegyén Arkádiában.

1275 Melyet rólad fognák nevezni egykoron.

Ezt mondtam néked. Aegisthos holttetemét
Argos lakói fogják elhantolni itt.

Anyádat a most Naupliába érkezett

Menelaos, a ki Trója várát megvívá

1280 S Heléna. Ő is most hagyá el Proteus
Honát, Aegyptost: Trójában nem volt soha.

Hogy a halandók közt harcz és viszály legyen,
Heléna *árnyképét* küldé Trójába Zeus.¹

Hát Pylades most, nőül vévén e szüzet,

1285 Induljon Achajából haza ő vele;

Vigye magával névleges sógorodat²

Phokis földjére s adjon néki dús vagyont.

Te meg Isthmos nyergére téve lábadat

Kekropia boldog halmának vedd utad.³

1290 Ha majd betelt a bujdosásnak végzete,
Mégváltva gyötrelmidtől még boldog leszel.

KARVEZETŐ.

Oh Zeus-fiúk! Én nékem szabad-é
E beszédhez hozzáfűzni szavam?

DIOSKUROK.

Nincs részed a vérontásba', beszélj!

ORESTES.

1295 És szólhatok én is, oh Tyndaridák?

¹ A mondának ezt a változatát dolgozta föl a költő
Helena cz. drámájában.

² A földmívest, Elektra névleges férjét.

³ A korinthosi földszoroson át menj Athénbe, az Akropolisra.

DIOSKUROSOK.

Te is! Úgy is e véres ölés műveért
Phoebos felelős.

KARVEZETŐ.

Ha ti istenek és a megölt nő
Vérei vagytok,

1300 Mért nem menekült meg e véstül e ház?

DIOSKUROSOK.

Ezt kényszerű végzet idézte elő,
S Phoebos nem igen bölcs jósszavai.

ELEKTRA.

Hát engem anyám megölésire, vajh
Miféle Apollon jóslata bírt?

DIOSKUROSOK.

1305 A tettetek egy, egy sorsotok is!
Egy közös, ősi
Nagy átok az elveszítőtök.

ORESTES.

Testvérem, olyan rég' vágyom utánad
S ölelő karodat megin' elveszitem!

1310 Elhagylak oh és elhagysz te is engem!

DIOSKUROSOK.

Férjet s házat nyere, mostoha sors
Nem jut neki, el kell hagynia csak
Az argosi hont.

ELEKTRA.

Fájdalom annál lehet-é iszonyúbb,
1315 Mint elhagyni hazánknak ölét?

ORESTES.

Elhagylak oh én is, atyámnak a háza!
Idegen bírák szava dönt az anyám
Megölése ügyében.

DIOSKUROKOK.

Bízzál csak! Athén
1320 Szent vára fogad. Légy addig erős!

ELEKTRA.

Oh szorítsd kebelemre a kebledet, édes,
Drága öcsém!
Mert elszakít ősi lakunktól anyánk,
A megölt anya átka örökre. (Ölelkeznek.)

ORESTES.

1325 Tested testemre borulva, sirass,
Mintha halott sírján keseregnel.

DIOSKUROKOK.

Ah, szörnyü az isteni fülnek is az,
A mit te beszélsz!
Mint mennyei szívben, bennem is él
1330 Részvét a nyomorgó ember iránt.

ORESTES.

Nem látlak soha többé!

ELEKTRA.

Nem nézhetek én se szemedbe soha!

ORESTES.

Sohasem hallom többé szavadat!

ELEKTRA (miután Orestes karjaiból kibontakozott, indulófélben).

Légy boldog, oh város!

1335 Isten veletek, jó földijeim!

ORESTES.

Indulsz az utadra, drága szívem!?

ELEKTRA.

Megyek és könny árja borítja szemem.

(Pyladesszel elindul.)

ORESTES.

1340 Élj boldogul, oh Pylades, s veled együtt

Boldog frigyben Elektra!

(Elektra el Pyladesszel.)

DIOSKUROK.

Nász gondja övék. Te Athénbe siess

Erinyseid falkája elől.

Iszonyú léptekkel erednek utánad,

1345 Holló-feketék, kígyók kezükön;

Iszonyú ízlelni, mit adnak, a kint.

(Orestes félőrülten elrohan.)

Mi pedig Sicilia habjaira

Sietünk a viharban védni a gályát,

S az aetheri síkon míg tova szállunk,

1350 Ótalmat nem adunk a gonosznak,¹

Hanem azt, a ki híve az isteni jognak,

Az igaznak, akármily vészbe' forog,

Mi kimentjük örömmel a bajból.

A mi jogtalan, azt kerülje kiki

¹ E vers a számkivetett árulóra, Alkibiadesre czéloz, a következő Nikiasra.

1355 S tengerre ne szálljon a hiteszegettel.
Hallgasd meg, oh ember, isteni szómat!

(Eltűnnek.)

KAR (elvonulóban).

Örvendjete! A ki örülni tud és
Nem küzd a bajokkal örökké,
Azt már boldognak ítélem.

HELENA.

BEVEZETÉS.

Az 'Elektra' végén a költő már jelzi Helenáját, mely akkor nyilván készülőfélben volt. Az 1280. és köv. versekben a Dioskurosok így szólnak:

„Ő is (Helena) most hagyá el Proteus
Honát, Aegyptost: *Trójában nem volt soha.*
Hogy a halandók közt harc és viszály legyen,
Heléna árnyképét küldé Trójába Zeus.“

Ugyanezt mondja el bővebben Helena a róla nevezett darab prologjában (31—41).

Helenának a Trójai Nőkben rajzolt képe után méltán meglepi az olvasót a mondának ez az új adata, mely szerint a görögök nem magáért, Helenáért, hanem egy hiú phantomért (εἴδωλον) vívták a tíz esztendeig tartó gyilkos háborút, mivelhogy az igazi Helena azalatt Egyiptomban tartózkodott. A Helena-mondának — mely a régiek szemében általában igaz történet volt — ez az ábrándos változata kétségkívül abból a törekvésből fakadt, hogy Helenát, a női szépség legragyogóbb képviselőjét, kire még Trója vénei se tudnak haragudni s ki Görögországnak több dórok lakta helyén *isteni tiszteletben részesült*, tisztára mossák a hozzá méltatlan szennyfolttól. Nagyon valószínű, hogy a mondának ezt az alakját már *Hesiodos* ismerte, de költői feldolgozásáról nincsenek tájékoztató adataink.

Többet tudunk arról a szintén elveszett költeményről, melyet Kr. e. 600 táján a himerai lyrikus költő, *Stesichoros* írt Helena dicsőítésére. Először ugyan olyan költeményt írt róla, melyben hírnevét egy cseppet sem kímélte. Elmondta benne, hogy Tyndareos minden istennek áldozott, csak Aphroditéről feledkezett meg. Ezért az istennő avval büntette, hogy lányait „két- és háromnászuakká“ és „férjhagyókká“ tette. E költemény megírása után *Stesichoros* megvakult; de idővel belátta, hogy ez Helena vagy a Dioskurosok (Helena testvérei) büntetése, a miért Helenáról rosszat mondott, hozzájuk fohászkodva *palinódiát* zengett, melyben mindazt a rosszat, a mit Helenáról írt, visszavonta, s fennmaradt három sora szerint így engesztelte az istennőt:

„Csak szó-fia, csak mese volt az:

Nem szálltál hajófüdélre te,

Trójába se tetted a lábad.“

Helena és testvérei erre megbékéltek és visszaadták a költőnek szeme világát.

Maga találta-e ki *Stesichoros* ezt a minden vádat megczáfoló *alibi*-t, vagy — a mi valószínűbb¹ — a népmondából vette, arról nem mondhatunk határozott véleményt. Azonban *Stesichoros* költeményének fő vonásait a fennmaradt adatokból, a belőlük vont következtetések útján, nem nehéz összeállítanunk és így a költeményt tartalmilag rekonstruálnunk.

Stesichoros költeménye körülbelül ezt foglalta magában: Hera istenasszony nagyon meg volt bántva Paris

¹ V. ö. Lindskog: Studien zum antiken Drama (Lund 1897. 111. l.

ítélete által, azért megakadályozta azt, hogy Paris Aphroditétől megigért jutalmát, Helenát magával vihesse, akképen, hogy felhőből formált egy Helenához teljesen hasonló árnyképet és Paris azt ragadta magával Trójába. Ezért az árnyképért harcoltak tehát a görögök és trójaiak tíz hosszú évig — mert Zeus meg akarta szabadítani a Földet a túlságos ember-tömegtől¹ —, míg az igazi Helenát Hera Zeus tanácsa szerint Hermesszel Egyiptom földjére vitette Proteus pharosi királyhoz, hogy ott a hosszú háború alatt tisztán megőrizve, majd odahajózó férjével együtt térhessen vissza honába. Trója feldúlása után Menelaos Helena visszavívott árnyképével hazaindult. Útközben azonban széteszlott az árnykép és eltűnt. Menelaos szárazon és vízen kutatta az eltűnt nő nyomát, így jutott el Egyiptomba, Proteus királyhoz s ott feltalálta a szeplőtlenül megőrzött, igazi Helenát. Proteus király, ki gondviselészerű szerepét ekképen befejezte, örömmel adta vissza férjének a világszép asszonyt. Stesichoros költeménye valószínűleg a Dioskurosokhoz intézett epiphonémával végződött és bizonyára szó volt benne arról is, hogy Helena és Menelaos haláluk után isteni tiszteletben fognak részesülni.²

Érdekes, hogy ezt a csodás regét rationalis józansággal történetté idomított alakjában Herodotosnál³ is megtaláljuk. Megemlékezik t. i. az „idegen Aphroditének“ (ez szerinte Helena) memphisi szenthelyéről s elmondja, a mit ott neki egyiptomi papok beszéltek annak eredetéről. Eszerint Parist, mikor Helenával

¹ E gondolat Stasinos Kypriájából származik.

² V. ö. A. v. *Premierstein*: Über den Mythos in Euripides Helena. Philologus, 1896. p. 646.

³ Herod. II. 112 skk.

Trójába hajózott, Egyiptom partjaira verte a vihar. Ott szolgálai kereket oldottak s a tartomány helytartója, Thonis, hallván tőlük Paris nőrablását, jelentést tett róla Proteus memphisi királynak s annak parancsára Parist Helenával és embereivel együtt Memphisbe küldte. Proteus nagyon felháborodott Paris gáztettén, Helenát kincseivel együtt magánál tartotta, hogy majd férjének visszaszolgáltassa, Parist pedig kiutasította országából. Így Paris minden zsákmány nélkül érkezett Trójába, ezért a trójaiak, mikor a görögök Helena kiadását követelték, bátran azt felelhették, hogy Helena nincsen náluk. Herodotos ezt el is hiszi, mert nem tudja elgondolni, hogy a trójaiak ne adták volna ki Helenát, ha azzal városukat megmenthetik. A görögök azonban nem hitték, azért ostromolták és dúlták fel Tróját.

Látjuk, hogy ez a „történet“ még mindig bűnösnek, hűtelennek bélyegzi Helenát, mivelhogy Parissal megszökött. Stesichoros költeményét, mely Helenát merőben ártatlannak rajzolta, az egyiptomi papok természetesen nem ismerték s bajosan is fogadták volna el: hiszen a Helenának („idegen Aphroditének“) szentelt memphisi templom megkívánta Helena ottjártát. Maga Herodotos ismerhette Stesichoros előadását, de bizonyára nem tekintette valónak, sem említésre méltónak akkor, mikor ő az egyiptomi papok közléséről referál. Euripides viszont valószínűleg ismerte Herodotosnak ezt a referatumát, de mivel költőileg értékesíthetőnek nem találta, nem is használta fel, hanem Stesichoroshoz csatlakozott — bizonyára nem azért, mintha hitt volna Helena ártatlanságában és a trójai εἰδωλον-ban, hanem mert ez a költőileg fölékesített monda alkalmat adott neki egy különös,

phantastikus színdarab megírására. Hogy ő maga miképen vélekedik Helenáról, azt világosan és kímélet nélkül megmondta költőnk a *Trójai Nőkben* három évvel ez előtt és meg fogja még mondani négy évvel ez után az *Orestesben* is.

Érdekes az a megjegyzés, melyet Herodotos e történet elbeszéléséhez fűz. Ő azt hiszi, úgymond, hogy Homeros is tudott erről a dologról, de elvetette, mivel költeményébe nem illett bele, s bizonyságul felhozza, hogy az Iliasnak egy pár helye említi Parisnak Trójába érkezte előtt való bolyongását. Hozzátehetjük, hogy az Odysseia Menelaost is járattja Egyiptomban. Az Odysseia 4. énekében Menelaos elbeszéli Telemachosnak az ő egyiptomi kalandját. Mikor t. i. odavetődött s azon töprenkedett, hogy juthat onnan vissza hazájába, a mindentudó agg tengeri istennek *Proteus*nak leánya, *Eidothea* jóindulattal lévén iránta, tanácsot adott neki, miképen vegye ki atyjából, hogy mi módon térhet honába. E célból *Eidothea* fókabőrbe bujtatja Menelaosékat s elhelyezi a tenger partján. Ott este *Proteus* számba vette fókáit és lefeküdt közöttük. Ekkor Menelaosék fölugrálnak és megragadják. *Proteus*, hogy kimeneküljön kezükből, mindenféle alakot öltött, de mikor látta, hogy nem szabadulhat, megadta magát és megfelelt Menelaos kérdéseire. — *Proteus* király tehát Homerosnál még isten s leánya, *Eidothea*, bár más módon, éppen olyan megmentő angyala Menelaosnak, mint Euripides *Theonoéja*.

Nyilvánvaló, hogy Euripides az említett források közül főleg *Stesichoroshoz* csatlakozott: tőle vette darabjának fő motivumát, színterét, részben személyeit is és mégis annyi önállóságot tanusít, hogy alkotása teljesen egyénivé válik. Tudjuk, hogy *Stesichoros*nál

Proteus király hűségesen megőrizte Helenát és örömmel adta át az érte jött férjnek, Menelaosnak. Ez örvendetes Menelaosra nézve, de nem dráma, mivelhogy hiányzik belőle a küzdelem, sőt még a cselekvény is. Itt érvényesült Euripides feltalálóereje, mely az adott situatióból drámai cselekvényt tudott fakasztani. S a termékenyítő gondolatot nem mástól, hanem önmagától vette, mintegy önmagát plagizálta. Egy-két évvel azelőtt írta a taurosi Iphigeniát, melynek bonyodalma a Helenáéhoz hasonló helyzetből fakadván, csaknem önként kínálkozott drámai cselekvényül. Ott is egy barbár király van (Thoas), kinek eszén túljár a görög furfang s Orestesnek isteni megbízása értelmében sikerül tőle csellel elrabolni Artemis szobrát s hazájába szöktetni saját nőtestvérét, Iphigeniát. Csak föl kell tenni, hogy Menelaosnak sem adják vissza Helenát olyan simán, mint Stesichorosnál történt, hanem hogy észszel és kézzel küzdenie kell érette — s megvan a dráma. Minthogy azonban Proteus, a rábízott szép asszonyt híven őrző agg király, nem alkalmas ilyen szerepre, Euripides Proteus helyett a már meghalt Proteusnak csak sírját szerepelteti az agg ótalmazó néma, de hű folytatójaként, Proteus trónjára pedig fiát, Theoklymenost ülteti, a ki szerelmes Helenába (akárcsak Goethe Thoasa Iphigeniába) s házasságra akarja kényszeríteni. Ez erőszak ellen a védtelen Helena először Proteus sírjánál keres ótalmat s ezt az ótalmat később a sírtól Proteus leánya, a bölcs Theonoe veszi át, kinek tiszteletreméltó, fennkölt alakja — úgy látszik — szintén Euripides conceptiója.¹

¹ Theonoéről a különben szigorúan kárhoztató Bergk is nagy elismeréssel nyilatkozik: „Einen wohlthuenden Eindruck macht nur die prophetische Jungfrau, Theonoe, obwohl selbst

Az így concipíált helyzetből s az így megindult cselekvényből minden egyéb önként következik. Így vált lehetségessé, hogy Euripides Helenában *Ion* mellett a cselszövényes-romantikus drámának egy másik sajátságos színezetű példáját alkossa meg, melynek bonyodalma mintegy az Iphigeniáét ismétli, de mind a kettőtől elüt vidámabb hangulatával és cselekvénye phantastikus színezetével.

Ez a vidámabb hangulat és phantastikus színezet okozta, hogy Helena, mint szerencsés végződésű „tragoedia“ ellen annyi kifogást hangoztattak. *Hermann* szerint pl. „nem a legjobb tragédia, mert sem erős félelmet, sem nagy szánakozást nem kelt“. Ellenben a költő *Wieland* nagy elismeréssel van iránta, de érzi, hogy nem tragoediával van dolga, azért nyilvánítja nemcsak „legmintaszerűbbnek“, hanem „legmulatságosabbnak“ is.¹ *Bergk* szintén észreveszi, hogy: „zuweilen streift die Tragoedie hart an die Manier des Lustspiels“.² De hát akkor miért nevezi mégis tragoediának? És miért kiált fel *Decharme* a darab fejtegetése és dicsérése után ekképen: „Mais, où est donc la tragédie?“³ A hol nincs tragoedia, ott ne keressünk tragoediát. Hát nem tudjuk-e Euripidesről, hogy a közép- és új attikai vígjátéknak egyenesen ő az atyja? hogy darabjait sokszor csak a mythosi

diese reine Gestalt aus den Konflikten des Lebens nicht unversehrt hervorgeht; denn der Anhauch der Lüge trübt auch ihren lauterer Sinn.“ (Griech. Literaturgesch. III, 560). Ez a kritika különben nem annyira az antik világnézetnek, mint inkább Goethe Iphigeniájának hatása alatt alakulhatott.

¹ Neues Attisches Museum 1808. II, 2, 14.

² Griech. Literaturgesch. III, 559.

³ Euripide et l'esprit de son théâtre. Paris 1893. p. 364.

nevek kötik a régiséghez, máskülönben már-már az akkori élet tükrei? Ha „Helena“ nem kelt bennünk nagy félelmet vagy szánakozást s így nem tragoedia (bár tekinthetnők Aristoteles értelmében vett „szerencsés végű tragoediának“), miért ne láthatnók benne a mai értelemben vett szerencsés végű dráma vagy, ha úgy tetszik: színmű, magasabrendű vígjáték ösét? — Azért, hogy egy „rossz tragoediát“ megmentünk, nem a legszerencsésebb ötlet azt sikerült bohózatnak vagy éppen parodiának nyilvánítani, mint A. W. Verrall és H. Steiger teszi. Verrall,¹ ki Menelaos és Helena alakját burlesknek, Theoklymenosnak, a „pseudotyrant“-nak kijátszását grotesknek mondja, az egész darabot a Szentivánéji álomhoz hasonló phantastikus bohózatnak nevezi, mely nem is nyilvános színrevitel céljából, hanem valami gazdag özvegy megbízásából készült és a Pharost representáló Helena Makronisi-szigeten (!) került színre.

Ezen a nyomon indul, de sokkal módszeresebb fejtegetés a H. Steigeré,² a ki azt bizonyítja, hogy a költő maga sem komoly drámának szánta darabját, hanem a tragoedia formáinak keretében olyan komikus színjátéknak, melynek első része (Menelaos és Helena rajzában) az Odysseia, második része (a bonyodalom megoldása) a taurosi Iphigenia *parodiája*, valóságos „Tévedések vígjátéka“. Eszerint Helena nem rosszul sikerült tragoedia, hanem sikerült parodia!

Én nem látom annak semmi meggyőző nyomát, hogy Euripides Menelaosban és Helenában Odysseust

¹ Essays on four plays of Euripides, Cambridge, 1905, 43—133 ll.

² Philologus. 1908. p. 202—237. és Euripidesről írt monographiája. Leipzig 1912. p. 87—87.

és Penelopét akarta volna parodizálni. Igaz, hogy egy pár vonás, pl. a rongyos ruhában élelmet kolduló Menelaos eszünkbe juttathatja a saját házában koldusszerepet játszó Odysseust. Csakhogy Odysseus ezt cselből teszi, Athena tanácsára, míg Menelaos kénytelen vele. Helena helyzete is csak annyiban hasonlít a Penelopéehez, hogy akarata ellenére házasságra akarják kényszeríteni; de a viszonyok egészen mások. Az egész drámának egy scra sincs, mely Odysseusra vagy Penelopéra célzást tenne. Theonoe fennkölt alakjának pedig se parodiában, se bohózatban nincs helye. Még kevésbé valószínű, hogy a költő saját Iphigeniáját, egyik legsikerültebb alkotását akarta volna parodizálni s Theoklymenosban a barbár, de tiszteletreméltó Thoasnak „szerelmes operette-tyrannus“ caricaturáját akarta volna megteremteni.

Ha pedig szem előtt tartjuk, hogy „Helena“ 412-ben került színre az elveszett „Andromeda“-val együtt s Aristophanes a „Nők ünnepe“-ben (411-ben) mindkettő fölött kíméletlenül megsuhogtatja a gúny ostorát, kivált az „újdonsült Helenát“ téve nevetség tárgyává, — akkor igazán nagy merészség föltenni Aristophanesről akár azt, hogy komolyan vette a parodiának szánt (?) Helenát, akár azt, hogy tudva és akarva parodiát parodizált. Nyilvánvaló, hogy mivel éppen úgy bánik el Helenával, mint Andromedával, azt épp úgy nem tartotta parodiának, farsangi bohózatnak, mint ezt. Épp' ezért nekünk sincs rá jogunk. Tudjuk ugyan, hogy a költő maga se hitt az ártatlan Helenában s a trójai árnyképben, de ha egyszer ezt a mondát fogadta el drámája alapjául, épp úgy operálnia kell vele, mint Bakchossal a Bakchansnőkben. Helenában nem is hiányzik a veszedelem, a komoly

bonyodalom, csak a megoldás könnyű sikere, mely a barbár király korlátoltságának köszönhető, teszi az egészet vígjátékszerűvé. S ez különböztette meg Helenát a rokontárgyú Andromedától, melynek egy igazán félelmes, halálos veszedelemnek kitett nő megszabadítása volt a tárgya, a hősie romantika komoly keretei közt. Szóval Andromeda „szerencsésen végződő tragoedia“ volt, Helena pedig drámai alapon fölépített vígjáték.

SZEMÉLYEK.

Helena, Menelaos spártai király neje.

Teukros, Telamon fia.

Görög szűzek (rableányok) kara.

Menelaos spártai király.

Öregasszony.

Híradó.

Theonoe, Proteus leánya.

Theoklymenos, Proteus fia.

Második híradó.

Dioskurosok (Zeus fiai).

Szintér: Pharos szigete a Nilus deltáján, közel a tengerparthoz. Háttérben az egyiptomi királyi palota, előtte oldalt Proteus sirja.

HELENA (mint ótalomkereső Proteus sírján ül. Majd feláll!).

Im' itt a Nílus szűzi tiszta habja lejt
És öntözi, ha a fehér hó olvadoz,
Az égi harmat hely't Egyiptom mezeit.
E föld királya Proteus volt, a míg élt
5 Pharos szigetjén, Egyiptom fejedelmeként¹
És nőül bírta Psamathét, a hableányt,
Ki érte Aeakosnak ágyát elhagyá²
És a királyi háznak szült két gyermeket:
Theoklymenost [ki istenfélő volt egész
10 Éltén keresztül]³ s a nemes szép hajadont,
Eidót, ki anyja szemefénye, gyöngye volt;
Midőn a nászra már megért ifjú kora,
Theonoénak hívták, mert az istenit,
Jelent s jövőt belátott lelke egyaránt:⁴
15 Ősétől, Nereustól szállt rá e tudás.
Az én hazám Spártának híres városa,
Atyám Tyndareus. Azt is mondja ám a hír,
Az én anyámnak, Ledának keblén Zeus
Pihent meg, egy hattyú alakját öltve fel,

¹ Proteust mint tengeri istent szerepelteti az Odysseia (4, 354 skk.).

² Psamathe, Nereus lányainak egyike, kit Aeakos erővel tett volt magáévá.

³ A zárójelbe tett szavak az eredetiben metrikus okok miatt is gyanusak.

⁴ Theonoe = isteni elméjű. Eido Homerosnál: Eidothea.

- 20 Mely azt színlelve, hogy sas űzi, oda szállt
 S gyönyört lopott, ha e beszéd nem szó-fia.
 Nevem Heléna. Halljátok, mit szenvedék.
 Az Idabérczre, Párishoz ment egykoron
 Három istennő a szépségnek díjaért,
- 25 Hera, Kypris s a Zeus-szülötte hajadon,
 Ítéletével versenyük' hogy döntse el.
 Kypris az én szépségem', — hogyha szép lehet,
 Mi bajt okoz, — ígérte néki birtokul
 És győzött. Páris otthagya a nyájakat,
- 30 Spartába ment megnyerni engem hitvesül.
 Haragvék Hera, hogy nem győzött társain
 S meghiusítá Párisnak frigyét velem:
 Nem engemet, hanem szakasztott másomat,
 Egy aetherből szótt élőképet ad neki,
- 35 Priamos király fiának, és a balgatag
 Azt hiszi,¹ engemet bír. Ámde Zeusnak új
 Rendelkezése megtetézte még a bajt!
 Mert háborút támaszta Hellas népei
 És a szegény frigek közt, hogy a föld anyát
- 40 Megkönnyebbítse a halandók terhitől
 S híressé tegye Hellas legjelesb fiát.²
 Ekkép a frig csatában én nem, csak *nevem*
 Vala kitűzve hellenek harczdíjaként.
 Magamat felhőbe burkolt Hermes, felragadt
- 45 A levegőbe — lányát nem feledte Zeus —
 És Proteus házában nyujtott lakhelyet,
 — Kit minden ember közt legbölcsebbnek talált, —
 Hogy hű maradjak férjemhez szeplőtlenül.
 Most itt vagyok, de férjem, a boldogtalan,

¹ Helena még nem tudja, hogy Tróját már feldúlták a görögök.

² Achillest.

- 50 Sereget gyűjtve ostromolja Ilios
 Várfalait, hogy visszavívjon engemet.
 Biz' a Skamandros árja mellett már sokan
 Elestek értem, és így, bármint szenvedek,
 Mindenki átkoz; azt hiszik, hogy megcsalám
- 55 A férjem', úgy okoztam e nagy háborút.
 Mért élek mégis? Biztat Hermes jóslata:
 Férjemmel egykor a fényes Spartát lakom,
 Ha hallja, hogy Trójában sohsem is valék
 És rajta kívül mással nem köték frigyet.
- 60 Míg látta Proteus a tündöklő napsugárt,
 Kérők nem ostromoltak; de mióta őt
 A föld homálya rejti, a holtnak fia
 Tör bírásomra. Volt férjemhez híven én
 Proteus sírjára térdelek s rimáncodom,
- 65 Tartson meg engem férjemnek szeplőtlenül,
 S ha Hellas-szerte nevemen szégyen tapad,
 Ne fertőztesse *itt* gyalázat testemet.

TEUKROS (jö, Helenát eleinte nem látja).

- Kit ural itt ez a hatalmas, ősi vár?
 Hinné az ember, Plutos¹ lakja ezt maga,
 70 Oly fal köríti, s oly remek párkányzata.
 (Észreveszi Helenát.)

Hah!

- Nagy istenek, mit látok? Gyilkos alkatát
 A leggyűlöltebb nőnek, a ki engemet
 S minden hellent megölt! Hogy Helenához így
- 75 Hasonlítász, verjen meg isten! Hogyha nem
 Idegen földön volnék, jól célzó nyílam
 Zeus lánya helyett rád bocsátna pusztulást.
 (Nyilát készül ajzani, majd megvetéssel elfordul.)

¹ A gazdagság.

HELENA.

Miért fordulsz el tőlem, bárki vagy, szegény?
Miért haragszol reám a más gazságaért?

TEUKROS (nyilát vállára akasztva).

80 Tévedtem! Ah, túlságba vitt az indulat,
Mert Zeus leányát minden hellen gyűlöli.
Oh asszonyom, bocsáss meg a mondottakért.

HELENA.

Ki vagy s e földre mely országból érkezél?

TEUKROS.

Szegény achájok közöttül egy, oh asszonyom.

HELENA.

85 Így nem csodálom, hogy Helenát gyűlölöd.
De hát ki vagy s honnan jössz? Mint nevezzetek?

TEUKROS.

A nevem Teukros, édes atyám Telamon,
Salamis a hazám, mely engem fölnevelt.

HELENA.

Hogyan kerültél a Nílus vidékire?

TEUKROS.

90 Kiűzve ősi földemről, mint bujdosó.

HELENA.

Szegény fejed! S hazádból vajh ki számkivet?

TEUKROS.

Atyám, Telamon! És jobb barátot hol lelünk?

HELENA.

Miért? Bizonyynyal súlyos ok, komoly dolog.

TEUKROS.

Testvérem, Aias, Trójánál halt: veszttem *ez!*

HELENA.

95 Hogyan? Tán csak nem a *te* kardod ölte meg?

TEUKROS.

Nem, önszántából a saját kardjába dőlt.

HELENA.

Örjögve, nemde? Józanul ki tenne így?

TEUKROS.

Ismerted-é Achillest, Peleus fiát?

HELENA.

Hogyne?

Mint hallom, ő is Helena kérője volt.

TEUKROS.

100 Hogy meghalt, nagy pört támasztottak fegyveri.¹

HELENA.

Hogy' válhatott Aiasnak ártalmára ez?

TEUKROS.

A fegyvert más² kapván meg, éltét eldobá.

¹ Achilles fegyvereinek birtokáért nagy verseny támadt. Az Atridák Odysseusnak ítélték oda, ezért a becsvágyában megsértett Aias öngyilkos lett (Sophokles: Aias).

² Teukros elkeseredésében nem is veszi ajkára Odysseus nevét.

HELENA.

S hogy dönté bajba szenvedése tégedet?

TEUKROS.

Mert éltem' akkor érte föl nem áldozám.¹

HELENA.

105 Hát Trója híres városát vívtad te is?

TEUKROS.

És dülva azt, feldúltam ennen éltemet.

HELENA.

Hát rombadőlt már, tönkremarta tűz foga?

TEUKROS.

Úgy hogy falából nincsen immár kő kövön.

HELENA.

Balsorsu Heléna! Frigek megrontója te!

TEUKROS.

110 És Hellasé is! Mennyi súlyos gyászeset!

HELENA.

Már feldúlása óta sok idő letelt?

TEUKROS.

Már hét gyümölcsadó nyár szinte véget ért.

HELENA.

És mily sokáig ostromlátok Iliost?

TEUKROS.

Tíz esztendőre nyúló sok-sok hónapig.

¹ Nem szállt sikra, hogy Aiasért bosszút álljon.

HELENA.

115 Rabul ejtétek-é Spartának asszonyát?

TEUKROS.

Hajánál fogva hurczolá el Menelaos.

HELENA.

Láttad szegényt avagy csak hírből ismered?

TEUKROS.

Mint tégedet most, akkép látta két szemem.

HELENA.

Csak el ne ámitottak legyen istenek!

TEUKROS.

120 Térjünk egyébre! Róla ne beszélj tovább!

HELENA.

Oly bizonyosnak hittétek a *látzatot*?

TEUKROS.

Láttam szememmel, lelkem most is látja még.

HELENA.

Otthon van-é már hitvesével Menelaos?

TEUKROS.

Argosba' nincsen, nincs Eurotas partjain.¹

HELENA.

125 Oh jaj, e szó — reájuk mily baljóslatú!

¹ Az Eurotas spartai folyó.

TEUKROS.

Bizony, nejével eltűnt, mondják, nyomtalan'.

HELENA.

Hát nem *egy* útra szállt minden görög hajó?

TEUKROS.

De egyre, ám szétverte őket a vihar.

HELENA.

Melyik tenger vivé a hátán sergetek'?

TEUKROS.

130 Aegaeos tengerének közepét szelők.

HELENA.

S nem látta senki partot érni Menelaost?

TEUKROS.

Nem, senki. Hellasban holt híre van neki.

HELENA (félre).

Elvesztem!

(fenn:)

Thestios leánya él-e még?

TEUKROS.

Lédáról szólasz? Régen elhunyt, már nem él.

HELENA.

135 Csak nem Helena szégyenfoltja ölte meg?

TEUKROS.

Nemes nyakára, mint mondják, hurkot kötött.

HELENA.

Tyndareosnak él vagy meghalt két fia? ¹

¹ Kastor és Polydeukes, Helena fivestvérei.

TEUKROS.

Élnek s nem élnek, mert kétféle hír kering.

HELENA.

Hogy szól a jobbik? (félre.)

Jaj nekem, s:egény fejem!

TEUKROS.

140 Hogy a csillagok közt fénylenek, mint istenek.¹

HELENA.

Oh ez dicső hír! És a másik mit beszél?

TEUKROS.

Hogy eldobák az éltet testvérük miatt.

De már elég! Mért újítsam fel bánatom?

De a mért e királyi házba érkezém,

145 Hogy lássam isten-ihletett Theonoét,

Segíts meg abban, nyerjek tőle jóslatot,

Mikép röptsem a hajómnak szárnyait

Kypros szigetére: Apollon küldött oda,

Hogy ott lakozzam s szülőföldem kedveért

150 Nevezzem Salamisnak új lakóhelyem'.²

HELENA.

Eligazít az út; de hagyd el, idegen,

E földet s fuss, míg észre nem vesz Proteus

Fia, e föld királya. Most távol van épp',

Vadat ment űzni jó vadászkutyáival.

¹ A darab vége ezt igazolja.

² Kypros szigetén is volt egy Salamis, melyet Aeschylos (Perzsák 898) szerint a görög Salamis szigetéről gyarmatosítottak.

- 155 A kit csak megfog, minden görögöt megöl.¹
 Miért? — ne kívánd tudni, én is hallgatók
 Felőle, mert mit használnék neked vele?

TEUKROS.

- Fogadd hálámat, asszonyom s jóságodért
 Az istenek minden jót adjanak neked.
 160 Helenához csak testbe' vagy hasonlatos,
 Lélekbe' más vagy, teljesen különböző.
 Bár veszne el s az Eurotas partihoz
 Ne jutna el! — Te légy boldog mindenkoron! (El.)

HELENA.

- Jaj nekem! Ily iszonyú kinok örvényébe sodorva
 165 Mily siralomra fakadjak? E könnyhöz, e búhoz,
 [e gyászhoz
 Méltó dalt mely Múzsza sugall nekem? Ah! Ah!

Stropha.

- Bár jönnétek, szép szüzek,
 Földnek ifju lányai,
 Sirenek² és siralmimat
 170 A fuvolátok, sípotok
 Avagy lantotok szava
 Kisérné s könnyeimmel is
 Egybefolyna könnyetek árja!
 S óh bár küldenél te nékem
 Bút búval, dalt dallal

¹ Hogy Menelaost távol tartsa Helenától.

² A sireneket régi emlékek leányfejű madaraknak ábrázolják; később női alakúak, de szárnyasak s tollas lábúak. A költő itt a föld leányainak mondja őket, mivel Helena holtjainak megsiratása végett hívja őket. Gyászoló sireneket siremlékeken is ábrázoltak.

Kisézők gyászos karát,
 175 Persephassa,¹
 Hogy sötétlő csarnokodba
 Könnyet ontva síri hymnust
 Küldhetnék —
 Holtjaimnak balzsamul.

(Föllép a görög rableányok kara.)

KAR.

Antistropa.

Ott valék a kék habok
 180 Partján és a zöld mohán
 Színes ruhákat száríték,
 Terítgeték a nádason
 Fényes napsugárba' szét:
 Hát édes úrnőm ajkiról
 Szánalomraméltó jajszó.
 185 Gyászos bú siráma hallszott;
 Sóhajtozva és sikoltva
 Úgy hangzott, mint Naias
 Nympha hangja,
 A mikor fut bércezen-völgyön,
 A szerelmes Pántól űzve
 Sikoltoz
 190 Félve nyers erőszakát.

HELENA.

Második stropa.

Jaj, jaj!
 Barbár hajó zsákmánya ti,
 Hellas lányai!
 Görög hajós járt,

¹ Vagy Persephone, Hades neje, az alvilág királynéja.

- 195 Itt járt s szememből könnyre könnyeket facsart:
 Tűztől hamvadt Trója el
 Én miattam, annyiak
 Vesztét okozó miatt,
 Bajszerző *nevem* miatt!
- 200 És Léda szégyenem
 Szülte fájdalmában
 Megfojtotta volt magát.
 Férjem, a ki tengeren
 Annyit bolygott, elveszett;
- 205 S két testvérem, Kastor s Pollux,
 A hazának kettős csillaga,
 Eltűnt, eltűnt, elhagyá a
 Lótaposta pályasíkot
 S nádas Eurotasnak
- 210 Ifjui küzdőporát.

KAR.

Második antistropa.

- Jaj, jaj!
 Mily balszerencse jár veled,
 Oh nő, mi szörnyű sors!
 Mily átkos élet
 Jutott neked, midőn hattyúalakba' Zeus
- 215 Megszállott anyád ölén
 S tégedet nemzett vele!
 Mit nem szenvedél te már?
 Mily csapás nem sújta még?
 Anyád — az elveszett,
- 220 S nem mosolyg Zeusnak
 Két ikerfiára¹ üdv!
 Szép honod' nem láthatod,

¹ Kastorra és Polluxra (= Polydeukes).

Száll a hír száz városon
 S téged egy barbár királyfi
 225 Ágyasának hirdet, oh dicső!
 Férjed' hullámsír nyelé el,
 S visszatérteden nem örvend
 Otthonod, se Pallas
 Érczborított temploma.¹

HELENA.

Vajh mellyik frig vala,
 230 Vagy melyik Hellas földiről való,
 A ki levágta a fenyvet
 Trója vesztire?
 Abból ácsolá Paris
 A kárhozat járóművét
 S barbár hajóján szállt az én
 235 Tűzhelyemhez, ah, az én
 Vészhozó szépségemért,
 Hogy magáévá tegyen;
 S véle szállt a gyilkoló
 Aphrodite, a ravasz,
 Vitt halált a hellenekre.
 240 Ah, szánandó asszony, én!
 Ámde Zeus dicső neje
 Ülve fényes trónusában
 Elküldte csakhamar
 Maia gyors lábú magzatát.²
 Én ölembe szedtem ép'
 A rózsa friss virágait,
 245 Athenának hogy elvigyem:

¹ Hires volt Pallas spartai temploma az istennő ércszobrával. A templom belseje is érclemezekkel volt borítva.

² Hermest, az istenek követét.

Mikor jött Hermes, felragadt
 És ez átkos földre tett le,
 Keltve harczot, gyászos harczot
 Hellas népe s Trója közt.
 A Simois¹

250 Habja mellett érdemetlen'
 Így lett hírhedtté nevem.

KARVEZETŐ.

Tudom, hogy szenvedsz, ám a mit rádmért a sors,
 Tanácsos mennél könnyebb szívvel hordani.

HELENA.

255 Oh drága nők, mily sors vetett igát reám!
 Nem a világ iszonyatára szült anyám?
 [Hiszen se hellen, sem barbár nő nem hozott
 Gyermekek helyett világra még fehér tojást,
 A melyben engem, mondják, Zeustól szült anyám.]²
 260 Hisz' szörnyűség az éltém s élményim sora,
 Hera haragja s híres szépségem miatt.
 Oh vajha eltörölve írott kép gyanánt
 A szép helyett nyerhetnék rútabb alakot;
 És elfelednék mostani balsorsomat
 265 A hellenek, csupán a szépet tartanák
 Eszükben úgy, mint most a rútat őrizik!
 Kit egyszer csalt meg a remény, kit istene
Egy bajba döntött, hordja el, bármily nehéz:
 De engem a sors sok csapása földre sujt.
 270 Először is rossz hírem van méltatlanul;
 S ez a baj a valóságnál is terhesebb:

¹ Troas egyik kisebb folyója.

² Mivel e három sor rontja az összefüggést, helytelen betoldásnak tartják.

- Bünhődni érdemetlen' rossz hírünk miatt.
 Aztán hazámból barbarokhoz juttatott
 Az ég parancsa; elveszítve kedvesim'
- 275 Rabnő levék — szabad szülőknek gyermeke!
 Mert barbár földön egy az úr, a többi rab.
 Reményeimnek volt egy végső horgonya,
 Hogy férjem eljön és inségemből kiment, —
 De nincsen ő már, ah, bizonynyal elveszett!
- 280 Meghalt anyám, és gyilkosának mondanak
 Nem jog szerint — de *jogba'* részem nincs soha!
 S ki büszkesége volt hazámnak és nekem,
 Férj nélkül öszül agg szüzzé a szép leány!¹
 Testvérim is, mint hívják: „a Zeus-fiak“
- 285 Meghaltak. És így, hogy minden baj rám szakadt,
 E balsorsban nem holt vagyok, ha élek is?
 A legborzasztóbb ez: ha eljutnék haza,
 Börtönbe vetnének, kik azt hiszik, hogy az
 Jött meg, ki Menelaossal Trójában vala.
- 290 Ha férjem élne, volna sok titkos jelünk,
 Melyekről egymást fölismernők biztosan.
 Most mind hiába, rajtam semmi sem segít.
 Miért is élek? Mily sorsot remélhetek?
 Férjet vegyek tán a bajok cseréjeül,
- 295 Barbárral éljek együtt, véle üljek egy,
 Bár dús asztalhoz? Hisz', ha gyűlölt férjjel él
 Az asszony, akkor kincseit² is gyűlöli.
 Meghalni legjobb! S hogy halhatnék tisztesen?
 [Utálatos: kötélén lógva halni meg,
- 300 Lealjasító — szolganép szemében is!
 Meghalni kard hegyétől szép, nemes dolog:

¹ Hermione.

² Murray olvasása szerint: „testét“. De az összefüggés amazzt ajánlja.

Egy percz alatt megválnék lelkétől a test.]¹
 A bajnak oly mély tengerébe süllyedék.
 Más nőknek éppen szépségük miatt jutott
 305 Jólét, szerencse; engem — épp ez veszte el!

KARVEZETŐ.

Helena, bárki volt az idegen, ne hidd,
 Hogy színigazság mindaz, mit neked beszélt.

HELENA.

Férjem halálát megmondá kétségtelen'.

KARVEZETŐ.

A sok beszéd közt lelsz sokat, mi nem való.

HELENA.

310 Sok nem látszik valónak és mégis való.

KARVEZETŐ.

A rosszat hinni hajlandóbb vagy mint a jót.

HELENA.

A félelem körülvesz s csüggedésbe hajt.

KARVEZETŐ.

Mily indulattal van hozzád a házi nép?

HELENA.

Mindenki hívem, csak kérőm van ellenem.

KARVEZETŐ.

315 Tudod-e, mit tégy? Hagyd el azt a sírkövet...

¹ Betoldásnak ítélt részlet.

HELENA.

Ah, hova gondolsz? Ily tanácsot adsz nekem?

KARVEZETŐ.

Menj bé a házba és kérdezd ki Theonoét,
 A Nereistől szült mindenttudó leányt,
 Férjed felől, hogy él-e még a föld színén
 320 Vagy sírba szállott? — és ha tudsz majd biztosat,
 Sorsod szerint örülhetsz vagy bánkódhatol.
 Míg biztosat nem hallottál, mit nyersz vele,
 Ha szüntelen' kesergesz? Nos, fogadd szavam:
 Hagyd most e sírt és a leánynyal értekezz',
 325 Attól mindent megértesz. Mert ha a valót
 Itt is megtudhatod, máshol miért kutasd?
 Inkább a házba én is bémegyek veled:
 Illő a nőhöz nőtársán segíteni.

HELENA.

330 Megfogadom tanácsotok';
 Jöjjetek be, kedvesim,
 Hogy ott megismerjétek
 Kínos szenvedésimet.

KARVEZETŐ.

Késznek talál hívó szavad.

HELENA.

335 Oh mily boldogtalan nap ez!
 Milyen siralmas szót fogok,
 Mily keservest hallani?!

KARVEZETŐ.

Fájdalom gyászfósaként
 Ne sírj előre, kedvesem!

HELENA.

- 340 Szegény uram, mit szenvedett!?
 Látja-é az ég arany
 Napsugarát, a csillagoknak táborát,
 Vagy lenn, a holtak között
 Örökös éj borul reá?

KARVEZETŐ.

- 345 Hozzon bármit a jövődő,
 Mindig a jobbat reméld!

HELENA.

- Hozzád esdek, téged hívlak
 Nádövezte zöld Eurotas,
 350 Mondd, igaz-é az a hír,
 Mely holtnak mondja férjem'?
 Vagy talán csak esztelen beszéd?
 Hogyha nem, gyilkos kötél
 Hurkolok nyakamra,
 Avagy kard ölő aczélját
 355 — Hogy ontsa véretem —
 Enkezüleg meritem küszködve saját kebelembe,
 Áldozatja három égi
 Istennőnek s nyájait
 Ida hegyén legeltető
 Trójai királyfinak.

KARVEZETŐ.

- 360 Ily bajok hadd sujtsanak mást,
 A te sorsod üdv legyen!

HELENA.

Hajh, Trója, hajh boldogtalan!
 Sok áldatlan tett tönkre tett.

- Rémes a sorsod! Sok vért ontott,
 Sok könyút hires szépségem,
 365 Kypris átka; búra bút szült,
 Könnyre könnyet és tenger kint . . .
 Bús anyák siratták magzatuk',
 És holt hősök hűgai
 Hajuk' lenyírták a Skamandros árjai
 Mellett gyászadományul.
- 370 A bús siralmat Hellas
 Kesergve visszazengte,
 És veré fejét kezével
 S gyöngye arczát marva vérrel
 Festették a körmei.
- 375 Téged, Kallisto, boldog szüze Arkadiának,
 Mint négylábút ölelt ölelése Zeusnak.¹
 Oh te szerencsésebb vagy anyámnál,
 Mert te bozontos állati testtel
 — Szép szemed, az csak a régi! — leraktad
- 380 Minden terhét emberi bűnak.
 Így a Merops-lány is, kit szarvasünővé
 Tett szépsége miatt és szűzi karából elűzött
 Artemis istennő.² De az én nevem
 Vesztire, vesztire vált Iliosnak
- 385 És a szegény görögöknek!
 (Helena bemegy a házba, a kar követi.)

¹ A szép Kallisto vadásztársa volt Artemis istennőnek; Zeus belészeretett és anyává tette. Kallisto sokáig titkolta állapotát Artemis előtt, de az mégis észrevette és büntetésből medvévé változtatta Kallistót. Euripides előadása szerint, úgy látszik, Zeus változtatta a leányt medvévé, hogy a féltékeny Herát kijátszsza.

² Merops leánya: Kós (róla nevezték el Kós szigetét), kiről nem tudunk többet, mint a mennyit szövegünk mond.

MENELAOS (mint hajótörött jő, a ruha foszlányokban hull alá testén).

Te, a ki Pisa mezején Oenomaost
Legyőzted a szekérversenynben, ős Pelops,
Oh bár csak akkor haltál volna meg, midőn
Az istenek belőled lakmároztanak,¹

390 Mielőtt nemzetted voln' atyámat, Atreust;
Az nemzett Aeropével engem, Menelaost
És Agamemnont, a híres testvéri párt.
Mert nem dicsekszem, ám a legnagyobb hadat
Vezérlém Trója ellen tenger habjain,

395 Nem mint király, kit népe kényszerből követ,
Nem: hellen ifjúk önként elismert feje.
De nagy azoknak száma, kik már nincsenek,
S kik a habokból menekültek boldogan,
Holt társaiknak csak nevét hozták haza.²

400 Én csak bolyongok a kék tenger árjain,
Szegény fejem, mióta Trója várfalát
Lerombolám; és bárhogy áhítom hazám',
E boldogságra nem méltatnak istenim.
Bejártam Libyának pusztá partjait,

405 Zord öbleit, s ha honomhoz közel jutok,
Elver megint a szélvész s nem fú kedvező
Szél vásznaimra, mely hazámba elvigyen.
Most is, szegény hajótört, vesztve társaim,
Ide vetődtem s a szirtek körül hajóm'

410 Dirib-darabra törve hányják a habok.

¹ Tantalos phrygiai király, az istenek kedveltje, saját fiát, Pelopsot feltálalta az isteneknek, hogy próbára tegye minden tudóságukat. Az istenek észrevették a dolgot és új életre támasztották Pelopsot. Pelops aztán Görögországba ment s kocsi-versenynben — álnok csellel — legyőzvéen Oenomaos királyt, leányát nőül nyerte és országát birtokába vette.

² Czélzás az atheniek gyászos sicíliai expeditiójára.

A szép alkotmányból csak a teknő maradt:
A nem-remélt szerencse megmentett azon
Helenával együtt, kit Trójából hurezolok.

E föld lakóit és nevét nem ismerem;

- 415 Hogy megkérdezzem, resteltem a tömeg
Közé vegyülni, szégyenlem rongyos ruhám'
S inségemet. Mert hogyha egy előkelő
Ember jut bajba, a szokatlan szenvedés
Jobban lesujtja, mint a rég' boldogtalant.
- 420 Gyötör a szükség, mert élelmem elfogyott,
Testi ruhám sincs; könnyű észrevenni azt,
Hogy az takar, mint partra hányt a tört hajó.
Régi ruhámat, fényes öltözetimet
A hullám elragadta. Barlang odviba
- 425 Rejtém a nőmet, minden bajnak kútfejét
S magam jövők, míg otthagyt bajtársimat
Reászorítám, őrizték meg asszonyom'.
Magam bolyongok s keresek barátaim
Számára egyetmást, minek hasznát veszik.
- 430 Látván e szép, párkányövezte palotát,
Dúsgazdag úrra valló fényes kapuit,
Közel jövők: dús házból kaphatok talán
Valamit társaimnak. Kiknek semmijük,
Bármint szeretnék, mégsem adhatnak segílyt.
- (Zörget a kapun.)

- 435 Hahó! Hol a kapus itt? Nem jön-é elő,
Hogy megjelentse benn inséges voltomat?

ÖREGASSZONY (belülről).

Ki az kapunk előtt? (kinéz)

— Nem távozol legott?

A ház urának mért alkalmatlankodol
Az udvar ajtajában? Halál fia vagy:

- 440 Görög embernek megfordulni itt tilos!

MENELAOS.

Jó öregasszony, mindez szép, nagyon helyes,
Hogy így beszélsz, én engedek; de csendesen!

ÖREGASSZONY (visszataszítja).

El innen, vándor! Örködnöm kell itt nekem,
Hogy egy görög se jöjjön a házhoz közel.

MENELAOS.

445 No, csak ne öklözz úgy, erővel el ne űzz!

ÖREGASSZONY.

Mért nem hallgatsz szavamra? Te vagy az oka!

MENELAOS.

Eredj s jelentsd a ház urának odabenn...

ÖREGASSZONY.

Keserves lesz neked, ha bójelentelek.

MENELAOS.

Hajótöröttet bántalmazni nem szabad.

ÖREGASSZONY.

450 Csak hagyd e házat és egy másikat keress.

MENELAOS (erővel be akar menni).

Nem, ebbe megyek én be, adj utat nekem!

ÖREGASSZONY (visszalöki).

Tolakodó! Mindjárt kidobnak, tudd meg azt.

MENELAOS (resignációval).

Hol vagy most, hol vagy, én dicsőséges hadam?!

ÖREGASSZONY.

Tisztelt valál *ott*, elhiszem, *itt* nem vagy az.

MENELAOS.

455 Oh balszerencse! Mily méltatlan szégyen ez!
(Könnyeit törli.)

ÖREGASSZONY.

Könny mért fürösztí arczod? Mily bajon busulsz?

MENELAOS.

A régen elmúlt boldogságon könnyezem.

ÖREGASSZONY.

Távozz tehát s barátaid közt sirdogálj.

MENELAOS.

Miféle föld ez? E királyi ház kié?

ÖREGASSZONY.

460 E föld Egyiptom és e ház Proteusé.

MENELAOS.

Egyiptom!? Ah, hová jutottam, én szegény!?

ÖREGASSZONY.

Miért fitymálod a Nílus szent habjait?

MENELAOS.

Nem azt fitymálok, ennen sorsom' síratom.

ÖREGASSZONY.

Boldogtalan sok van még, nem te vagy csupán.

MENELAOS.

465 Itthon van-é, kiről beszéltél, a király?

ÖREGASSZONY.

Amott a sírja, most fia uralkodik.

MENELAOS.

És hol van ő most, honn, vagy a házon kívül?

ÖREGASSZONY.

Nincs honn, s a helleneknek esküdt ellene.

MENELAOS.

Mi oka van rá, melyért most én bűnhödöm?

ÖREGASSZONY (súgva).

470 Házába' van most Zeus leánya, Helena.

MENELAOS.

Mi az? Mit mondtál? Ismételd csak én nekem!

ÖREGASSZONY.

A Tyndareos-leány, a ki Spartában lakott.

MENELAOS.

S vajjon honnan jött? (félre:)

Meg nem fogható dolog!

ÖREGASSZONY.

Lakedaemonnak földjéről szállott ide.

MENELAOS.

475 Mikor?

(félre:) Tán csak nem lopták meg barlangomat?

ÖREGASSZONY.

Mielőtt Trójába ment a hellen hadsereg.

De menj el innen, mert ezen a palotán

Oly balszerencse ül, mely nagy zavart okoz.
Nem jó időben jöttél. Hogyha itt talál
480 Urunk, halál lesz a vendégajándokod.
Én a görögnek jót kívánok és csakis
Uramtól félve szoltam olyan zordonan. (El.)

MENELAOS (egyedül).

Mit gondoljak? Mit szóljak? Hisz' a régi bajt,
Mint hallom, itt újabb bajok tetézetik.
485 Trójából im' magammal hurczolom rabul
A nőmet és itt egy barlangban rejtem el,
S e palotában egy más nő tartózkodik,
Ki hitvesemmel éppen egy nevet visel!
Az öregasszony Zeus lányának mondta őt.
490 Él tán a Nilus mentén ember Zeusnevű?
Mert én csak egyet ismerek, az ég urát.
S van tán egy másik Sparta is azon kívül,
Hol a nádas Eurotas habja hömpölyög?
Egynél többet Tyndareost sem ismerek.
495 Lakedaemonnal egynevű föld hol vagyon?
És hol Trójával? — Mit gondoljak, nem tudom.
Sok országban, mint látszik, több ember neve
Lehet hasonló, éppen így több városé
S több asszonyé is. Nincs ebben csodálatos.
500 Az agg cseléd rémítgetése nem ijeszt:
Hisz' nincsen ember, oly barbár indulatú,
Hogy ételt megtagadjon, hallva nevemet.
Mert Trója veszte s elvesztőjének neve,
Menelaos, — híres mindenütt a föld színén.
505 A ház urát bevárom; mert csak két eset
Képzeltető itt: hogyha nyers lelkületű,
Hajóm roncsához majd egérutat veszek;
Ha emberségre hajlik, arra kérem őt,

Mi súlyos helyzetemben legszükségesebb.

- 510 Legjobban az fáj e nyomorban, hogy király
 Létemre más királytól lettem kénytelen
 Koldulni ételt! Ám a szükség rászorít.
 Mert bölcs e mondás, bölcstől, nem tőlem való:
 A kényszerűség mindennél hatalmasabb.

(Hallván, hogy a kapu nyílik, félrehúzódik. A palotából jó a
 kar Helenával együtt.)

KAR.

- 515 Hallák füleim, mit a jós hajadon
 A fejedelmi házba' jelente imént,
 Hogy Menelaos még nem
 Szállott le a föld alá,
 Fekete síri világba;
 520 Hanem a tengerek árján
 Hányja a hullám s a honi föld
 Révpartjára nem ért még,
 És élelme kifogyván
 Árván, elhagyatottan
 525 Bolyg, — a mióta a trójai
 Földről elindula, — minden
 Tájékán a világnak.

HELENA (a sírhoz indul).

- Elfoglalom a sírnál régi helyemet,
 Theonoétól hallva kedves dolgokat.
 530 Mily igazán tud mindent! Azt mondá nekem,
 Hogy férjem él még, látja a szép napsugárt
 És áthajózva száz tengert folyvást bolyong
 Ide-oda, sok megpróbáltatás után
 Megtér, ha célhoz érnek szenvedései.
 535 Csak azt nem mondta, boldog lesz-e azután?

Ezt nem akartam nyílt szóval megkérdeni,
 Örültem annak, a mit hallottam, hogy *él*.
 És itt, e földön — úgy mondá — nem messze van
 Hajótörötként egynéhány bajtársival.

- 540 Oh jaj, mikor jössz? Mint óhajtom jöttödet!
 (Menelaos előlép s el akarja állani a sírhoz vivő utat.)
 Hah! hah! Ki ez? Csak nem leleselkedik reám,
 Hogy törbe ejtsen, Proteus gonosz fia?
 Hamar, rohanjunk, mint bakchans vagy gyors csikó
 A síremlékhez! Mert ijesztő külsejű
- 545 Vadember ez, ki — mint gyanítom — rám vadász.
 (A síremlék felé fut, de Menelaos útját állja.)

MENELAOS.

Te, a ki gyors léptekkel, oly rohanva futsz
 A sír tövéhez s áldozatja lángihoz:
 Maradj! Miért futsz? Alakod' hogy láttatád,
 Megrendítettél és a hangom fennakadt.
 (Vissza akarja tartani.)

HELENA.

- 550 Oh nők, erőszak! Ím' ez ember visszatart
 A sírtul engem és megfogva át akar
 Az úrnak adni, a ki bírásomra tör.

MENELAOS.

Sem rabló, sem gazok szolgája nem vagyok.

HELENA.

Rongyos ruha borítja mégis testedet.
 (A sír felé iparkodik.)

MENELAOS.

- 555 Azért ne félj s tarsd vissza gyors lépésidet.

HELENA (a sírhoz jutva).

Most már megállok, a kívánt helyen vagyok.

MENELAOS.

Ki vagy, te asszony? Arczod kit mutat nekem?

HELENA.

S ki vagy te? Én is éppen úgy kérdezhetem.

MENELAOS.

Sohasem láttam még hasonlóbb termetet!

HELENA.

560 Oh ég! Hivünket látni égi üdv!

MENELAOS.

Görög asszony vagy-é, vagy e föld gyermeke?

HELENA.

Görög, de mondd meg nemzetségedet te is.

MENELAOS.

Oh nő, Helenámnak szakasztott mása vagy!

HELENA.

S te Menelaosnak! Mit gondoljak, nem tudom.

MENELAOS.

565 Fölismeréd a legszánandóbb férfiút.

HELENA.

Oh valahára nőd keblére megjövél!

(Meg akarja ölelni.)

MENELAOS.

Miféle nőmnek? Meg ne érintsen kezed!

HELENA.

A kit atyám, Tyndareos hozzád adott.

MENELAOS.

Hekate! Csalfa képet oh ne küldj elélem!¹

HELENA.

Nem őt szolgálom, mint az éj lidérczei.

MENELAOS.

De két asszonynak férje én csak nem vagyok!?

HELENA.

Frigyet kötöttél egy más asszonynyal talán?

MENELAOS.

A barlang rejti, Phrygiából elhozám.

HELENA.

Rajtam kívül más feleséged nem lehet!

MENELAOS.

575 Eszem helyén van, tán csak nem csal a szemem?

HELENA.

Hát nem hiszed, hogy *nődet* látja két szemed?

MENELAOS.

Külsőd olyan, de a valódi nem lehetsz.

HELENA (arczát egészen leleplezi).

Nézd! Kell-e több? Hisz' nálad bölcsebb nincs
[sehol!]

¹ Hekate, mint a keresztutak és a Hold istennője, csalfa képekkel is rémítheti az utast.

MENELAOS.

Szakasztott mása vagy, nem is tagadhatom.

HELENA.

580 Ki győzhet hát meg inkább, mint saját szemed?

MENELAOS.

De ott a bökkenő, hogy *más* nőm van nekem.

HELENA.

Nem én valék Trójában, árnyképem csupán.

MENELAOS.

De ki teremthet oly árnyképet, mely beszél?

HELENA.

Isten formálta aetherből e nőt neked.

MENELAOS.

585 De melyik Isten? Hihetetlen egy beszéd!

HELENA.

Hera — helyettem, hogy ne bírhasson Paris.

MENELAOS.

Hogyan lehattél Trójában s együttal itt?

HELENA.

Több helyt lehet a *név*, a *test* csak egy helyen.

MENELAOS (hitetlenül).

Bocsáss! Kivettem már a bajból részemet.

(Menni készül.)

HELENA.

590 El tudsz-e hagyni s futsz hiú árnykép után?

MENELAOS.

Azért légy boldog, hisz' Heléna mása vagy.

HELENA.

Végem van! Elveszítlek, föltalált uram?

MENELAOS.

Jobban meggyőz te nálad a nagy küzdelem.¹
(Megfordul s indul.)

HELENA.

Jaj nékem! Ah, hol van nálam szánalmasabb?
595 Ím' elhagynak szerettim s el nem juthatok
Hellasba, nem szülőházamba már soha!

HÍRADÓ (sietve szembejő a távozó Menelaossal).
Menelaos! Csakhogy végre föltaláltalak!
Sokat bolyongtam már e barbár földeken,
Utánad küldtek elhagyott bajtársaid.

MENELAOS.

600 Mi történt? fosztogatnak tán a barbárok?

HÍRADÓ.

Oly nagy csoda, hogy minden szó kevés reá.

MENELAOS.

Szólj, e sietség váratlan dologra vall.

HÍRADÓ.

Bizony hiába küzdted sok küzdelmedet.

MENELAOS.

Elmúlt bajon kesergesz. Mondd, mily hírt hozol?

¹ Melyet egy pusztá árnyképért nem folytathattunk.

HÍRADÓ.

- 605 Eltűnt a nőd, felszállva észrevétlenül
 A levegőbe, s most az égben rejtezik;
 A szent barlangot elhagyván, hol őrizők,
 Ekkép beszélt: „Oh jaj, frig nép, boldogtalan,
 S szegény achájok, a kiket Hera csele
 610 Halálba döntött a Skamandros partjain,
 Mert azt hívétek, Parisé lett Helena!
 Én, hogy kitöltém a számomra szánt időt,
 Betöltve sorsom' most atyámhoz távozom,
 Az aetherhez. Szegény Tyndareos-leány
 615 Került rossz hírbe, bár semmit se vétkezett.“

(Meglátja Helenát.)

- Oh Leda lánya, légy üdvöz! Itt vagy tehát?
 S én azt jelentem, felszálltál a csillagok
 Honába, bárha nem tudom, hogy szárnyaidd
 Volnának. Többé nem tűröm, hogy tégedet
 620 Gyalázzon bárki, hogy férjednek s társinak
 Hiába szerzél Trója földjén annyi bajt.

MENELAOS (kitörő örömmel).

Hát így vagyunk? Hisz összevág e két beszéd,
 Tehát való! Ah, várva-várt nap, meghozád,
 Hogy karjaimba zárjam újra hitvesem'!

(Égymás karjaiba omolnak.)

HELENA.

- 625 Oh Menelaos! Legdrágább emberem nekem,
 Hosszú időbe telt e nem remélt gyönyör!

(A karhoz.)

Visszaadá a sors férjemet, édesim!
 Oh mily öröm, hogy őt
 Annyi idő multán újra ölelhetem!

MENELAOS.

630 S én téged! Oh azóta mennyi mondani
Valóm voln', és hol kezdjem a szót, nem tudom.

HELENA.

Kéjes gyönyörtől borzad a hajamnak
Mindegyik szála, könnyár hull szememből.
Drága uram, reádfonva a két karom
635 Oly boldog vagyok.

MENELAOS.

Oh drága látás, teljesült a vágyam,
Hisz' bírom újra Zeus és Leda lányát,
Azt, kinek egykoron fáklyaviláginál
640 Zengte a nászadalát, zengte fehérlovú
Két iker-öcscse. Hajh, de házamból megint
Magával ragadta
Az isten, dicsőbb sorsra szánva.
Most üdvre cserélve a baj megint' összehozott,
645 S bár nagy időbe telt, oh sors, áldalak!

KARVEZETŐ.

Áldd és légy boldog! Együtt esdek véletek;
Két szerető szív üdvöt és nyomort megoszt.

HELENA.

Oh kedvesim, nem búsulok tovább
Régi bajok miatt.
650 Bírom a férjemet!
Be rég' vártam őt Trója alól ide!

MENELAOS.

Bírsz engem és én téged! Számtalan napot
Küzdöttem át, míg meglátám isten kezét.

Sír a szemem, de több, több az örömkönyű,
655 Mint a búbánaté.

HELENA.

Mit mondjak? Mely halandó hitte volna ezt?
Kebelemre hogy ily váratlan' öllelek?

MENELAOS.

S én téged! — S míg azt hittem, elmenél *oda*,
Abban az átkozott trójai várba' vagy.
660 Az istenekre, hogy tüntél házambul el?

HELENA.

Ah, ah! Keserves útra lépsz;
Ah, ah! Keserves hírt kutatsz!

MENELAOS.

Szólj, hallanom kell isten rendeléseit.

HELENA.

Ah, undorító, hogy ilyet végig elbeszéljek én.

MENELAOS.

665 Csak mondd el! Édes mult bajokról hallanunk.

HELENA.

Nem vive gyors hajóm idegen ifjunak
A kebelére, nem!
Ily bűnös frigyét sohasem áhiték . . .

MENELAOS.

Hát melyik isten, mily sors vitt hazúl tova?

HELENA.

670 A Zeus fia, Zeus fia¹, az hozott.
Ide a Nilushoz.

¹ Hermes.

MENELAOS.

Csodálatos! Ki küldte? Különös nagyon!

HELENA.

Sírva fakad szemem, sűrűen öntözi
Arczom' a könny! A Zeus hitvese ronta meg.

MENELAOS.

675 Miért kívánt ránk Hera bajt zudítani?

HELENA.

Ah, te gonosz patak, melybe az égi nők
Teste fürödni szállt,¹
Te szüléd a bajt: Páris ítéletét!

MENELAOS.

Mért dönté bajba Hera ez ítéletért?

HELENA.

680 Hogy így Párist megfoszsza tőlem ...

MENELAOS.

Hogy' értsem?

HELENA.

Hiszen annak ígért oda Kypris.

MENELAOS.

Szánandó!

HELENA.

Bizony szánandó! S elhoza Egyiptomba.

¹ A három istennő, mikor Páris elé ment a szépség arany almájáért, megfürdött az Idahegy egyik vizében.

MENELAOS.

S helyetted Iliosba egy árnykép röpült?

HELENA.

Ah de anyám, anyám! Micsoda szenvedést
685 Hozék rád!

MENELAOS.

Hogyan?

HELENA.

Jaj, nincs anyám, nincs! Nem élhette túl
Szégyenemet szegény s magát felköté!

MENELAOS.

Oh jaj nekem! S leányom, Hermione él?

HELENA.

Mint hajadon, szegény, násztalan', magtalan'
690 Szenved az anyja miatt.

MENELAOS.

Paris, ki házam' tös-tövestül feldúlád,
Belepusztultál te is és sok ezer
Érczfegyverü hős danaos.

HELENA.

Engem, az átkozott, mostoha sorsu nőt
695 Isteni kéz ragadott tőled, a honbul el;
Azért hagytam el házadat, ágyadat,
Nem rút frigy miatt.

KARVEZETŐ.

Ha a jövőben boldogabb lesz sorsotok,
Jóvétevédik minden elmúlt szenvedés.

HÍRADÓ.

700 Adj részt az örömből, Menelaos, nékem is,
Mert most csak sejtem, anélkül hogy érteném.

MENELAOS.

No végy te is részt a beszédben, jó öreg!

HÍRADÓ.

Nem ő okozta Trójánál küzdelmeink'?

MENELAOS.

Nem ő; az isteneknek ejtett meg csele:
705 Hitvány árnykép volt karjaim között.

HÍRADÓ.

Hogyan?

Egy hiú árnyért vívtuk ott küzdelmeink'?

MENELAOS.

Ez Hera műve a szépségverseny miatt.

HÍRADÓ.

És ez valóban él s ez a te hitvesed?

MENELAOS.

710 Ez az, szavamra mondom, bizvást elhihe'd.

HÍRADÓ.

Bizony rejtélyes és ki nem számítható,
Leányom, isten! Mindent bölcsen forgat ő
Hol erre, hol meg arra. Ím' ez küszködik,
Amaz nem küzd, de később mégis tönkremut:
A földi sorsban nincs állandóság sehol.

715 Te és a férjed jó-sokat küzdöttetek.

Te rágalommal, ő a harczok vészivel.

Küszködve semmit sem nyert s most küzdés nélkül

A legnagyobb üdv önként az ölébe hullt.

720 Hát ősz atyádra s Zeus-fiakra nem hozál

Gyalázatot, miként a fáma kürtölé.

Lelkemben újra visszhangzik most nászadalod,

Szemem előtt a fáklyaláng, melylyel kocsid

Mellett haladtam, mikor ő, mint vőlegény,

725 A dús szülői házból téged hazavitt.

Rossz szolgál az, ki urait nem tiszteli,

Velük nem örvend, bújokban nem osztozik.

Ha szolgának születtem is, de vágyam az,

Hogy a nemes cselédek közt legyen helyem,

730 És hadd legyek, ha névre nem vagyok szabad,

Lélekben az. Becsesb ez, mint ha két hiba

Nyomasztja lelkünk: hogy a rosszban lel gyönyört

S alattvalóként szolgál mégis másokat.

MENELAOS.

Nos hát, öreg, ki harczaimban annyi bajt

735 Küzdöttél végig oldalamnál egykoron,

Most, hogy szemeddel láttad boldogságomat,

Menj elhagyott társimnak megjelenteni,

Miként találtál mindent, mily sorsban vagyunk.

Maradjanak, mondd, a parton s várják be ott

740 A harcz végét, mely itt reám vár, azt hiszem;

És hogyha nőmet e földről kilophatom,

Ügyeljenek, hogy mint sorsomnak részesi

A barbároktól meneküljenek velem.

HÍRADÓ.

Úgy lesz, királyom. Ámde lásd, milyen hiú

745 S hazugságokkal teljes minden jós ige.

Mit sem tudunk meg áldozatok lángiból,

Se szárnyasok szavából. Balga hit biz' az,
 Hogy a halandót a madár oktassa ki.
 Sohsem jelenté Kalchas a seregnek azt,
 750 Hogy egy árnyképért pusztulnak bajtársaink,
 És Helenos se.¹ Trója h'jába omla szét.
 Azt mondod: nem szólt, mert *isten* nem akará?
 Miért kérdezni hát *jóst*? Istenekhez esdj,
 Azoknak áldozz s hagyd a jósművészetet.
 765 Hiú csalétkül gondolák ki ezt nekünk;
 Lángot vigyázva gazdaggá nem lesz a *rest*.
 Legjobb jós a belátás s józan értelem.

KARVEZETŐ.

Jósok felől a véleményem egyező
 Az aggéval; ki bírja istenek kegyét,
 760 Házában az jobb jóságára nem szorúl.

HELENA.

Helyes! Mindeddig dolgaink jól állanak.
 De mint menekvél Trójából, szegény uram?
 Mi haszna sincs bár tudni ezt, de jó barát
 A jó barát inségét vágyik hallani.

MENELAOS.

765 Oh mennyit kérdez egy szód, egy lélegzeted!
 Mért mondjam el a vést Aegaeos tengerén?
 Euboea partján Nauplios csalárd tüzet?²
 Krétának, Libyának bójárt városit,

¹ Kalchas a görög sereg jósa volt. Helenos, Hektor testvére, szintén jóstehetséggel volt megáldva.

² Nauplios bosszút akart állani a görögökön, a mért fia Palamedes, a háborúban odaveszett s a tengeri vihar alkalmával gyújtott csalfa tűzjelekkel zátonyra akarta csalni hajóikat.

Perseus fokát?¹ Hisz' el nem készülnék vele,
 770 S magam búsulnék, elbeszélve sok bajom',
 Melyet kiálltam. Kétszeres voln' így a bú.

HELENA.

Szebben feleltél, mint a hogy kérdeztelek.
 De hagyva mindent, egy kérdésre válaszolj:
 Mióta bolygsz a tenger hátán té-tova?

MENELAOS.

775 A Troasban kihúzott tíz éven felül
 Hét teljes évig bujdokolva küszködénk.

HELENA.

Oh jaj, szegény! Mily hosszú időről beszélsz!
 S menekülve onnan itt most gyilkos kézbe jutsz.

MENELAOS.

Asszony, mit mondasz? Tönkretett végkép e szó.

HELENA.

780 Siess e földről, távozzál mentől előbb,
 Másképp e ház urától halsz meg biztosan.

MENELAOS.

Ily büntetésre mivel szolgáltam reá?

HELENA.

Gátolja nászát váratlan jöttöd velem.

MENELAOS.

Hát más akarja nőül bírni hitvesem'?

¹ Perseus hegyfoka a Nílus egyik torkolatához közel, Egyiptomban volt.

HELENA.

785 És durva kénynyel rútul kényszeríteni!

MENELAOS.

Hatalmas ember? Avagy épp' e föld ura?

HELENA.

E föld királya, Proteusnak a fia.

MENELAOS.

Ez hát a rejtély, melyről a rabnő beszélt!

HELENA.

Melyik barbárnak zörgetél az ajtaján?

MENELAOS (rámutat).

790 Ezen! S miként egy koldust íztek innen el.

HELENA.

Csak nem koldultál élelmet? Milyen nyömor!

MENELAOS.

Az volt a lényeg, bár a szó hiányozott.

HELENA.

Így hát a kérőm dolgát, úgy látom, tudod?

MENELAOS.

Tudom, csak azt nem: ellenálltál-e neki?

HELENA.

795 Tudd meg. Szerelmem' szeplőtlen' megőrizém.

MENELAOS.

Hol a kezesség? Édes szó, hahogy való!

HELENA.

Látod e síron hitvály ülőhelyemet?

MENELAOS.

Ezt, falevélből; mért kell ez neked, szegény?

HELENA.

Ágyát kerülve ótalmat csak itt lelék.

MENELAOS.

800 Nincs itt oltár? Vagy barbár földön így szokás?

HELENA.

E sír megőrzött, mint egy isten temploma.

MENELAOS.

Tehát honomba véled nem hajózhatom?

HELENA.

Kard itt előbb vár, mint hitvesi nyoszolya.

MENELAOS.

A legszánandóbb ember akkor én vagyok!

HELENA.

805 Ne szégyeneld hát, fuss e földről, fuss hamar!

MENELAOS.

Elhagyjalak?! Kiért feldúltam Iliost?

HELENA.

Jobb, mint ha, engem bírni vágyva, itt veszel.

MENELAOS.

Ez Trója dúlójához méltatlan tanács.

HELENA.

Megölni készülsz a királyt? Az nem lehet.

MENELAOS.

810 Oly teste volna, melyet át nem jár a vas?

HELENA.

Meglátod! Lehetetlent nem hajhász a bölcs.

MENELAOS.

Hát megkötözni hagyjam szótlantul kezem'?

HELENA.

Tanácsstalan vagy. Cselfogás szükséges itt.

MENELAOS.

Édesb a hős halál, mint tétlen pusztulás.

HELENA.

815 Van egy reményem! Az megment, ha semmi más.

MENELAOS.

Pénz, vakmerőség vagy a szó művészete?

HELENA.

Parancsolóm ha meg nem tudja jöttödöt.

MENELAOS.

Ki árul el? Hisz' ő nem ismer engemet.

HELENA.

Van benn egy istenhez hasonló támasza.

MENELAOS.

820 Talán egy hang, mely háza mélyében honol?

HELENA.

Nem, nőtestvére, Theonoe a neve.

MENELAOS.

Kész jóslat e név!¹ Mondd csak, mit fog tenni ő?

HELENA.

Mindent tud és bátyjának téged is bemond.

MENELAOS.

Úgy meghalok, mert rejtve nem maradhatok.

HELENA.

825 De hátha esdekelve rábíthatjuk őt . . .

MENELAOS.

Micsoda tette? Micsoda reménysugárt mutatsz?

HELENA.

Itt-létedet hogy bátyjának ne mondja meg.

MENELAOS.

Ha rávehetjük, akkor menekülhetünk?

HELENA.

Könnyen, ha pártol; tudtán kívül nem lehet.

MENELAOS.

830 E munka rád vár: nőhöz a nő fér közel.

HELENA.

Térdét örömmel átkarolja két kezem.

¹ Mert jelentése: isteni gondolkozás, gondviselés.

MENELAOS.

Helyes, de hátha nem fogadja bé szavunk'?

HELENA.

Te meghalsz, engem nászra kényszerítenek.

MENELAOS.

De hitet szeghetsz, nem köthet a durva kény.

HELENA.

835 Oh nem, fejedre esküszöm szent eskümet...

MENELAOS.

Hogy halni kész vagy? Másnak nője nem leszel?

HELENA.

Ez *egy* aczéltól; oldaladnál nyúgoszom.

MENELAOS.

Nyujtsd zálogul s tedd jobbkezembe jobbodat.

HELENA (kezét nyújtja).

Imé! Ha meghalsz, én se lássak több napot.

MENELAOS.

840 Ha elveszítlek, veszszen akkor éltem is.

HELENA.

S dicső halál hírére szert hogyan tegyünk?

MENELAOS.

Megöllek itt e sírhalmon téged s magam'.

Előbb azonban harczolok bírásodért

Nagy harczokat. Hát jöjjön, a ki mer, közel!

845 Nem csúfolom meg Trójánál kivítt nevem',

Gyalázattal Hellasba vissza nem megyek,

Ki hős fiától megfosztottam volt Thetist,¹
 Ki láttam Aiast, a midőn elvérezett,²
 Fiait veszítve Nestort . . . *most* remegjek-é
 850 Halálba menni drága feleségemért?
 Oh nem soha! Mert hogyha bölcsek istenink,
 A lelkes hősnek, kit megöltek elleni,
 Sírjába' könnyü porral hintik hamvait;
 A hitványakra súlyos földi rög borul.

KARVEZETŐ.

855 Oh istenek, hadd legyen végre Tantalos
 Családja boldog, szünjenek meg a bajok!

HELENA.

Szegény fejem, jaj! Ím' az én balsorsom ez!
 Végünk van, Menelaos! A házból jó legott
 Theonoe, a jósnő. A kapu csikorg,
 860 Visszhangzik a ház. Fuss! Ám a futás mit ér?
 Ha távol vagy, ha itt vagy, tudja egyaránt
 Hogy ide jöttél. Ah szegény te, jaj nekem!
 Trójából, barbaroktól immár ment valál,
 S itt gyilkos, barbár kardok közé jutsz megint
 (Theonoe kilép a kapun, előtte két szolgáló, az egyik magasra
 tartott serpenyőben kéntéget, a másik égő szurokfáklyát lobogtat.)

THEONOE.

865 Vezess, lobogtasd lángoló szövétneked!
 Füstölje kéned a szent lég minden zugát:
 Szálljon felénk az égnek tiszta szellete!
 Te tisztító lángoddal érintsd ösvényem',
 Ha avatatlan láb netán beszennyezé,

¹ A mennyiben Achilles az ő ügyéért halt hősi halált.

² Aiast az tette öngyilkossá, hogy az Atridák (tehát Menelaos is) Odysseusnak ítélték oda Achilles fegyverzetét.

870 És rázd a fáklyát, hints utamra fényt vele!

(Mindez megtörténik.)

Most teljesítvén isteneknek tisztetek',

Vigyétek ismét tűzhelyemhez lángotok'.

(Szolgálók el.)

(Helenához :)

Nos, jóslatimmal, mondd, Helena, hogy' vagyunk?

Megjött a férjed, Menelaos, láthatod,

875 Elvesztve mind hajóját, mind képmásodat.

(Menelaoszhoz :)

Boldogtalan! Mily vészek közzül érkezel!

Most sem tudod, honodba jutsz vagy itt maradsz.

Ma lesz ügyedben fenn, az istenek között

Vita Zeusnak termében s tanácskozás.

880 Bár Hera, a ki eddig ellened vala,

Most jó szívvel van és honodba vinni kész

Nóddel, hadd lássa Hellas, Paris násza csak

Álházasság volt, csalfa Kypris-adomány;

De Kypris meggátolná hazatértedet,

885 Reá ne süljön, hogy győzelmét megvevé

Egy ál-Helenát adva érte hitvesül.

Csak rajtam áll, hogy — mint Kypris kívánja — most

Elárulván bátyámnak, elveszítselek,

Vagy megmentsem — Herával tartva — éltedet,

890 Megcsalva bátyám', a ki meghagyá nekem,

Hogy tudtul adjam, hogyha hozzánk érkezel.

(Szolgálóihoz :)

Valaki menjen s bátyámnak jelentse meg

Itt-létedet, hogy bizton érezzem magam.

(Egy szolgáló elindul, de hallva Helena esdeklését, megáll.)

HELENA (Theonoénak lábaihoz borul s átöleli térdét.)

Térdedhez, oh szűz, esdekelve hullok én

895 S előtted szánsalomraméltón térdelek

Magamért s ő érte. a kit végre föllelék
S most halva kell tán látnom egy pár percz alatt.

Kérlek, ne mondd meg bátyádnak, hogy hitvesem
Az én szerelmes karjaimba visszajött.

900 Oh mentsd meg, kérve-kérlek s jámborságodat

Te föl ne áldozd bátyád kedvéért soha,

Ne vásárolj gonosz hálát, se jogtalan.

Útál az isten nyers erőt; mi bírható,

Szerezze meg, de ne rabolja senki se!

905 [Elvetni mindig jobb a jogtalan vagyont.]¹

Az ég s a föld minden halandóval közös:

Házát vagyonnal bátran töltsse meg kiki,

De másokét ne bántsa, ne ragadja el!

Engem javamra és hajh balsorsomra is

910 Hermes adott atyádnak, őrizzen meg ő

Férjemnek, a ki, hogy kiváltson, megjelent.

De hogy' kapjon meg, a ki meghal? Proteus

Élőt hogy' adjon vissza annak, a ki holt?

Tekints ez isten és atyád ügyére most:

915 Vajjon az isten s holt atyád akarhat-e

Olyat, ki másé, birtokában tartani?

Én nem hiszem. Becsüld hát többre a derék

Atyát, mint léha bátyád kedvteléseit.

Ha te, a jósnő, a kit isten ihletett,

920 A földre tiprod holt atyádnak szent jogát

És bátyád jogtalan szeszélyét pártolod,

Szégyenletes lesz, hogy tudsz minden istenit,

Jelent, jövőt, csak azt nem, a mi épp' jogos.

Oh légy nekem, kit a baj terhe földre nyom,

925 Ótalmazóm és pótolod, mit megvont a sors.

Nincs ember, a ki ne gyűlölné Helenát;

¹ Hermann és Murray szerint gyanus sor.

- Hisz' az a hírem Hellasban, hogy férjemet
 Megcsalva Trója kincses városát lakám.
 De ha Hellasba és Spartába eljutok,
 930 És hallják, látják, hogy az *istenek* csele
 Volt megrontójuk s én uram' meg nem csalám:
 Ismét a tisztos nők sorában lesz helyem,
 Férjhez adom lányom', kit nem kér senki most,
 És mentve vándorutam fáradalmitól
 935 Éldelem otthonomnak sok kedves javát.
 Ha ez nem élne, máglyán hamvadt volna el,
 Könnyemmel áldoznék a távolból neki;
 Most meg van mentve, él, — és *most* veszítsem el?
 Oh nem, leányzó, engedd, kérve-kérjelek:
 940 Kegyed' ne vond meg, óh légy méltó gyermeke
 Derék atyádnak! A gyermeknek, ki nemes
 Atyától származott, legszebb dicsérete,
 Ha jellemére nézve a szülőkre üt.

KARVEZETŐ.

- Részvétre méltó, asszonyom, minden szavad,
 945 Részvétre magad is. De vágyom hallani
 Most Menelaost is; életéért hogy' beszél?

MENELAOS.

- Én nem kívánom átölelni térdedet,
 Se könnyekben fürödni: ilyen gyávaság
 Megszégyenítné Trójánál kivítt nevem'.
 950 Igaz, beszélük, hogy a nemes férfira
 Nem szégyen a balsorsban könnyet ejteni.
 De én a könnyet, még ha illő is talán,
 A hős erénynél feljebb nem becsülhetem.
 Ha jónak látsz egy idegent megmenteni,
 955 Ki jött, hogy nőjét visszavégye jog szerint,

Add vissza, ments meg! Ám ha nem tetszik neked,
 Akkor ma nem először, századszor leszek
 Boldogtalan, s tenéked akkor nincs szived.

- A mi szerintem méltó hozzám és jogos,
 960 A mi leginkább hatni fog szívedre is,
 Azt itt, atyádnak sírkövénél mondom el:
 „Öreg, ki itt, e márványkő alatt pihensz,
 Add vissza nékem, tőled kérem, hitvesem,
 Kit hozzád küldö Zeus, hogy őrizd meg nekem.
 965 Tudom, halott vagy, vissza hát nem adhatod,
 De ez nem hagyja atyját, a rég' hírnevest,
 — A kit a sírból felszólít hívó szavam —
 Gyalázni, mert ez most egyedül rajta áll.
 Hozzád is esdek, Hades, alvilág ura!
 970 Nőmért tehozzád annyi testet juttaték
 Jutalmul, a kik kardom által estek el.
 Vagy őket keltsd életre és add vissza most,
 Vagy ezt bírd rá, derék atyjánál hogy legyen
 Hatalmasabb és adja vissza hitvesem’.”
 975 — De hogyha nőmtől engemet megfosztatok,
 Elmondom azt, mit ő előbb elhallgatott.
 Tudd meg, leány, nagy eskü kötelez reá,
 Először is bátyáddal harcra szállanom
 S nyíltan kimondom: egyikünknek halni kell.
 980 Ha nem hajlandó ily tusára szállani
 S éheztetéssel e szent sírhelytől elűz,
 Én el vagyok tökével: nőmet megölöm,
 Aztán saját szivembe mártom kardomat
 E sírhanton, hogy oldalán a vérpatak
 985 Alácsorogjon. Akkor e márványkövön
 Ketten fogunk feküdni, két halott, örök
 Bánat neked s atyádnak örök szégyene.
 Mert a te bátyád nem bírhatja őt soha,

Se senki más. Csak én viszem magammal, én,
 990 Ha nem hazámba, legalább a sírba le.

De hagyjuk ezt! Ha itt asszonyként könnyezem,
 Nem férfi, csak szánalmat kolduló vagyok.
 Ölj meg, ha tetszik: dicstelen' már nem halok.
 De sokkal jobb, ha rám hallgatsz, hogy így te is
 995 Igazságos légy s én megkapjam hitvesem'.

KARVEZETŐ.

Terajtud áll, oh szűz, a döntés végszava;
 Akkép ítélj, hogy helyeseljék mindenek.

THEONÓÉ.

Természet s hajlam jámborságra kész,
 Szeretem magam' s atyámnak jó hírét soha
 1000 Be nem szennyezném; bátyám kedveért olyat
 Sohase tennék, a' mi szégyent hozna rám.
 Templom e szív, a melyben szeplő nélkül áll
 A jog oltára, Nereusnak öröke.
 Én megkísértem Menelaost megmenteni.
 1005 Herával, a ki hön óhajtja üdvödet,
 Megegyezem. Kypri legyen hozzám kegyes,
 De én frigyet sohsem kötöttem övele;
 Törekszem is, hogy szűz maradjak szüntelen.
 Mit jó atyámnak elmondál a sír tövén,
 1010 Azt vallom én is. Jogtalanság lenne nő
 Vissza nem adnom. Mert ha élne, ő bizony
 Tenéked visszaadná őt s téged neki.
 Az alvilágban épp úgy, mint a föld színén
 El nem maradna ily bűnért a büntetés.
 1015 A holtak lelke bár nem él, de öntudat
 Van benne, mert az örök aetherrel vegyül.
 Rövidre fogva szómat: én elhallgatom

A dolgot, a mint kértetek; sohsem leszek
Bátyám botor kívánságának támasza.

1020 Így, bárha ő nem sejti, jót teszek vele:

Istentelenből istenes lesz általam.

De mentő utat magatok keressetek;

Én félreállok utatokból: hallgatók.

Az istenekkel kezdjétek s könyörgjétek

1025 Kyprishez, adja meg hazádba jutnotok;

Herához, hogy megtartva régi szándokát

Szerezzen szabadulást férjednek s neked.

(A sírhoz fordulva:)

Elhunyt atyám te, légy nyugodt, ha rajtam áll,

Nem mond gonosznak jámbor helyett senki sem.

(Bemegy a palotába.)

KARVEZETŐ.

1030 Nem boldogúl az igazságtalan soha,

Az üdvre csak az igazságban van remény.

HELENA.

A szűz részéről mentve volnánk, kedvesem.

Most rajtad áll, hogy vidd a szót s együttesen

Megállapítsuk a menekvés módjait.

MENELAOS.

1035 Hallgass reám! Te rég' itt élsz e házba' már

S bizalmasan vagy a király szolgáljaival.

HELENA.

Mi célod ezzel? Fölkelted reményemet,

Fejedbe' hogy kettőnk javára kész a terv.

MENELAOS.

Reávehetnéd a négyeseknek őreit,

1040 Hogy adjanak minékünk kocsit és lovat?

HELENA.

Tán rávehetném; ám e barbár földeken
Hogy' menekülünk, nem tudván az utakat?

MENELAOS.

Biz' az bajos! De hátha elrejtözve benn
Kétélú kardom' a királyba mártanám?

HELENA.

1045 Nem túrné ezt a huga s nem hallgatna, ha
Gyanítaná, hogy bátyja életére törsz.

MENELAOS.

De nincs hajónk se, melyen menekülhetünk,
Hisz' a mi volt, azt elnyelé a tengerár.

HELENA.

Figyelj rám! Hátha nő is mondhat okosat?
1050 Nem bánod-e, ha élve — holtnak mondanak?

MENELAOS.

Baljóslatú bár, hogyha nyerhetek vele,
Legyek, ha élek, névleg — nem bánom — halott.

HELENA.

S én lenyírom, mint gyászoló nő, fűrtimet
És megsiratlak a gonosz király előtt.

MENELAOS.

1055 Szabadulásunk' ez hogy mozdítná elő?
Ámbár e tervben van valami régies.¹

¹ A költő e sorban humorosan védekezik az utánzás vádjá ellen, minthogy Sophoklesnek Elektrájában is szerepel hasonló motívum, t. i. Klytaemnestra előtt holtnak mondják Orestest.

HELENA.

E föld urát megkérem, kenotaphiont¹
Hadd állíthassak néked, kit tenger borít.

MENELAOS.

Mondjuk: megadta! Aztán, hogyha nincs hajónk,
1060 A színlelt gyász után hogy' menekülhetünk?

HELENA.

Naszádot kérek, hogy halotti dísz vigyünk
Rajta sirodnak, ott a hullámok között.

MENELAOS.

Helyes, csak egy a bökkenő: hiú ürügy
Lesz ez, ha szárazföldi szertartást kíván.

HELENA.

1065 Azt mondom akkor: nem szokás Hellasban az,
Hanttal borítani, a ki *tengeren* veszett.

MENELAOS.

Így már helyes lesz! S én veled hajózom el,
Segítek vinni a halotti díszet neked.

HELENA.

Az épp' a fő, hogy légy közelbe' magad is
1070 S a tört hajóról megmenekült társaid.

MENELAOS.

Aztán, ha készen áll hajóm a horgonyon,
Ott ember ember mellett helyt áll kardosan.

¹ Ha a holttest elveszett s nem temethették el, kárpótlásul kenotaphiont (üres sírt) emeltek emlékére.

HELENA.

Te igazítasz mindent; csak kellő legyen
A szél fuvalma és röpitse jól hajónk'.

MENELAOS.

1075 Úgy lesz! Az ég inségem már megszünteti.
De mit mondasz, kitől hallád holtom hírét?

HELENA.

Tőled! Mondd: Menelaossal egy hajón
Valál, magad menekvél, ő meg ott veszett.

MENELAOS.

S e rongyok, a mik testemet fődik, tanuk
1080 Lesznek, hogy nem koholmány a hajótörés.

HELENA.

Most jól fog ez, bár akkor fájt a veszteség;
A régi bajból most talán áldás fakad.

MENELAOS.

Tevéled együtt most vajjon bemenjek-é,
Vagy nyugton ülve itt a sírnál várjalak?

HELENA.

1085 Maradj csak itt! Mert hogyha bántani akar,
Megvéd e sírhant és saját jó kardod is.
Én most bemégyek, benn lenyírom fűrtimet,
Fehér ruhám hely't öltök tiszta-feketét
S véresre vájom körmeimmel arczomat.

1090 A küzdelem nagy s két sors áll a mérlegen:
Vagy itt halok meg, hogyha fölfedik cselem,
Vagy hazatérek s tégedet megmentelek.

Oh Hera asszony, Zeus ágyában nyugovó,

Két küzködőnek enyhítsd már gyötrelmeit !

1095 Kérünk, kitarva két karunk az ég felé,
A hol te trónolsz fényes csillagok között.

Dione lánya, Kypris, végkép meg ne ronts !

Hisz' nászom árán nyerted a szépség díját.

Elég mocsokkal szennyezed be nevemet,

1100 — Bár testemet nem — barbároknak dobva azt.

Hadd haljak *otthon*, hogyha már veszemre vágysz.

A bajszerzéssel hogy' nem tudsz betelni már,

Csalást, szerelmet, csselfogást, bűvös varázst

Találva mindig s vérbe fojtva házakat?

1105 Pedig való : a földiek legédesebb

Istene volnál, csak tudnál mérsékletet !

(Bemegey a palotába. Menelaos a sirhalmon letelepedik.)

KAR.

Stropha.

Lombsátorodnak templomi árnyaiból

Jövel te, dallamos madár !

Téged hívlak ohajtva

Legzengzetesebbet, az énekesek fejedelmét,

1110 Kedves csalogány, te kesergő !

Jöjj, sárga begyedből

Fakadozzon a méla panasz,

És végy részt bús dalomban,

A mikor Helene baját

S a trójai nők nehéz

1115 Szenvedéseit énekelem

Hellén dárdaviharban :

Midőn a tengert szelte a barbár hajó

És vitte, vitte rajta Spartából Paris

Priamos népére a vést,

1120 Az arát, a te árnyalakod', Helene,

És Kypris volt a vezére.

Antistropa.

És mennyi hellen hullt el a harczy mezőn!

Vagy lándzsa, vagy kő verte le

Alvilági homályba.

S hány özvegyi fő veszíté el a fűrtjeit értük,¹

1125 Hány ház szomorog megürülve!

Hány életet oltott

Ragyogó sugarával az egy-

Hajóju álnok ember²

Euboeai partokon,

Becsalva Kaphéreus

1130 Zátonyára a többieket

Csalfa tűzi jelekkel.

S nem nyujta révet a viharban Malea,³

Midőn honától messze verve szállt a hős

Vive harcza díját a hajón,

1135 Nem is azt, a görög hadjárat okát:

Árnyképet, Hera művét.

Második stropa.

Mi az isten, mi nem az, a mi lehet közepett,

Azt mely ember nyomozza ki

Mélyreható kutatással,

1140 Látva, az isteni sors

Mint halad erre, hol arra

S vissza megint sohse várt

Ösvényre fordul hirtelen.

Helena! Zeus leánya valál te bizony,

1145 Ő nemze téged szárnyasan⁴

¹ Melyeket, mint gyászolók, levágtak.

² Nauplios. L. a 767. vershez való jegyzetet. Nauplios egyedül hajózott Trója alól Euboeába a maga hajóján.

³ Malea hegycsúcsa Euboeában. A vihar onnan verte el Menelaost Egyiptomba.

⁴ Hattyú-alakban.

Léda anyádnak ölén;
 Mégis egész Hellasban „áruló“
 Volt a neved, „hűtlen, gonosz, istentelen“.
 Az emberész bizonytalan!
 1150 Isten szavát találtam csak valónak.

Második antistrophá.

Esztelen az, ki a harcz mezején keresi,
 Lándzsaviharban hírnevét,
 S azt hiszi, így a világnak
 Szünteti sok nyomorát.
 1155 Hisz' ha a vér, a kiontott,
 Döntene benne, vizzály
 A földön nem szünnék soha.
 Harcz vítta vissza Trójából is Helenát,
 Habár elintézhette vón
 1160 Szó is a visszavonást.
 Most ők maguk is sírban nyugszanak,
 És a falakra tűz hullt Zeus villámaként.
 Te meg, Helena, búra bút
 Aratsz megint: balsorsod mégse szűnik!
 (Theoklymenos király megérkezik a vadászatról; szolgakíséret,
 kutyafalka.)

THEOKLYMENOS (megáll atyja sírjánál).

1165 Atyám! Sírodban üdv neked! Közel pihensz,
 Üdvözltem' hogy elmondjam minden napon.
 Ha távozik, ha megjő fiad, Theoklymenos,
 Téged tisztel meg, jó atyám, mindig szava.
 Szolgák! Vigyétek a királyi házba most
 1170 A kutyafalkát s a vadászhálókat is. (Megtörténik.)
 Sok szemrehányást tettem már magamnak én,
 Hogy a gonoszt halállal mért nem büntetem?
 S most hallom éppen: egy ember, nyilván görög,

Földemre jött, kijátszva minden őrszemet.

- 1175 Kém lesz bizonynyal, vagy rabló, ki Helenát
Vadászsza: hogyha elfogják, halál fia!
Hah!

Úgy látszik, minden el van itt intézve már!
Tyndareos lánya elhagyá a sírhelyet,
El is hajóztak tán e földről már vele.

- 1180 Előre, szolgák! Nyissatok hamar kaput,
Ki a lovakkal, toljátok ki a kocsit!
Rajtam ne múlják, hogy a nőt, kit bírni én
Óhajtok, innen elrabolják titkosan.

(Helena gyászruhában, lenyirt hajjal jó a palotából.)

- Megálljatok! Hisz' az, kit már-már üldöznénk,
1185 A palotában, itthon van, meg nem szökött!

(Helenához:)

Kérlek, miért cserélted föl fehér ruhád'
Fekete gyászruhával és nemes fejed'
Miért rablá meg ollód ékes fűrtitől?
Miért peregnek sűrű könnyek arczodon?

- 1190 Valami álom búsított meg ennyire,
Azért e gyász? Avagy hazádból jött talán
Oly hír, a mely nagy buba dönté szívedet?

HELENA.

Oh nagy-uram! — most így kell, hogy nevezzelek;
Oda minden, elvesztem, már semmi sem vagyok.

THEOKLYMENOS.

- 1195 Mily bajba estél? Mily balsors mért rád csapást?

HELENA.

Menelaos — oh hogy' mondjam ki? — férjem
[elveszett.]

THEOKLYMENOS.

Nem örvendek szavadnak, oly nagy gyászt jelent.
Honnan tudod? Tán Theonoe mondá neked?

HELENA.

Mondotta ő is, s egy jelen volt szemtanu.

THEOKLYMENOS.

1200 Jött híradó is, a ki biztos hírt hozott?

HELENA.

Jött! Vajha jutna, a hová kívánom őt!

THEOKLYMENOS.

Ki ő és hol van? Tudjak mindent pontosan!

HELENA.

Ez az, ki itt a sír tövében megvonult

THEOKLYMENOS.

Apollon! Ah, mily éktelen rajt' a ruha!

HELENA.

1205 Ah, azt hiszem, hogy férjemen sincsen különb.

THEOKLYMENOS.

Ki ez az ember? Honnan érkezett ide?

HELENA.

Görög, férjem hajósbajtársi közzül egy.

THEOKLYMENOS.

S mit mond, milyen halállal halt meg Menelaos?

HELENA.

A legszörnyűbbel: a tenger hullámi közt!

THEOKLYMENOS.

1210 Hol járt hajója, melyik barbár tengeren?

HELENA.

Hajója széttört Libya vad szirtjein.

THEOKLYMENOS.

Hogy' nem veszett el ez, ha útitársa volt?

HELENA.

Olykor szerencsésb a kis ember, mint a nagy.

THEOKLYMENOS.

A tört hajónak hol hagyá a roncsait?

HELENA.

1215 A hol — bár ő veszett voln' el, ne Menelaos!

THEOKLYMENOS.

Az elveszett hát — s ez milyen hajón jöve?

HELENA.

Úgy mondja, egy ott járó gálya vette föl.

THEOKLYMENOS.

S hol az az átok, trójai helyettesed?

HELENA.

A ködfátyolkép? Eltűnt, az aetherbe szállt.

THEOKLYMENOS.

1220 Priamos s hajh Trója, elvesztél egy semmiért!

HELENA.

A Priamidák sorsa jutott nékem is.

THEOKLYMENOS.

Temetetlen most a férjed, avagy sír födi?

HELENA.

Temetetlen, óh jaj, mily boldogtalan vagyok!

THEOKLYMENOS.

Ezért nyirád le szőke hajad fűrtjeit?

HELENA (a sírra mutatva, hol Menelaos ül).

1225 Kedves, ki egykor az volt, bárha *itt* pihen!

THEOKLYMENOS.

Őszinte (nemde), balsorsán a bánatod...?

HELENA.

Elámíthatnám könnyűszerrel húgodat?¹

THEOKLYMENOS.

Bizony nem! — Nos? Tovább is ezt a sírt lakod?²

HELENA.

Miért gunyolsz s a holtad békén nem hagyod?

THEOKLYMENOS.

1230 Hát hű maradsz férjedhez és engem kerülsz?

HELENA.

Tovább nem! Immár menyegzőnk rendezheted.

THEOKLYMENOS.

Régóta várom, mégis hálásan veszem.

¹ A mindentudó jóst.

² A sírnál keresel ótalmat ellenem.

HELENA.

Tudod mit? A mi elmúlt, azt feledjük el!

THEOKLYMENOS.

Mi lesz a bér? Kegy kegyre mindig érdemes.

HELENA.

1235 Frigyet kötünk, s te megbocsátasz énnekem.

THEOKLYMENOS.

Letészek a haragról: puszta légbe szálljon el!

HELENA (térdeihez omlik).

Most térdre hullva kérlek, jó barátomat...

THEOKLYMENOS.

Mért omlasz térdeimhez és mit esdekelsz?

HELENA.

Szeretném eltemetni meghalt férjemet.

THEOKLYMENOS.

1240 Távollevőnek mért a sír? Árnyat temetsz?

HELENA.

Hellén szokás, hogy a ki tengeren veszett...

THEOKLYMENOS.

Hová lesz? Bölcs ilyenben a Pelops-utód!¹

HELENA.

Üres lepelben színleg eltemessük azt.

¹ Gúny, mely igaznak bizonyul.

THEOKLYMENOS.

Temesd! E földön bárhol állíts sírt neki.

HELENA.

1245 Nem így temetjük elveszett hajósaink'.

THEOKLYMENOS.

Hogyan? Szokásitokban járatlan vagyok.

HELENA.

Hajón kivisszszük, őket a mi illeti.

THEOKLYMENOS.

A holt számára én mit adhatok neked?

HELENA (Menelaosra mutat).

Ez tudja, én nem, mert gyász mindeddig nem ért.

THEOKLYMENOS (Menelaoshoz).

1250 Örvendetes hírt hoztál nekem, idegen!

MENELAOS.

Nem enmagamnak s annak sem, ki elveszett.

THEOKLYMENOS.

Mikép temettek hullámsírba szálltakat?

MENELAOS.

Azt vagyonának a mértéke szabja meg.

THEOKLYMENOS.

Bármit kívánsz, legyen meg e nő kedvéért.

MENELAOS.

1255 Az alvilágnak hull először áldozat.

THEOKLYMENOS.

Miféle állat? Mondd csak, és én majd adok.

MENELAOS.

Magad jelöld ki! A mit adsz, az megfelel.

THEOKLYMENOS.

A barbárok lovat vágnak le vagy bikát.

MENELAOS.

Mindegy, akármit adsz, csak szeplőtlen legyen.

THEOKLYMENOS.

1260 Olyanba' gazdag nyájunk nem szűkölködik.

MENELAOS.

Letakarva visznek egy üres gyászágyat is.

THEOKLYMENOS.

Meglesz! S ezen kül mit kíván a szent szokás?

MENELAOS.

Mi dárdahőshöz illik: ércz fegyverzetet.

THEOKLYMENOS (gúnyosan).

Pelops-utódhoz méltó adomány leszen!

MENELAOS.

1265 És a mi szép virágot a föld csak terem.

THEOKLYMENOS.

De a habokba hogy' bocsátjátok le ezt?

MENELAOS.

Evezősökkel egy hajó is légyen ott.

THEOKLYMENOS.

Mennyire megy be a hajó a tengeren?

MENELAOS.

Alig hogy látni partrul a lapátverést.

THEOKLYMENOS.

1270 Mért tartja Hellas tiszteletben e szokást?

MENELAOS.

Hogy adományink' ki ne dobják a habok.

THEOKLYMENOS.

Phoenik naszádot, jó gyorsjáratút adok.

MENELAOS.

Nagyon helyes lesz, Menelaos örül neki.

THEOKLYMENOS.

Helena nélkül nem tehetnéd meg *te* ezt?

MENELAOS.

1275 Anyának, gyermekeknek, nőnek tiszte ez.

THEOKLYMENOS.

Férjét temetni, mondod, a *nő* dolga hát?

MENELAOS.

Holtak jogát nem lopja meg a kegyelet.

THEOKLYMENOS.

Menjen tehát! Hisz jámbor nő kell *nékem* is.

Menj hát be és válaszd ki a halotti díszet;
1280 Üres kézzel nem küldelek ki. Tégy te ott

E nő kedvére mindent; s mert jó híreket
 Hoztál nekem, kapsz majd rongyos gunyád helyett
 Ruhát s ételmet: úgy térhess aztán haza,
 Mert most bizony szánalmas nézni is reád.

1285 És most, szegény nő, ne gyötörd magad tovább!
 Mi haszna lenne? Menelaos bevégezé:
 Nem kelhet többé új életre holt urad.

MENELAOS.

Ezt tedd, oh ifjú asszony! *Élő* férjedet
 Illő szeretned, hagyd pihenni holtadat!
 1290 Rád nézve legjobb, hogyha így fordult a sors.
 Ha visszatérek most Hellasba boldogan,
 Rossz híred' jóvá váltom, hogyha oly neje
 Leszel uradnak, a milyennek lenni kell.

HELENA.

Úgy léssen! Engem nem fog szidni sohasem
 1295 A férjem; ennek szemtanuja léssz magad.
 De most, szegény vándor te, menj be és fürödj,
 És végy magadra jobb ruhát. Én szívesen
 Teszek veled jót, mert, ha tőlem megkapod,
 A mi megillet, szívesbben végzed te is
 1300 Drága uramnak a halotti áldozást.
 (Mind bemennek.)

KAR.

Első strophá.

Istenek anyja¹ eltűnt lányát
 Hogy kereste volt, a néven

¹ Rhea-Kybele, kit Demeterrel azonosítottak. Leányát, Persephonét, elrabolta Hades, az alvilág ura. Anyja hasztalanul bolyongta be érte az egész földet; ezért elkeseredésében bosszút állott.

Meg se nevezhetőt:¹

Szállt rohanva füрге lábbal

1305 Völgyön-erdőn, vizek árján

És a tompán zúgó tenger

Harsogó hullámain.

A réztányérok csattogó

Zengése föl-fölhangozott,

1310 A mikor az istenasszony

Járomba fogá a vadállatokat

S a szüzek kedves karából

Elragadott lányt keresni

Vele szállt a szeleknek a szárnyán

1315 A nyilazó Artemis

S érczborította, pajzsos Athena.

Ámde Zeus tündöklő

Trónusáról — más célponthoz

Juttatá a végzetet.

Első antistropa.

És mikor aztán abbahagyta

1320 A vesződséges bolyongást

— Járv a szűz után,

Kit csalárdul elraboltak,

S idai nymphák hótakarta

Örhelyén is áthaladva —

1325 Bánatában földre hullt

Erdős, havas, zord szirteken.

És nem csirázott zöld vetés,

Állt a mező terméketlen'

És pusztula éhen az emberi nem.

1330 Nem kapott a nyáj legelőt

¹ Az eleusisi mysteriumok hívei nem is merték Persephonét nevéen nevezni, csak Koré (lány) néven emlegették.

A buja pázsit ölében;
 Elsorvadva városok élte;
 Istenink oltárain
 Áldozatoknak lángja nem égett;
 1335 Tiszta vizű csermelyeket
 Nem fakaszt az istenasszony,
 A leányán így búsul.

Második strophá.

Így istenek, emberek közt
 Megszünvén minden vigasság,
 Istenanya bús haragját
 1340 Zeus ily szóval enyhíté:
 „Menjetek, szép Charisok
 És Deónak¹ búbanatját
 Lánya miatt — oszlassátok
 Vig dalokkal, és ti, Múzsák,
 1345 Karba' zengett hymnusokkal.“
 Vette most a tompa érczet,
 Tympanont,² a marhabőröst
 Elseje a boldogoknak,
 A szép Kypris. Rá Demeter
 1350 Felkaczagott s kézbe vette
 A mélyszavu fúvolát
 S mulatott a zene mellett.

Második antistrophá.

De te lángot jámbor szívvel
 Nem gyújtottál Demeternek,
 1355 Áldozatát meg nem ülted:
 Azért sujtott a nagy isten

¹ Deo = Demeter.

² Kézidob.

- Bősz haragja, gyermekem.
 Mert hidd el, hogy nagy hatalom
 Az őz tarka-barka bőre,
 1360 Sűrű zöldje a repkénynek
 A szent thyrsos-bot körül,
 Érczkarika fenn a magas
 Levegőben körbe forgó,
 A Bakchosért lobogó haj,
 1365 Az istenes éji ünnep.
 Téged a hold telt világa
 Alva talált e szent tisztre :
 Szépséged tudatába' daczoltál.¹
 (Helena, Menelaos jönnek a palotából. Menelaos új ruhában,
 teljes fegyverzetben.)

HELENA (a karhoz).

- Dolgunk a házban jól áll, kedves lányaim ;
 1370 Proteus leánya támogatja terveink':
 Hogy bátyja megkérdezte, eltagadta azt,
 Hogy férjem itt van. Azt mondotta kedvemért,
 Meghalt valóban, nem lát már több napsugárt.²

* * * *

- A jó alkalmat férjem nem szalasztja el :
 1375 Mind, a mi fegyvert a tenger mélyébe szánt,
 Magára ölté, hős kezébe vette a
 Paizs-fogantyút, jobbkezebe kópiát,
 Mint a ki végső tisztességet tenni megy.
 A küzdelemre oly jól fölfegyverkezett,
 1380 Mint a ki sok ezer barbár fölött akar

¹ A kar annak rója fel Helena balsorsát, hogy Demeter, Kybele és Bakchos cultusában nem vett részt, mert szépségében el volt bizakodva.

² E vers után egy-kettő elveszett.

Diadalt aratni — majd hajónk fődélzetén.
 Foszlányi helyett vet magára jó ruhát.
 Én készíték ki mindent s oly hosszú idő
 Multán folyóvíz üdítette tagjait.

1385 De jó a házból a király, ki azt hiszi,
 Hogy már kezébe tartja házasságomat . . .
 Hát hallgatok.

(A karvezetőhöz, mint a kar képviselőjéhez :)

Légy jóindulattal te is
 És nyelvedet tartsd féken! Egykoron talán,
 Ha mentve lészek, téged is megmentelek
 (Jó Theoklymenos. Szolgák hozzák a halotti áldozatot.)

THEOKLYMENOS.

1390 Előre, sorban, szolgák, mint az idegen
 Meghagyta és vigyétek a halotti dísz.

(A szolgák elvonulnak.)

Fogadd szavam, Heléna, hogyha nem veszed
 Zokon, s maradj itt! Épp' olyan szolgálatot
 Tehetsz uradnak a távolban, mint közel.

1395 Mert attól tartok, hogy a régi szerelem
 Szívedben újra éled s arra ösztönöz,
 A hullámsírba hogy kövesd meghalt urad.
 A távolból is szerfölött keserged őt.

HELENA.

Oh édes, új uram! Kötelességem az :
 1400 Tisztelni első férjem és első frigyem.
 Valóban úgy szerettem első férjemet,
 Hogy véle tudnék halni. Ám avval mit ér,
 Ha én is sírba szállok? Oh engeddd tehát,
 Hadd menjek én végtisztességet nyújtani.
 1405 Az ég tenéked adja meg, mit szűm kíván
 S ez idegennek, hogy tisztemben megsegít.

Házadban oly nőd lészek, melyet érdemelsz,
A mért velem s Menelaossal jót teszel;
Mert nagy szerencse háramlik belőle ránk.

1410 De hogy hajót ki adjon, mely mindezt vigye,
Rendeld el, és jóságod teljessé leszen.

THEOKLYMENOS (egyik szolgához).

Menj s egy sidóni ötvenevezőst adass
Ezeknek s kellő számu evezőslegényt.

HELENA.

A gyászmenet vezére lesz parancsnoka?

THEOKLYMENOS.

1415 Úgy van! Hajósim őreá hallgassanak!

HELENA.

Hogy jól megértsék, ismételd parancsodat.

THEOKLYMENOS.

Ha úgy kívánod, ismétlem harmadszor is.

HELENA.

Üdv néked s nékem! Áldás vállalatomon!

THEOKLYMENOS.

Sok könnyezéssel csak ne hervaszd arcodat.

HELENA.

1420 Hálám irántad tanusítja még e nap!

THEOKLYMENOS.

Mert úgysem érez a holt, hasztalan busulsz.

HELENA.

Van ott is, itt is, mit másképp ohajtanék.

THEOKLYMENOS.

Menelaosnál rosszabb férjed nem leszek.

HELENA.

Nem is gáncsollak. Jó szerencse kell csupán.

THEOKLYMENOS.

1425 Az rajtad áll, csak add nekem szerelmedet.

HELENA.

Nem most tanulom szeretni szerelmesem'.

THEOKLYMENOS.

Ha kell, élére állok a menetnek is.

HELENA.

Óh nem, király! Ne szolgálj ten-szolgáidat!

THEOKLYMENOS.

Helyes! Hisz' a Pelopidákhoz nincs közöm.

1430 Mocsok nem érte a mi házunkat, nem itt
Adá ki lelkét Menelaos. Te, szolgál, menj
És helytartóim' szólítsd fel, hogy küldjenek
Házamba nászajándokot. Mindenfelé
Vidám daloktól visszhangozzék ez a föld

1435 Hirdetve Helenával boldog nászomat. (Menelaoshoz :

Most menj barátom s arám első férjinek
Bocsásd le mindezt a tenger mélységibe;
Aztán sietve térj meg, hozd menyasszonyom,
Hogy itt megülve lakodalmunkat velünk

1440 Honodba térhess vagy jólétben itt maradj. (El.)

MENELAOS.

Atyának és bölcs istennek hívnak, Zeus!
Oh nézz le ránk és a bajoknak vess határt.
Segíts, midőn lankadva viszsziük terheink'
A bérczoromra; nyujtsd ki ujjadnak hegyét:

- 1445 S hová törekszünk, a célponthoz eljutunk.
 Elég küzdelmet végigküzködénk mi már,
 Sok esdeklésem volt hozzátok, istenek,
 Sok vádam is. Ne légyen mindig rossz sorom,
 Emelt fővel hadd járjak! Ezt az egy kegyet
 1450 Ha megnyerem, boldog lesz végig életem.
 (Helenával el.)

KAR.

Első strophá.

- Oh kedves sidóni bárka,
 Phoenikia gyors hajója,
 Jó evezés mestere!
 Fürge delfinek csoportját
 1455 Te vezérled, ha a tenger
 Csöndes, fuvalomtalan;
 És Pontos kékszemű lánya,
 Galaneia¹ így kiált:
 „Rajta, feszítetek vitorlát
 1460 A szelek szárnyára bízva
 S ragadjatok evezőt,
 Hajósok, hajósok!
 És vigyétek Helenát
 A Perseus-ház² biztos révpartjára

Első antistrophá.

- 1465 Lányait a folyampartján³
 Meglátod tán Leukipposnak⁴

¹ Galaneia (= Galéné) a tenger fényes, síma tükre itt meg-
 személyesítve.

² Perseust tartották Mykene alapítójának.

³ Az Eurotas partján.

⁴ Leukippos három leánya közül kettőt, Hilaeirát és Phoebét,
 a Dioskurosok rabolták el s feleségükké tették. Spartában ne-
 kik is volt szentélyük.

- Vagy Pallas háza előtt;
 Hosszú idő multán ismét
 Összejössz a tánczos karral
 1470 Hyakinthos ünnepén.
 Őt Apollon, czél felé hogy
 Lódította diskosát,
 Akaratlanul megölte
 S emlékére rendelé el
 1475 Spartában ez ünnepet.¹
 Honn hagyott lányod' is
 Meglátod, Hermionét²
 Kinek még nem világolt nász-szövétnek.

Második stropha.

- Oh, bárcsak a légbe repülnénk,
 Mint Libya darvai fenn
 1480 Sorba verődve repülnek
 A téli zimankós zápor elől,
 Fogadva szavát a legidősb
 Társuknak, a rajvezérnek,
 1485 A ki a gabnáhozó föld szomju vidéki fölött
 Tovaszáll nagy krúgatással.
 Hosszunyakú szárnyasok,
 Fellegekkel versenyezők,
 Szálljatok el ti a Pleiasok
 1490 És az Orion alatt
 És leszállva az Eurotasnál
 Hirdessétek jó híretek:
 Menelaos Tróját bevevén
 Megtér már a honába.

¹ Hyakinthos egy kedves ifjú volt, kit Apollon akaratlanul megölt. Emlékére Spartában két napig tartó gyászünnepet ültek.

² E sor hiányzik az eredetiben.

Második antistropa.

- 1495 És jöjjetek a levegőn át
 Száguldva sebes paripán
 Fiai Tyndareosnak.¹
 A csillagi fényes pálya alatt.
 Oh jöjjetek égi lakók,
 1500 Megszabadítani Helénát;
 Szálljatok a ragyogó hullámok ölére hamar,
 A sötétlő tengerártra
 S küldjete a hajósna
 1505 Zeustól enyhe fuvallatokat.
 Barbár násznak a rossz hírért
 Hugotok ne viselje már!
 Hisz' Parisnak ítéletéért
 Ártatlan' lakolt, sohse volt
 1510 Trójának a partjain ő,
 A Phoebos emelte falak közt.
 (Egy híradó jön szembe a palotából éppen kilépő királylyal.)

HÍRADÓ.

Hogy honn találalak, éppen jól jön, oh király,
 Mert meglepő bajt kell neked jelentenem.

THEOKLYMENOS.

S mi az?

HÍRADÓ.

Más nővel köthetsz immár nászfrigyet,
 1515 Mert hogy Helena elhagyá országodat.

THEOKLYMENOS.

Tán szárnyra kelt vagy még a föld színén halad?

¹ Voltakép: Zeusnak. A Dioskurosokhoz fohászkodnak, kik mint csillagok, a hajósoknak kedvező fuvalmat küldhettek. („Fratres Helenae, lucida sidera.“ Horatius.)

HÍRADÓ.

Menelaos hajózott véle a partról tova,
Az, a ki jött és holtnak hirdeté magát.

THEOKLYMENOS.

Felháborító! Mily hajó vihetette el
1520 Földünkről őket? Képtelenséget beszélsz!

HÍRADÓ.

Melyet az idegennek adtál. Hogy hamar
Kimondjam: ten-hajósaiddal szállt tova.

THEOKLYMENOS.

Hogy-hogy? Szeretném tudni! Mert nem képzelem,
Hogy egy ember miképen vehetett erőt
1525 Annyi hajóson, a kikkel kiküldtelek.

HÍRADÓ.

Hogy fejedelmi palotádat elhagyá
Zeus leánya és a tengerpartra ért,
Vontatva léptét a ravasz kesergi holt
Urát, ki élve ott haladt az oldalán.
1530 Így érkezénk hajószertáradhoz s legott
Kivontunk egy vadonat-új járóművet,
Sidónit, ötvenevezőset és padost.
Gyorsan követte egy dolog a másikat:
Árbóczot állít ez, a másik evezőt
1535 Illeszt be sorba, vásznat húz a harmadik
S alábocsátja szíjon a kormányrudat.
E munka-közben, mint kik erre vártak épp',
Hellének, Menelaos útitársai,
A partra gyültek, hitvány rongy a testükön,
1540 Szemrevalók, de szálnalmas volt külsejük.

Hogy őket együtt látta Atreus fia,
 Szinlelt sajnálkozással, csalfán így beszél:
 „Oh nyomorultak, honnan jöttök, mely görög
 Hajórul, a mely széttörött a szirteken?

- 1545 Nem jöttök-é temetni Atreus fiát,
 Kinek Helena most nyujt síri áldomást?“
 Nagy tettetéssel erre könnyet ontanak,
 S hajóra szállnak, hogy vigyék az áldomást
 Menelaosnak. Ez nekünk gyanus vala.
- 1550 Suttogni kezdtünk, hogy mily feltűnő-sokan
 Jöttek hajókra. Mindamellet hallgatánk,
 Parancsodat követve, hogy az idegen
 Szavát fogadjuk. Ez okozta a zavart.
 És már hajóra hordtunk mindent könnyeden
- 1555 És elhelyeztünk; csak a bika nem akart
 Rálépni a pallóra, mely hajókra vitt,
 Hanem csak bömbölt, körbe forgatá szemét,
 Görbítve hátát a szarvára sandalít;
 Nem engedé, hogy megfogják. És szóla most
- 1560 Heléna férje: „Trója feldúlói ti,
 Ragadjátok csak ifjú vállatokra fel
 E barmot, úgy, mint hellen földön az szokás
 S dobjátok a hajóba — ott leszúrní kész
 E kard kezemben — síri áldozat gyanánt.
- 1565 Azok e szóra felragadták a bikát
 És a hajó fedélzetére bévivék.
 Menelaos meg hízelegve a lovat
 Czirógatá, míg szépen a hajóra ment.
 Hogy a hajóra minden bé volt rakva már,
- 1570 Heléna is föllépdelt szép bokáival
 A hágcsón s a fedélzet közepén leült,
 Melléje Menelaos, a holtnak hirdetett.
 A többi jobbra-balra oszlott egyaránt,

- S az evezősök mellé ült, de dugva kard
 1575 Volt mindeniknél. A parancsnok jelt adott
 S ütemre hangzék ének és hullámcsapás.
 Midőn a parthoz nem valánk már épp közel,
 De messze sem még, a kormányos kérdezi:
 „Tovább hajózzunk, idegen, vagy már elég?”
 1580 Mert téged illet a hajó vezérlete.“
 Az szól: „Elég lesz!” és kardját kirántva ront
 A bárka-orra, hogy levágja a bikát;
 És egy szóval sem emlegetve holtakat¹
 Elvágta torkát s esdekelt: „Óh tengerek
 1585 Ura, Poseidon, s Nereus szent szüzei!
 Juttassatok baj nélkül engem s hitvesem
 Naupliának partira!” — S a vérsugár
 Szerencsejósító ívben a tengerbe szállt.
 Szólt egyikünk most: „Hajh, csalárd vezérlet ez!
 1590 Forduljunk vissza rögtön! Rendeld el hamar,
 Te meg fordítsd a kormányt!” — Ám Atreus fia
 Az áldozást végezvén társinak kiált:
 „Mit késtek, Hellas díszei, virágai,
 Levágni és bedobni a barbárokat
 1595 A tengerárba?” — Most a te parancsnokod
 Hajósaidnak épp' ellenkezőt kiált:
 „Siess, ragadd fel azt a rudat véginel,
 Te törd szét a padot, te oldd le eveződ,
 És verjétek be a gonosz csalók fejét!”
 1600 Mind talpra ugrott, a hajó darabjait
 Forgatták a miéink, kardjukat azok.
 A bárka vérben úszott. És a tatról Helena
 Kiáltja: „Hol van Trója-adta híretek?
 Lássák a barbárok most!” — Mind rohan, de sok

¹ Mint halotti áldozatnál elvárhattak volna.

- 1605 Rakásra hull, egy rész feláll, halott gyanánt
 Hevernek mások. Menelaos fegyverben áll,
 Azt nézi, merre gyöngébbek bajtársai;
 Forgatva kardját arra ront, hajósodat
 Ugrasztja bé a vízbe, míg az evezők
- 1610 Gazdátlanokká lettek. Kormányrúdhhoz áll
 S parancsot ad: „Előre most, Hellas felé!”
 Vitorla duzzad, kedvező a fuvalom:
 Így elhajóztak. Én a horgonykötelen
 Bocsátkozám le, elkerülvén a halált.
- 1615 Már sülyedeztem, a mikor csónakba vett
 Egy horgász s szárazra juttatott, hogy ezt
 Tudtódra adjam. A halandónak bizony
 A józan kétkedésnél nincsen hasznosabb.

KARVEZETŐ.

- Nem hittem volna, oh király, hogy Menelaos
- 1620 Téged vagy engem ily csalárdul lépre visz.

THEOKLYMENOS.

- Ah, szegény fejem, megejtett e nő ármányos csele,
 S messze szállt a várva-várt nász. Hogyha még
 [elérhető
 Voln' a bárka, elfoghatnám az idegen gazhadat.
 Most a hugom' büntetem meg, azt a hűtlen árulót,
- 1625 A ki tudta Menelaos itt-létét s eltitkolá.
- Több ember, tudom, nem szed rá csalfa jóságíveivel.
 (Kardot rántva a palotába akar rohanni. A Híradó szolgálta útját
 állja.)

Szolga?

HIRADÓ.

Óh, megállj, uram, hová futsz? Gyilkos a teszándokod.

THEOKLYMENOS.

A hová a jog kívánja. Állj utamból félre hát!

HÍRADÓ (megfogja köntösét).

Nem bocsátom el ruhádat: rémítő bajt tervezel!

THEOKLYMENOS.

1630 Szolga vagy s uradnak adsz parancsot?

HÍRADÓ.

Jót kívánok én.

THEOKLYMENOS.

Nem *nekem*, ha visszatartasz...

HÍRADÓ.

Vissza én, sohsem hagyom.

THEOKLYMENOS.

Hogy gaz húgomat megöljem.

HÍRADÓ.

A legistenesb leányt.

THEOKLYMENOS.

Azt az árulót!

HÍRADÓ.

Jogost művelni legszebb árulás.

THEOKLYMENOS.

1635 Másnak adta szép arámat!

HÍRADÓ.

A kinek több jussa volt.

THEOKLYMENOS.

Az enyémhez juszt ki tarthat?

HÍRADÓ.

Az, ki atyjától nyeré.

THEOKLYMENOS.

A szerencse nékem adta!

HÍRADÓ.

És a sors most elvevé.

THEOKLYMENOS.

Nem lehetsz bíró ügyemben.

HÍRADÓ.

Csak, ha jót tanácslok.

THEOKLYMENOS.

Tán te adsz nekem parancsot?

HÍRADÓ.

Nem gonoszra, jóra csak.

THEOKLYMENOS.

Úgy látszik, hogy halni vágyol?

HÍRADÓ.

Ölj meg, ámde hugodat

1640 Halni nem hagyom kezedtől; mert a legdicsőbb halál

A nemes szolgára nézve: jó uráért hálnia.

(A palota fölött megjelennek a Dioskurosok. Kettejük nevében
Kastor beszél.)

DIOSKUROSK.

Fékezd szived haragját, mert rossz útra hajt,
Theoklymenos fejdelem! Mi szólítunk,

- A Zeus-fiak, a kiket egykor Léda szült
 1645 Helenával együtt, a ki tőled megszökött.
 Nászért dohogsz, melyet a sors nem szánt neked,
 S Nereus leánya, testvéred, Theonoe
 Nem vétett ellened, midőn az istenek
 Szavát követte s atyja szent parancsait.
- 1650 A sors akarta, hogy egészen e napig
 Heléna a te házában kapjon lakást.
 De most, hogy Trója vára megdőlt s ő nevét
 Az isteneknek odaadta,¹ nem tovább!
 A régi násznak lánczát kell fölvennie,
 1655 Házába térni s élni férjével tovább.
 Ne vond ki hát hugodra éles kardodat,
 S hidd el, hogy a mit ő tett, mind bölcsen tevé
 Hisz' testvérünk' rég' megmenthettük volna mink,
 Mivelhogy minket istenekké tőn Zeus;
 1660 Csakhogy hatalmasb volt a sors és a kik így
 Akarták mindezt végbevinni, istenek.
 Ez szólt neked!
- S most, testvérünk, te halld szavunk'.
 Hajózz' uraddal, a szél kedvező leszen;
 Mi, két testvéred, megmentőid, ott fogunk
 1665 Melletted lovagolni, míg hazádba érsz.
 S ha életútag végpontjához érkezel,
 Isten leszel és mint mi, Dioskurosok,
 Italöntésben, áldozatban részesülsz
 Az emberektől. Így akarja Zeus atyánk.
- 1670 A hol először tett le Maia magzata²
 Nagy égi útján, Spartából hogy felragadt
 És elrabolt, hogy Parisnak ne légy neje,

¹ Hogy a Juno alkotta ködkép Helena nevet viselhessen.

² Hermes.

Az Akténál¹ őrszemként elnyúló sziget
 A földön eztán 'Helena' nevet visel,
 1675 Mert néked, elraboltnak szállást az adott.
 A bujdosó Menelaosnak istenek
 A boldogok szigetjén adnak majd lakást.²
 A nemeslelkűt kedvelik az istenek,
 A nemtelennek bajt szerez csak létele.

THEOKLYMENOS.

1680 Oh Léda és Zeus fiai, testvértékért
 Megszüntetem hát régi nagy haragomat,
 És kezem által testvérem se hal halált.
 Menjen honába, hogyha úgy akarja Ég!
 Tudjátok meg, hogy a legjobb, legokosabb
 1685 Asszonyoknak vagytok egy-törzsbéli vérei.
 Üdv érte nektek! Oly nemes lélek lakik
 Ő benne, melylyel ritka nő kérkedhetik.
 (A Dioskurosok eltűnnek. A király indul a palotába.)

KAR.

Sok alakba' tűnik fel az isteni sors,
 Megesik sok az Ég tetszése szerint
 1690 Váratlan', a várt meg messze marad.
 Utat lel az isten a nem-hihetőre.
 Ez eset szint' így mene végbe.³

¹ Akte (= part) itt = Attika. Helena szigete Sunion hegyfokával szemben van.

² Az Odysseia adata (4,561), mely szerint Menelaos mint az istenek kedveltje, nem halt meg, hanem az elysiumi mezőn folytatta életét.

³ E sorok fejezik be az Alkestist, Medeiát, Andromachét és a Bakchansnőket is.

ORESTES.

BEVEZETÉS.

Az anyagyilkos Orestes fölmentésének kérdését, melyet Aeschylos csak isteni kegyelem útján talált megoldhatónak, Sophokles — mint az „Elektra“ bevezetésében mondtuk — már föl sem vetette. Szerinte Orestes, mivel Apollon parancsára ölte meg anyját, nem vonható felelősségre. Euripides — mint már Elektrája bizonyítja — nem osztozott Sophokles jámbor helyeslésében, sőt az aeschylosi Pallas Athena fölmentő ítéletébe sem tudott belenyugodni. Elektrájában, 413-ban protestál a homerosi és sophoklesi elfogás ellen s a kötelességszerű bosszú diadalmas öröme helyett a megtévesztett, a szánandó anyagyilkosok szerencsétlen sorsát, büntető lelki mardosását tette drámája disharmonikus befejezésévé. Egy-két évvel később visszatér a még mindig megoldatlannak talált problémához s megírja taurosi Iphigeniáját, melyben Aeschylosszal szállva pörbe azt bizonyítja, hogy az isteni kegyelmet nem nyerheti meg az ember tétlenül, érdemetlenül, hanem küzdenie kell érte, érdemet kell rá szereznie.¹ E szép, nem-pogány gondolatnak gyönyörű megtestesülése a taurosi Iphigenia. És a költő, ki a műsáknak holta napjáig hűséget esküdött, de az igazságnak eskü nélkül is még rendületlenebb híve volt, ebben sem talál megnyugvást. Tovább tépelődik, tovább keresi az igazságot s e

¹ Iphigenia a taurosoknál 910. „... A ki tette kész, ha kell, Azt megsegítik a hatalmas istenek“.

tépelődésnek, e keresésnek gyümölcse a 408-ban írt *Orestes*, az utolsó darab hazája elhagyása előtt. Folytatja benne, a mit Elektrában megkezdett, folytatja Sophokles bírálatát s e célból minden hagyománnyal szakítva merőben új cselekvényt talál ki. Két pontban — igaz — érintkezik Aeschylos Eumenides-ével: ő is említi a bosszuló Erinyseket és nála is törvényt látnak Orestes fölött. De nagy különbség van ezekben a pontokban is. Itt most már az Erinysek, kik a taurosi Iphigeniában még szerepelnek, nem egyebek, mint Orestes megzavart agyának rémlátomásai, s az ítéletet nem az Athena által fölállított Areiopagos, hanem az argosi népgyűlés mondja ki; az ítélet pedig nem fölmentő, hanem kárhoztató, halállal büntető s nem csak Orestest, hanem bűntársát, Elektrát is sujtja. Igaz, hogy az ítélet végrehajtására nem kerül rá a sor, de a legkétségbeejtőbb szenvedéssel saját keblének fúriái látogatják meg Orestest. Az a pathologiai szempontból is érdekes jelenet, mely a bűntudat súlya alatt leroskadt Orestes testi-lelki gyötrelmeit s az őt ápoló testvér szerető gondoskodását rajzolja, egyik legmegkapóbb lapja Euripides költészetének. Aeschylos Orestese nem érez ilyen kínokat; szenvedése inkább kívülről jön, ő maga az Areiopagos előtt is bátran azt vallja, hogy nem bánja tettét. Euripides Orestesét ellenben az öntudat örületbe hajtó gyötrelme teszi tönkre.¹ Éjjel, anyjának már-már kihamvadó máglyája mellett virasztva s a holtnak sírt készítve szállta meg először lelkét az örület: látja az Éj sötét lányait az Erinyseket, bár azok nincsenek sehol, de csakis ő látja. „Mily messze vagyunk Aeschylostól!” — mondja

¹ Orestes 396. skl.

*H. Weil.*¹ „A mythologia psychológiává alakult.“ — „De nemcsak Aeschylostól vagyunk távol — teszi hozzá *H. Steiger*;² — távol vagyunk Homerosztól, Stesichorostól, Sophoklestől is, magának Euripidesnek taurosi Iphigeniájától és mindenkitől, a ki a hőskorban és alakjaiban hisz vagy legalább ezt a hitet költeményének föltételévé tette.“

Orestes annyira bánja tettét, hogy azt hiszi, megölt atyja sem helyeselheti s ha tehette volna, kérve kérte volna fiát, kardot ne rántson szülője ellen (288 skl.). Épp így kárhoztatja és elítéli Orestes tettét minden forum: az öreg Tyndareos, az argosi nép, sőt Pylades atyja, az idegen is. Igaz, hogy a költő nem egyszer kifejezi a szerencsétlen iránti részvétét s mint Orestes, ő is egyenesen Apollont teszi felelőssé, de azért még sem tud számára fölmentő forumot találni. Goethének és a keresztény felfogásnak volt fenntartva, hogy Orestest sok szenvedés, vezeklés, belső válság útján az erkölcsi tisztaság megváltó hatalmával (Iphigenia) a lelki megtisztulásig, megigazulásig eljuttassa.

A helyzet tehát oly vigasztalan, oly kétségbeejtő, hogy Orestes nem találhatna szabadulást sehol, csak a halálban s így az argosi nép ítéletét szinte örömmel kellene fogadni. Ez a megoldás azonban annyira ellenkezett volna a köztudattal, hogy a költőnek le kellett róla mondania s visszatérnie a mythoshoz, melynek ösvényéről oly merészen letért volt. Az utakban válogathatott, de a végső eredményt nem másíthatta meg. Orestesnek tehát nem szabad elvesznie, csak hogy a menekülést nem valami külső hatalomnak

¹ Oresteshez való bevezetésében (p. 675).

² Euripides p. 33.

fogja köszönni, mint Aeschylosnál (az önző Menelaosban is hasztalan reménykedett), hanem a baráti és testvéri támogatáson kívül saját fölébredt tetteirenek, életkedvének. A vígasztalan passivitasnak meg kell szünnie, hogy helyet adjon egy váratlan, új cselekvénynek, mely a hősnek saját erejéből való megmenekülését adja elő. A reménytelen tragikus helyzetet tehát bonyodalmas, csaknem comoediába illő cselszövény váltja fel, mely a gyámoltalan szenvedőt és társait egészen más oldalról mutatja be, a mint kíméletet nem ismerő *struggle for life* útján semmiféle eszköztől nem riadnak vissza, hogy magukat megmentseék, ellenségeiket megsemmisítsék. Az eléggé brutális cselszövény azonban ismét veszedelemmel fenyegeti a mythosi hagyományt. Hiszen Pylades terve szerint Helenának, Elektra terve szerint Hermionénak is — meg kellene hálnia, ha Menelaos ki nem eszközli az argosi népnél Orestes fölmentését. Egy szóval olyan bonyodalom áll elő, melyet az adott körülmények között meg lehetne ugyan oldani, de félő, hogy a költő közönsége nem fogja elfogadni ezt a megoldást. Euripides természetesen nem hitt Apollonban, sem a delphii jósszék istenihletett szentségében, s az anyagyilkosságra való buzdítást, bárhonnan jön is, istentelennek tartotta, de mivel Apollon parancsát, mint Orestes tettének főrugóját, nem ignorálhatta, visszavért ehhez a kiinduló ponthoz s a természetszerűleg megoldhatatlan bonyodalmat — ránk nézve váratlanul — isteni közbelépéssel vágja ketté, melyben per ludibrium magának az ügyeket hatalomszóval elintéző Apollonnak kell a vezeklő szerepét játszania.

A komoly pszichologiai drámának ez semmi esetre sem méltó befejezése, nem szerves megoldása; nem

is lehet rajta csodálkoznunk, hogy Euripides Orestese újabb kritikuskától annyi hibáztatásban részesült.¹ Azonban a költő alkotását is történelmi ténynek kell tekintenünk és csak kora szempontjából szabad bírálunk. Hiszen Sophokles sem találta Philoktetesének bonyodalmához fölöslegesnek az isteni beavatkozást, bár a csomót anélkül is megoldhatta volna. Euripides nem hitt rosszatszelekvő istenekben, de azért szüksége volt reájuk, ha népe előtt érthető akart lenni. A dráma jellemeit is sok kárhoztatás érte a bizánczi Aristophanestól² és Aristotelestől kezdve Schlegelig, Bernhardyig, sőt Christig. Igaz, hogy nem övezi őket a hőskor nimbusa; hogy nagy verismussal vannak rajzolva s etikájuk — kivált a darab második részében — alantas színvonalú. Így volt ez Elektrában is. Azonban mindezt a költő realismusa hozta magával, mely nem engedte, hogy Oresteseket, mint a legendás hőskor gyermekeit, kiváltságos embereknek tekintse. 'Elektra' és 'Orestes' éppen kiváló példái Euripides igazságkeresésének, minden bigottságtól ment magas ethikai világnézetének, demokratikus erkölcszavának. Csak nem szabad őket egyoldalúan, pusztán poetikai szempontból tekinteni és bírálni. *Ed. Meyer* az ő megértő történelmi érzékével Euripides legkiválóbb drámáihoz sorolja e két darabot, melyeket azonban nem szabad Aeschylos vagy Sophokles álláspontjáról nézni.

'Orestes' kiválóságának bizonyítéka az is, hogy sokáig népszerű maradt, később is többször felújították s benne a leghíresebb görög színészek mutatták be erejüket és művészetüket.

¹ *Günther* „ein Ungeheuer von Tragödie“-nek nevezi (*Grundzüge der trag. Kunst.* p. 178).

² Szerinte mindnyájan hitványak az egy Pylades kivételével.

SZEMÉLYEK.

Elektra, Agamemnon leánya.

Helena, Menelaos neje.

Kar : argosi lányok, Elektra kortársai.

Orestes, Elektra öccse.

Menelaos, spártai király.

Tyndareos.

Pylades, Orestes barátja.

Hiradó.

Hermione, Menelaos és Helena leánya.

Phrygiai rabszolga.

Apollon.

Szintér : Az argosi királyi palota előtti tér.

A palota előtt egy nyugvó-ágyon alszik Orestes; lábainál ül Elektra.

ELEKTRA.

Nincs semmi, szóval megnevezhető csapás,
Nincs szenvedés, sem isten-adta földi baj,
Mit el ne bírna emberi természetünk.

Im' Tantalos, ki — mondják — Zeustól származott,

5 A boldog ember — nem gúnyképen mondom ezt —

Rettegve a föléje hajló szirtfalat,

A levegőben ott lebeg; ekkép lakol,

Mert — mint beszélik — bár ember-létére őt

Ön-asztalukhoz ülteték az istenek,

10 Nyelvére nem tett féket — s ez öreg hiba!¹

Fia Pelops volt és emennek Atreus,

Kinek a Moira akkép fonta életét,

Viszály dúljon közte és Thyestes öcscse közt.

De miért idézzem föl a legszörnyűbbeket?

15 Thyestes két fiából mily tor készülé?²

Atreusnak — közben történekekről hallgatok —

Fia a híres Agamemnon, ha ugyan hires,³

¹ Tantalos, phrygiai király t. i. kibeszélte az istenek titkait, ezért az alvilágban úgy bűnhődött, hogy vízben állott, de ha inni akart, a víz elapadt előle, remek gyümölcsök hajlottak feléje, de ha tépni akart belőlük, hirtelen eltűntek. Pindaros szerint leeséssel fenyegető szikla is függött feje fölött. Hogy a levegőben lebegett, csak költőnk mondja.

² Atreus, hogy Thyesteszen neje elcsábításáért bosszút álljon, levágta annak két fiát és feltálalta őket atyjuknak.

³ Ha lehet annak híreről, dicsőségéről szólni, a ki olyan gyászos véget ért.

S Menelaos; anyjuk krétai Aërope.

Menelaos az istenek gyűlölte Helenát

20 Vevé nőül, Agamemnon fejedélem pedig
Klytaemnestrát, a hellenekre gyászhozót.

Hárman születünk, lányok ettől ő neki:

Chrysothemis, Iphigenia és Elektra, én,

Fiú: Orestes. Ám anyánk gonosz vala:

25 Órjas lepellet burkolá apánk fejét

S megölte! Hogy mért, szűzhöz azt elmondani

Nem illenék: elgondolhatja bárki is.¹

S hogy' kárhoztassam Phoebos jogtalan művét?

Ő vette rá Orestest, ölje meg szülő

30 Anyját — dicsőnek nem mindenki tartja ezt.

Mégis megölte, tisztelé isten szavát.

Tettébe' nőtől telhetőleg részt vevék,

[Segítségünkre volt nekünk Pylades is].²

Azóta szörnyű kórtól sorvadozva itt

35 Fekszik Orestes betegágyában szegény:

Az anyavér vad örülettel rémiti,

Nevezni félek istennőit,³ a kik őt

Megfélelemítve hajszolják szünetlenül.

Hatodik napja immár annak, hogy anyánk

40 Levágott testét megtisztítá máglyatűz:

Azóta nem vitt ajakához eledelt,

Fürdőbe nem szállt; köpenyege leplibe

Beburkolódzik és midőn enyhül a kór,

Magához térve sír, ágyáról olykoron

45 Felszökve futkos, mint az új igás csikó.

Argos kimondta: tűzhelyéhez senki se

Bocsásson minket, szót hozzánk ne szóljanak,

T. i. hogy fenntarthassa bűnös viszonyát Aegisthossal.

E sort többen elvetik.

Az Erinyseket.

- Mint anyagyilkosokhoz. S e nap dönti el,
 Ma fog szavazni arrul Argos városa,
 50 Agyon kövezve kell-e szenvednünk halált
 [Avagy keblünkbe kardot kell taszítanunk].¹
 Egy kis reménység van, hogy el nem pusztulunk:
 Mert Menelaos Trójából földünkre jó
 És Naupliát megtöltve nagy hajóhada,
 55 E partra száll, régóta bujdosik, bolyong
 Már Trója veszte óta, s a sok bajt szülő
 Helenát — nappal meg ne lássák némelyek,
 Kik Trója földjén elvesztették fiokat,
 S meg ne kövezzék, a homályos éjlepel
 60 Alatt előre küldte hozzánk. Oda benn
 Van, ott siratja nénjét² s a ház végzetét.
 De bánatában is van némi vígasza:
 Leánya, kit Trójába szökve honn hagyott,
 Hermione, a kit Spártából elhozott
 65 S anyámnak a gondjára bízott Menelaos;
 Annak örül most és felejtí bánatát.
 Szemem az úton jártatom, nem látom-é
 Menelaost jönni? Mert reményink horgonya
 Vékony kötélén csügg, ha mentőnk nem jön el.
 70 A ház, ha baj szakadt rá, oly gyámoltalan!
 (Kilép a palotából Helena, kezében áldozó kancsó.)

HELENA.

- Oh Klytaemnestra s Agamemnon gyermeke,
 Elektra, a ki pártád' oly rég' hordozod,
 Hogy vagy, szegény lány s hogy van balsorsú öcséd,
 Orestes, a ki anyjának lett gyilkosa?
 75 Hogy megszólítlak, nem hoz szennyfoltot reám,

¹ A tanácskozás tárgya élet vagy halál, nem a halál módja.

² Klytaemnestrát.

Mert ezt a bünt én Apollonra háritom.¹
 De Klytaemnestra sorsán mégis búsulok;
 Szegény testvérem, a mióta Ilios
 Felé hajóztam isten-adta sors szerint,
 80 Nem láttam őt, balsorsán méltán búsulok.

ELEKTRA.

Helena, mit magad látsz, én mért mondjam el,
 [Mily bajba' sínylik Agamemnon gyermeke?]
 Ím' itt virrasztok a szegény halott fölött
 — Hisz' élte már csak egy lehellet, annyi se —
 85 De nem beszélek többet szenvedésiről.
 Te, boldog asszony vagy boldog férj oldalán.
 [Biz' érkezésetek minket nagy bajban talál].

HELENA.

Mióta fekszik már öcséd e fekhelyen?

ELEKTRA.

Azóta, hogy kioltá anyja életét.

HELENA.

90 Szegény fiú! S szegény anya, hogy így veszett!

ELEKTRA.

Nagy szenvedése elbágyasztá teljesen.

HELENA.

Az égre, lány, egy szolgálatra kész vagy-e?

ELEKTRA.

Hahogy testvérem ápolása engedi.

HELENA.

A néném sírhalmához elmennél-e, mondd!

¹ Apollon parancsolta Orestes bosszúját.

ELEKTRÁ.

95 Anyám sírjához menjek? És vajjon miért?

HELENA.

Hajfűrtömet vidd s italáldomásomat.¹

ELEKTRA.

Holt véred látogatni *néked* tiltva van?

HELENA.

Szégyen mutatnom Argos népének magam'.

ELEKTRA.

Későn térsz észre, házad rútol elhagyó!

HELENA.

100 A vád való, de hozzám nem kedves szavad.

ELEKTRA.

S Mykene² népétől miért szégyenkezel?

HELENA.

Az elesettek³ szüleitől rettegek.

ELEKTRA.

Bizony Argos-szerte hangos a vád ellened!

HELENA.

Tedd meg tehát és szüntesd meg félelmemet.

ELEKTRA.

105 Anyám sírjára nem tudnék ránézni sem.

¹ Ezzel tisztelték meg a halottat szerettei.

² Mykene és Argos Agamemnon uralmához tartozott,

³ T. i. Trója alatt.

HELENA.

Nem illenék pedig cseléddel küldenem.

ELEKTRA.

Miért nem küldöd lányodat, Hermionét?

HELENA.

Nem szép, ha ifjú lány a nép közé vegyül.

ELEKTRA.

Az elhunynak meghálálná az ápolást.¹

HELENA.

110 Helyes beszéd, hát engedek neked, leány.

[S elküldve lányom' követem tanácsodat.]

(Bekiált a palotába.)

Jöjj ki a házból, Hermione, gyermekem!

(Hermione kijő.)

Vedd ezt az italáldomást s hajfürtömet,

(Levágja egy pár hajfürtjének a végét.)

Menj Klytaemnestra sírhalmához el vele,

115 Öntsd rá a tej-, méz- s borvegyíték habjait

S felállva sírja ormójára így beszélj:

„Helénád küldi távolból ez áldomást;

Argos népétől félve, közelíteni

Nem mer sirodhoz — Skérd, hogy jó szívvvel legyen

120 Hozzám, te hozzád, jó szívvvel férjemhez is

S e két árvához, kiket isten tönkretett.

Mindazt ígérd meg, a mit síri áldozat

Fejébe' testvéremnek méltán szánhatok.

Siess, leányom és a sírra öntve ezt

125 Az áldomást, térj meg hamar, ne késlekedj'.

(Bemegy a palotába. Hermione balra, a sírhoz indul.)

¹ V. ö. a 64. verset.

ELEKTRA.

Természet! Oh az embernek mily átka vagy!
 Áldás azoknak, kikben jó vagy és nemes.
 Láttatok: fürtje csücskeit metszé le csak,
 Őrizve szépségét?! — A régi ő ma is.

130 Verjen meg isten, a mért semmivé tevél
 Hellasszal s *ezzel* együtt. (Orestesre mutat.)

Én boldogtalan!

(Bevonul az argosi lányok kara.)

Ímé itt jönnek már az én siralmaim
 Hű résztvevői. Jaj! Álmából fölverik
 A nyúgovót! Oh könnyek árja önti el
 135 Szemem', ha ismét látom őt őrzöngeni.

[Kedves leányok, oh csak lassan lépjete,
 Ne üssetek zajt, csak ne legyen semmi nesz!
 Részvéteteknek örvendek, de szörnyőség
 Rám nézve, hogyha álmából fölkeltitek.]¹

KARVEZETŐ.

140 Lassan, lassan lépjen lábatok,
 Zajt ne üssetek!

ELEKTRA.

Menjete arra csak, messze az ágytul el!

KARVEZETŐ.

Ímé, engedek.

ELEKTRA.

145 Csitt! Mint gyöngé nád-sípnak szellete,
 Oly susogó legyen, kedvesem, a szavad!

¹ Murray Wilamowitzot követve zárójelbe teszi e sorokat. Igaz, hogy némileg az előbbi sorokat ismétlik, de más alakban, a részvét fölkeltésére nagyon alkalmas, szép sorokban.

KARVEZETŐ.

Egész' csendesen szólok a ház felé,
Imé!

ELEKTRA.

Úgy, csak úgy!

Csendesen, csendesen, hallod-e, nesztelen!

150 Add csak okát, milyen czél vezetett ide?

Soká tarta, míg megnyugodott szegény.

KARVEZETŐ.

És most hogy' van ő? Mondd el, oh kedvesem!

Oh mily sorscsapás! Micsoda gyászeset!

ELEKTRA.

155 Még lélegzik ő, még halkan sohajt.

KARVEZETŐ (részvétében magáról megfélekezve, hangosan).

Mit mondasz? Szegény!

ELEKTRA.

Ah megölnöd, bizony, fölvered, a mikor

Álma legédesebb kéjeit élvezi.

KARVEZETŐ.

160 Szegénytől milyen rettenetes művet

Kivánt istene!

ELEKTRA.

Végtelen egy baj ez!

Themis tripusán¹ igazságtalan'

¹ A delphii jósszéket először Themis, az isteni jog képviselője, örökölte anyjától, Gaiától (= a föld). Őt Apollon követte, ki erővel foglalta el a jósszéket.

Monda szülömre ily halált Loxias,
165 Igazságtalan istene Delphinek.

KARVEZETŐ.

Látod-e, megmozdult a takaró alatt?

ELEKTRA.

Te verted föl, boldogtalan,
Hangos beszéddel álmiból!

KARVEZETŐ (közelebb lép Oresteshez).

Én azt hiszem, hogy alszik.

ELEKTRA.

170 Távolabb tőlünk s a háztól
Távolodjál lépteiddel;
Ne üss semmi zajt!

KARVEZETŐ (távolodik).

Hisz' alszik!

ELEKTRA.

Valóban!

Oh kegyes, oh kegyes éj,
175 Szegény szenvedők álomadója te,
Erebos¹ öbliből szárnyasan oh jövel
180 Ah mer' a szenvedés, mostoha sorscsapás
Elborit, elborit. (A kar tagjai sóhajtoznak.) Ah, de
[miért e zaj?

Csendesen szóljon az ajkatok,
185 Meg ne zavarja hang
A nyugalom szelíd élvezetében őt.

¹ Erebos az alvilág. Az álmok ott tanyáznak.

KARVEZETŐ.

Mi vég várható, mondd, e bajok között?

ELEKTRA.

Halál, halál! Egyéb mi?

Már eledelre se vágyakozik.

KARVEZETŐ.

190 Akkor a sorsa világos.

ELEKTRA.

Phoebos áldozott fel minket,

Ránk rován: megölt atyánkért

Anyánk vérét ontani.

KARVEZETŐ.

Jogos volt!

ELEKTRA.

De nem szép!

195 Öltél s elveszél,

Szülöm, oh anyám! Elveszítéd atyánk',

S gyermekidet, saját vérbeli magzatid!

200 Oda vagyunk, oda, halottak gyanánt!

Mert te¹ hálóba' vagy s nékem az életem

Többnyire nappali s éjjeli bánkodás

205 Könnyeik közt fogy el. Életemet

Násztalanul, gyermektelenül

Örökös gyász között vonszolom én, szegény!

KARVEZETŐ.

Elektra lányom, hisz' közel vagy, jól ügyelj,

Hogy nem hal-é meg észrevétlenül öcséd.

210 E bágyatagság éppen nem tetszik nekem.

(Elektra ijedten megragadja Orestest és felrázza.)

¹ Orestes.

ORESTES (fölébréd).

Üdítő, édes álom, a kórban vigasz,
Te a legjobbkor, oly édesdeden jövől.
Bajoknak áldott elfelejtetője, bölcs,
Ínségeseknek hőn óhajtott istene!

215 De honnan jöttem? Vajh hogy érkezém ide?
Feledtem, a mi történt, elmém elborult.

ELEKTRA.

Oh drága, mint örültem elalvásodon!
Mondd, átkaroljam és emeljem testedet?

ORESTES.

Igen, karolj át és szerencsétlen szemem —
220 S számról töröld le a reászáradt habot.

ELEKTRA.

Oh örömet! Enyhíteni nem restellem én
Testvéri kézzel a testvéri szenvedést.

(Megtörli arczát s fölemeli.)

ORESTES.

Ah, támaszd oldaladdal oldalam' s kuszált
Hajam' simítsd el, mert alig lát a szemem.

ELEKTRA (megteszi).

225 Boldogtalan fürtös fő, mily rút szenny borít!
Hogy' elvadultál a mosdatlanság miatt!

ORESTES.

Ágyamra fektess vissza! Oly bágyadt vagyok,
Ha elhagy a kór és alig birom magam.

ELEKTRA (lefekteti).

Így, így! Betegnek jól esik a nyoszolya,
230 Bár kellemetlen, mégis jó hasznát veszi.

ORESTES.

Ültess fel ismét, támogasd testem megint.
Gyámoltalan beteggel úgy-e sok a baj?

ELEKTRA.

A földre tenni nem kívánod lábadat?
Már rég' nem tetted. Kedves lesz a változás.

ORESTES (ülő helyzetben).

235 Valóban, úgy hiszem, már is jobban vagyok,
S ez édes hit, bár a valótól messze van.

ELEKTRA.

Hallgass reám most, oh testvéri drága fő!
Míg az Erinys elmédet meg nem lepi.

ORESTES.

Újságot mondasz? Hogyha jó, hálás vagyok;
240 Ha rossz, ne mondd! Elég a bajból, a mi van.

ELEKTRA.

Atyádnak öcsce, Menelaos jó ide,
Naupliában horgonyoz hajóhada.

ORESTES.

Valóban? Vérrokon, atyám hálás hive
Jó és borult egünkre napsugárt derít?

ELEKTRA.

245 Ő jön! Szavamnak zálogául végyed ezt:
Trójai földről véle jött Helena is.

ORESTES.

Irígylendőbb, ha egymagában menekül;
Nejét ha hozza, nagy bajt hoz magával úgy.

ELEKTRA.

Ah, szégyenére nemzé azt a két leányt
250 Tyndareos s Hellasra nézve dicstelen'!

ORESTES (elborultan, a lelki zavar közeledését sejtetve).
Te légy a rosszaknál külömb: módodba' van!
Ne csak beszélj, hanem gondolkodjál is így!

ELEKTRA (ijedten, a változást észrevéve).
Oh jaj, öcsém! Milyen vadul forog szemed!
Alighogy észretértél, már megint dühöngsz.

ORESTES.

255 Anyám! Esengek: ne uszítsd megint reám
E kígyófürtű, vérszemű lányok hadát!¹
Mert már közel, hozzám közel szökellenek.

ELEKTRA.

Boldogtalan! Maradj nyugodtan ágyadon;
Hisz' nem látsz abból semmit, a mit látni vélsz.

ORESTES.

260 Phoebos! Mindjárt megölnek e kutyaszemű
Vad istennők, Hades papnői, engemet!
(Ki akar ugrani.)

ELEKTRA.

Nem hagylak én! Átkulcsol mind a két karom:
A gyászos ugrást megtenned nem engedem.

ORESTES.

Bocsáss! Az vagy te is, egyik Erinysem:
265 Derékon átfogsz, hogy a Tartarosba dobj.²
(Kiszabadítja magát Elektra karjaiból.)

¹ Az Erinyseket.

² „Voilà une peinture admirable de l'hallucination“ H. Weil. (V. ö. Goethe Orestesével az Iphigeniában III, 1. O lass dein Fragen und geselle dich Nicht auch zu den Erinnyen.

ELEKTRA.

Szegény fejem, jaj, hol találhatok segélyt,
Mikor az istent ellenségünk ké tevők?

ORESTES.

- Add horgas íjam, melyet Loxias adott
Az istennők ellen magam megvédeni,
270 Ha vad dühvel rémítve törnek ellenem.
(Azt képzei, hogy kézbe kapta és nyilazni készül.)
Ember kezétől megsebesül egyikük,
Ha el nem pusztul nyomban a szemem elől.
Nem halljátok? Nem látjátok távollövő
Nyilam felétek szálló szárnyas vesszeit?
Ejh, ejh!
275 Mit késlekedtek? Rajta csak, szárnyaljatok
A légbe! Vádoljátok Phoebos jóslatát.¹
Hah!
De mit csapongok és a keblem mért zihál?
Hová kerültem vánkosimról, ah hová?
Szélcsendet látok ismét, elmúlt a vihar.
280 Mit sírsz, néném, ruhádba rejtve arcodat?
Pirulok, hogy megosztottam bajom veled
S ilyen kórral kell egy szűznek vesződnie.
Az én kínom miatt te ne emészd magad.
Te helyeselted, s én kiontám, az való,
285 Anyám vérét; de Loxiást hibáztatom,
Ki engem a legszörnyűbb tetre készítetett,
De tett helyett üres szóval nyugtatgatott.
Én azt hiszem, hogy atyám, ha szemtől-szemben őt
Kérdeztem volna meg: levágjam-é anyám,
290 Esengve tárta volna két karját felém,

¹ Az felelős anyám megöléséért.

Anyám szívébe sohse mártsam kardomat,
 Ő úgyse térhet vissza a világra már,
 Szegény fejemre meg csak szenvedés zudúl.
 Most, édesem, fejedről vedd le a lepelt,

295 Szüntesd a könnyet, bármilyen nagy e nyomor;
 Ha pedig engem csüggetegnek látsz megint,
 Te csillapítsd félelmem, s feldult lelkemet
 Jó szóval enyhítsd. Viszont, ha te keseregsz,
 Az én dolgom lesz, hogy megvigasztaljalak.

300 Úgy szép, ha hű barátján a barát segít.

Boldogtalan lány, menj be hát a házba most
 Álomra csukni álmatlan pilláidat;
 Ételt is végy magadhoz, tested is füröszd.
 Ha elgyöngülsz s a sok virrasztástól beteg
 305 Leszel, végem van! Mert egyetlen gyámolom
 Te vagy! Jól látod, más mindenki elhagyott.

ELEKTRA.

Nem, nem! Te véled élni s halni, hogyha kell,
 Vágyam csak az; hisz egyre megy! Ha sírba szállsz,
 Mit tegyek, gyöngé nő? Hogy' menekülhetek
 310 Atya, testvér, barát nekül? — De már megyek,
 Mert úgy kívántad. Csak nyugtasd te testedet
 Az aggodalmaknak ne engedd át magad,
 Mik vánkosodról fölvernek, maradj nyugodt.
 Ki nem beteg, de azt hiszi, hogy ő beteg,
 315 Gyötrő kínoknak és inségnek rabja lesz.

(Orestes ágyán pihenve ott marad, Elektra bemegy a palotába.)

KAR.

Stropha.

Jaj, jaj!

Ti, dühre hajszoló,

Szárnyas Erinysek !

Nincs víg bakchosi zaj ti körültek,

320 Csak csupa könny, csupa jaj ;

Sötét arcú zord Eumenisek, ti, kik

Aetheri tág teren messzire szállotok

Ki vért ont, azon bosszutok' állani ;

Ti hozzátok esd, esdekel a szavunk :

325 Ne hagyjátok őt,

Agamemnon fiát az örült dühtől

Tombolni tovább. Ah, szegény !

Ilyen bajt, nyomort vesztedül miért áhítál,

Midőn jós szavát Apollon feléd

330 Zengte a tripuson, zengte a padlaton,

A melyen, úgy hiszik, áll a föld köldöke.¹

Antistropa.

Oh Zeus ! —

Mily nyomor jó feléd,

Mily kínos küzdelem

335 Űzi szegény fejed ! A bosszú szelleme

Könnyre könnyűt fakaszt,

Hisz' kezed' az vivé rá, anyavért hogy onts,

S házad e szennye most eszedet elveszi.

Be keserüllek, oh, be keserüllek én !

340 Bizony a földi kincs soha se tart soká.

Miként gyors hajó

Szárnyait a vihar, emberi üdvöt is

Szörnyü bajok viharas

Árja közé sodor a boszu daemona.

¹ Apollon delphii templomában volt az a hosszúkás fél-gömbszerű kő, melyet a föld közepének (= köldökének) hittek. Apollon jósnője, a Pythia, a tripuson (= háromláb) ülve jósolt ekstasisában.

345 Mert van-e ház, melyet nagyobb tisztelet
Illet, mint Tantalosét,¹
A mely isteni nászból sarjadott?

KARVEZETŐ.

De ím' itt közelít fejedelmi urunk,
Menelaos; fennkölt járása tanú,
350 Hogy a Tantalidák
Vérébül eredt méltó ivadék.

Oh, ki ezernyi hajós sereget
Vezetél Asiába.

Üdv neked! Ámbár te magad hozod azt:

355 Vágyadat isteneid betölték.

(Menelaos pompás fejedelmi öltözetben föllép.)

MENELAOS.

Királyi ház! Mily szívesen látlak viszont!
Trójából megjövén, majd fájdalom fog el:
Hisz' sohse láttam tűzhelyet még, melyet ily
Szörnyű bajoknak vészes árja vett körül.

360 Hallottam Agamemnon gyászos végzetét,
Neje kezétől zord halállal mint veszett;
Épp Malea révébe tarték,² ott adá
Tudtomra a habok próféta-istene,
Glaukos, kit Nereusnak lelke ihletett

365 S a hullámból kikelve ezt jóslá nekem:
„Menelaos! Édes bátyád már sírban pihen,
Nejének álnok fürdőjében elveszett“.

Hajósaimnak s nékem könny öntötte el
Mindjárt szemünket. Hogy elértem Naupliát,

¹ Tantalos Zeus fia volt. Tőle Atlas lánya, Dione szülte Pelopsot.

² Menelaos t. i. haza akart menni Spártába. Agamemnon halála hírére Naupliának vette útját s úgy jutott Argosba.

- 370 Hová nőm előttem már megérkezett,
 S a hol Orestest, Agamemnon gyermekét
 S anyját, reméltem, épségben ölélhetem
 Keblemre, ott beszélt nekem egy halász,
 Hogy ölték meg Klytaemnestrát istentelen'.
 375 Most mondjátok meg, oh leányok, hol van ő,
 Ki ilyet tenni mert, Agamemnon fia.
 Klytaemnestra ölében még kisdéd vala,
 Midőn Trójába menve hazám' elhagyám:
 Talán, ha látnám, úgy sem ismernék reá.

ORESTES (ágyán fölemelkedve).

- 380 Itt van Orestes, Menelaos, kiről beszélsz.
 Sok szenvedésem' elbeszélni kész vagyok.
 Könyörögve im' először térded' illetem,
 Szavakkal esdve a babérfalomb helyett: ¹
 Oh ments meg! Éppen nagy válságban érkezel.

MENELAOS (visszariadva).

- 385 Egek, mit látok? Milyen elhunyt szellemet?

ORESTES.

Jól mondd: én nem élek, bár még lát szemem.

MENELAOS.

Szegény fiú! Hajadnak fűrtje mily kuszált!

ORESTES.

Oh nem külsőmon aggok én, de tettemen.

MENELAOS.

Száraz szemed rám olyan rémesen tekint!

¹ Az ótalomkérők olaj- vagy babérfalombot vettek kezükbe azt fehér gyapjuszalaggal körülvették, úgy tették az istenek oltárára vagy tartották annak térdéhez, a kihez esdekeltek.

ORESTES.

390 A testem eltűnt, nem maradt más, csak nevem.

MENELAOS.

Sohsem hívém, hogy ily alakban lássalak.

ORESTES.

Előtted ím' szegény anyjának gyilkosa.

MENELAOS.

Hallám, de kíméld elmondásától magad'.

ORESTES.

Én kímélném, de isten a bajban pazar.¹

MENELAOS.

395 De hát mi kínoz? Mily kór az, mely tönkretesz?

ORESTES.

Az öntudat, hogy borzasztót követtem el.

MENELAOS.

Hogyan? Csak az bölcs, a ki érthetőn beszél.

ORESTES.

A bánat az, mely tönkretészi lelkemet.

MENELAOS.

Hatalmas isten az, de megbékíthető.

ORESTES.

400 S az örület, a mely anyámért bosszut áll.

¹ Én takarékoskodnám bajaim elmondásában, ha az isten oly pazarul nem halmozott volna el vele, hogy másról beszélni sem tudok.

MENELAOS.

Mikor kezdettél, mely napon dühöngeni?

ORESTES.

Mikor szegény anyámnak sírját hantolám.

MENELAOS.

És vajjon otthon, vagy a máglya lánginál?

ORESTES.

Éjjel, virrasztva, míg a test elhamvadott.

MENELAOS.

405 És senkid sem volt ápolgatni testedet?

ORESTES.

Ott volt a vérontásban társam, Pylades.

MENELAOS.

Micsoda rémek küldik rád gyötrelmidet?

ORESTES.

Három sötét tűz tünt szemembe, mint az éj.

MENELAOS.

Tudom, kiket értesz, ám elhallgatom nevük.

ORESTES.

410 Magasztos lények! Illendő a hallgatás.

MENELAOS.

A vérontásért örülettel vernek-é?

ORESTES.

Oh jaj, szegény fejemnek, mint üldöznek ők!

MENELAOS.

Nem szörnyü, hogyha szenved a szörnyűttevő.

ORESTES.

De balsorsomból van nekem szabadítóm.

MENELAOS.

415 Nem a halált érted? Nem volna bölcs dolog.

ORESTES.

Phoebos! Hisz' Ő bírt rá, hogy öljem meg anyám.

MENELAOS.

Kevéssé tudta, hogy mi helyes és jogos.

ORESTES.

Szolgálunk isteninknek, akármik is ők.¹

MENELAOS.

S e nagy bajodban Phoebos mégse gyámolít.

ORESTES.

420 Késik: az istenségnek ez természete.

MENELAOS.

Hány napja már, hogy anyádnak lelke elröpült?

ORESTES.

Ma hatod' napja: még nem hült máglyája ki.

MENELAOS.

Az istennők mily gyorsan bosszút állanak!

¹ Mindenesetre egyebek, mint a miknek a közhit képzeli.

ORESTES.

Bölcs nem valék, de hű a jó barát iránt.¹

MENELAOS.

425 Javadra volt atyádért bosszut állanod?

ORESTES.

Még nem! De a ki késik, nekem tétlen az.

MENELAOS.

Ily tett után mily szemmel néz a városod?

ORESTES.

Gyűlölnek és hozzám egy szót se szólnak.

MENELAOS.

A vérmocsok kezedről nincs lemosva még?²

ORESTES.

430 Kizár minden ház, a hová csak fordulok.

MENELAOS.

Mely polgárok kívánnak számkivetni, mondd.

ORESTES.

Oeax, atyámnak Trójánál ellenfele.³

¹ Atyám iránt.

² Ez akkor történhetett meg, ha a gyilkost valaki befogadta és sertésvérrel megtisztította. Addig a gyilkoshoz senki se szólt.

³ Oeax, Nauplios fia, Palamedes testvére volt. Odysseus ármánykodásáért, mely Palamedesnek vesztét okozta, Oeax Agamemnont is hibáztatta és így ellensége lett. — Palamedes sorsát Euripides dramatizálta abban a trilogiában, melyhez a Trójai nők tartoztak.

MENELAOS.

Értem! Boszút áll rajtad Palamedesért.

ORESTES.

Kihez közöm se volt; s hárman törnek reám.

MENELAOS.

435 Ki még? Bizonyynyal Aegisthos barátjai!

ORESTES.

Azok gúnyolnak, városunk új urai.

MENELAOS.

Atyád trónját nem adja városod neked?

ORESTES.

Hogy adnák ők, kik elvennék az éltém' is?

MENELAOS.

Most mit művelnek? Biztosan megmondhatod?

ORESTES.

440 Ítéletét ma mondja ki reám a nép.

MENELAOS.

Életre vagy halálra, száműzésre tán?

ORESTES.

Hogy megkövezzen polgártársaim keze.

MENELAOS.

Miért nem futsz el, túl e föld határain?

ORESTES.

Mindenfelől érczfegyverek vesznek körül.

MENELAOS.

445 És egyesek vagy Argos összes ereje?¹

ORESTES.

Egy szó, mint száz: egész Argos vesztetre tör.

MENELAOS.

Szegény fejed! Az örvény szélén állsz tehát!

ORESTES.

Beléd vetem reménykedésem horgonyát.

Ínségesekhez érkezel most boldogan:

450 Oszd meg tehát barátaiddal üdvödet;

Elvéve a jót, ne magadnak tartogasd,

Vállalj magadra egy kis részt a bajbul is.

S jót téve vélünk, légy hálás atyánk iránt.

Ki a bajok közt nem tud lenni jó barát,

455 Az nem tettekkel jó barát, csak névszerint.

KARVEZETŐ.

Ímé, öreg lábával ott iparkodik

A spartai Tyndareos! Mély gyászt visel

Meghalt lányáért és rövidre nyírt haját.

ORESTES.

Menelaos, végem van! Ím' Tyndareos

460 Közelg felénk, az, kinek szeme elé

Kerülni tettemért leginkább rettegek.

Hisz' kis koromban ő nevelt, dédelgetett,

Ölébe vette Agamemnon gyermekét,

Úgy csókolgatta, nem különben Léda is

465 A két fiánál nem kevésbé szeretett.

¹ Vagyis *magánosak* törnek ellened vagy maga az argosi állam?

Mind ezt nekik — oh én lelkém, szegény szivem! —
 Mily rútul háláltam meg! Ah hol rejthetem
 Homályba arczom? Felleget borítanék
 Magamra, meg ne lásson a szegény öreg.
 (Tyndareos megérkezik, két szolgál kíséri.)

TYNDAREOS.

470 Hol, hol találom lányom férjét, Menelaost?
 Épp' Klytaemnestra sírján önték áldomást,
 Akkor hallám, hogy Naupliába érkezett
 Sok év multán, nejével együtt, boldogan.
 Vigyetek hozzá. Hadd szorítsam jobb kezét,
 475 Köszöntve rég' nem látott jó barátomat.

MENELAOS.

Ágytársa Zeusnak,¹ édes öreg, üdv neked!

TYNDAREOS.

Menelaos, kedves vőm, üdv te néked is!
 Ah! — Mily baj az, hogy nem tudhatjuk a jövőt!
 Ez anyagyilkos kígyó itt a ház előtt
 480 Rám villogtatja vad szemét; kész borzalom!
 S e gonosz lényhez, Menelaos, szólni tudsz?

MENELAOS.

Miért ne? Testvérbátyám édes gyermeke?

TYNDAREOS.

Testvérbátyádtól származott ily sarjadék?

MENELAOS.

Ó tőle; és ha baj sújtá, kimélni kell.

¹ Mert Leda Zeustól szülte a Dioskurosokat.

TYNDAREOS.

485 A barbárok közt barbárrá lettél te is.

MENELAOS.

A vérrokont szeretni tán hellén szokás?

TYNDAREOS.

S nem lépni át a törvények határait!

MENELAOS.

Minden kényszerben szolgaságot lát a bölcs.¹

TYNDAREOS.

Csak valld ez elvet! Én követni nem fogom.

MENELAOS.

490 Harag s öregség bölcs belátást nem terem.

TYNDAREOS.

Ily emberrel vitázzam bölcsességről én?

Ha tudja minden, hogy mi erkölcsös, mi nem,

Van akkor ember ennél értelmetlenebb,

Ki figyelembe nem vevén, mi jogszerű,

495 A hellenek közös törvényét elveti?

Hogy Agamemnon kilehellte életét

S lányom kezétől sújtva szörnyű véget ért,

— Ah, undok egy tett! nem dicsérhetem soha! —

500 Pört kellett volna jog szerint indítnia

Fiának, anyját házából kiűznie.

¹ Tehát a törvények is szolgaságot teremthetnek, ha a rideg betűhöz ragaszkodva csak a tettet nézik és ítélik, anélkül, hogy motívumaikat figyelembe vennék. (V. ö. Sophokles Antigonéjával.)

E baj helyett úgy józanság hírét nyeri,
Mint istenes, ki törvényhez ragaszkodik.
De most anyjának balsorsában osztozik.

505 Mivelhogy ötet méltán rossznak hitte volt,
Megölte, ám így nála is rosszabb leve.

Én, Menelaos, tőled egyet kérdezek:

Ha őt megölné a törvényes hitvese,
Ez meg fiának a kezétől halna meg

510 És annak sarja öldökölve állana

Ezért bosszút: hol érne véget, mond, a baj?

Az ősapák rendelkezése volt helyes:

Ki vért ontott, tilos volt annak emberek

Elé kerülni és velük szót váltani;

515 De nem halál, száműzés tisztította meg.

Másként mind az, ki vérrel mocskolá kezét,

Halálnak esnék újabb áldozatjaúl.

Én a gonosz nőt mind csak gyűlölni tudom,

Először lányomat, ki férjét ölte meg;

520 Helenát, a te nőtet sem dicsérhetem,

Hozzá se szólnék; s nem irigylem azt, hogy egy

Rossz asszonyért Trójába hadserget vivél.

De a törvényt megvédem, mint tőlem telik,

És fékezem a gyilkolás vadállati

525 Dühét, a mely várost és földet tönkre tesz.

(Oresteshez fordulva.)

Boldogtalan, mondd, hogy' vitt lelked *arra* rá,

Midőn anyád előtted esdve tárta ki

Keblét? E szörnyűséget nem láttam, s ímé,

Öreg szemem' könnyeknek árja önti el!

530 De lám, szavammal egybehangozó e tény:

Az istenek gyűlölnék s szülődért lakolsz,

Hajszol a düh s a félelem. Kell-e tanut

Kihallgatnom, ha en-szememmel látom *ezt*?

- Hallgass tehát rám, Menelaos, ne szegülj
 535 Az isteneknek ellen: ezt ne támogasd.
 Csak hadd kövezzék a polgárok itt agyon,
 Másképp ne tedd Spartám földjére lábadat!
 Az én leányom méltán szenvedett halált,
 De nem fiától kellett volna halnia.
 540 Oh, mily boldog lehettem volna! Lányaim
 Tettek csupán boldogtalanná engemet.

KARVEZETŐ.

Irgyylendő, kit boldogítnak gyermeki,
 S ő általuk fejét nem sujtja nagy csapás.

ORESTES.

- Olyat beszélni félek hozzád, jó öreg,
 545 Mivel, tudom, hogy megbusítom lelkedet.
 Istentelen vagyok, hogy megölém anyám,
 De mert atyámért bosszút álltam: istenes.
 Engedd meg azt, ne végye számba most szavam
 Öreg korod', mely eltérítné ösvenyem',
 550 S haladjak útamon, bár tisztelem hajad'.
 Mit is tehettem? Két okot vess latba most:
 Nemzöm apám volt, a te lányod volt szülőm,
 A szántóföld, mely mástól nyerte a magot:
 Hisz' apa nélkül gyermek nem születhetik.
 555 Hát meggondoltam, hogy ki *adta* éltemet,
 Megvédnem illőbb, mint azt, a ki *ápolá*.
 Aztán leányod — anyámnak nem mondhatom —
 Mint kedve tartá, egy más férfival kötött
 Törvénytelen nászt. Róla rosszat mondva csak
 560 Magam' gyalázom, mégis el kell mondanom.
 Aegisthos az, kivel titokban egybekelt.
 Megöltem ezt, aztán feláldozám anyám:

Bűnös tett, ám atyámért állt bosszút karom.

Te fenyegetsz, hogy megkövezés vár reám:

565 Halld, mit köszönnek nékem Hellas népei.

Az asszonyok ha arra törnek vakmerőn,
Hogy férjüket megöljék s gyermekük szívét
Részvétre birják, keblük' tárva föl nekik:

Úgy férjet ölni nem lesz nekik nagy dolog

570 Bármely ürügyből. Tettem, melyet szörnyünek

Hirdetsz, nem enged lábra kapni ily szokást.

S gyűlölt anyámat joggal ölte meg kezem:

Megcsalta messzeföldön harczoló urát,

Egész Hellasnak hadvezérkedő fejét,

575 Nem tudta ágyát szeplőtlen' megörzeni.

Látván a bűnét, nem akart vezekleni,

Hanem, hogy elkerülje férje bosszuját,

Ő bünteté atyámat, ő gyilkolta meg.

Az istenekre! — bár istent említnem ily

580 Pörben nem illik, ámde ha anyám bűnét

Hallgatva megdicsérem, mit szól a halott?

A fúriákat nem hajszolja ellenem?

Avagy csupán anyámat védik-e ezek,

Azt nem, a kit méltatlanabbul ért a baj?

585 Te, a ki oly gonosz lányt nemzettél, öreg,

Be tönkre tettél! Mert az ő gazsága tön

Apátlanná s anyagyilkossá engemet.

Nézd Telemachost! Bezzeg az nem ölte meg

Apja nejét, mert férjre nem vett férjet az,

590 Házukban a nász-ágy mocsoktalan maradt.

És nézd Apollont, a ki a föld köldökén

Az embereknek osztja sok bölcs jóslatát,

Kinek, bármit mond, mind fogadjuk szózatit:

Annak szavára, öltem meg szülő anyám'.

595 Ő vétkezett, nem én. Mit tettem volna mást?

Őt mondjátok bűnösnek, öljétek meg őt!
 Nincs istennek, kire hivatkozom, joga
 Bűnöm lemosni? Hol van hát szabadulás,
 Ha meg nem menthet, a ki tettre készített?
 600 Ne mondd tehát, hogy nem cselekvém helyesen;
 Azt mondhatod, hogy áldást nem hozott reám.
 Oh, boldog az, ki jól kötötte nászfrigyét!
 A kinek rosszul üt ki házaselete,
 Az otthon és künn egyaránt boldogtalan.

KARVEZETŐ.

605 A nő a férfi sorsának botrányköve:
 Csak rajta múlik, ha kudarczot vall frigyük.

TYNDAREOS.

Mivel daczolsz és éppen nem szerény szavad,
 Sőt úgy felelsz, hogy bántva bántod lelkemet,
 Csak ingerelsz, hogy sürgessem halálodat.
 610 Lányom sírjának díszítése volt a fő
 Cél, mely hozott; a bosszu lesz a második.
 Argos népének gyűlésébe indulok,
 S akarja vagy se, rád uszítom csakhamar,
 Kövezzenek meg tégedet s testvéredet.
 615 Hisz' a halálra méltóbb náladnál is ő,
 Ki ellenséges indulattal lázitott,
 Anyád ellen telebeszélte füledet,
 Hírül adá, apádról az mit álmodott,¹
 S hogy Aegisthossal egybekelte nem csak itt,
 620 De Hades isteni előtt is mily gyűlött:

¹ Czélzás Sophokles Elektrájának és Aeschylus Sírj-áldozatának arra a helyére, hol Klytaemnestra rossz álmai következtében küld áldozatot Agamemnon sírjára, hogy a halott haragját engesztelje.

Míg a düh lángja elborítá házatok'.

Azt mondom néked, Menelaos, s megteszem:

Ha, mint rokonnak, számba vészed haragom',

Vesztét ne gátold isteneknek ellene:

625 Engedd, a város népe hadd kövezzé meg,

Másként a lábad Sparta földjére ne tedd.

Ezt tartsd eszedben és ne tégy istentelent

Barátoddá az eltaszított jó helyett.

El most e háztól! Szolgáim, vezessetek.

(Elvezetik.)

ORESTES.

630 Csak menj, öreg; ha távol vagy, zavartalan'

Juthat fülébe nagybátyámnak a szavam.

(Menelaoshoz, ki nyugtalanul jár-kel.)

Nos, mily szándékkal tétováznak lépteid?

Kétféle gondnak kettős útján mért forogsz?

MENELAOS.

Csak hagyj! Magamban épp' ezen gondolkozom,

635 S hogy melyik sors útjára lépjek, nem tudom.

ORESTES.

Ne hajtsd még végre szándokod, hallgasd előbb

Beszédemet, s aztán határozd el magad'.

MENELAOS.

Igazad van, beszélj! Olykor a hallgatás

Erősb a szónál, máskor a szó hathatós.

ORESTES.

640 Tehát beszélek. Mert hisz' a hosszabb beszéd

Jobb a rövidnél¹ és könnyebben érthető.

¹ Célzás a spártaiak szűkszavúságára (lakonismus).

- Menelaos, te a tiédből mitse adj,
 A mit atyámtól kaptál, azt add vissza csak.
 Nem kincset értek; hisz' legdrágább kincsemet
 645 Adod te vissza, ha megmented életem'.
 Vétkeztem, ugy-e, és a rosszért tőled is
 Rosszat kell kapnom. Ám atyám is vétkezett,
 Hogy Trója ellen vitte Hellasnak hadát
 S nem önhibája volt ez, éppen a te nőd
 650 Könnyelmű vétkét helyrehozni indula.
 Így egyet egyért elnézhetsz nekem te is.
 Mit jó barátnak jó barát csak megtehet,
 A harci sorban életét kockáztatá,
 Hogy visszavívja elrabolt nőtnek.
 655 Azt elfogadván, add a kölcsönt vissza most,
 És szenvedj értem, — nem tíz évet, *egy* napot:
 Állj oldalamhoz éltem megmentőjeül.
 Hogy áldozatként elhullt Aulisban hugom,¹
 Ne viszonzod azt, Hermionét meg ne öld.²
 660 Mert életemnek sorsa bármily mostoha,
 Irigység nélkül elnézem jobb sorsodat;
 Add csak szegény atyámnak pusztá életemet
 S a nénémét, kit hosszú lánytság súlya nyom.
 Ha meghalok, atyám házát árván hagyom.
 665 Azt mondod: nem lehet! De éppen ez a fő:
Bajban segítsen jó barátján a barát.
 Ha üdvvel áldott istened, kell-é barát?
 Elég az isten, ha segíteni akar.
 Jól tudja Hellas, mint imádod hitvesed',
 670 És nem hízelkedésből mondom ezt neked:
 Az ő nevére kérlek — ah, milyen nyomor!

¹ Iphigenia, éppen a trójai hadjárat érdekében.

² Nem kívánom Iphigeniáért cserében a te leányod halálát.

Hová jutottam? S mért ne? Megalázkodás
 Kell most: egész hazámnak esdek üdveért.
 Atyámnak öcscse, bátyám, oh gondold meg azt:
 675 A földbe zárt halottnak lelke leng körül,
 És hallja ezt; mit ajkam mond, ő mondja azt,
 A bajról, könnyről, siralomról ő beszél.
 Elmondtam, esdekeltém megmentésemért;
 Csak azt kértem, mit minden ember bírni vágy.

KARVEZETŐ.

680 Én is könyörgök hozzád, nő létemre is,
 Segítsd az ínségest, hiszen módodba' van.

MENELAOS.

Orestes, én a te személyed' tisztelem
 S téged bajodban megsegíteni kész vagyok.
 Így kell a vérrokonnak szenvedésiben
 685 Osztozni híven, ha erőt ad istenünk,
 Meghalni véle vagy megölni ellenét.
 És kérem istenim, hogy adjanak erőt;
 Mert elhagyott lám, minden szövetségesem,
 Egy-két barátom maradott a sok közül:
 690 Akkép jövőék ezernyi baj hullámin át.
 Nyílt harcban így Argos népén nem győzhetek;
 De hogy szelíd szavakkal őket sikerül
 Meggyőznöm, abban erősen reménykedem,
 Nagyot kis eszközökkel vajh ki vívna ki?
 695 [Akarni is nagy esztelenség lenne ezt].¹
 A nép, ha elragadja indulatvihar,
 Olyan mint olthatatlan láng, le nem lohad;
 De ha nyugodtan engedünk a duzzadó

¹ Gyanus vers.

- Vitorlának, várván a kellő perczeket,
 700 Tán csendesül, s ha már kitombolá magát,
 Bármely kívánságodra könnyen hajthatod.
 Miként harag, csak úgy van benne szánalom,
 Ha eltaláljuk a kellő pillanatot.
 Megyek tehát s megkisértem Tyndareost
 705 S a várost engesztelni, csillapodjanak.
 Lám a hajó, ha megfeszítéd vásznait,
 Alámerül, de ha lazítod, fennmarad.
 A felfuvalkodást az isten gyűlöli,
 Gyűlöli a nép; nyíltan meg kell mondanom:
 710 Csupán okosság menthet meg, de dacz soha.
 Fegyverrel én sem menthetlek meg, mint talán
 Hiszed; nem könnyü egy lándzsával annyi vészt,
 A mennyi környez, szétoszlatni győztesen.
 Sohasem jövék azért Argosba, hogy neki
 715 Tán hízelegjek; most a szükség rendeli.
 [Hogy a ki bölcs, a sorsnak hódoljon meg az.]¹
 (Útnak indul.)

ORESTES (utána szól).

- Oh jaj, ki semmihez se tudsz, csak asszonyért
 Csatázni, gyáva hived' gyámolítani,
 720 Elfutsz, elfordulsz? Inségedben, jó atyám,
 Ily elhagyott vagy!? Ez a hála tettedért?
 Elárultak, hajh, már nem táplál a remény,
 Hogy futva innen — elkerülöm a halált.
 Ez egy embertől vártam minden üdvömet!
 725 De itt közelg az én legkedvesb emberem,
 Pylades, a ki Phokisból hozzám siet.
 Mily édes látvány! Egy hű lélek többet ér
 A bajba', mint hajósnak síma tengerarcz.

¹ Pótléknak látszik.

PYLADES (sietve jó).

Gyorsabban, mint illett volna, jöttem át a városon,
 730 Mert hallottam s láttam, a nép összegyűlt s ta-
 [nácskozott,
 Rád és testvéredre mindjárt hogy kimondják a
 [halált.
 Szólj, mi történt? S hogy vagy édes, minden
 [bajtársam között
 Leghivőbb rokon, barát, te egyszemélyben min-
 [denem!?

ORESTES.

Végem van — rövidke szóval minden bajt el-
 [mondhatok.

PYLADES.

735 Nékem is végem van akkor; jó barátok sorsa egy.

ORESTES.

Menelaosnak rossz a lelke irántam s néném iránt.

PYLADES.

A hol rossz az asszony, ott a férj is rossz, ter-
 [mészetes!

ORESTES.

Annyit használt a jövése, mintha nem jött volna el.

PYLADES.

Hát valóban hozzád, Argos városába érkezett?

ORESTES.

740 Nagy-sokára! Ám nagyon hamar kitűnt a rossz
 [barát.

PYLADES.

És hajóján azt a rossz asszonyt magával hozta-é?

ORESTES.

Oh nem a férj hozta nejét, a nő hozta hős urát.¹

PYLADES.

Hol a nő, ki egymagában annyi hellent tönkretett?

ORESTES.

Benn a házamban, ha még a magaménak mondtam.
[hatom.

PYLADES.

745 És atyád testvéréhez mi volt tenéked a szavad?

ORESTES.

Hogy halálunk' el ne tűrje Argosnak polgáritól.

PYLADES.

S mit felelt, az istenekre!? Ezt szeretném hallani.

ORESTES.

Mind kereste a kibúvót rossz barát szokásaként.

PYLADES.

Mily ürügy mögé húzódott? Ezt tudjam s min-
[dent tudok.

ORESTES.

750 A hires, derék leányok apja éppen közbejött.²

¹ Papucs kormányt jelző gúny.

² Tyndareos.

PYLADES.

Tyndareos, ki rád haragszik lánya megöléseért?

ORESTES.

Eltaláltad! Mert atyámnál többre tartja hős vejét.

PYLADES.

Megjelent és nagy bajodban nem mert gyámolí-
[tani?

ORESTES.

Nem fegyverfogásra termett, a szoknyák vitéze ő!

PYLADES.

755 Szörnyű helyzetben vagy akkor. Halni vagy hát
[kénytelen?

ORESTES.

Mint gyilkos fölött szavaznak a város polgárai.

PYLADES.

És mit dönt el a szavuk, szólj! Engem félelem
[fog el.

ORESTES.

Éltet vagy halált! Rövid szó, hajh, de mily sokat
[jelent!

PYLADES.

Fuss tehát nénéddel együtt, hagyd el végkép há-
[zadat.

ORESTES.

760 Nem látod? Hisz' órségek vesznek körül minden-
[felől.

PYLADES.

Minden utczáat fegyveres nép áll el, láttam, min-
[denütt.

ORESTES.

Mint várost az ellenség, úgy vívnak ők is engemet.

PYLADES.

Most te kérdezd szenvedésem! Hisz végem van
[nékem is.

ORESTES.

Vajh ki által? Nagy bajom' csak nem tetézi új
[csapás?

PYLADES.

765 Házából atyám haragja a világba üldözött.

ORESTES.

Megbántottad vagy közügyben hangozott vád elle-
[ned?

PYLADES.

Gonosznak mond, mert anyádnak vérét ontottam
[veled.

ORESTES.

Úgy látszik, szegény, terád is bajt zudít az én
[bajom.

PYLADES.

Más vagyok, mint Menelaos: elviselem sorsomat.

ORESTES.

770 Nem félsz, hogy, mint engem, Argos népe téged
[is megöl?

PYLADES.

Nem ítél fölöttem Argos; én Phokishoz tartozom.

ORESTES.

Borzasztó a nyers tömeg, ha rosszak a vezérei.

PYLADES.

És viszont, ha jókat nyernek, ők is jóra hajlanak.

ORESTES.

Tartsunk hát együtt tanácsot.

PYLADES.

Vajjon mily kérdés felől?

ORESTES.

775 Argos népének ha mondom . . .

PYLADES.

Hogy tetted jogos vala?

ORESTES.

Mert atyámért álltam bosszut.

PYLADES.

Nem fogadnak szívesen.

ORESTES.

Haljak szótlan', meglapulva?

PYLADES.

Gyávaság voln' ez bizony.

ORESTES.

Mit tegyek hát?

PYLADES.

Ittmaradva van remény, hogy menekülsz?

ORESTES.

Nincsen!

PYLADES.

És ha még, a vésznek elmúltát remélheted?

ORESTES.

780 Úgy fordulhat, lesz reá mód.

PYLADES.

Így tehát elmenni jobb

ORESTES.

Menjek-é hát?

PYLADES.

Veszted így, ha már veszned kell,
[szebb leszen.

ORESTES.

783 Jó, s gyávának nem neveznek.

PYLADES.

Mint akkor, ha itt maradsz.

ORESTES.

782 És ügyem jogos bizonynyal.

PYLADES.

Annak is higgyék, ügyelj.

ORESTES.

Hátha lesz, ki megsajnáljon . . .

PYLADES.

Származásod oly dicső!

ORESTES.

785 Ki búsul atyám halálán.

PYLADES.

Ez nagyon valószínű.

ORESTES.

Menjünk hát, ne veszszek gyáván, dicstelen'.

PYLADES.

Úgy van, helyes.

ORESTES.

Testvéremmel is tudassuk?

PYLADES.

Nem, az istenekre, nem!

ORESTES.

Könnyek árját ontaná ő.

PYLADES.

Rossz jel lenne az nekünk.

ORESTES.

Így tehát a hallgatás jobb.

PYLADES.

És időt nyerünk vele.

ORESTES,

790 Egy ejt csak gondolkodóba.

PYLADES.

Milyen új bajt emlegetsz?

ORESTES.

Hogy dühöngés száll meg újra.

PYLADES.

Akkor majd ápollak én.

ORESTES.

Káros a beteghez érni.

PYLADES.

Hozzád énnekem nem az.

ORESTES.

Jól vigyázz, reád ne szálljon át dühöm!

PYLADES.

Mit bánom én?

ORESTES.

És nem této vázol?

PYLADES.

Az nem jó barát tulajdona.

ORESTES.

795 Menj hát, lépteim vezére!

PYLADES.

Kedves szolgálat nekem.

ORESTES.

És vezess atyám sírjához.

PYLADES.

Ott vajjon mi szándokod?

ORESTES.

Hozzá esdeklek segélyért.

PYLADES.

Tenned ezt nagyon jogos.

ORESTES.

Ám anyám sírját ne lássam!

PYLADES.

Ellenséged volt neked.

Most siess, előbb ne sujtson Argos ítélő szava.
800 Támaszkodjék oldalamhoz kórtól bágyadt oldalad,
Nem törődve a tömeggel én restelkedés nekül
Viszlek át a városon. Hogy is lehetnék jó barát,
Hogyha e nagy sorscsapásban hív segélyt nem
[nyujtanék?

ORESTES.

Úgy van, úgy! Barátokat szerezzünk, nem csupán
[rokont.

805 Idegen létére a ki egy a szívében velünk,
Többet ér az jó barátul száz meg száz atyafinál.
(Orestes Pylades karján el.)

KAR.

Strophe.

Atrida-ház nagy kincsözöne
S hírneve, a mely Hellason át
S Trója alatt fennen ragyogott,
810 Újra lesülyedett a szerencse fokáról;

És ezt a háznak ősi átka akarta így.
 Mert a mióta a Tantalidák közt
 Az arany kos szülte viszály¹
 Szörnyü vérlakomát okozott
 815 S deli magzatok estek áldozatul:
 Attól fogva halálra halál
 Meg nem szűnik az Atridák
 Házát gyászba borítani.

Antistrophe.

Kegyeletlen az ily kegyelet:
 820 Anyja szívébe döfni aczélt
 S kardot, a melyen vére sötétlik,
 Felmutatni a fényes napsugárnak.
 Ravasz gonoszság nem lehet nemes soha,
 Rosszakaró eszelősnek a műve.
 825 A szegény tyndareosi lány
 Így kiálta halálremegés közt:
 „Iszonyút mer, anyádat ölve, kezed;
 Jól vigyázz, fiam, édesatyád
 Kedveért rossz hírt te ne vonj
 830 Mindörökre fejedre!

Ah van-e kór, van-e könny, van-e kín
 Rettenetesb a föld kerekén,
 Mint mocskolni kezünket anyánk vérével?
 Mert ezt elköveté,
 835 Örület árnya borult le reá,
 Szeme halált tükrözve forog;
 Eumenisek zsákmánya a hős
 Agamemnon utódja!
 Oh nyomorult, mikor édesanyád

¹ L. az „Elektra” 705. verséhez való jegyzetet.

840 Aranyoshímü leple alól
 Ragyogó kebelét kimutatta neked,
 Te le tudtad vágni anyádat, atyád
 Vesztét megtorolva?

ELEKTRA (a palotából felindulva elősiet).

Oh lányok, a szegény Orestes elrohant
 845 Hazulról? Isten örültséget küldé rá?

KARVEZETŐ.

Oh nem, de épp' Argos népéhez indula,
 Alkalmat adni döntő ítéletre ott,
 Hogy élet lesz-e vagy halál a sorsotok.

ELEKTRA.

Jaj, mit cselekvék? Vajjon ki beszélte rá?

KARVEZETŐ.

850 Pylades. Úgy látszik, már közelg egy híradó,
 Öcséddel a mi történt, megjelenteni.

HÍRADÓ (színre lép).

Szegény, boldogtalan te, a hős hadvezér
 Agamemnon lánya, oh dicső Elektra, halld,
 Mily balszerencse szomorú hírét hozom.

ELEKTRA.

855 Végünk van, óh! bizton mutatja szózatod.
 Nyilvánvaló, hogy rossz hírekkel érkezél.

HÍRADÓ.

Kimondta Argos népe ma ítéletét:
 Öcséddel együtt meg kell halnod, oh szegény!

ELEKTRA.

Oh jaj, bevált hát aggodalmam, mely miatt
 860 Rég' könnyben úszva rettegém a zord jövőt.
 De hogy' folyt Argos népe közt a tárgyalás,
 Mely így megrontott bennünket s halálra szánt?
 Beszélj, öreg, hogy megkövezve kelletik
 Meghalnom, avagy éles vas merül belém,
 865 Ki testvéremnek balsorsában osztozom?

HÍRADÓ.

Épp' a mezőről jöttem által a kapun
 Megtudakolni, Orestesnek és neked
 Hogy áll a dolgod. Mert hisz' jó atyádat én
 Mindig szerettem és táplált is házatok,
 870 Mert bár szegény, de uraimhoz hű valék.
 Hát látom, a nép mint gyűl a domb oldalán,
 Hová először Danaos hívta népeit,
 Midőn Aegyptos vérontással vádolá.¹
 Látván a serget, egy polgártól kérdezém:
 875 Mi újság Argosban? Tán ellenség felől
 Jött hír riasztá fel Danaos városát?
 Az szolt: „Nem látod Orestest haladni ott
 S élet-halálharcz versenyére szállani?“
 Láttam — mért kelle látnom? — a bús látományt,
 880 Együtt haladni Pyladest s testvéredet,
 Szemét lesütve, teste kórtól bágyatag;
 S barátja véle mint testvér szomorkodott,
 Mint gyermeket vezetve ápolá szegényt.

¹ Danaos és leányainak történetét Aeschylus dolgozta fel az Ótalomkeresőkben, de erről a törvénykezésről ott nincs szó. Ismeretes, hogy Danaos lányai atyjuk parancsára a nász éjjelén megölték férjüket, Aegyptos fiait (az egy Hypermetra kivételével). Euripides adata szerint Aegyptos elégtételt kért fiai haláláért s e pörben hívta össze Danaos az argosiakat ítélelhozatal végett.

- Hogy egybegyűltek Argosnak polgárai
- 885 Felállt a hírnök s szólt: „Ki óhajt szólani,
Az anyagyilkos Orestes meghaljon-é,
Vagy éljen?” — Erre most feláll Talthybios,
Atyáddal együtt Phrygiát ki feldúlá
S hízelve a hatalmasoknak egyre csak
- 890 Kétértelemmel szólt: atyád’ magasztalá,
De nem dicsérte testvéred’, csak hímezett,
Csak hámozott, hogy a szülőkkel szembe’ rossz
Példát adott Orestes; s villogó szemet
Vetett folyvást Aegisthos hívei felé.
- 895 Ilyen e fajzat! Mindig a boldog körül
Ugrál e híradó raj; az kedves nekik,
A ki hatalmas és a kormánypolczon ül.
Utána szólott Diomedes fejdelem.
Ő nem pártolta a kivégzést, bűnötök’
- 900 Csak számkivetéssel kívánta sujtani.
Rázúg a gyűlés, egyik rész, hogy jól beszél,
A másik nem helyeslé. Ekközben feláll
Egy zabolátlan nyelvű, vakmerő legény,
Argosi vagy talán csak bétolakodott,
- 905 Buta szószátyár, olcsó tapsra számító,
A polgárságra bármi bajt zudítani kész;
[Mert mézes-mázos szóval a rosszindulat
A népet elszédítve szörnyű bajt szerez;
Míg bölcs belátás, mely örökké jóra készít,
- 910 A városnak, ha nem mindjárt is, üdvöt ad.
Az államfőt is ily szempont bírálja meg;
Mert a kinek országos ügyben dönt szava,
Az orvoséhoz hasonló a helyzete.]¹

¹ A zárójelbe tett sorok gyanusak. A 913. versben Wecklein olvasását követtem. „Az orvoséhoz hasonló a helyzete“, t. i. sokszor kénytelen keserűnek lenni a gyógyítás érdekében.

Ez azt mondá, hogy Orestest és tégedet
 915 Meg kell kövezni: Tyndareos sugalmazá
 Őnéki ezt, ki a ti vesztetekre tör.

Felállta ekkor másik s ellenük beszélt,
 Alakra nézve nem szép férfi, ám nemes,
 Ki ritkán rója a várost s a piaczt,
 920 Műveli földjét — ezek tartják fenn a hont —
 Okos, de szóvitára kelni nem szeret,
 És tisztalelkű, feddhetetlen életű.
 Ez azt mondá, hogy Agamemnon hős fiát
 Meg kell koszorúzni, mert atyjáért bosszút állt
 925 Megölve a gonosz nőt, az istentelent,
 „Ki elvevé a kedvet minden férfitől,
 Hogy harczba menjen és elhagyja otthonát,
 Ha a honnmaradtak háza őret, hitvesét
 Elcsábítják és ágyát megfertőztetik.“

930 A jobbak úgy találták, ez helyes beszéd.
 Más senki sem szólt. Most előlépett öcséd
 És így beszélt: „Oh Inachos földjét lakók¹
 [Hajdan pelasgok, később Danaos-fiak],
 Anyám' megölve nem kevésbé védtelek
 935 Titeket, mint atyámat. Hisz' ha férjüket
 Szabad megölni a nőknek, csak legyetek
 Meghalni készek, vagy szolgáljatok nekik
 S ellenkezőt tegyetek azzal, a mi kell.
 Imé a hitves, ki atyám' elárulá,
 940 Meghalt; de hogyha most megöltök engemet,
 Meging a jog, sokakra pusztulás közelg,
 Mert vakmerőkben sohasem leszen hiány.“

Bár jól beszélt, a tömeget nem győzte meg.
 És az a hitvány nyert legtöbb szavazatot,

¹ Inachos Argos ősi királya.

- 945 Ki a ti megöléstek' indítványozá.
 Alig kerülheté el a megkövezést
 Szegény Orestes. Megigérte, hogy ma még
 Saját kezétől véled együtt hal halált.
 A gyűlésből most könnyet ontva hozza őt
 950 A hű Pylades, kísérik barátjai
 Könnyet hullatva búsan; mindjárt feltűnik
 A szomorú látvány, a szívtépő keserv.
 Készíts ki hát egy kardot avagy kötelet:
 El kell a napfényt hagynod, híres származás
 955 Nem volt javadra, sem a jós székén ülő
 Pythói Phoebos, mert hiszen lám, tönkretett.
 (Híradó el.)

[KARVEZETŐ :

Mily szótalan vagy, oh boldogtalan leány!
 A földre szegzed elborult tekinteted:
 Mindjárt kitörnek könnyeidnek árpái.]¹

ELEKTRA.

- 960 Pelasgos földje, rákezdem siralmamat,
 A két arczomba vágom halvány körmömet
 És véresre sebzem;
 Verem fejem', az alvilág szép asszonya,
 Persephone bús adójaként.
 965 Jajongja vélem a kyklopsi föld
 Fejére téve ollónak vasát,² e ház
 Szenvedésit.
 E bús panasz, e bús panasz

¹ Már a régi scholiasta megjegyzi, hogy némely szövegből hiányzanak e sorok. Különös is, hogy a karvezető Elektra hallgatásából előre látja a bekövetkező fájdalomkitörést, melyet Elektra monodiája foglal magában.

² A gyászoló lenyírta fűrtjeit.

Elhunytainkért hangozik,
 970 Kik egykor Hellas hadvezéri voltak.

Antistropa.

Eltűnt ah eltűnt, végkép oda van Pelops
 Egész nagy nemzetsége s háza, hajdanán
 Boldog és irigyelt.
 Istenirígység dönté meg s polgárinak
 975 Rosszakaró, gyilkos ítélete.
 Oh kérészeltű földi küszködők
 Siralmas népe, látod, mily váratlanul
 Jár a végzet?
 A hosszú élet egyre egy,
 980 Másikra más csapást zudít;
 Halandók élte kiszámíthatatlan.
 Bárcsak felszállhatnék oda,
 Az ég s a föld közt lebegő
 Nagy szirtnek tömegéhez,
 Mely aranylánczon kerengve leng Olympos
 Ormáról a légből!¹
 Keservem' ottan elzokognám
 985 A dédapának, Tantalosnak,
 Hisz' az, hisz' az nemzette hazám őseit,
 Kik sok bajt mértek:
 Látták a szárnyaló csikókat,
 Pelops négyes fogatját ott száguldani
 990 A tenger partján, melynek bős hullámiba
 Taszítá Myrtilost,²

¹ Arról a lebegő sziklatömegről szól, mely a bűnhődő Tantalost ráeséssel fenyegeti.

² Pelops a kocsiversenyben — Myrtilos kocsissal egyetértve — legyőzte Oenomaost s így elnyerte országát és lánya kezét; Myrtilost azonban, mikor jutalmát kérte, a tengerbe taszította.

S a tajtékos habok-
Verte geraestosi
Partokon tova
Ostorozá csikóit.

995 Innen szakadt házamra rá
A siralmas sorscsapás:
Hermes haragja vészes, vészes egy csodát,
Aranygyapjas, csodás juhot
Keltett világra nyája közt

1000 A lovas Atreusnak.¹
S lön viszály miatta, melytől
Elfordult a Nap fogatja
És nyugat helyett keletre
Száguldott az egylovú
Rózsás Eos² egére.

1005 És a Fiastyúk csillagait más
Útra terelte az Ég fejedelme,³
És e halálra még újra halált
Kelt, a thyestesi átkos ebédet,
S krétai Aëropénak⁴ a hitvesi

1010 Hiteszegését. Ám az utolsó
Vész az atyámra s magamra szakadt
Házunk gyászos balsorsában.

(Orestes Pyladestől támogatva roskatagon jő.)

KARVEZETŐ.

De im' itt közelg már a te öcséd,
Kit a nép szavazatja halálra ítelt,
S a világon leghívebb Pylades

¹ Az arany bárányról l. az „Elektra” 705. verséhez való jegyzetet. Hermes így állott bosszút fiának, Myrtilosnak haláláért.

² Éos = Aurora, a Hajnal.

³ Zeus.

⁴ Atreus nejének.

1015 A roskadozót testvére gyanánt
 Hű frigyesként támogatja,
 Szeretettel ölelve, segítve.

ELEKTRA.

Jaj, mint kesergek, látva téged, jó öcsém
 Sirod szélén, halotti máglyához közel!
 1020 Jaj nékem újra, legutolszor látja most
 Szemem az arcod', jaj, elhagy eszméletem!

ORESTES.

Csak hagyd az asszonyos siralmat, szótalan'
 Nyugodj' belé a sorsba, bármily mostoha.
 [El kell viselni a reánk mért végzetet.]¹

ELEKTRA.

1025 Hogy' hallgathatnék? Nem szabad többé nekünk,
 Szegény fejünknek, látni a szép napsugárt!

ORESTES.

Ne ölj meg újra! Argos ítélő szava
 Megölt eléggé. Vesd el a jelen baját!

ELEKTRA.

Mily gyászos ifjúság s kora halál jutott
 1030 Neked, Orestes! Élned kéne s veszve vagy!

ORESTES.

Az Égre! Gyávaságnak leplét rám ne vesd!
 Könnyekre indítsz, hogyha csak bajt emlegetsz.

ELEKTRA.

Halnunk kell! Nem-kesergni rajta — nem lehet!
 Ki hagyja itt az édes éltet szívesen?

¹ Betoldás.

ORESTES.

1035 A legvégső napunk ez: vagy hurkot vetünk
Nyakunkra, vagy kezünk közt érczkardot fenünk.

ELEKTRA.

Öcsém, te ölj meg! Meg ne öljön argosi
Kéz meggyalázva Agamemnon magzatát.

ORESTES.

Elég anyámnak vére! Nem öllek meg én,
1040 Csak halj saját kezedtől, tetszésed szerint.

ELEKTRA.

Hát légyen úgy! A kardod nem hágy cserbe, nem,
Csak ráfonhassam a nyakadra két karom.

ORESTES.

Hiú gyönyör, de élvezd, hogyha kedves az
A meghalónak: kedvesét ölelnie.

ELEKTRA (ráborul és átöleli).

1045 Oh drága, a ki a 'testvér' édes nevét
És testvéreddel ugyanegy lelket viselsz.

ORESTES.

Ellágyítasz! Ím' én is vágyom karjaim
Nyakadra fonni. Mért resteljem tenni ezt?
Testvéri szív te, édes ölelés nekem!
1050 Te pótolod a hitveságyat s gyermeket...
[Szegény szívünkhöz mást mi nem ölelhetünk.]¹

¹ E betoldott sort csak nagyon szabad fordítással lehetett érthetővé tenni. (Szó szerint: „Ilyen megszólítások vannak nekünk szerencsétleneknek“.)

ELEKTRA.

Ah!

Egy kard öljön meg mindkettőnket, ha lehet,
Egy sír takarjon és egy czédrus hamvveder.

ORESTES.

Úgy lenne legjobb! Oh, de szűkében vagyunk
1055 A jó barátoknak, a ki így temetne el.

ELEKTRA.

S Menelaos, atyám gaz árulója, mondd,
Nem szólott, hogy megmentsen, nem buzgólkodott?

ORESTES.

Egy szót se szólott; ő a trónt áhítja csak
S őrizkedik barátait megmenteni.

1060 Haljunk meg hát, mint Agamemnon sarjai,
Művelve hős apánkhoz méltó tetteket.
Én meg fogom mutatni nemes-voltomat
Szivembe mártva kardomat, s kell, hogy te is
Az én bátorságomnak légy osztályosa.

1065 Te légy, Pylades, a mi vesztünk tanuja,
Holttetemünknek végső tisztességet adj
S együtt temess el atyánk sírjához közel.
Légy boldog! Látod, én a tetre indulok.

PYLADES.

Megállj! Ez egyet a szemedre hadd vetem:
1070 Hihetted, hogyha meghalsz, élni vágyom én?

ORESTES.

Meghalnod vélem együtt mért is kellene?

PYLADES.

Kérded? S ha elveszítlek, mért éljek tovább?

ORESTES

ORESTES.

Te nem vagy anyagyilkos, mint szegény fejem.

PYLADES.

Véled cselekvém, véled kell szenvednem is.

ORESTES.

- 1075 Tartsd meg honodnak élted s énvelem ne halj!
 Hiszen neked van városod, mi nincs nekem,
 Van ősi házad, gazdag ősi birtokod.
 Nem nyerhetéd el e szegény leány kezét,
 Habár neked, lelkem felének, szántam őt!
 1080 Keress egy más nőt, a kivel boldog lehetsz:
 Nem léssz nekem már, én se sógorod neked.

(Megöleli.)

Oh, légy boldog, szememnek fénye, hű barát!
 Te az lehetsz még, én már többé sohasem;
 Reánk, holtakra, öröm napja nem mosolyg.

PYLADES.

- 1085 Nagy tévedésben vagy szándékaim felől.
 Be ne fogadja termékeny föld véretem,
 S a fényes lég lehelletem,¹ ha áruló
 Leszek és cserbe' hagylak, hogy mentsem magam.
 Hisz' véled együtt öltem, nem tagadhatom,
 1090 Veled terveztem, a miért most bűnhődöl:
 Így hát együtt is kell halnom tivéletek.
 Mert testvéred, kit eljegyeztem, énnekem
 Most már hites nőm. Mert mi mentségem lehet,
 Ha Delphibe s Phokis várába eljutok,
 1095 Hogy jó barátnak látszám a csapás előtt,

¹ A görög természetphilosophusok, kivált Anaxagoras álláspontja, kik szerint a meghalt ember elemeire bomlik föl.

És most a bajban megtagadlak tégedet?
 Az nem lehet, nem! Sorsotokban osztozom.
 De minthogy meghalunk, tanácskozzunk előbb,
 Miként lehetne Menelaost megrontanunk.

ORESTES.

1100 Ha ezt megérem, bajtárs, bátran meghalok.

PYLADES.

Hallgass reám és tartsd még vissza kardodat.

ORESTES.

Várok, ha ellenségem megtorolhatom.

PYLADES (súgva).

Hallgass, mert én e nőkben nem bizom nagyon.

ORESTES.

Ne tarts ezektől, mert irántunk hívek ők.

PYLADES.

1105 Öljük meg Menelaos bűjára Helenát.

ORESTES.

Miként? Ha módját ejthetjük, én kész vagyok.

PYLADES.

Levágjuk. A ti házatokban rejtézik.

ORESTES.

Tudom s pecsétjét ott mindenre ráüti.¹

PYLADES.

Majd abbahagyja, Hadest kapva jegyesül.

¹ Birtokbavétel jeléül.

ORESTES.

1110 Hogyan? Hisz' barbár szolgahad környékezi.

PYLADES.

Milyen? Phrygektől félni nem tudnék soha.

ORESTES.

Illatszereknek és tükröknek őrei!

PYLADES.

Hát trójai pompával érkezett ide?

ORESTES.

Egész Hellas kicsiny lakóhely vón neki.

PYLADES.

1115 Szabadokkal szemben semmi egy ily szolganép.

ORESTES.

Ha sikerül ez, kétszer is bátran halok.

PYLADES.

Én is, ha egyszer érted bosszút állhatok.

ORESTES.

Mondd, mi a terved, hogy azután végrehajtsd.

PYLADES.

Mint halni készülők, a házba bémegyünk.

ORESTES.

1120 Ezt értem eddig, ám a többit nem tudom.

PYLADES.

Előtte elkesergjük, hogy mit szenvedünk.

ORESTES.

Hogy megrikassuk, bármiként örvend szíve.

PYLADES.

Hiszen velünk is éppen így lesz a dolog.

ORESTES.

S a nagy küzdelmet hogy' fogjuk megküzdeni?

PYLADES.

1125 Ruhánkba rejtve éles kardokat viszünk.

ORESTES.

De a szolgák előtt gyilkolnunk hogy' lehet?

PYLADES.

Bezárjuk őket a háznak más-más helyén.

ORESTES.

S megöljük azt, a ki nyugodtan nem marad.

PYLADES.

Egyébre nézve a tett ád irányt maga.

ORESTES.

1130 Hogy Helenát megöljük. Értem szándokod.

PYLADES.

Helyes, de halld csak, hogy tervem milyen dicső.

Ha feddhetetlenebb nő ellen rántanánk

Kardot, biz' az gyilkosság lenne, dicstelen.

De néki meg kell Hellasért lakolnia,

1135 Annyi családapát s fiúsarjat megölt

És annyi asszonyt özvegységre juttatott.

- Mily ujjongás lesz, mennyi áldozat lobog!
 Neked s nekem az égtől áldást esdenek,
 A mért kioltók e rossz asszony életét
 1140 És nem lesz többé anyagyilkos a neved;
 Megölve őt dicsőbb neved lesz: pusztulást
 Szerző Helena gyilkosának mondanak.
 Nem, Menelaos, ne légyen boldog az soha,
 A míg te és atyád, testvéred halva van
 1145 S anyád is — óh miért emlitem? Hagyjuk ezt! —
 S ne bírja házad, Agamemnon fegyvere
 Által nejét kivíva... Ne éljek tovább,
 Ha nem döföm e nő szívébe kardomat.
 Hahogy Helenát nem tudnók levágni tán,
 1150 Felgyujtva házad' múlhatatlan' meghalunk.
 Ha csak egyik sikerül is, hírnevet nyerünk,
 Vagy a dicső menekvés, vagy dicső halál.

KARVEZETŐ.

Hah, minden nő útálatára érdemes
 Helena, a ki ágyát így bemocskolá.

ORESTES.

Ah!

- 1155 Nincsen nagyobb kincs, mint a hűséges barát,
 Se gazdagság, sem uralom. S mily oktalan,
 Ki népkegyvet nemes barátnál többre tart!
 Aegisthos ellen is te szőtted volt a cselet
 S ott álltál oldalamnál a vész percziben.
 1160 Most is segítesz megbüntetni ellenim'
 És félre nem vonulsz. Nem dicsérlek tovább:
 A szertelen dicséret súlya is nehéz.
 Én, hogyha már ki kell lehelnem lelkemet,
 Haljak meg úgy, hogy megtoroljam ellenim:
 1165 Lakoljanak, kik rútul elárultanak,

Jajgassanak, kik nyomorulttá tettenek.
 Hisz' Agamemnon sarja volnék, kit honunk
 Tett hadvezérré, nem, mivel király vala,
 De hős, miként egy isten! Szégyent nem hozok
 1170 Rá gyávasággal, en-szántomból eldobom
 Az életet, ha Menelaos meglakolt.
 Elnyerni egyet nagy szerencse lenne ránk,
 A nem-remélt üdv hogyha felvirradna még
 S ölnénk, de el nem vesztrénk. Ezt ohajtanám!
 1175 Ha nem válik be, ajkaink elröppenő
 Hiú szavában éldeljen szívünk gyönyört.

ELEKTRA.

Drága öcsém, én azt hiszem, hogy föllelém
 Az üdvöt néked, Pyladesnek és nekem.

ORESTES.

Isten gondoskodása volna! — Mondd, hogyan?
 1180 Hogy mily okosság van tebenned, jól tudom.

ELEKTRA.

Hallgass reám! Figyelj szavamra, Pylades!

ORESTES.

Beszélj, hisz' a remélt üdv már gyönyört szerez.

ELEKTRA.

Helena lányát kétségkívül ismered?

ORESTES.

Hermionét, anyám neveltjét? Ismerem.

ELEKTRA.

1185 Klytaemnestra sírjához indult épp imént.

ORESTES.

Milyen szándékkal? Mily reménysugárt mutatsz?

ELEKTRA.

Anyánk sírjára önt halotti áldomást.

ORESTES.

Mikép lehetne ez ránk nézve üdvadó?

ELEKTRA.

Fogjátok őt kezesnek, hogyha visszajő.

ORESTES.

1190 Hármónknak ez miben lehetne ótalom?

ELEKTRA.

Helena holtát ha rajtam, ha rajtatok
— Egyek vagyunk mi hárman — megtorolni jó
Menelaos, mondd: megölnöd Hermionét,
És tartsd a szűz nyakán kirántott kardodat.

1195 Ha látja bár, hogy vérében hever neje,
Leánya váltságául téged megkimél,
A szűzet úgy atyjának visszaadhatod.

De hogyha zord indulatát nem fékezi
S meg akar ölni, vágd le a szűzet legott.

1200 Én azt hiszem, hogy kezdetben bármint dühöng,
Később johádzik. Ezt az egy módot tudom
Menekvésünkre. Most mindent hallottatok.

ORESTES.

Ki férfi-lelket hordasz kebledben, leány,
És szépségeddel a nők közzül is kiválsz,

1205 Az éltet érdemled te, nem a zord halált.
Ily nőt veszítesz el, szegény Pyladesem!
De, hogyha él, ily nő fog boldogítani.

PYLADES.

Bár úgy lehetne, szép nászének hangjai
Kisérhetnék el Phokis városába őt!

ORESTES.

1210 De Hermione mely időben tér haza?
Mert rendbe' volna minden, hogyha sikerül
A gaz apának kölykét megkeríteni.

ELEKTRA.

A háztul, azt hiszem, már messze nem lehet;
Számítva a letelt időt, mindjárt jöhet.

ORESTES.

1215 Helyes! Te most, Elektra, itt maradsz a ház
Előtt, bevárva, miglen a szűz visszatér;
S vigyázz, nem jő-e, míg le nem vágtuk a nőt,
Vagy Menelaos vagy egyik szövetségese
Házunk felé és adj nekünk felőle jelt
1220 Az ajtót megzörgetve vagy szót szólva bé.
Mi meg bemegyünk s végső küzdelemre ott
Fegyverkezünk, kardot ragadva, Pylades:
[Hiszen te vélem együtt vívod e tusát].
1225 Atyám, ki a homályos éj honát lakod,
Jövel, segíts meg, én hívlak, Orestesed,
Nagy inségemben. Hisz' miattad szenvedek
Ártatlanul. Öcséd lett árulóm jogos
Bosszúm miatt. Ezért nejét most megfogom
1230 És megölöm. Te légy e tettben gyámolunk!

ELEKTRA.

Igen, atyám, jöjj, hogyha hallod gyermekid
Hívó szavát ott lenn, kik érted vesznek el.

PYLADES.

Atyafia atyámnak, hallgasd meg szavam
Nekem is, Agamemnon: mentsd meg gyermekid!

ORESTES.

1235 Anyám' megöltem . . .

ELEKTRA.

Én is kardot ragadék . . .

PYLADES.

Én buzdítalak, habozásod' oszlatám.

ORESTES.

Atyám, segítve rajtad.

ELEKTRA.

Én se hagytalak!

PYLADES.

Hallván e hívást, nem mented meg gyermekid?

ELEKTRA.

Könnyt áldozok sirodra.

ORESTES.

Én keservemet.

PYLADES.

1240 Hagyjátok abba! Induljunk a tetterre már!
A föld mélyébe hogyha imádság lehat,
Meghallja. Oh Zeus ősapánk¹ s te, szent Dike,

¹ Pylades is Tantalostól és így Zeustól származott.

Csak adjatok nekünk s e lánynak jó sikert!
 Három barát küzdelme s joga egyesül,
 1245 Hármónknak egy a sorsunk: élet vagy halál.
 (Orestes és Pylades bemennek a palotába.)

ELEKTRA (a karhoz).

Mykenei kedveseim,
 Elsők Argosunk pelaszg székhelyén!

KARVEZETŐ.

Csak szólj, mit kívánsz, én kegyes asszonyom!
 1250 Danaos székhelyén énnekem az maradsz.

ELEKTRA (kétfelé osztja a kart).

Az országútra álljon egyik részetek,
 Másik meg arra: úgy őrizzétek lakunk'.

KARVEZETŐ.

Mi célból bízod ezt reám?
 Mondd meg, kedvesem.

ELEKTRA.

1255 Remegek, nem jön-e olyki a ház felé
 S nem halmoz-e bajt a bajokra,
 Épp' a midőn vért ont ki kezünk?

I. FÉLKARVEZETŐ.

Jertek, siessünk! Én tehát ezt őrizem,
 Ez ösvényt, a mely napkelet felé vezet.

II. FÉLKARVEZETŐ.

1260 S én ezt, mely arra visz, a hol leszáll a nap.

ELEKTRA.

Most oldalrul is hordd körül a szemed.

KARVEZETŐ.

Most innen arra, majd meg amarrul ide,
1265 Miként mondod, úgy.

ELEKTRA.

Járjon körül a szemetek,
És őrködjetek erre is, arra is.

I. FÉLKARVEZETŐ.

Ah, ki az, óh leány, ottan, a ház körül?
1270 Falusi ember az, az utcán halad.

ELEKTRA.

Végünk van! Elleninknek hírt ad nyomban az,
Hogy kardos oroszlánok rejtőznek belül.

II. FÉLKARVEZETŐ.

Ne félj, szívem, üres az út,
Csalódás vala.

ELEKTRA (az I. félkarhoz).

1275 Hát tifelőletek? Nem fenyeget veszély?
Hírt, biztosat adjatok arról,
Udvar előtt üres-é a tér?

I. FÉLKARVEZETŐ.

Itt rendbe' minden. Ámde arra is tekints:
Danaos városából senki sem közelg?

II. FÉLKARVEZETŐ.

1280 Rendben vagyunk itt, senki sem mutatkozik.

ELEKTRA.

Fülem rátapasztom a kapura most.

KARVEZETŐ.

Mért késik az áldozatoknak vérét ontani
1285 Odabenn kezetek?

ELEKTRA.

Szavunkat ők nem hallják. Jaj, szegény fejem
Talán a szépség megtompítá kardjukat?

S a palotához egy argosi fegyveres
1290 Rohanhat, hamar védeni asszonyát.

Ügyelni jobban! Most pihenni nincs idő.
Forduljatok ti erre itt, ti arra ott!

KARVEZETŐ.

Hol erre, hol arra fordulok, vigyázok.

HELENA (a palotából).

Oh Argos népe! Nyomorultan elveszek!

I. FÉLKARVEZETŐ.

Halljátok-é? Már vérben dúskál a kezük.

II. FÉLKARVEZETŐ.

Igen, valóban, ez Helena hangja volt.

ELEKTRA.

Oh Zeus, oh Zeus örök hatalma te!
1300 Adj segedelmet az én szeretteimnek.

HELENA (mint fent).

Menelaos, jaj, meghalok! Nem jössz megmenteni.

ELEKTRA.

Csak vágjatok, öljetek,
Kétélű aczélotokat belemártva!

Vesszen a hívtelen el,
 1305 Atyja- s a férjehagyott, a ki
 Annyi hellent tönkretett
 A trójaiak lándzsáival
 Ott a Skamandros partinál,
 Hol könnyre annyi könny fakadt
 1310 A vasdárdák nyomában.

KARVEZETŐ.

Hah, hallga, hallga! Hallottam valami neszt;
 Úgy rémlík, a ház körül lépések hangzanak.

ELEKTRA.

Ah, kedvesim, most jó éppen Hermione
 Az öldöklés perczében. Csendesen legyünk!
 1315 Jókor jön éppen a hálóba hullani.
 Be szép vadászzsákmány lesz, hogyha törbe jut.
 Legyetek nyugton, arczotok derült legyen,
 Azt, a mi történt, ne árulja el színe.
 Nekem szintén komoly lesz a tekintetem,
 1320 A történekről mintha mitsem sejténék.

(Hermione jó.)

Te Klytaemnestra sírjától jössz, oh leány?
 Megkoszorúztad s áldomást öntél reá?

HERMIONE.

Esdék kegyéért, úgy jövök. De nem tudom,
 Mily félelem szállott meg: a házból felém,
 1325 Bár messze voltam, jajkiáltás hangozott.

ELEKTRA.

Oh hogyne? Az történt, min méltán sírhatunk.

HERMIONE.

Oh meg ne rémíts! Mit beszélsz? Mi baj esett?

ELEKTRA.

E föld ítelt, hogy én s Orestes meghalunk.

HERMIONE.

Oh nem, ne haljatok meg, édes rokonim!

ELEKTRA.

1330 Ez a végzés! Szükség jármába görnyedünk.

HERMIONE.

Ezért hangzott a palotából jajgatás?

ELEKTRA.

Helena lábainál mint esdeklő jajong . . .

HERMIONE.

Kicsoda? Hogyha nem mondod, nem tudhatom.

ELEKTRA.

Szegény Orestes, értem és ön-élteért.

HERMIONE.

1335 Így hát e házban méltán hangzik jajgatás.

ELEKTRA.

Ki másért jajgathatna jobban bárki is!

Oh jöjj, végy részt barátid esdeklésiben,
Borulj anyádnak a boldognak lábaihoz,
Meghalni minket hogy ne lásson Menelaos.

1340 Te, ki anyámnak karjain nevelkedél,
Oh szánakozzál és e nagy bajban segíts.
Szállj küzdelemre érettünk, vezetlek én,
Te keltheted ránk a remélt üdv hajnalát.

HERMIONE.

Bemégyek hát sietve, mentve légyetek,
 1345 A mennyire rajtam áll.
 Hermione előresiet. Elektra az ajtó küszöbén marad s bekiált.)

ELEKTRA.

Nos hát, ti odabenn,
 Két jó vadász, csak elfogjátok a vadat?

HERMIONE (bent).

Oh jaj, kiket lát itt szemem?!

ORESTES.

Hallgass, ne szólj!
 Mentséget nem magadnak, minékünk hozol!

ELEKTRA (bekiáltva).

Fogjátok meg, fogjátok! Kard legyen nyakán
 1350 S pihenjete meg: Menelaos lássa azt,
 Nem gyáva frigeek vannak itt, de férfiak
 S ő úgy járt, mint a gyáváknak kell járnio.
 (Bemegy.)

KAR.

No most ti, kedvesim,
 Rajta, zajongjatok, kiáltozzatok
 Itt, a kapu előtt, hogy ez a gyilkolás
 1355 Föl ne riaszsza Argos népét és segélyt
 Ne hívjon a királyi házhoz egyhamar,
 A míg Helena holttestét nem láthatom,
 A palotában vérében mikép hever,
 Vagy a míg egy cselédtől hírt nem hallhatok;
 1360 Hisz' az esetnek még csak részét tudom.

Jogosan érte utól
 Isteni bosszú Helenát.
 Mert egész Hellast bús siralomba meríté
 Ida átkos, átkos pásztoráért:

1365 Az vivé Hellast Trója alá!

[De csend, a závár csattan a királyi ház
 Kapuján! — imé egy phrygiai szolga jő.
 Ettől megértjük, hogy mi történt odabenn.]¹

PHRYGIAL.

Megmenekültem a gyilkos, argosi kardtól,
 1370 Lágý barbár saruban
 Kúszva át a csarnok czédrusgerendáin
 Dór triglyphosok közén²
 Mind tovább, tovább, oh ég!
 Barbár megfutással.

1375 Jaj, jaj!

Oh leányok, merre szálljak, a ködös
 Légbe föl vagy tengerárra, melylyel
 Bikaszarvú Okeanos³
 A földet karolja át?

KARVEZETŐ.

1380 Mi újság? Mondd Helena idai embere.

¹ A szolga előadásának mindjárt első sorai ráczáfolnak e sorokra, nevezetesen a závár csattanására. Ezért e sorokat méltán betoldottaknak tartják.

² Tehát az úgynevezett metopék valamelyikén át, melyek — mint látszik — a palotán nyitva voltak s nem voltak reliefes kőlappal fődve.

³ Az Okeanos — Homerosnál — a földet körülvevő folyó. A folyamisteneket bikaalakban, vagy legalább bikafővel ábrázolták.

PHRYGIAI.

- Ilion, Ilion! Phrygia
 Városa és te, szent, jórögü Idahegy!
 Vesztedet annyira, annyira jajgatom
 [Fúvolának, fúvolának hangjain]
 1385 Búgva barbárul. S tönkretevőd a szép
 Hattyúi sarjadék, Léda leánya volt!
 Szép szeme kárhozat,
 Nagy neve pusztulás
 Rátok Apollontól remekben rakott
 Trójai várfalak! Oh, oh, oh!
 1390 Oh mily keserves egy keserv!
 Gyász hona, Zeus szeretett Ganymedese¹
 Hol paripáit igazgatá!

KARVEZETŐ.

Hogy benn mi történt, azt mondd el világosan.
 [Előbbi szódat jól értém-e, nem tudom.]

PHRYGIAI.

- 1395 Ázsia gyászdala, gyászdala zendül a
 Barbár ajkakon, jajajjaj!
 Mikor királyok vére ömöl
 Ki a földre, kiontva a hádeszi ércz-
 Kardnak az éle által.
 1400 Nos, hogy néked elbeszéljem:
 Jött a házba két orozslán,
 Két ifjú görög legény;
 Egyik a nagyhírű hadvezérnek gyermeke,
 Strophios fia másik, a vészkoholó,
 Milyen Odysseus, néma, ravasz fő,

¹ Trójai királyfi, kit Zeus megszeretett és sasával az égbe ragadtatva, pohárnokává tett.

1405 Hű a baráthoz, támadni merész,
 Harczolni kemény sárkányivadék.
 Veszszen a gonosztevő,
 A nyugodt gondoskodó!

S mentek úrnők székeig,
 Kit feleségül vett a nyílvető Paris
 1410 És könnyben úszott két szemük,
 És térdre is borultak,
 Jobbról az egyik, balról a más,
 Más más felől, körülkerítve általunk.
 Esdve ölelte át Helena térdeit

1415 Ótalomért karuk,
 A frig szolgák népe talpra,
 Talpra szökött legott,
 És egy a mást nagy rémülettel kérdezé:
 „Nincs-e itt árulás?”

1420 Némelyek nem hivék;
 Szólt egyik: „Biztosan
 Törbe csalja asszonyunk’
 E kigyó, a ki saját
 Anyja gyilkosa volt.”

KARVEZETŐ.

1425 S te hol valál? Ijedten nyomba’ megfutál?

PHRYGIAI.

Phrygiába’ miként, Phrygiába szokás,
 Helenánk, Helenánk hajafürtje mögül
 Jó tolllegyezővel hűvös
 Szellőt legyezék orczáira.
 1430 [Így szokás a barbaroknál.]
 Ő pedig ujjaival
 Pörgeté az orsót,

S földre bocsátá a fonást,
 A frig zsákmányból síri lepelt
 1435 Adományul akarván készíteni
 A meghalt szülő tiszteletére épp.

S Orestes így szólt
 A lakóni leányhoz:
 „Oh Zeus lánya, állj fel
 1440 Helyedről, odább lépj, amarra
 Pelops dédapámnak ős
 Tűzhelyéhez közel:¹
 Ott hallgasd meg a szavam.“

És vitte, vitte, az követte
 1445 Mit se sejtve a jövőről.
 Addig a gaz phokisi
 Czinkos reánkrivall:
 „Nem pusztultok ti, gyáva frigek fajzati?“
 S kit ebbe, kit meg abba a
 Szobába zárt; némelyeket
 Az istállóba, másokat
 1450 A csarnokokba, erre-arra, szerteszét,
 Hogy így védtelen maradjon asszonyunk.

KARVEZETŐ.

Aztán mi történt, mondd, micsoda baleset?

PHRYGIAI.

Oh Ida anyja²
 Nagy hatalma, hatalma te!
 1455 Jaj mily iszonyú, mily rettenetes

¹ Mintha az ősi tűzhelynél akarna ótalomkeresőként lábaihoz borulni.

² A phrygiai ember a phrygiai istenasszonyhoz, Kybeléhez fohászkodik.

Gazság az, a melyet a házban
Látnom kelle, látnom!

- A bíborpalást alól
Kirántva rejtett kardjukat,
Jobbról emez, balról amaz
Nézett körül, nincs-e még ember jelen.
És most, mint két bérczi vadkan,
1460 Asszonyunkkal szembe rontva
Szólnak: „Végórád ütött,
Most ütött!
Gaz férjed öl meg, a ki bátyja
Fiát elárulá,
Hogy haljon Argosban halált.“
1465 „Jaj nekem!“ — kiált,
És fehér kezével verte keblét,
Fejét ütötte, tépte;
Aztán aranyszandálos lábbal futni kezd,
Futni, futni . . . Ámde most
Görög saruban a nyomába rugtat
1470 Orestes, hajfürtjébe markol
És hátraszegve balvállára a fejét
Torkába készül épp'
Fekete gyilkát mártani.

KARVEZETŐ.

Hol voltatok ti? Mért nem adtatok segílyt?

PHRYGIAL.

- Emelő-
Rudakkal a ház ajtait
S ajtófélfáit fölfeszítve, hol valánk,
1475 A jajra előrohantunk minden oldalon;
Egyik követ, másik gerelyt,
Kivont kardot villogtatott a harmadik.

- De szembeszálla Pylades,
A hajthatatlan, mint a frig
- 1480 Hektor avagy a hármassisakú Aias:
Én láttam, láttam Priamos
Kapuinál; kardunk hegye
Találkozott.
Most kiderült, hogy harci erőben a frig nép
Meg sem közelíti
- 1485 A görögöknek hős vitézeit.
Menekül emez, az holtan terül el,
Ez megsebesül, amaz életeért
Porban könyörög.
Homályos zugba rejteznék.
A hullá hullt, más hullni készült, más feküdt.
- 1490 És most jött szegény Hermione haza,
Tanuja hogy legyen, szülőanyja mint
Vérzik a földön el.
Azok, mint
Bakchansok — bár Thyrsos nélkül —
Rájatörnek, megragadják
Vadjuk kölykét s rohannak vissza, hogy Zeus
Lányát megöljék. Ámde az
A palotán
- 1495 Látható nem volt sehol . . .
Eltűnt, oh Zeus és te Föld,
Te Fény, te Éj!
Vagy varázslat lopta el,
Magus-bűvészet avagy istenek.
Mi történt aztán, nem tudom,
Mert kiosontam és kiloptam éltetemet.
- 1500 Kárba vészett a sok küzdelem és veszély,
Mit Helenájáért szenvedte Menelaos,
Hiába, hiába nyerte vissza őt!

KARVEZETŐ.

A váratlanra váratlan következik:
 Heves léptekkel íme a házból kirent
 1505 Orestes és kardot villogtat jobbkeze.

ORESTES (előrohan).

Hol van az, ki a tereméből kardom elől elfutott?

PHRYGIAI (földre borulva).

Uram térdre hullva kérlek, mint barbár földön szokás.

ORESTES.

Nem vagyunk most Iliosban, Argosnak földjén
 [vagyunk!

PHRYGIAI.

Bárhol kedvesebb az élet a bölcsnek, mint a halál.

ORESTES.

1510 Nem csaptál-e lármát, híva Menelaosnak segílyt?

PHRYGIAI.

Sőt éppen számodra hívtam, mert te méltóbb vagy reá.

ORESTES.

Méltán halt tehát kezemtől a Tyndareos-leány?¹

PHRYGIAI.

Legméltóbban, három torka lett vón bár átvágható.

ORESTES.

Gyáva nyelvvel örvendesz, de másképp érez a
 [szived.

¹ Már a régi scholiasta érezte e jelenet fonákságát s comikus színezetét, a mikor megjegyezte: „Az itt mondottak méltatlanok mind a tragoediához, mind Orestes balsorsához.” — E jelenetet részben vagy egészben többen idegen betoldásnak tartják.

PHRYGIAI.

1515 Hogyne, a ki Phrygiát is, Hellast is bemocskolá!?

ORESTES.

Esküdjél — ha nem, megöllek! — nem csak
[kedvemért beszélsz.

PHRYGIAI.

Esküszöm lelkemre és ily eskü nem lehet ha mis

ORESTES (kardját feléje villogtatja).

Trója minden frigje szint' így rettegé a kard
[hegyét?

PHRYGIAI.

Távolabb tartsd, ily közélről zord halált villog
[felém!

ORESTES.

1520 Félsz talán, hogy, mintha Gorgófőt látnál, kővé
[meredsz?

PHRYGIAI.

Nem, de — holtta! Én a Gorgófőről semmit sem
[tudok.

ORESTES.

Szolga vagy s félsz a haláltól, mely minden bajt
[orvosol?

PHRYGIAI.

Minden ember, bárha szolga, örvend, hogyha lát
[napot.

ORESTES.

Jól van, megment bölcsességed. Indulj hát a
[házba most!

PHRYGIAI.

1525 Hát nem ölsz meg?!

ORESTES.

Elbocsátlak.

PHRYGIAL.

Oh be szép, kedves beszéd.

ORESTES.

Ezt még fontolóra veszszük.

PHRYGIAL.

Ez kevésbbé szép beszéd!

ORESTES.

Azt hiszed, botor, véreddel kardomat beszennyezem?
 Hisz' sem asszony nem vagy, sem a férfiak
 [közé való.¹

Én azért jöttem ki csak, lármát ne üss a ház előtt,
 1530 Mert hallván kiáltozásod, a vad Argos talpra kél.
 Menelaostól nem félek, kardommal ha szembeszáll;
 Csakk jöjjön kérkedve vállra hulló szőke fürtivel!
 Ám ha Argosnak lakóit Helenája holtaért
 Bosszút állni idehozza és el akar veszteni
 1535 Engem, testvérem s barátom, tettem hű osztályosát:
 Akkor lányát s feleségét holtan fogja látni itt.
 (Orestes és a phrygiai bemennek. A palota belsejéből csak-
 hamar füstoszlop száll fel.)

KAR (fölváltva).

— Oh, oh! Milyen csapás!

Atrida-ház megint egy új küzdelem,
 Rettenetes bajok forgatagába hull.

— Most mit tegyünk? Jelentsük a városnak ezt?

1540 Avagy hallgassunk? Biztosabb lesz, kedvesim.

¹ Mint eunuchos.

— Íme, a ház fölött hirdeti már a füst,
A mely fölfelé a levegőbe száll.
— Fáklyájuk ég, hogy felgyujtsák a palotát,
Tantalosét! Nem hagyják félbe művöket.

1545 — Isten a mint akarja, úgy

Hozza a véget el.

— Mert a hatalma nagy: ezt is a bosszúnak
Szelleme dönti meg, ezt a bűnös lakot,
Mióta Myrtilos kocsija összetört.¹

KARVEZETŐ.

Látom immár Menelaost a házhoz közelgeni:

1550 Gyorsan lépked, nyilván hallá, mily csapás szá-
[kadt reá.

Atridák ti, benn a házban, minden ajtót és kaput
Zárjatok be jól! Szerencsés ember rettentő dolog
Annak, a ki balsorsban van, mint, Orestes, most
[te vagy.

MENELAOS (sietve érkezik).

Hallám, mily szörnyű tetteket művelt a két

1555 Oroszlán, — férfiaknak nem nevezhetem.

Bár azt jelentik, hogy nem halt meg hitvesem,
Hanem csupán csak eltűnt láthatatlanul,
De ez hiú hír, félelemtől kába fő

Hozhatta csak. Az anyagyilkos lehetett

1560 E hír kovácsa, kész nevetség hinni is!

Szolgák, a házat nyissátok ki, a kaput
Tárjátok föl, hogy legalább leányomat
Kimentsem e vérengző, vad kezek közül
És megtaláljuk szerencsétlen hitvesem.

¹ L. a 991. vershez való jegyzetet.

1565 Az én kezemtől kell azoknak halniok,

A kik kiolták drága nőnek életét.

(Orestes és Pylades feltűnnek a ház tetején. Orestes Hermione nyakán tartja kivont kardját)

ORESTES.

Hah, Menelaos, vakmerően büszkélkedő,

Megállj, a zárhoz nyúlni egy ujjal se merj,

Vagy leszakítom ezt a szépművű ereszt.

1570 És ódon párkányával zúzom szét fejed.

A zárok összetolva visszatartanak

Nagy buzgalmadban lábadat be nem teszed!

MENELAOS.

Hah, hah, mi ez? Fáklyáknak fényét látom ott,

S várőrökként a háztetőn ott állnak ők,

1575 A kard kivonva lányomnak feje fölött.

ORESTES.

Kérdést akarsz-e tenni, vagy hallgatni rám?

MENELAOS.

Sem ezt, sem azt, de szólj, meghallgatlak, ha kell.

ORESTES.

Ha tudni vágyol: megölöm leányodat.

MENELAOS.

Bűnnel tetézel bűnt, Helena gyilkosa?

ORESTES.

1580 Bár megtehettem volna! Isten rászédett.

MENELAOS.

Tagadod, hogy megölted s gúnyolsz engemet?

ORESTES.

Sajnos, tagadnom kell. Oh bár lett volna mód...!

MENELAOS.

Mit cselekedni? Szólj, mert megfélemlitesz.

ORESTES.

Hadesbe vetni Hellasnak rossz szellemét.

MENELAOS.

1585 Csak add ki nőm holttestét, hadd temessem el.

ORESTES.

Kérd istenektől! Lányod vághatom le csak.

MENELAOS.

Oh anyagyilkos! Ölést ölésre halmozol?

ORESTES.

Atyámért állok bosszút, kit cserbenhagyál.

MENELAOS.

Anyád kiontott vére nem elég neked?

ORESTES.

1590 Rossz nőket öldökölni el nem fáradok.

MENELAOS.

S te, Pylades, az öldöklésben résztveszel?

ORESTES.

Részt, bárha nem szól. Legyen az én szóm elég

MENELAOS.

Torkodra forr, ha nincs szárnyad, mely elröpít.

ORESTES.

Oh nem futunk meg! Fölperzseljük e lakot.

MENELAOS.

1595 Atyád lakát van lelked elhamvasztani?

ORESTES.

Hogy a tiéd ne légyen! S lángjain levágom *ezt*.

MENELAOS.

Öld meg, de aztán megöléseért lakolsz.

ORESTES.

Meg is teszem!

MENELAOS.

Nem, nem, ne tedd meg semmikép!

ORESTES.

Hallgass, viseld el a megérdemelt csapást.

MENELAOS.

1600 S te érdemled, hogy élj?

ORESTES.

S e földön úr legyek.

MENELAOS.

Melyiken?

ORESTES.

Itt, a pelasgosi Argosén.

MENELAOS.

Méltán nyúlnál a szent vízhez . . . ¹

¹ Hogy mint uralkodó az állam nevében áldozatot mutasson be.

ORESTES

Miért ne, szólj!

MENELAOS.

És áldoznál a harcz előtt?

ORESTES.

Több tán jogod?

MENELAOS.

Mert tiszta a kezem.

ORESTES.

De a lelked nem az.

MENELAOS.

1605 Ki üdvözlne?

ORESTES.

A ki atyját tiszteli.

MENELAOS.

Hát a ki anyját tiszteli?

ORESTES.

Oh boldog az!¹

MENELAOS.

Te nem lehetsz.

ORESTES.

Mert rossz nőket nem szívelek.

MENELAOS.

Lányomról vedd le kardodat!

ORESTES.

Hiú beszéd!

¹ A ki anyját tisztelheti; nincs rá oka, hogy megvesse.

MENELAOS.

Meggyilkolod leányom'?

ORESTES.

Ez már nem hiú

MENELAOS.

1610 Oh jaj, mit tégyek?

ORESTES.

Argos népét bírd reá . . .

MENELAOS.

Mire?

ORESTES.

Kérleld, hogy minket meg ne öljenek.

MENELAOS.

Máskép megölitek leányom?

ORESTES.

Biztosan

MENELAOS.

Szerencsétlen Heléna! . . .

ORESTES.

Én nem az vagyok?

MENELAOS.

Vesztetre hoztalak meg . . .

ORESTES.

Mérthogy nincsen úgy?

MENELAOS.

1615 Annyit küszködve!

ORESTES.

Én értem nem küszködél.

MENELAOS

Mit kell szenvedneme!

ORESTES.

Mert javamra nem tevél.

MENELAOS.

Rabod vagyok!

ORESTES.

Saját gazságod rabja vagy.

(Lekiált a házba.)

Elektra, rajta! gyujtsd fel ezt a palotát!

S te, Pylades, barátim legbölcsebbike,

1620 Lánggal borítsd el a tetőnek ormait!

MENELAOS.

Danaos népe, lovas Argosban lakók!

Fegyvert ragadva nem jöttök segíteni?

Erőszakot tesz ez egész várostokon,

Hogy éljen, bár kioltá anyja életét

A magasban megjelenik Apollon. Mellette Helena és a Dioskurosok.)

APOLLON.

1625 Menelaos, szüntesd zord indulatod hevét!

Ím' én szólítlak, Phoebos, Létónak fia;

S te is, ki kardot villogtatsz a lány fölött,

Orestes, hogy megértsd kijelentésimet.

Helena, a kit — hogy férjén boszúd kitöltöd —

1630 Megölni vágytál s célodat nem érted el —

[Mellettem áll, ő az, kit láttok jobbomon

- Megmenekülve, meg nem ölve általad]¹
 Én mentettem meg gyilkos kardod élitől
 S elragadám, mint Zeus atyám parancsolá.
 1635 Zeus lányának mindörökre élni kell
 S a magas égben együtt trónol Kastor- és
 Polydeukesszel, hogy ótalmazza a hajóst.
 Te más nőt nyersz, hogy hitvesül lakodba vidd.
 Az ő szépsége eszköz volt az istenek
 1640 Kezében harcra szitni Hellast s Phrygiát
 S romlást okozni, hogy földünk így ment legyen
 Az emberárnak gőgös csapkodásitól.
 Így áll Helena dolga. — Orestes, neked
 El kell ez országnak hagynod határait
 1645 S Parrhasiában laknod egy esztendeig.²
 Arkadiának e futás emlékeül
 Oresteion nevet kap egyik városa.
 Egy év multával Athén városába mégy,
 S mert anyavért ontottál, három Fúria
 1650 Törvény elé hív; ott bíráid istenek
 Lesznek az Ares halmán, szent ítéletük
 Igazságos lesz s győztessé téged teszen.
 A lány, kinek nyakán ott tartod kardodat,
 Hermione, neked van szánva, Neoptolemos³
 1655 Nem kapja őt meg, hasztalan' reménykedik.
 Delphii kardtól sorsa elpusztulnia,
 Mivel engem mer vádolni atyja veszteért.
 Testvéredet, miként ígérted, add oda
 Nőül Pyladesnek: boldog élet vár reá.

¹ Nyilván betoldott sorok.

² A gyilkos legalább egyévi számkivetéssel bűnhődött.

³ Neoptolemos Achilles fia. E jóslattal a költő Andromache cz. drámájának tartalmára utal.

- 1660 Argos trónját hagyd Orestesnek, Menelaos,
 Te menj Spartába, légy annak földjén király,
 Nőd hozományát bírva, a ki szüntelen
 Oly számtalan sok bajba döntött mindmaig.
 Orestes és a nép közt békét szerzek én :
 1665 Én kényszerítém rá, hogy anyját ölje meg.

ORESTES.

- Jós Loxias! Nem vagy hát csalfa jóslatok
 Álprophetája, szent igaz minden szavad.
 Bizony remegtem, hogy gonosz szellem szavát
 Hallottam s a te hangod véltem hallani.
 1670 De jó a vége s én szavadban megbizom.
 Ím' elbocsátom bántatlan' Hermionét
 S ha atyja nékem adja, nőül is veszem.

MENELAOS.

- Helena, Zeus leánya, üdv s magasztalás
 Neked, ki istenek boldog lakában élsz!
 1675 Orestes, én eljegyzem véled lányomat
 Phoebos szavára. Mint nemes vedd a nemes
 Lányát, s légy boldog s én is, az örömapa.

APOLLON.

Most menjetek mind, a hová parancsolók
 És múljon a viszály!

MENELAOS.

Fogadnunk kell szavad.

ORESTES.

- 1680 Így érzek én is. Sorsommal kibékülök
 Menelaos, s a te jóslatiddal, Loxias.

APOLLON.

Hát menjetek utatokon, tisztelve

Békét, a legszebb isteni nőt.

Én szállok a fényes csillagokig

1685 És Zeus házába viszem Helenát,

Hol a Hera s a Hebe oldalán

Trónol, mint isten, a földi lakók

Kegyes áldozatit kegygyel fogadó,

És a Zeusfi Tyndaridákkal¹

1690 Vezére hajósnak a vészben. (Eltűnik.)

KAR.

Te dicső, te magasztos Nike, te tartsd

Kezeidben az én

Életemet s koszorúzni ne szünj meg!²

¹ A Dioskurosokkal.

² E szavakkal végződik Iphigenia a taurosoknál és a Phoenikiai Nők is.

RHESOS.

BEVEZETÉS.

Az Ilias tizedik éneke — az úgynevezett Doloneia — egy éjjeli tábori kaland és véres cselvetés elbeszélését foglalja magában. A görögök ugyanis meg vannak ijedve a trójaiak előnyomulása miatt s mikor a haragvó Achilles minden engesztelésre hajthatatlan marad, csüggedés szállja meg őket. Agamemnont és Menelaost éjjel nem hagyja nyugodni a gond: összehívják a főbbeket, bejárják az őrségeket és tanácskoznak. Nestor azt javasolja, hogy jó volna kikémlelni a trójai tábor: erre Diomedes és Odysseus vállalkoznak. Éppen akkor Hektor is kiküld egy kémeket, Dolont, s Achilles paripáit igéri neki jutalmul, ha tisztét sikerrel végzi. Odysseusék azonban ráakadnak, kivallatják, megtudják tőle a trójai tábor állását, a most érkezett *Rhesos* thrák király táborozása helyét, azután megölik. Továbblopózva — Pallas Athena segítségével — az alvó thrákokhoz jutnak, Rhesost tizenharmadmagával felkonczolják, híres paripáit elrabolják és visszatérnek a görög táborba.¹

¹ Ezt az éneket már a régiek idegen todaléknak tartották az Iliasban. Mindenesetre régi betoldás lehetett. Különben ennek mintájára alkotta Vergilius az Aeneis IX. énekének szép epizódját, Nisus és Euryalus esetét, melyet megint Zrinyi utánczolt Radivoj és Juranics epizódjában, a Zrinyász IX. énekében.

Ezt az epos cselekvényében nem jelentős hadikalándot alkalmazza színre a jelen dráma. Mondjuk meg mindjárt, hogy Euripides szerzősége e darabra nézve már az ókorban kétség tárgya volt s a kérdés ma sem tekinthető elintézettnek. Igaz, hogy Euripides írt egy Rhesos című drámát, de az, mint hiszik, elveszett és a jelen dráma annak későbbkori utánzása vagy legalább gyökeres átdolgozása; azt azonban, hogy kitől származik, senki sem tudja megmondani. Az alexandriai kritikusok hajlandók voltak Sophoklesnek tulajdonítani nem mint utánzást, hanem mint eredeti alkotást. Talán az vezette őket erre a föltevésre, hogy Pallas Athena Rhesos-beli szereplése nagyon hasonlít Sophokles Aiasában való szerepléséhez.

Valckenaer és Hermann argumentációja óta csaknem általánossá vált az a vélemény, hogy nem Euripides műve van előttünk, hanem egy későbbi (Wilamowitz-Moellendorf szerint: Demosthenes-korabeli) költőé. Azonban a valódiságnak is számbavehető, képviselői vannak nemcsak az ókorban (Krates Dionysiodoros, Parmeniskos), hanem az újabb korban is (Vater, Hartung, Christ, H. Steiger). Eysert alapos értekezésben mutatta ki, hogy Rhesos nyelvezete nem bizonyít semmit Euripides szerzősége ellen.

Figyelemreméltó *H. Steiger* bizonyítása, melylyel Rhesost Euripidesnek vindikálja. Vázoljuk ezt röviden.¹ Homeros Diomedesnek és Odysseusnak Athena pártfogásával végzett alattomos éjjeli kalandját, melynek Dolon és Rhesos annyiad-magával áldozatul esik, dicséretreméltó vitézi vállalkozásnak tünteti fel; drámánk írója ellenben nem dicséretes hőstettet lát

¹ *H. Steiger* : Euripides, sein Werk und seine Persönlichkeit.

benne, hanem szégyenletes, alattomos vérengzést. Valamint Orestes Apollon parancsa nélkül meg nem ölné anyját, úgy Athena segítsége és biztatása nélkül Diomedesék sem ölnék meg Rhesost. Eszerint mint ott Apollon, úgy itt Athena a hibás. Azonban a trójaiak sem részesülnek sokkal jobb elbánásban: Hektor kelleténél dicsekvőbb, Rhesos, bár rokonszenvesebbnek van rajzolva, szereti a hangzatos phrasisokat. A költő nem barátja a háborúnak s az isteneket és a hősöket a morál szempontjából ítéli meg. Mindez Euripidesre vall s ugyanazt a célzatos-ságot mutatja, melyet a Trójai Nők. Ott is, itt is a legyőzöttek szemével látjuk a dolgokat; azért helyez bennünket a trójaiak táborába, bár drámai okokból sem tehetett másképp. Nem nyargalunk tova a győztesekkel, a holtak mellett maradunk, halljuk a kar, a kocsis és Hektor ítéletét s végre a fájdalomtól megtört anyáét. Egy szóval a költő, szokása szerint, ellenséges álláspontra helyezkedik saját mythosával szemben, azt tönkreteszi, szinte parodizálja. Ez az oka, hogy e dráma költői szempontból némely szépségei mellett sem elégíthet ki bennünket teljesen.

Ismétlem, Steiger bizonyítása figyelemreméltó s én mégis azt hiszem, hogy ez a Rhesos nem Euripidesnek a műve. Nem mintha Euripideshez — pályája kezdetén — méltó nem volna. Rhesos költője csak tehetséges költő lehetett: a jelentéktelennek látszó epikus részletet drámai erővel tudta szemünk elé állítani s feltüntetni benne Hektor és kivált Rhesos elbizakodottságának (ὑβρις) tragikus következményeit. Azonban nem tartom valószínűnek, hogy Euripidest jóval a peloponnesosi háború előtt (453-ban?) már arra ösztönözte volna valami, hogy a hőskor *haditetteit*

kisebbítse, hogy a háború ellen állást foglaljon. Észrevették azt is, hogy a drámai technika fejlettsége (egy-egy verseknek két színész között való felosztása, a *deus ex machina* alkalmazása, négy színész együttes szereplése) későbbi kor termékének bizonyítja e darabot. Másfelől annak, hogy a Trójai Nők idejéből származtassuk, akadálya az, hogy a költőnek protestálása a háború szörnyűségei ellen korántsem olyan erős, mint a Trójai Nőkben. Hiányoznak belőle a költő keserű kifakadásai, maró gúnyja az istenek ellen, melyeket e korbeli tragoediáiban találunk. A hősök, kivált Hektor, Rhesos alakja, eléggé komoly, sőt méltóságos, a hadidolgok rajzában pedig meglehetősen jártasság, sőt harczias hangulat és kedvtelés mutatkozik.

Mindez arra mutat, hogy az Euripidesétől különböző, de értékes költői egyéniség áll előttünk Rhesosban, a ki éppen Euripides és Sophokles hatása alatt állva, annak eszméitől, ennek művészetétől, főleg éppen Euripides Rhesosától ihletve nemcsak a kedves, művészi kardalokban, hanem az egész darab megkapó, ügyes beállításában is elismerésreméltó tehetőség emlékét hagyta reánk. Mikor élt, nem tudjuk, de aligha később, mint egy fél századdal Euripides után. Rhesos már annálfogva is, mert a három nagy tragikus utáni korból az egyetlen görög tragoedia, méltán számot tarthat érdeklődésünkre.

SZEMÉLYEK.

Trójai örök kara.
Hektor, Priamos és Hekabe fia.
Aeneas, Anchises és Aphrodite fia.
Dolon, trójai kém.
Hirmondó pásztor.
Rhesos, Thrákia királya.
Odysseus, Ithaka királya.
Diomedes, Tydeus fia.
Athena istennő.
Paris (vagy Alexandros), Priamos fia.
Rhesos kocsisa.
Musa, Rhesos király anyja.

Szintér: a trójai tábor.

A trójai tábor Hektor sátrával. Éjszaka van. Trójai örök kara
vonul Hektor sátra felé.

KAR (egyres tagjai).

— Tarts Hektor sátra, tanyája felé.
Ki van ébren pajzsosi, fegyveresi
Közzül a királynak?

— Hadd halljon azoktól új híreket,
5 A kik az éjszaka e negyedében
Az egész hadat éberen őrzik.

(Karvezető, a sátorba beszélva :)

— Rajta! emeld fejedet, könyökölj fel,
Nyisd fel zordon nézésű szemed',
Hagyd el falevélből rótt nyoszolyád',
10 Hektor! Meghallani jó lesz.

HEKTOR (kilép sátrából).

Ki beszél? ellenség? jóakaró?
Hadd hallom a jelszót!
Kik azok, kik az éjszaka leple alatt
Fekhelyemhez közelednek?

KARVEZETŐ.

A had őrszemei.

HEKTOR.

15

S ily zajt minek ütsz?

KARVEZETŐ.

Légy nyugodt!

HEKTOR.

Nyugodt vagyok.

Tán éjjeli csel fenyeget? Minek is
 Hagytad helyedet s zavarod seregünk',
 Újabb híreket tudtul ha nem adsz?
 20 Hát nem tudod-é, hogy az argosi had
 Közelébe tanyáz
 Talpig fegyverben a seregünk?

KAR (tagjai felváltva).

— Hektor, vedd fegyveridet
 És indulj frigyesinkhez.
 25 Buzdítsd, kiki keljen dárda-ragadni.
 — Híveket egyben küldj csapatodhoz;
 S kapjanak a paripák zabolát.
 — Egy menjen Panthoideshez,¹
 Másik Sarpedonhoz, a lyk had urához.
 30 — Jósaid egybehivasd!
 — Könnyü hadnak fői merre?
 Merre a frig nyilasok?
 — Rajta, a hűrt kifeszíteni a tegzen!

HEKTOR.

Majd rémületet gerjeszt ajakad,
 35 Majd bátorítást, szavad oly zavaros.
 Kronos fia, Pán korbácsa ijeszt
 Rád ennyire tán? [S elhagyván őrhelyedet,
 Zavarod seregünk.] Mit akarsz? Milyen új

¹ Panthoosnak két fia volt, Polydamas és Euphorbos.
 Valószínűleg az utóbbit érti. (V. ö. Ilias 17, 80.)

Hireket hoztál? Te beszélsz, sokat is,
40 Csakhogy szavad egy se világos.

KARVEZETŐ.

Hektor, őrtüzek égnek egész
Éjjel az argosi hadban;
Tüzeztől fényes a hajóknak tábora.
És odatódula éjjel egész seregük
45 Mind Agamemnon sátra elé,
Várván új rendeletet.
Mert nem volt soha ily iszonyún megijedve
A görögök hada még.
Ím' ezért jövénk e hírrel,
50 Mert gyanítám a jövőt,
Hogy sohse érjen a megrovásod.

HEKTOR.

Éppen jókor jössz, bár ajkad veszélyt jelent;
Mert ím' kijátszva éberségem' titkosan
E földről el — hajóra készül szállani
55 Az ellenség; ezzel kecsegtet éji tűzjele.
Oh sors, a győztes oroszlántól mért veszed
El prédáját, míg Argosnak hadserge mind
El nem veszett az én dárdám dobásától?
Mert hogyha el nem húny a fényes napsugár,
60 Szerencsés dárdám mindaddig meg nem pihen,
Míg a hajók nem égnek s a sátrak között
Véres kezemmel a hellent nem öldösöm.
Én kész valék tovább forgatni fegyverem
Az éjben is, követve istenem szavát;
65 De hát a bölcsek és az isten-ihletett
Jósok rávettek, várjam bé a napsugárt:
Aztán e földön élve nem marad görög.
De nem várják be, jósaim tanácsa míg

Beválik: hisz' sötétben hasznos a futás!

- 70 Hamar tehát, parancsot kapjon a sereg,
 Fegyvert ragadjon, álmát űzze el kiki,
 Hogy ez vagy az, hajóra vágyván ugrani,
 Hátban találva vérrel fesse hágcsáját;
 Mások pedig bilincsre fűzve, mint rabok
 75 Tanulják meg művelni a frig földeket.

KARVEZETŐ.

Hektor, sietsz, s a tényállást nem ismered;
 Megfutnak-é, azt még nem tudjuk biztosan.

HEKTOR.

Hát mért lobogtat lángot a görög sereg?

KARVEZETŐ.

Azt nem tudom, de a dolog nagyon gyanus.

HEKTOR.

- 80 Ha ettől is félsz, nyúlshívű vagy, tudd meg azt.

KARVEZETŐ.

Sohsem szított az ellenség ily nagy tüzet.

HEKTOR.

Meg sem futott még ilyen csúfosan soha.

KARVEZETŐ.

Ez a te műved, most gondolj a többire.

HEKTOR.

Ellenség ellen tiszta sor: fegyvert ragadj!

(Aeneas sietve jó.)

KARVEZETŐ.

De nézd, Aeneas gyors léptekkel erre tart,
Barátinak bizonynyal újabb hírt jelent.

AENEAS.

Hektor, miérthogy éjjel a tábor szerin
Rémes hírekkel sátorodhoz gyűltenek
Az örök és a had nyugalmát fölverik?

HEKTOR.

90 Aeneas, öltsd fel most egész fegyverzedet!

AENEAS.

Mi történt? Tán jelentik, hogy ez éjszakán
Az ellenség cselet készül vetni ellenünk?

HEKTOR.

Fut az ellenség s a hajókra szálldogál.

AENEAS.

Mit tudsz ennek bizonyosságául mondani?

HEKTOR.

95 Egész éjjel szítják a tűznek lángjait;
Én azt hiszem, be nem várják a holnapot,
Tüzeket gyujtván gyors futással a hajók
Fedélzetén e partról hazaszállanak.

AENEAS.

Mi szándékkal ragad hát fegyvert a kezed?

HEKTOR.

100 Futtokban, a mint a hajókra ugranak,
Lándzsámmal visszatartom, sarkukban leszek;

Mert szégyen az ránk, s szégyenen kívül baj is,
 Hogy az ellent, a ki annyi vést zúdít ránk,
 Így futni hagyjuk harcz nekül kezünk közül.

AENEAS.

- 105 Bár oly bölcs volnál, mint a milyen hős vitéz!
 De egy halandó sem lehet mindenttudó,
 Egyiknek ez, másiknak egy más tisztt jutott:
 Harcz dolga néked, másnak bölcs tanácsadás.
 A mint te hallod, hogy tüzet gyújt a görög,
 110 Már fennhéjázol és az éjnek évadán
 Az árkokon már átkeletnéd sergedet,
 De hogyha átkelsz velük a mély árkokon,
 És úgy találod, hogy nem futnak ellenink
 E földről, ám farkasszem néznek veled
 115 S elnyomnak, akkor vissza hogy' térsz majd
 [megint?
 Hadad hogy kél át futva a czölöpzetten?
 A töltésen hogy hajtnak át a lovasok
 Anélkül, hogy ne törjék el kerékagyuk?
 Ha győzől, akkor ott van még Peleus fia:¹
 120 Hogy a hajókra üszköt dobj, nem hagyja az,
 Sem, hogy a hellent foglyul ejtsd, mint gondolod;
 Mert keble lángol s fennen küzd merész keze.
 Hát hagyd a népet pajzsa mellett csendesen
 Pihenni a sok ádáz küszködés után;
 125 De jónak látnám egy ügyes kémet, ha van,
 Kiküldeni, s az ellenség ha futni kész,
 Akkor megyünk és rajt' ütünk Argos hadán;
 De ha ez örtüzekben csel lappangana,

¹ Achilles, ki — mint az Ilias előadja — Agamémnontól megsértve visszavonult a harcztól.

A kémtil értesülve szándokuk felől
 130 Tanácskozunk. Ez véleményem, fejdelem!

KAR.

Jónak látszik ez, fontold meg tehát;
 Mert a vezéri parancs bajt ne idézzon elő!
 Jobb terv itt lehet-é,
 Mint a hajókhöz egy kémert eresztetni:
 135 Tudja ki, vajh miért gyujta hajóinál
 A hellen sereg ennyi sok őrtüzet?

HEKTOR.

Győztök, mivel mindnyájan ezt helyeslitek.
 (Aeneashoz.)
 Menj és nyugtasd meg társaink'; mert nyugtalan
 A had, ha hallja éji gyűlések hírét.
 140 Az ellenséghez én kiküldöm kémemet.
 Ha megtudjuk, hogy lesvetés a szándokuk,
 Mindent meghallasz és megtudsz, mert itt leszel.
 De hogyha tán futásra vennék dolgukat,
 Légy résen akkor és figyeld a kürt szavát,
 145 Mert akkor nem várok tovább: ez éjjelen
 Argos hajói táborát megtámadom.

AENEAS.

Csak küldd hamar, mert immár jó uton haladsz.
 Meglátod: véled együtt helyt állok, ha kell. (EL)

HEKTOR (a harczosokhoz).

Trójaiak, kik itt vagytok, nos melyitek
 150 Kész a görög had táborát kikémleni?
 Honunknak jóltevője lenni ki akar?
 Ki lesz a bátor? Mert mindenben *egymagam*
 Hazámnak s frigyesinknek nem szolgálhatok.

DOLON (előlép a harczosok sorából).

Honunkért e veszélyt magamra vállalom,
 155 Kémül a hellenek hajóihoz megyek
 És megtérek, kitudva minden tervüket.
 E feladatra készséggel vállalkozom.

HEKTOR.

Nevedre méltó,¹ jó hazafi vagy Dolon;
 Atyádnak háza, mely régóta nagy s dicső,
 160 Még egyszer oly dicsővé lesz most általad.

DOLON.

Biz' úgy van, küzdenem kell, ámde a ki küzd
 Méltó jutalmat érdemel; mert a haszon
 Buzgalmunkat mindenben megkettőzteti.

HEKTOR.

Úgy van, méltányos, azt magam se tagadom.
 165 Hát szabd meg a bért, csak királyságom' ne kérd.

DOLON.

Nem áhitom hatalmas királyságodat.

HEKTOR.

De nőt vehetsz Priamos lányai közül.

DOLON.

Nősülni nem kívánok rangomon felül.

HEKTOR.

Kaphatsz jutalmul aranyat, ha arra vágysz.

¹ Mert *Dolon* összefügg a δόλος-szal, a mi csalétket, cselt jelent.

DOLON.

170 Van nékem otthon; szükségét nem látok én.

HEKTOR.

Hát abbul, a mit Trója adhat, mit kívánsz?

DOLON.

Görög prédából adj ajándokot nekem.

HEKTOR.

Adok, kívánhatsz, csak ne a vezéreket!

DOLON.

Azokat öld meg, Menelaost se kiméld!

HEKTOR.

175 Oileus fiát¹ kívánod tán jutalmadúl?

DOLON.

Földet művelni jól ápolt kéz nem való.

HEKTOR.

Melyik görög adjon hát váltságot élteért?

DOLON.

Mondám imént már: aranyom van honn elég.

HEKTOR.

Osztzkodáskor ott leszel s vehetsz, mi kell.

DOLON.

180 A templomok falára függeszd mind fel azt.

¹ Az egyik Aiast.

HEKTOR.

Hát mondd meg egyszer, mily nagyobb díjat ki-
[vánsz?

DOLON.

Achilles paripáit! A ki életét
Koczkára teszi, érte méltó bért kíván.

HEKTOR.

E lovakra vágyva versenytársam vagy nekem;
185 Mert nem-halandók, nem-halandóktól valók
És Peleusnak szolgálják hős magzatát.¹
Mondják, Poseidon, a tengernek istene
Hajtá igába, s tőle kapta Peleus.
De nem késztetlek, hogy rászedjelek: legyen
190 Háza díszére Achillesnek két lova.

DOLON.

Helyes! Akkor én kapom frigeik között
A legdicsőbb jutalmat bátorságomért.
Csak oszt' ne sajnáld! Van még más, ezer dolog,
Miben gyönyörködj', mint e föld első fia.

(Hektor el.)

KAR.

195 Nagy a küzdelem, de nagy a jutalom is!
Hogyha sikert aratsz, mily boldog leszel
A feladat dicső.
Ám a királyi ház vője lehetni szép.
Csak Dike segítsen istenül;
200 Ember a mit megígért, beváltja majd, légy nyugodt.

¹ Homeros is sokat emlegeti Achilles két halhatatlan lovát, Xanthost és Baliost.

DOLON.

Megyek tehát sátramba és alkalmatos
 Ruházatot fogok testemre öltetni.
 Azután Argos táborába indulok.

KARVEZETŐ.

Milyen ruházatot veszel magadra, mondd?

DOLON.

205 A tolvaj-úthoz és ravasz tervhez valót.

KARVEZETŐ.

Bölcs férfitől bölcsességet tanulhatunk;
 Mondd hát, mi fogja testedet borítani?

DOLON.

Egy farkasbőrt terítek a hátamra úgy,
 Hogy a pofája nékem álarczom legyen;
 210 Két első lába fogja földni két karom',
 Két lábam' a két hátsó; így négylábuként
 Mint farkas járok, észre hogy ne végyenek,
 A míg az árkot érem s a hajóknak sánczait.
 Mihelyt látom, hogy embertől üres a tér,
 215 Két lábra állok. Ekképen szőttem cselem.

KARVEZETŐ.

Vezéreljen hát Hermes, Maia magzata
 Oda és vissza, ő a cselnek mestere.
 A dolgot érted, csak siker járjon veled!

DOLON.

Sikert remélek: megölöm Odysseust
 220 És elhozom fejét — ez lészen záloga,
 Hogy Dolon ott járt Argosnak hajóinál —

Vagy Tydeus fiát; mert nem jövök haza
 Be nem vérzett kézzel, míg hajnal nem hasad.
 (El.)

KAR.

Első stropha.

Oh Thymbra s Delos fejedelme,¹ ki ott
 225 Lépdelsz Lykiának
 Szent templomában, jöjj ide, ijrőpitő,
 Jövel legott ez éjszakán
 S légy ez ember vállalatába' vezérlő
 230 Üdvadó, légy gyámola Dardanidáknak
 Mindeneket tehető,
 Rakója Trója falának.

Első antistropha.

Oh bárcsak eljutna a táborukig
 És ha jól kikémlé,
 Majd újra visszajönne a trójai föld
 235 Családi tűzhelyéhez ő!
 És ha tönkretette királya a hellent,
 Hajtsa el azt a phthiai szép fogatot,
 240 A melyet a tenger ura
 Adott volt Peleusnak.

Második stropha.

Mert a hazáért s házaért ő mert csupán
 Kémül eredni a táboron át;
 245 Ah csoda hősi kebel!
 Ritka nagy áldozat ez,

¹ Apollon, ki Delosban született s kinek Thymbrában (Troasban) és Lykiában szent helye volt. Apollon építette Trója falait.

Mikor viharos habokon

Hánykolódik

250 A hon. Ámde van a frigek közt még derék,

Dárda még erős.

Hol van a mysok közepett,¹

A ki frigyem gyalázza?

Második antistropa.

Melyik achájost fogja sátrában vajjon

255 Megsebesíteni ez ember, e négy-

Lábu gyanánt haladó?

Vajha magát Menelaost!

Oh vajha levágva fejét

A vezérnek,²

260 Helenának okozna sógornői gyászt,

Őt, ki ellenünk

Hozta hajós hadseregét

Porba tiporni Tróját.

(Egy pásztor jő mint hírhozó.)

HÍRHOZÓ PÁSZTOR.

Bár uraimnak mindig oly jó híreket

265 Hozhatnék, a mily jókat most hozok, Uram!

HEKTOR.

Oh a paraszt csak mindig bárgyú nép marad!

Te is bizonynyal hírt a nyájakról hozol

Pajzshordó uraidnak sükségtelenül.

Tudod te házam és atyám lakóhelyét:

270 Ott hirdesd, hogyha szaporodik a barom.

¹ A mysok, mysiaiak szövetségesei voltak a trójaiaknak.

² Agamemnonnak.

HÍRHOZÓ PÁSZTOR.

Bárgyúk vagyunk mi, pásztorok, nem tagadom,
De mindamellet nem hozok rossz híreket.

HEKTOR.

Hagyd abba csak paraszthistóriáidat!
Mi a kezünkben harczot, lándzsát hordozunk.

HÍRHOZÓ PÁSZTOR.

275 De épp' effélét jöttem én jelenteni.
Egy férfiú, nagy haderő vezére jó
Mint jóbarátod és e földnek frigyese.

HEKTOR.

Miféle föld öleről érkezett ide?

HÍRHOZÓ PÁSZTOR.

A thrákokéről; azt mondják, Strymon fia.²

HEKTOR.

280 Hogyan? Rhesos jött volna Trója földre?

HÍRADÓ PÁSZTOR.

Kitaláltad és kétannyi szóm' megspórolád.

HEKTOR.

De vajh hogyan jött Ida hegyvidékire
Hagyván sík földje széles országutait?

HÍRHOZÓ PÁSZTOR.

Nem t'om bizonynyal, ám azért gyaníthatom.
285 Mert bévonulni éjtszaka nem kis dolog,
Midőn a síkság ellenséggel van tele.
Meg is rémített minket, a kik ott lakunk,

² Strymon thrakiai folyó és folyamisten.

- Az Ida-bércznek istenadta tűzhelyén —
 Vonulva éjjel, vadlakott vadon tanyán;
 290 Mert zúgó áradatként jött a thrák sereg.
 Mi rémülettől elkábulva terelők
 Nyájunk' a hegyre, azt hivén, hogy görögök
 Jönnek portyázva megdézsmálni aklaid',
 Mígnem fülünket megüté a nem-görög
 295 Beszéd és ijedelmünket szétoszlatá.
 Én szembe mentem a király utászival
 És szóbaállva thrák nyelven kikérdezém,
 Ki a vezér és mely apának gyermeke,
 Ki mint frigyestárs Trója várához közelg.
 300 Megtudva mindazt, mit kívántam hallani,
 Megálltam, s látom Rhesost, mint egy isten állt.
 A thrákiai paripáktól vont kocsin.
 Arany járomszeg zárta a lovak nyakát
 Igába, jobban tündököltek, mint a hó.
 305 Vállán a pajzsa fénylett aranyveretű
 Képekkel: ércz Gorgon, mint Pallas aegisén,
 Körülkerítve lófejekkel; számtalan
 Csengetyűjével csengett-bongott rémesen.
 A had számát hozzávetőleg sem tudom
 310 Megmondani, oly végtelennek tűnt fel az:
 Lovas tömérdek, számtalan pajzsos vitéz,
 Nagyon sok íjász, sok könnyű fegyverzetű
 Hadnép követte, thrák viselet testükön.
 Ily férfiú jön Trójának frigyeseként:
 315 Ettől Achilles, bárha fut, vagy szembeszáll,
 Nem fogja tudni, életét hogy' mentse meg.

KARVEZETŐ.

Ha üdvöt szántak városunknak istenek,
 A balszerencse jóra fordul csakhamar.

HEKTOR.

Barátunk lesz elég még, mert győzelmesen
 320 Harczolt a dárdám és pártunkon áll Zeus.
 Ezekre nem szorultunk, a kik eleve
 Nem küzdtek velünk, a mikor reánkfuvallt
 S megtépte vásznainkat Ares zord szele.
 És Rhesos megmutatta, mily igaz hívünk:
 325 A *torra* jó, nem volt ott a vadászaton,
 A prédahajszán dárdát egyet sem vetett.

KARVEZETŐ.

Méltán gyalázol, korholsz ily barátokat;
 Mégis fogadd be, városunk' ha védni jött.

HEKTOR.

Vagyunk itt még, kik régen védjük, elegen.

KARVEZETŐ.

330 Hiszed, legyőzted immár ellenségedet?

HEKTOR.

Hiszem! Az isten napja lesz tanú, ha kél.

KARVEZETŐ.

A jövőt várd ki, isten megfordít sokat!

HEKTOR.

Későn segítő jóbarátot gyűlölök.

De most már itt van, hogyha nem is mint frigyes,
 Mint *vendég* — vendégasztalunkhoz eljöhet.
 Hálát ne várjon Priamos fiaitól!

KARVEZETŐ.

Uram, rossz vért szül frigyest eltaszítani.

HÍRHOZÓ PÁSZTOR.

335 Ha csak meglátják, megrémülnek ellenink.

HEKTOR.

Helyes tanácsod és eszméd időszerű.

340 Híradónk szavára az aranyfegyverzetű
Rhesos jöjjön hát mint honunknak frigyese.

KAR.

Stropha.

Adrasteia, Zeus-leány,¹

Büszke szavam' ne vedd zokon,

Mert elmondom, a mit szívem

345 Most kifejezni vágyik.

Megjöttél, te folyósarj,²

Itt vagy s szívesen fogad a baráti

Hajlék, hova Múzsá-anyád

Meg atyád, az a széphidu, büszke folyó

350 Végre elindítottak.

Első Antistropha.

Strymon, a ki a zengzetes

Múzsának szüzi keblén

Pergett gyöngy harmatja gyanánt

S ifjui élted' adta.

355 Mint Zeus, tünsz te szemünkbe

Úgy jössz ide gyors, repülő paripákkal.

Oh Phrygia, drága hazám,

Ha az ég nem tiltja, nevezheted őt

Megszabadító Zeusnak.

¹ Adrasteia (= Elkerülhetetlen) = Nemesis, a megtorlás istennője, a ki a kérkedést is megbüntetheti.

² Strymon fia, Rhesos.

Második strophá.

- 360 Trója tehát, mint hajdanán, megint vidám
 Ünnepet ül, egész napon
 Zengve a bort, szerelmet
 S jártatva körben a telt serlegeket
 Rendre üritve versenyez,
 365 Trója partjairól mihelyt
 Szállnak Sparta felé
 A görögök hajói.
 Kedvesem, ah kezed
 És kopiád ezt tegye meg —
 S térj *azután* honodba.

Második antistrophá.

- 370 Oh jövel és aranytól fénylő pajzsodat
 Tartsd oda Achilleus elé;
 Rézsút emelve nézz ki,
 Hol összekarcsusodott a karima,
 És gerelyeddel ingereld
 375 Ménjeit. Veled egy se bír
 S nem tánczol diadalt
 Argosi Hera földjén.
 Nem, leterítve thrák
 Kéztül, e föld szívesen ad
 Néki örök nyugalmat.

(Rhesos nagy díszben, fényes kísérettel közeledik.)

KARVEZETŐ.

- Ah, ah! Im' a hősi király!
 380 Thrákia, jaj be
 Szép a te sarjad, szemeink gyönyöre!
 Nézd, mily erős test, színarany fődözi,
 És halld csak csengeni-bongani pajzs-
 Szíjain csengők sűrű sorait.

385 Igen, isten, oh Trója, Ares maga ez,
 Strymon s a remekszavú Múzsza fia,
 Ő hoz jó szél a hajódra.

RHESOS (színre lép).

Üdv, hős atyának hős fia, e föld ura,
 Hektor! hosszú idő multán köszöntelek.
 390 Örülök a sikernek, látva táborod'
 Az ellenséges sáncz alatt. Jöttem veled
 Falát rombolni s a hajókat gyujtani.

HEKTOR.

Rhesos, dalos anyának, Múzsának fia
 S a thrák folyamnak, Strymonnak, csak igazat
 395 Szoktam beszélni, kétszínű sosem valék.
 Rég', rég' kellett vón jönnöd, együtt küzdened
 Velünk, nem hagyni, hogy felőled argosi
 Lándzsák akár ledöntsék Trója ormait.
 Nem mondhatod, hogy nem hívtuk barátaid,
 400 Azért nem jöttél, nem törődtél mivelünk.
 Hány frig hirnök, hány küldöttség rimázkodott
 Hogy jöjj, segíts megvédelmezni városunk'?!
 És nem küldöttünk számos díszajándokot?
 S te, a rokon barbár minket, barbárokat,
 405 Ha rajtad áll, a helleneknek dobsz oda.
 Pedig kis úrból egy időben tégedet
 Hatalmas thrák királylyá ez a kéz emelt,
 Midőn a paeon földön, a Pangaioson¹
 A legvitézebb thrákokkal vívtam csatát
 410 S áttörve frontjuk', népüket szolgálidul
 Adtam kezedbe; lábbal tiprod e kegyet
 S a bajba' későn adsz barátidnak segélyt.

¹ Határhegység Thrákia és Makedonia közt.

- Mások, a kikkel nem köt össze származás,
 Már rég' itt vannak, részben el is hulltanak
 415 És itt nyugosznak, mint hozzánk igaz hivek;
 Fegyverbe' mások is a harczy fogatok
 Mellett az ég hideg szelét s forró hevét
 Tűrik kitartva, és nem, mint te, a puha
 Párnákra dőlve hajtogatják a kupát.
 420 Ezért korhollak és szemedbe mondom ezt,
 Hogy lásd be, Hektor szabad ember és igaz.

RHESOS.

- Én is olyan vagyok, mindig az egyenes
 Utat kerestem, kétszinű sohsem valék.
 Nekem, hogy innen messze voltam, szívemet
 425 Még súlyosabb bánat gyötörte, mint neked.
 De egy velünk szomszédos nép, egy szkitha törzs,
 Hogy Iliosba készülődtem, háborút
 Hozott reánk. Az Euxinos-tengeren
 Egy messze-partra kellett vinnem sergemet.
 430 Ott szkitha vérrel áztatá a föld színét
 A dárda, s véle thrák vér is bőven vegyült.
 Ilyen baj gátlá' Trója alá jöttömet,
 Segélyt tenéked nyujtanom nem engedett.
 De győzve, fiaikat nyerve túsokul
 435 És évi sarczot róva rájuk, im' jövők
 Átkelve gyorsan a fengernek szorosán,
 S gyalog hatolva át a többi földeken,
 Nem, mint te gúnyolsz, hajtogatva tán kupát
 S arany szobáknak nyujtózkodva szőnyegén,
 440 Oh nem, hanem thrák Pontos és Paeonia
 Jéggé fagyasztó zord fuvalmit türtem el
 Kapcsos köpenyben virrasztván álmatlanul.
 Későn jövők bár, még mindig elég korán;

Hiszen te már tíz éve háborúskodol
 445 És célt nem érsz, csak naprólnapra folytatod
 E koczkajátszást szemben Argos sergivel.
 Nekem elég lesz egy nap arra: sáncukat
 Betörni, rajtaütni a hajóikon
 És öldökölni; másnap Tróját elhagyom
 450 S hazamegyek, megrövidítvén dolgodat.
 Ne öltösn egyikőtök sem pajzsot tehát;
 Dárdámmal én a kérkedő achájokat
 Porig alázom, bárha késve jöttem is.

KAR.

Ah, ah!
 455 Kedves e szó, nekünk téged az Ég adott.
 Oh csak e büszke szót meg ne sokalja Zeus
 S bár a nyomán ne kelne bösz irigység!
 Hisz' az argosi had se rég', se most
 460 Nem hozott földünkre még
 Nálad derekabbat, erősbet. Nem hiszem,
 Hogy akár Achilles,¹ akárhogy Aias
 Megmérkőzne tévéled.
 Oh bár, királyom, csak megérném a napot,
 465 Melyen a gyilkosunk'
 Földre teríti hős kezed!

RHESOS.

S ígérem ezt, a hosszú távollét után
 Hogy megteszem — tanum lesz Adrasteia² rá —
 Ha szabaddá tészem ellenségtől városod'
 470 S a prédazsengét isteneknek áldozád,
 Argos földjére véled én hadat viszek

¹ Jogos alak, az eredetiben is.

² Nemesis.

S Hellast egészen elpusztítja fegyverem :
Szenvedni, tűrni ők is hadd tanuljanak!

HEKTOR.

Jelen bajunk ha véget ér és városom'
475 Mint régen, ismét bizton kormányozhatom,
Az isteneknek végtelen hálát adok.
De a mi Argost s Hellas földjét illeti,
Feldúlni azt nem olyan könnyű, mint hiszed.

RHESOS.

Nincsenek-e itt Hellasnak legjobbjai?

HEKTOR.

480 Nem ócsároljuk, bár szorítjuk eleget.

RHESOS.

Ha mind elejtjük, nem végeztünk-e velük?

HEKTOR.

Oly messze mért jársz? A közellevőt tekintsd!

RHESOS.

Szenvedni, látom, kész vagy, ámde tenni nem.

HEKTOR.

Uralmam, melyet itt bírok, elég nekem.

485 De jobb- avagy balszárnyon foglalsz-e helyet,
Vagy a középben, szólj! Szabadságodban áll
Pajzsot feszíteni s fölállítani hadad.

RHESOS.

Magam kívánok elleninkkel küzdeni.
Ha szígyenled, hogy annyi küzdelem után

490 Hajóikat nem gyujtogathatod velünk,
Achillesszel s hadával állíts szembe épp'.

HEKTOR.

Övéle szembe nem állíthatunk hadat.

RHESOS.

Hisz' úgy hallottam, eljött Ilios alá?

HEKTOR.

Eljött, itt is van; ám a had vezérire
495 Haragot forral s lándzsát nem ragad velük.¹

RHESOS.

Utána a seregben ki a legnagyobb?

HEKTOR.

Úgy vélem, Aias hátrább semmivel sem áll,
Se Diomedes. A ravasz nyelv mestere
Odysseus, ki vakmerő is, hogyha kell
500 S a legnagyobb csúfságot rajtunk ő tevé.
Athena templomába éjjel béosont
S ellopva szobrát, a görögökhöz vivé.
Koldusgunyában mór szemfényvesztő gyanánt
Bejutott városunkba s szórta átkait
505 A görögökre, — bár azoknak kéme volt.
Aztán leölte a kapuknak őreit
És kiosont; örökké lesben ül, közel
Hozzánk, a thymbrai oltárnál² rejtezik.
Bizony gonosz, veszélyes bajjal küszködünk.

¹ Az Ilias főmotívuma, hogy a becsvágyában Agamemnon-tól megsértett Achilles visszavonul a harcztól.

² A thymbrai (Troas városa) Apollon oltáránál.

RHESOS.

- 510 Egy bátor ember sem akarja ellenét
 Csellel megölni: nyíltan szembeszáll vele.
 Ezt, a kiről azt mondod, mindig lesben ül
 És cselre cselt sző, én majd élve elfogom,
 Aztán kapud előtt karóba húzatom,
 515 A röpdeső kányáknak hadd legyen tora.
 Mert ily tolvajnak, ily templomrablónak így,
 Ilyen halállal méltó elpusztulnia.

HEKTOR.

- De szálljatok táborba, késő már az éj.
 Megmutatom most azt a helyet, hol hadad
 520 Az éjt a többiektől külön töltheti.
 „Phoebos“ a jelszó, hogyha szükség lesz reá;
 Jegyezd meg ezt jól és hadaddal is tudasd.

(Rhesos kíséretével el.)

(Az őrséghez:)

- Ti menjetek s örködjetek most éberen
 A harcсорok előtt, s fogadjátok Dolont,
 525 Kémútjáról ha megtér; mert ha él,
 Már Trója táborához jó közel lehet. (El.)

KAR (tagjai felváltva).

Stropha.

- Milyen őrcsapat az? Ki fog engem
 Felváltani? Már
 Tűnnek a csillagok és a Fias-
 530 Tyúk magasan ragyog; ott repül ég közepén a
 [Sas is lebegve.

— Csak keljetek izibe! Talpra!
 Keljetek állani őrt.
 Látjátok a holdnak a fényét?

535 Pirkad, pirkad a hajnal;
Hírnökeül már megjelenék
Ím' a hajnalcsillag.

— Első őrésre kiküldve ki van?

— Mondják, Mygdonnak a sarja, Koroebos.

— És ki utána?

540 — A kilikeket
Keltette a paeon, minket a mysos.

— Jó lesz hát Lykia őrcsapatát
Kelteni szintén,

545 Mert már rájuk kerül a sor.

Antistropa,

550 Mit hall fülem? A Simoisnál
Fészken ülve
Bánatos dal változatos panaszát
Zengi kesergve szegény csalogány,¹ hogy a
[magzatát megölte

— Már Ida hegyén legel a nyáj;

Hozza a pásztori síp

Hangját a hajnali szellő.

— Álom bűvöli még le

555 Szempillám: legjobban esik
Biz' a hajnali álom.

— De miért nem jó az a kém, a kit
Hektor küldött a hajókhoz?

— Már rég' oda van, nagyon aggaszt.

¹ Philomela, ki férje hűtlenségét fia megölésével torolta meg.

560 — Nem esett-é titkos törbe vajjon?

— Bizony úgy lehet! Oh iszonyú sors!

— Jó lesz már Lykia őrcsapatát

Keltetni rendre,

Mert már rájuk kerül a sor.

(Elvonulnak. A másik oldalon kivont karddal óvatosan lépkedve
jő Diomedes és Odysseus.)

ODYSSEUS.

565 Diomedes, nem hallottál fegyverzörrenést?

Vagy csak hiú nesz az, mely megüté fülem?

DIOMEDES.

Oh nem, egy lófogat vasból vert lánczai

Csördültenek meg; magam is megijedék,

Mígnem beláttam, hogy lószerszám láncza csörg.

ODYSSEUS.

570 Sötét az éj: őrségre ne akadj, vigyázz!

DIOMEDES.

Vigyázok s a sötétben óvást lépkedek.

ODYSSEUS.

Ha olyki ébred, tudod-é a jelszavuk??

DIOMEDES.

Tudom Dolontól, hogy „Phoebos” a jelszavuk.

ODYSSEUS (Hektor sátrát vizsgálva).

Hah!

Üres e sátor, ellenségnek hült helye!

DIOMEDES.

575 Pedig ezt mondta Hektor fekhelyének épp'
Dolon és e kivont kard éppen néki szól.

ODYSSEUS.

Hogy' lehet ez? hová tűnhettek innen el?

DIOMEDES.

Talán biz' lesbe álltak s éppen ellenünk?

ODYSSEUS.

Hektor merész, hogy győzött, most nagyon merész.

DIOMEDES.

580 Hát mit tegyünk, Odysseus? Nem találtuk itt
Fekvőhelyén, reményinkben csalatkozánk.

— ODYSSEUS.

Hajóink táborához induljunk hamar.
Ki fegyverének is sikert ad, istene
Most megmentette. Kényszerít csak nem tűr a sors.

DIOMEDES.

585 Lepjük meg Aeneast vagy a legjobban gyűlölt
Phrygiait, Parist és szeljük át nyakát.

ODYSSEUS.

Az ellenségnek táborában, éjszaka
Hogyan leled föl s öljöd meg veszélytelen'?

DIOMEDES.

De visszatérni minden bátor tett nélkül
590 Argos hajóihoz, mégis szégyenletes.

ODYSSEUS.

Semmit se tettél? Nem öltük meg kémüket,
 Dolont s e zsákmányt itt nem tőle vettük el?
 Egész hadukra pusztulást zúdítanál?

DIOMEDES.

Helyes, hát térjünk vissza! Szerencse velünk!
 (Távozni akarnak. Athena — láthatatlanul — megjelenik.)

ATHENA.

- 595 Hová indultok, elhagyván a trójai
 Hadrendeket, bár bánat marja szívetek',
 Istenetek mért nem hagyá megölnötök
 Parist vagy Hektort? Nem tudjátok, mily jeles
 Frigyes, Rhesos jött Tróját gyámolítani.
- 600 Ha ez megéri a reggelt ez éjen át,
 Nem tartja vissza Achilles sem Aias őt,
 Hogy szét ne verje, dülja Argos táborát,
 Sánczát hogy szét ne rontsa és a kapuján
 Ne nyisson dárdájával tág szekérutat.
- 605 Ha ezt megölted, mindent megtevé. De hagyd
 A Hektor ágyát s ne akard levágni őt:
 Az ő halála más kéznek munkája lesz.

ODYSSEUS.

- Úrnőm, Athena! — mert jól ismert hangod az,
 A mely fülembe hangzik; küzdelmim között
- 610 Mindig jelen vagy s megsegítesz engemet; —
 Mondd hát nekünk, e férfi hol ütött tanyát,
 A barbárok sergében helyet hol kapott?

ATHENA.

Közel tanyázik, nincs itt a sereg között;
 Hektor hadán kívül adott helyet neki,

- 615 A míg a nap az éjt előzve újra kél.
Mellette állnak thrák kocsikba fogva szép
Fehér paripái, tündöklők az éjben is;
Mert úgy ragyognak, mint a fényes hattyuszárny.
Gazdájukat megölve hajtsátok haza
620 Dicső prédául; a világon nincs sehol
Olyan fogat, mely ehhez volna fogható.

ODYSSEUS.

Te, Diomedes, öldököld a thrákokat
Vagy bízd reám és nézz a paripák után.

DIOMEDES.

- Én gyilkolok, te fékezed a méneket;
625 Te bölcs vagy és a finom munka mestere.
Mindenkit a *helyére* kell állítani.

ATHENA.

De Alexandrost látom, éppen erre tart
Felénk, bizonynyal őrségektől értesült
Olyasmiről, hogy ellenség jár itt közel.

DIOMEDES.

- 630 Másokkal-é vagy egymagában jó felénk?

ATHENA.

Magába', nyilván Hektor sátrához siet
Hírt adni ellenséges kémekről neki.

DIOMEDES.

Nem jobb, ha meghal, mielőtt ezt megteszi?

ATHENA.

- A sors határozatánál többet nem tehetsz.
635 Nem az a sorsa, hogy kezedtől veszszen el.

Hová végzetszerű halált vihetsz, oda
 Siess! Én pártfogója, Kypriis képiben
 Oly szín alatt, hogy résztveszek küzdelmiben,
 Ellenfelünk' üres szavakkal áltatom.

640 Csak ezt akartam mondani; s az illető,
 Habár közel van, mit se hallott, mit se sejt.
 (Diomedes, Odysseus el.)

ALEXANDROS (föllép és Hektor sátrához menve beszél).

Hős hadvezér, Hektor bátyám, szólj, hallod-é?
 Alszol talán? Fent lenned inkább illenék!
 Mert ellenség bujkál a hadsereg között,
 645 Vagy tolvajok, vagy kémek lesznek biztosan.

ATHENA.

Ne félj, megőriz Kypriis, a te pártfogód.
 Gondom van harczotokra, nem feledtem el
 Kitüntetésem,¹ a mely a te érdemed.
 Ím' most is Trója jólétéért fáradoz
 650 S nagy jó barátot hoztam számotokra épp',
 A dalos Múza magzatát, a thrák királyt,
 A kinek atyja Strymon folyamistene.

ALEXANDROS.

Bizony mindig kegyes vagy városunk iránt
 S irántam: éltem fő kincsének vallom azt,
 655 Ítéletem honomnak hogy megnyerhetett.
 Jövök, mert kósza hírt hallék keringeni
 Az őrszemek közt, táborunkban hogy görög
 Kémek bujkálnak. Így szól egy, nem látta bár,
 És a ki látta, azt se tudja, hol, mikor?
 660 Ezért jövök most Hektorunk tanyáihoz.

¹ A szépség versenyén.

ATHENA.

Mitől se tarts! Nem történt itt ma semmi sem;
Hektor meg elhelyezni ment a thrák hadat.

ALEXANDROS.

Szavad meggyőzött; bízva benne most megyek
Őrizni állomásom' félelmetlenül.

ATHENA.

665 Csak menj nyugodtan! Mindent úgy intézek én,
Hogy boldogulni lássam jó barátimat.
Te is belátod majd, hogy jól gondoskodám.

(Alexandros el.)

Halljátok-é, ti szertelen' vitézkedők,
Odysseus, már pihenhet éles kardotok.

670 Imé, holtan hever már a thrák hadvezér,
Lovait bírjátok; ám az ellen észrevett
S reátok tör. Siessetek mentől előbb
Hajóitoknak táborába. Ne habozzatok
A felzúdult vihartul óvni éltetek'.

(Diomedes Dolon fegyverzetével, Odysseus Rhesos lovaival menekül; az őrség üldözi őket. Diomedes elmenekül, de Odysseust elfogják.)

KAR (tagjai felváltva).

— Hah, hah!

675 — Csak vágd, csak vágd! No vágd, no vágd!

— Csak üsd, csak üsd!

— Ki ez itt? Erre tekintetek csak!

— Tolvajok lesznek, kik éjjel háborítják táborunk',

680 — Erre, erre csak!

— Megvannak! Foglyok immár.

— Kik ezek itt? Hová valók? Micsoda nép?

ODYSSEUS.

Jobb, ha nem vagy rá kíváncsi; a ki bánt halál fia.

KARVEZETŐ.

Mondd a jelszót, míg a lándzsám át nem járja
[kebledet.

ODYSSEUS.

Várj nyugodtan!

KARVEZETŐ.

685

Jöjjetek csak! Üsd, csak üsd!

ODYSSEUS.

Nem te vágtad-é le Rhesost?

KARVEZETŐ.

Hisz te ölted meg s ezért...

ODYSSEUS.

Álljatok meg!

KARVEZETŐ.

Azt ne várd!

ODYSSEUS.

Ah! Jó barát vagyok, ne bánts!

KARVEZETŐ.

Mondd tehát a jelszót.

ODYSSEUS.

„Phoebos.“

KARVEZETŐ.

Helyes! Kíméljük tehát.

— Szólj, tudod, hogy merre mentek?

ODYSSEUS.

Úgy láttam, hogy erre ni!

Menjetek csak a nyomukban. (Elmenekül.)

KAR.

690

— Jobb talán, ha zajt ütünk?

— Helytelen vón frigyesinknek álmát háborítani.

Stropha.

Hová tünt el ő?

Mely vakmerő került ki

Az én fegyverem?

695 Hol keressem őt most?

Ki lehet a merész,

Ki a sötétben félelmetlen' jött ide

A hadnépen át, annyi sok őrtanyán?

Thessaliát

700 Lakja-e vajh, vagy a lokrisi partokat?

Ki volt? honnan? mely föld fia?

Vajjon az istenek közt kihez esdekel?

— Odysseus lesz itt a tettes; vajh ki más?

705 — Korábbi tetteiből ítélve, persze ő!

— Úgy véled? — Miért ne?

— Biz' ádáz nagy ellen!

— Kit említsz, dicsérve? — Odysseust.

— Ne dicsérd e tolvajnak síma fegyverét.

Antistropa.

- 710 Bejött egyszer is
 Trójába, könnyes volt szeme,
 Rongyba takargatott
 Tagokkal, de kardot
 Rejtegetett meze.
- 715 És kéregetve vánszorgott koldus gyanánt,
 Aszott arczát rút szenny borítá és pizok;
 Szidta, a hogy
 Tudta, az Atridák háza vezéreit,
 Mint olyan, a ki nagy haragban él velük.
- 720 Veszett vón el bár jog szerint,
 Lába nyomát mielőtt erre a földre tevé.

Odyseus, vagy bárki volt, rémüldözők,
 Mert Hektor most reánk, örökre lesz dühös.
 — Mily okból? — Neheztel.

- 725 — Mi tettért? Miért félsz?
 — Rajtunk át jutottak... — Vajjon kik?
 — A kik ma éjjel táborunkat kémlelik.

(Jó Rhesos kocsisa.)

KOC SIS (távolból kiált).

Oh jaj! Jaj, mily szörnyü balszerencse! Jaj, jaj!

KAR.

Hah, hah!

- 730 Csendesen kushadjakok le, olyki tán dobásra jó.

KOC SIS.

Ah, ah!

Nagy csapás a thrák seregére!

KAR.

Ah, frigyesre vall e szó!

KOC SIS.

Oh, oh!

Boldogtalan én! oh thrákok ura,

Mily gyászra jövé! te Trója alá!

735 Mily végre jutott a te élted!

KARVEZETŐ.

Ki vagy te, vajjon, frigyestársaink közül?

Mert a vak éjben nem vehet ki jól szemem.

KOC SIS.

Hol lelem én most Trója vezérít?

Vajjon Hektor

740 Pajzsatakarva hol nyugoszik most?

Melyik hadifőnek modhatom el

A mi csapásunk', titkon a melyet

Ránkmért valaki, s eltünt, miután

Thrák népünk' gyászba borítá?

KARVEZETŐ.

745 Úgy látszik, a thrák hadseregnek valami

Baja esett, mint e szavakból sejthetem.

KOC SIS.

Oda már seregünk, elesett a király

Orv török alatt.

Ah, ah!

750 Gyilkos sebe láttán mily iszonyú

Kín marja szívem! Halni szeretnék.

Mily dicstelen' ért a halál, Rhesos,

Tróját ki segíteni jöttél!

KARVEZETŐ.

Már nem homályos, nagy csapást hirdet szava;

755 Nyíltan kimondja: frigyestársaink vége van.

Kocsis.

- Szörnyű csapás ez, és a szörnyű esetet
 Szégyen tetézi; így a balsors kétszeres.
 Dicső halállal halni, hogyha halni kell,
 Keserves bár a meghalónak, — meghiszem, —
- 760 Az élőknék dicsekvés, a családra dísz;
 De mi oktanul pusztultunk s dicstelen'.
- Miután Hektor bennünket lenyugtatott,
 S hallók a jelszót, fáradságtul elgyötört
 Tagokkal alvánk, öröket sem állítánk
- 765 Vigyázni éjjel táborunkra; szerteszét
 Hevert a fegyver, a lovaknak jármiban
 Szegek se voltak, hisz' hallá a fejdelem,
 Hogy győztetek s ott ültök immár a hajók
 Faránál; hát aludtunk lomhán, tétlenül.
- 770 De engem fölriasztott álmomból a gond,
 És a lovaknak, melyeket csatára kell
 Reggel befognom, bőven mérek abrakot.
 S két férfit látok ólálkodni táborunk
 Körül a sűrű éjben; a hogy mozdulék,
- 775 Ők meglapultak s visszahátráltak legott.
 Rájuk kiáltok: Rögtön elpusztuljatok!
 Hivém, hogy frigyesink közül jött tolvajok.
 Ők egy hangot sem, én se többet ő nekik,
 Csak vissza fekhelyemre, s elaludtam ott.
- 780 A míg aludtam, álmkép tűnt fel nekem:
 A paripáknak, melyeket gondoztam és
 Hajtottam, állva Rhesos mellett, farkasok
 Ültek hátára — úgy tetszett — mint lovasok;
 És korbácsolva farkukkal a lovakat
- 785 Hajták, azok horkoltak és orruk likán
 Lihegve fujtak, a sörényük égnek állt.
 Fölébredék, megvédni tőlük két csikóm,

Mert felriasztott az ijesztő látomás.

Emelem fejem', s hallok halálhörgéseket.

790 Egyszerre friss vér meleg árja hull reám

Halálra vált szegény királyom testiből.

Én talpra ugrom, ám kezem fegyvertelen.

Miközbe' nézem, egy lándzsát hol kaphatok,

Mellém szökik s kardjával oldalamba szúr

795 Egy izmos ember; éreztette a csapás

S a mély barázda, mely nyomában támadott.

Én arczra hullok, ők pedig kocsit, lovat

Prédául ejtve gyorsan eliramlanak.

Ah, jaj!

Hogy fáj e seb, már alig állok lábamon.

800 A bajt tudom, mert láttam, ámde azt, hogyan

Haltak meg a halottak, gyilkosuk ki volt,

Én nem tudom megmondani. Gyanítható:

Baráti kéz okozta gyászos vesztüket.

KARVEZETŐ.

Oh, gonoszul járt thrák király lovásza te,

805 Ne búslakodjál! Ellenségnek műve ez.

Ím' maga Hektor, megtudván a szörnyű bajt,

Itt jó; keservetekben nyilván osztozik.

(Hektor sietve jő.)

HEKTOR (a karra támad).

Oh gonoszok, legszörnyűbb gazság tettesi,

Hogy játszhattak ki az ellenség kémei

810 Ily csúfosan, levágva egy egész hadat?

Nem gátoltátok meg sem a bejöttüket,

Sem a kimentük? Rajtatok kívül ezért

Ki fog lakolni? Hisz' ti vagytok őreink!

Bántatlan' elmehettek, s most kacagnak ők

815 A frigeek gyávaságán s vezérségemen.

De tudjátok meg — Zeus atyára esküszöm —,
 Hogy vessző vagy fejvesztés lesz a büntetés
 Gazságtokért; ha nem, Hektort hihetitek
 Akárminek: gyávának avvagy semminek!

KAR.

Oh, oh!

- 820 Én dicső, jó uram! Épp utánad menék
 Hírül adni azt,
 Hogy tüzek égnek a görög hajóknál.
 825 Szememet nyitva tartám éberem,
 Egy perczig le nem hunyám,
 Tanum a Simois vize! Csak te ne sujts
 Haragoddal, uram! Mert mindezekben
 Ment vagyok a hibától.
 830 Szóba', ha tettbe' hibát ezután nálam találsz,
 Akár föld alá
 Élve temess el, — nem könyörgök.

KOC SIS.

- Ezeket mért szidod, s csalfán szövén a szót
 Engem, barbárt, te barbár, lóvá mért teszel?
 835 Te tetted ezt! Én másról föl se tehetem,
 Sem arrul, a ki holt, sem a ki sebesült.
 Untig beszélhetsz s bármi bölcsen, hasztalan,
 Hogy nem te ölted meg barátod', nem hiszem;
 A két lovára vágytál, frigyestársadat
 840 Ezért öled meg, ezért hívtad oly nagyon.
 Eljött és meghalt! Vendégjogtipró Paris
 Frigyes-ölő Hektornál tisztességesebb.

- Mert azt ne mondd, hogy görög ember jött ide
 S vágott le minket! Észrevétlen' át hogyan
 845 Jöhetne bárki Trója harczi népein?
 Te ültél épp' előttünk és a frig sereg.

Ki sebesült, ki halt meg társaim közül,
 Ha, mint beszéled, ellenség jött közibénk?
 Sebet ütöttek rajtam is, a súlyosan
 850 Megsebesültek nem látnak több napsugárt.
 Egy szóval: görögöt mi nem hibáztatunk.
 Rhesos tanyáját hogy' találta volna meg
 Az ellenség éjjel, hacsak gyilkos kezük'
 Nem egy isten vezérli? Hisz' hogy itt vagyunk,
 855 Azt sem tudák. Hát hasztalan mesterkedel.

HEKTOR.

Mi frigyesinkkel itt oly rég' együtt vagyunk,
 Mióta a görög — földünkön táboroz,
 S efféle vádat nem hallék tőlük soha.
 Te vagy az első. Nincs oly ló, a melyre úgy
 860 Vágynám, hogy érte öljek jó barátokat.
 Odysseus műve ez. Mert melyik más görög
 Tett volna ilyet? Melyik főzte volna ki?
 Ah tartok attól, szívem nyugtalanodik,
 Hogy rátalált Dolonra és levágta őt.
 865 Régóta oda van már s nem mutatkozik.

KOC SIS.

Odysseusodról, kit beszélsz, mit sem tudok;
 De nem ellenség mérte ránk e nagy csapást.

HEKTOR.

Maradj e hitben, hogyha néked jól esik.

KOC SIS.

Óh szülőföldem! Benned mért nem nyughatom?

HEKTOR.

870 Ne halj te meg, van a halottból itt elég.

KOC SIS.

Megfosztva jó uramtól merre menjek én?

HEKTOR.

Menedéket ad hajlékom néked s gyógyulást.

KOC SIS.

Gyilkos kezekkel ápoltassam-é magam'?

HEKTOR.

Ez ezt az egyet hánytorgatja szüntelen!

KOC SIS.

875 Veszszén a tettes! — Nem reád vonatkozik
Az én beszédem; Dike tudja, hogy kire?

HEKTOR (a szolgákhoz).

Fogjátok és vezessétek házamba őt;
Lássátok el, hiányt ne lásson semmiben.

(Másokhoz.)

Ti menjetek Trójába s adjátok hírül

880 Priamosnak s véreinknek, hogy a holtakat
Temessék el az országút mellékein. (Elmennek.)

KAR.

Oh miért döntötte szegény Iliost
S mily célbul a balsors daemona nagy
Jóléte fokárul e gyászba?

(A sátor fölött megjelenik a Múza Rhesos holttestével.)

885 Ah, ah!

Milyen isten az ott a magasba', király,
A ki kezében frissen elejtett

Hős tetemet tart?

Oh hogy megijeszt ez a látvány!

MÚZSA.

890 Láss, Trója népe! Én, a Múza, kit a böcs
 Testvéreimmal együtt tisztel, — itt vagyok,
 Mert láttam, édes magzatom holtan hever
 Ellenséges kezeztől. Ámde meglakol
 Majd egykor érte a ravasz Odysseus!

895 Keseregve a családi gyászt
 Sirok, fiam, érted, anyád
 Búja, búbanatja!
 Mért is jöttél Trója alá te?!
 Mily boldogtalan út vala ez!
 900 De hiába beszéltem, útra keltél,
 Öreg édesatyád hiába marasztott.
 Drága te, drága fiam, be nagyon
 Keserű ez a bú a szívemnek!

KARVEZETŐ.

A mennyiben megillet engem, nem rokont,
 905 Osztozva búdban én is siratom fiad'.

MÚZSA.

Veszszén Diomedes, a gaz,
 És veszszén Odysseus is;
 Ő fosztott meg engem
 A legderejobb daliától,
 910 És Heléna, ki hagyva lakát
 A frig jegyesért, hajóra szállott,
 És Trója miatt vesztet' okozta tenéked,
 Drága s ezernyi városokat
 Kiürített hős fiaiktól.
 915 Oh életedben és holtodban egyaránt
 Sokat busítád szívem, Philammon fia!¹

¹ Philammon fia: Thamyris thrák dalos, ki a múzsaikkal versenyezni mert, s ezért vaksággal bünhődött. (Ilias 2, 594 sks.)

- Mert gőgöd, a mely tönkretesz s a Múzsaharcz,
 Az tön szegény fiam anyjává engemet.
 Mert átkeltemben a folyamnak habjain
 920 Strymon termékeny ágyához közel juték;
 A szép, aranyrögű Pangaeos bérczire
 Mentünk mi, műzsák, a kezünkbe' hangszerünk,
 A dal hatalmas versenyére szállani
 Thamyriszel, a bölcs thrák dalossal, a kit ott
 925 Meg is vakítánk, mert tudásunk' gúnyolá.
 Megszültelek, s szégyelve anyaságomat
 Testvéreim előtt, atyád szép habjain
 Letettelek. S Strymon nem bízott emberek
 Kezére, vízi nymphák vettek tőle át.
 930 Így szépen fölnevelve szép szüzek között,
 Thrákia első férfia, királya löl.
 S mikor hazáért szálltál véres harcra ki,
 Sohase féltem, hogy meghalhatsz, magzatom.
 Csak azt kívántam, tudva jól a végzetet,
 935 Hogy Trójához ne jöjj közel. De rábeszél
 A sok követség, Hektornak küldöttei,
 Hogy jöjj el és barátaidnak nyujts segílyt.
 Athena! Balsorsának te valál oka
 — Nem is Odysseus és nem Tydeus fia
 940 Okozta vesztét — oh ne hidd, hogy nem tudom.
 Pedig mi, műzsák, városod'¹ testvérekül
 Tiszteljük és a földjén szívesen lakunk,
 Melyet a titkos szertartás rejtélyibe'²
 Orpheus avatott be, e holtnak, kit megölél,
 945 Unokaöcscse; és dicső polgárodát,
 Musaeost, a ki többre ment, mint bárki más,

¹ Athént.² Mysteriumokba.

Nagygyá Phoebossal együtt mi, múzsák tevők.¹
 Ennek jutalma, hogy karomban holt fiam'
 Kesergve tartom. Jóst nem is kell kérdenem.

KARVEZETŐ.

950 Lásd, Hektor, rágalom volt, mit a thrák lovász
 Mondott, Rhesos halálát hogy mi tervezők.

HEKTOR.

Jól tudtam én, jóstól se kellett kérdenem,
 Odysseus cselének áldozatja lett.
 De látva itt a hellen serget földemen,
 955 Nem kellett-é barátaimhoz küldenem,
 Hogy jöjjenek s hazámnak adjanak segítyt?
 Küldöttem, ő jött régi tartozás szerint.
 Bizony halála éppen nem öröm nekem.
 Kész is vagyok végtisztességet tenni most
 960 És máglyáján sok drága öltöny hamvad el.
 Mint jó barát jött és mily gyászos véget ért!

MÚZSA.

A föld sötét ölébe nem jut ő soha.
 Megkérem arra Alvilág nagyasszonyát,
 Gyümölcsadó Déméter édes gyermekét,²
 965 Bocsássa vissza lelkét: tartozik vele,
 Hogy megtisztelje Orpheus barátait.
 Számomra úgyis meghalt és a napsugárt
 Nem látja többé; mert hozzám nem juthat el
 És anyja arcát nem pillantja meg soha.
 970 Az ezüsttermő föld barlangiban³ pihen
 Titkon, mint istenember s fényt is lát szeme,

¹ Musaeos, épp úgy mint Orpheus, mythikus dalköltő, próféta.

² Persephonét, Hades nejét.

³ Thrákiában.

Mint Bakchos prófétája¹ Pangaeost laká,
Az avatottak megdicsőült istene.

Thetis fiáért² kisebb lesz a bánatom,
975 Mert annak is gyászos halált szánt végzete.³
Testvéreimmal téged siratunk előbb
Gyászos dalokkal, azután Achilleust.
Pallas se menti meg, ki tégedet megölt,
Apollon tegze oly nyílvezzőt tartogat.⁴
980 Szegény halandók! Bajra hoztok gyermeket
Világra. A ki helyesen gondolkodik,
Az nem nemz gyermeket és sírba nem temet. (Eltűnik.)

KARVEZETŐ.

Igy hát e holtról anyja majd gondoskodik.
Hektor, te szólj most és parancsolj, hogy mi lesz
985 Első teendőnk, mert imé, fölkel a nap!

HEKTOR.

Siessetek s frigyestársinknak szóljatok,
Hogy fogjanak be s gyorsan fegyverkezzenek.
Kezükbe' fáklya, a tyrrhéni trombita
Harsány szavára várjanak; mert áttörünk
990 A sánczokon — remélem — üszköket vetünk
Minden hajóra s a Trójára fölkelő
Nap a szabadság boldogító napja lesz.

KAR.

Hallgass a királyra! Mi fegyveresen
Menjünk s adjuk tudtokra frigyes-
995 Társinknak e szót. Könnyen diadalt
Ad az isten, hogyha velünk van.

¹ Lykurgos thrák király, kit szintén istenül tiszteltek.

² Achillesért.

³ T. i. egyedül sebezhető helyén, a sarkán találta Paris nyílvesszeje s így meghalt.

⁴ Apollon adta Parisnak a végzetes nyílvezzőt.

HERAKLES.

BEVEZETÉS.¹

A *dór* törzsnek nagynevű hősét, a görög „isten-embert“, ki emberfölötti tetteivel az Olymposra küzdötte föl magát s kinek mondaköre gazdagságban és geographiai kiterjedésben minden más mondakört meghalad, egészen Euripidesig nem szerepeltette tragikus hősként az *ión* Attika drámai művészete. Ellenben vígjátékban és a satyrosjátéknak nevezett bohózatban már feltűnt a hős alakja, természetesen parodistikus világításban. A rettenthetetlen, törhetetlen physikai erő, a fajgyűlölet fátylán keresztül tekintve, könnyen alkalmat adott olyan tulajdonságok (nagy evés, nagy ivás, durvaság) föltüntetésére, melyek az utólérhetetlen hőst, mint a testi erő szellemtelen képviselőjét, a nevetségesség körébe vonhatták. Ez annál különösebb, mert magában Attikában az istenült Herakles, mint a halandót minden bajában segítő olymposi lakó, egyike volt azoknak az isteneknek, kiknek az athéni ember bármilyen bajában leggyakrabban fohászkodott. Az apotheosis, mely Heraklest az Olymposra emelte, széttörte a localismus béklyóit s Heraklest az összes hellenség jótevő istenévé, közös dicső-

¹ A m. tud. Akadémia class.-philologiai bizottsága által 1909-ben Hippolytossal együtt kiadott Herakles-fordításnak némileg rövidített bevezetése.

ségévé avatta. Nem terjeszkedünk itt ki arra a kérdésre, nincs-e igazuk azoknak, a kik, mint pl. *Beloch* vagy *Meyer Eduárd*, már eredetileg is istent, „ős-boiotiai istent látnak Heraklesben. Jól tudjuk, hogy a hősök legnagyobbbrésze eredeti istenségét levetkezve vált emberré. Arra azonban, hogy a hőssé vedlett isten hőstetteivel megint istenséget vívjon ki magának, Herakles volna az egyedüli példa. Ezért inkább azokkal tartunk, a kik, mint *Rohde*, *Wilamowitz*, *Friedländer*, az istenné dicsőült ember legkiválóbb példáját látják Heraklesben.

Nem csodálkozhatunk rajta, hogy a nagy küzdelmek diadalkoszorúzta hősével elsősorban *eposokban* találkozunk, helyesebben: hogy már a drámát nem ismerő, epikus korban nagy költemények középontja. A csodálatos inkább az, hogy Homeros nagy eposaiban nem jut neki szerep. Ez azonban könnyen megmagyarázható. A monda, mely Herakles nagy tetteiről regélt, nem hozta őt kapcsolatba azzal a generációval, mely Trója alatt harczolt. Ő az előbbi nemzedék hőse, ki úgyszólván *egymaga* bevette Tróját s megtorolta Laomedon hitszegését. Homeros, vagy, ha úgy tetszik, a homerosi eposok különben nagyon jól ismerik Heraklest és szinte nehezükre esik, hogy nem szerepeltethetik, mikor annyit tudnának róla mondani. De mégis jó, hogy már előbb elvégezte dicső pályafutását, hiszen ha élne, még Achilleus is eltörpülne mellette! Az *Ilias* így is hányszor emlegeti! Jól ismeri születése körülményeit; tudja, hogy még világrajötte előtt üldözte a féltékeny Hera haragja, mint férje hűtlenségének gyümölcsét; hogy ennek következtében jutott a hitvány Eurystheus hatalma alá; annak parancsára kellett nagy munkák

terhe alatt görnyedeznie, s ha felsírt az égre, csak Athena istennő adott neki segítséget; hogy Tróját elfoglalta s Laomedon leányát, Hesionét, bajtársának, Telamonnak adta feleségül; említi legnagyobb munkáját is, mikor Kerberost fel kellett hoznia az Alvilágból. Érdekes, hogy az Ilias még halandónak tudja Heraklest, a ki nem kerülhette ki a közemberi sorsot, az Odysseia ellenben úgy beszél róla, mint a kinek csak pusztá *árnya* van az Alvilágban, *ő maga* az égben, Hébével egyesülve, halhatatlanságot élvez.

A Homeros utáni epikus költészet mintegy kapva kapott rajta, hogy Herakles maga sem az Iliasban, sem az Odysseiában nem szerepelt s így teljes egészében rá maradt örökségképen. Már az epikus Kykloshoz tartozó *Kypriában*, *Stasinos* költeményében, elbeszélte Nestor Menelaosnak Herakles örültségét. *Hesiodos* Theogoniája említi Herakles harczát a nemeai oroszlánnal, a lernai hydrával, Geryonnal, a Hesperisek almáinak megszerzését, Prometheus megszabadítását; *Aspis* (Pajzs) cz. költeménye előadja Herakles születését és Kyknosszal való harczát. A rhodosi *Peisandros* (Kr. e. 7. század) Herakleia cz. eposa a hősnek egész életére kiterjeszkedett s valószínű Welcker gyanítása, hogy ez a költemény kodifikálta először a tizenkét nagy munkát. A siciliai *Stesichoros*, a kardalköltészet nagy megteremtője, Kr. e. 600 táján több költeményében szerepeltette Heraklest. Herodotos nagybátyja, a halikarnassosi *Panyassis* egy 9000 versre terjedő Herakleiót írt s mint Pausaniasból tudjuk (IX, II, 2), *Stesichoros* és *Panyassis* azzal a mondával is foglalkoztak, mely Euripides e drámájának tárgya, t. i. Herakles örültségével és gyermekeinek ily állapotában való megölésével. S nemcsak az epos,

hanem a kezdetleges történetírás is foglalkozott Herakles személyével; az első logopoiosok egyike, a lerosi *Pherekydes* éppen úgy, mint a herakleai *Herodotos* nagy helyet juttattak neki krónikaszerű műveikben. De leglelkesebb magasztalója az ősi dór férfierények ideáljainak a győzelmi dalok nagy énekese, *Pindaros*. Ő az, a ki legtovább megőrizte keblében az igazi Herakles nagyságában, istenülésében való naiv hitet; így éneкли meg a csecsemő Herakles kígyófojtotgatását, így a diadalmas Herakles megdicsőülését.

Ezek után csakugyan feltűnhetik, hogy sem Aischylos, sem Sophokles nem vitte színre Heraklest. Igaz, hogy Sophoklesnek ma is meglévő tragédiája, a *Trachisi nők*, Herakles halálát és megdicsőülését dramatizálja, de ma, kivált Wilamowitz fejtegetései után¹ kétségtelennek tarthatjuk, hogy Sophoklesnek e drámája éppen Euripides hatásának köszönhető, valamint általában az is ki van mutatva, hogy Euripides költészete több tekintetben átalakító hatással volt az öreg Sophoklesre.

A drámai színen Euripides Alkestisében találkozunk először Herakles alakjával. Nem hőse, de mindenestre legérdekesebb és legtevékenyebb személye e tragikómikus darabnak; azonban nem nagyszabású tragikus alak, inkább olyan, mintha valamely satyrosjáték személyzetéből került volna a drámai színre. Nem tudva, hogy Admetos felesége a ravatalon van, a halottasházban eszik, iszik és vigad a benne uralgó gyász kómikus ellentétéként, hogy aztán mindenről értesülve, a boldogság fényét derítse a gyászba borult házra.

¹ U. o. Wilamowitz-Moellendorff: Euripides Herakles. 2-te Bearb. Berlin (Weidmann) 1909. 152. sk. 1.

Igazi tragikus hősként az itt.következő darabban jelenik meg előttünk először, melynek keletkezését Wilamowitz fejtegetései szerint a Kr. e. 421—415 közt eső évek valamelyikére tehetjük.

Tudjuk, hogy egyik tragikus költő sem bánt olyan bátran a mondai hagyománnyal, mint Euripides. Bár ez esetben is készen találta az eseményt, melyet dramatizálni akart, készen a mondában és a költészetben, de azért itt sem tagadta meg magát s fényesen érvényesítette mythosátalakító és mythosba lelket öntő erejét. Lássuk, hogyan?

Mindenekelőtt ismerkedjünk meg a szükséges előzményekkel, melyeknek főbb pontjait Amphitryon is elmondja drámánk prologosában.

Amphitryon, a Perseus családjából való Alkaios tirynsi király fia, eljegyezte a szép Alkmenét, a szintén Perseus nemzetségéből való Elektryon mykenei király leányát. Elektryon a taphosiak ellen indult, hogy nyolcz fia halálát rajtuk megtorolja s távolléte idejére Amphitryonra bízta országát és leányát, Alkmenét, de megeskette, hogy visszatértéig híven és tisztán megőrzi a szűzet. Mielőtt azonban Elektryon elindulhatott volna, Amphitryon egy elszabadult marha után hajított buzogányával véletlenül Elektryont találta és halálát okozta. (Hesiodos szerint szándékosan ölte meg.) Ekkor Sthenelos, Elektryon testvére, elűzte Argolisból a gyilkossá vált Amphitryont s maga ült Tiryns és Mykene trónjára. Amphitryon Thebába menekült, anyai nagybátyjához, Kreon királyhoz, a ki befogadta és engesztelő áldozattal lemosta róla a vérontás szennyfoltját. Alkmene is követte vőlegényét, de kezét ahhoz a föltételhez kötötte, hogy Amphitryon teljesítse a meghalt Elektryon szándékát és

álljon bosszút a taphosiakon. Amphitryonnak, hogy Kreont is megnyerje szövetségesül, előbb még egy kalandos vállalatot kell végezni, t. i. megszabadítania Thebát az emberáldozatokat követelő teumessosi rókától. Azután együtt indulnak a taphosiak ellen, kiknek királyát, Pterelaost, csak áruló leányának, Komaithónak segítségével tudják legyőzni. Komaitho t. i. kitepi apja fejéből azt a hajszálat, mely Pterelaost halhatatlanná tette. Az áruló Komaitho azonban szerelme viszonzása helyett halált kap jutalmul Amphitryon kezéből. (Sophokles Amphitryon cz. elveszett drámája.)

Mielőtt Amphitryon hazaérkezett volna, Zeus az ő alakját öltve Alkmenéhez megy, egy aranyserleget és nyaklánczot ad neki az állítólagos hadizsákmányból s élvezi a győztes férj teljes jutalmát egy megháromszorozott hosszúságú éjszakán. Megjő ezután az igazi férj is, csodálkozik neje magatartásán és beszédén, míg Teiresias jós értésére nem adja a történetet. Alkmene aztán ikermagzatokat szül, Zeustól Heraklest, Amphitryontól Iphiklest. Herakles születése előtt Zeus eldicsekszik az istenek előtt, hogy Perseus nemzetségéből *ma* olyan fia fog születni, a ki összes vérein és egész Argoson uralkodni fog. Hera kívánságára esküvel is megerősíti szavait. Erre Hera, a születés óre, ravaszul a héthónapos magzatot, Eurystheust, Sthenelos és Nikippe fiát, segíti hamarabb világra. Így jutott az erős Herakles a gyöngé Eurystheus hatalma alá, a ki félelmében hírmondóval adatta tudtára Heraklesnek a végzendő feladatokat. Ez azonban később történt.

Ifjúságát Thebában töltötte Herakles s a Kithairon pásztorai közt gyakorolta erejét, úgy hogy már

18 éves korában egy oroszlánival is megbirkózott. Sőt már bölcsejében megfojtotta volt azt a két kigyót, melyet Hera küldött a csecsemő elpusztítására. Ifjúvá serdülve, megszabadította Thebát az orchomenosi minyasok fennhatóságától s az azoknak fizetett 100 ökörből álló évi adótól, melyet kétszeresen vetett ki a legyőzött ellenségre s királyukat, Erginost is megölte. Ezért jutalmul Kreon leányát, Megarát nyerte nőül, testvére, Iphikles, pedig Megara hugát, Pyrrhát. Herakles egy ideig boldog házasságban él Megarával. Több gyermekük születik (az adatok kettő és nyolcz közt ingadoznak). De boldogságuk nem tartós. Már a Kypria, aztán Pherekydes, Stesichoros és Panyassis ismeri e házasság tragikus fordulatát. Hera őrvongásba ejti a hőst, minek következtében saját gyermekeit megöli s hazájából kibujdosik, miután nejét, Megarát, unokaöccsének és hű bajtársának, Iolaosnak, Iphikles fiának engedte át. Ezután Delphibe megy, hol Pythia, Eurystheus szolgálatába utasítja. Így végzi aztán az Eurystheustól rárótt tizenkét nagy munkát, melylyel kivívja a halhatatlanságot.

Ilyen alakban találta a mondát Euripides. Figyelme nyilván a hős életének igazán tragikus mozzanataira irányult: az örültségre és a gyermekgyilkolásra. Együttal azonban kritikája is föléledt s a mondát nem találta elég rationalisnak. Ha Herakles gyermekeinek örült lemészárlása (a mondai adatok szerint tűzbevetése) után indul hősi pályájára, akkor ez a borzalmas tett legfeljebb fájó emlékü epizód marad a hős életében, egy gyorsan átvonult romboló vihar a fényes égen, melynek később már nyoma is alig látszik s mely Herakles életére elhatározó befolyással nem lehet. Tragikus hatást ezzel nem lehetett volna

elérni, hacsak úgy nem akarta volna föltüntetni a tizenkét nagy munkát, mint szörnyű tettéért való vezeklést. De mindezt *egy* dráma keretébe foglalni úgy sem lehetett volna. Mit tett tehát a genialis költő? Az örültséget és gyermekgyilkolást a már megfutott dicső pálya *végére* tette, mint olyan tragikus fordulatot, melytől a dicsőségben telt hősi élet ege egyszerre beborul s nem az Olympos tárul föl, hogy a hőst befogadja a halhatatlanságba, hanem az emberi részvét, a baráti szeretet nyújt kezet, hogy segítsen az élet terhét elviselni annak a hősnek, a ki erre épp úgy rászorul, mint bármely más szerencsétlen halandó.

Euripides inventiója szerint tehát így alakul a cselekvény:

Herakles, családját Thebában hagyva, végzi Eurytheus parancsára nagy vállalatait, hogy így magának és családjának az Argosba való visszatérést biztosítsa. Éppen utolsó, legnagyobb föladatát végzi: leszállt az Alvilágba, hogy felhozza megkötözve a háromfejű kutyát, az Alvilág szörnyeteg őrét, Kerberost. Hosszadalmas távolléte alatt azonban nagy változások történnek Thebában. Polgári viszályok keletkeztek, melyeket hasznára fordítván a szomszédos Euboia szigetén egy bizonyos Lykos, kinek őseit valamikor éppen Théba trónjáról űzték el, visszatért, pártjára vonta a város lakosságának elégedetlen részét s Kreont és fiait megölvén, a trónt elfoglalta. Az öreg Amphitryon, kinek Herakles a családját gondjaira bízta volt, semmit se tehet a bitorló ellen. Az, hogy trónját biztosítsa, azt is elhatározza, hogy Heraklesnek egész házát kiirtja. Amphitryon leányával és három unokájával a palota előtt álló Zeus-oltárhoz

menekül, mint szent menedékhelyre s ezzel a *situációval kezdődik a dráma*. A zsarnok Lykos minden esdeklésre hajthatatlan marad, sőt a Zeus-adta szent ótalmat sem hajlandó tovább tisztelni: tüzet akar rakatni az oltár körül, hogy az odamenekülteket a szent hely elhagyására kényszerítse. A gyöngé aggokból álló karban nem hiányzik az erkölcsi bátorság, hogy a hatalommal szembeszálljanak, de gyöngé csak kiáltó szó a pusztában. Megara, a nagy Herakles nejéhez méltó nemes elszántsággal, véget vet a huzavonának: kész meghalni gyermekeivel és ipával együtt, csak engedje meg Lykos, hogy régi otthonukban illő halotti díszet ölthessenek. Ezt megengedi az elbizakodott, rövidlátó hatalom.

Íme, ez a feszült várakozást keltő tragikus helyzet, a nagynevű család vigasztalan nyomora,¹ melyben — bár kötelessége volna — még Zeus sem ad segítséget s ezzel szemben mint hatalmas ellentét, a hitvány ellenség diadalmas öröme: ez a tragoedia első fele, melyet a költő teljesen önállóan alkotott mint legalkalmasabb előkészítést arra, hogy a monda diadalmas hőségnek, akárcsak a fölkelő napnak megjelenése a legszebb fényben tündököljön.

Igen, a halált is meggyőző istenfiú visszatér az alvilág homályából, elvégezte a tizenkettedik küzdelmet is; most már neki csak játék szorongatott családját megszabadítani, a bitorlót megölve, házat ismét az öröm és jólét fényébe vonni. Úgy van, családját megmenti (az *apát* általános emberi szempontból megkapóan rajzolja benne a költő), a gonosz zsarnokot

¹ Arany „Both bajnok özvegye“ itt érdekes párhuzammal kínálkozik.

megöli, de háza mégsem lehet többé az öröm és jólét tanyája. A fenyegető vihar elvonult, de a napfény csak rövid ideig üdíti a mosolyra derült virágokat; csak azért, hogy gyújtó hevétől csakhamar megperzselve fonnyadjanak halálra. Ezért rajzolta tehát a költő eddig a diadalmas hőst, a várva várt isteni megmentőt, hogy a fényes előzmény után annál tragikusabb megdöbbenést keltsen a szívekben a rombolóvá vált megmentő elemi erejű rajzával. Itt következik az, a miről nemcsak a monda, hanem több költemény is beszélt: a bosszuló Hera örültséget küld Heraklesre s ez állapotban a hős megöli fiait és feleségét, atyját is megölné, de ebben már meggátolja Athena istennő. Mikor magához tér és látja, mit művelt, magát is meg akarja ölni, de megjelenik a jó barát, a hálás Theseus, ki szavaival balzsamot csepegtet a szenvedő sebére s erejét és önbizalmát fölkelte, rábírja, hogy hagyja el hazáját s menjen vele az inségesek mentsvárába, Athénbe, ő támasza lesz az élet terhének elviselésében.

E második résznek az elsőhöz közvetetlen hozzáfűzése a költőre nézve általában kedvezőtlen megítélésben részesült. Már *Schlegel* Vilmos két teljesen különálló cselekvényt látott e darabban, melyek egymás után, de nem egymásból következnek. *Bernhardy* is minden belső összefüggés nélkül összeragasztott töredékeket lát a darab két részében, bár különben Herakles kitűnően rajzolt resignatióját (mely sorsa váratlan kegyetlenségét enyhíti) és a második rész lendületét, melegségét, tragikus hangulatát és magasztos voltát dicséri. Még erősebben nyilatkozik *Günther*,¹

¹ Grundzüge der trag. Kunst, 177. l.

ki két teljesen különböző cselekvénynek teljesen megokolatlan összekapcsolását látja tragédiánkban s színté mind a két cselekvény teljesen be van fejezve: „a hős tudatosan cselekszik, mint megmentő és győzelmet ül; a hős öntudatlanul cselekszik, mint gyilkos és gyászol“. Rossz szerkezetről s két különböző tárgyról beszél *M. Croiset* is.¹ *Christ*² azt mondja, hogy a darab megrázó pathosával és egységhiányával Hekabéra emlékeztet. *Patin*³ ellenben, bár szintén két tragédiáról beszél, „a gyors átmenetben s az ezáltal okozott ellentétben, melyet a költő keresett s talán megtalált“, meglátja a dráma egységét. Lelkes védelmezője e drámai egységnek *Hartung* is, annyira, hogy az egység el nem ismerőit *homines vecordes* névvel illeti. Voltaképp maga sem tagadja a cselekvény kettős voltát, de a kettős cselekvényt szükségesnek tartja, mivelhogy maga az őrjöngés és az őrjöngésben elkövetett tettek nemcsak drámaiak, de még költőiek sem lehetnek. Szerinte „a kifejeletet megelőző előkészítő cselekvény megszűnik önállónak lenni, sőt még mint a célhoz vezető eszköz sem állhat meg külön, hanem mint egy jól és bölcsen berendezett szervezetnek tagja, belsőleg össze van vele olvadva“.

Minckwitz *Iris* és *Lyssa* megjelenésében és párbeszédében látja az egységet közvetítő és megteremtő átmenetet, mely a hős sorsának megváltozását jelzi. Ez a sorsváltozás, ha nem is *szükségképeni*, de legalább *valószínű* s így *Aristoteles* kívánságának megfelelő. *Hera* bosszújának igazságtalan voltával szemben

¹ Hist. de la litt. Grecque III, 299.

² Gesch. d. griech. Litt. 267. l.

³ Études sur les Tragiques Grecs II, 16.

pedig arra figyelmeztet bennünket, ne támaszszunk modern s ennélfogva jogosulatlan követeléseket egy antik *sorstragoediával* (?) szemben, mely antik szempontból az ókor egyik legkifogástalanabb, leghatásosabb tragoediája. Mi ezzel szemben nagyon is jogosultnak tartjuk azt a kívánságot, hogy olyan nagy, végzetes fordulat, a milyen Herakles őrjöngése, ne tűnjék föl egyedül egy ellenséges isten méltatlan bosszújának, hanem a hős jellembeli sajátságaival is okadatolva legyen. Hiszen még olyan valódi sorstragédiában is, minő Sophokles *Oedipus királya*, félreismerhetetlen a költő abbeli törekvése, hogy a cselekvényt nem annyira a sorsból, mint inkább a jellemből kifolyónak vagy legalább abból megmagyarázhatónak tüntesse föl.

Wilamowitz - Moellendorff Euripides-tanulmányainak köszönhetjük, hogy e tragoediát igaz értéke és valódi tartalma szerint érthetjük, becsülhetjük és nem széthulló részek mesterkélt kapcsolatának, hanem egységes műremeknek tarthatjuk. Iparkodjunk az ő terjedelmes és mélyreható fejtegetései alapján a magunk fejével elgondolni a dolgot.

Hogy a költő abban az örültségben, melyről a monda beszélt s melyben Herakles saját gyermekeit (költőnk szerint *feleségét* is) kiirtotta, nem olyan átvonuló fergeteget látott a hős életének egén, mint a monda, az abból is kitűnik, hogy az örültséget a dicső küzdelmek sorának *végére* helyezte. Elénk állítva fényes rajzát a diadalmas, félelmes hősnek, Euripides, a lelkiélet bölcs megfigyelője és bonczolója, azt akarta rajzolni, mint esik a túltengő physikai erő öntelt, magát szinte istennek vélő, mindenesetre istenségre törekvő képviselője a nagyzás hóbortjába, bűnbe és gyalá-

zatba. Ő nem fogadja el a dór férfiideált megtestesítő Herakles mythosának azt a büszke tanulságát, hogy az embernek csak akarnia kell, tetteivel eget és istenséget vívhat ki magának. Elvetendő agyrémné tartja azt, hogy az ember természetében megvan a veleszületett nemesség, az ember saját erejéből képes a jóra, saját öklével kiküzdheti az eget. Herakles vagy más, az neki mindegy: ő az *embert* látja a maga végességében, szenvedélyei hatalmával, a szív és akarat gyöngeségeivel küzdve. Az erőszak embere, a milyen Herakles, nem szerezhethet békét, legkevesébe saját lelkének. A teljes önelégültség nem istenségre emeli, hanem a nagyzás hóbotjába dönti az embert. Saját maga meggyőzése volna a tizenharmadik munka: ez egyelőre nem sikerül neki, erre csak a szenvedés tanítja meg. Fenevadakkal, szörnyetegekkel küzdve, annyira megszokta a vért és az öldöklést, hogy már el sem lehet nélküle. A rombolás vágya lényeges és többször nyilvánuló jellemvonás benne. Mikor Lykos gázságáról értesül, nemcsak őt magát szándékozik levágni, hanem házát is porba akarja dönteni s mikor házioltárán hálaáldozatot akar bemutatni, ismét meg szállja a rombolás vágya: csákányokat és emelőrudakat kér, hogy Mykene kyklopsfalait fölforgassa. A nagyzás mániája azt képzelteni vele, hogy kocsin az isthmosi játékokra megy, ott magát hirdeti győztesnek, majd Mykenébe ér. Azt hiszi, zsarnoka, Eurystheus és annak gyermekei állanak előtte s nekidühödve öldösi le — saját fiait. Az örültség megszemélyesítője, Lyssa, nem egyéb a nagyközönségnek szánt mythikus ornamentumnál, nem Hera küldi az örültséget, kiben sem Euripides, sem maga Herakles nem hisz, hanem a hős erőszakos természete, öntelt jelleme

idézi elő. Sophokles Aiasa megismeri sorsában az istenek gyűlöletét s ezért megöli magát. Herakles ellenben nem hisz lelki elborulásának vallásos okában, természetes szerencsétlenségnek tekinti s elszánja magát arra, hogy tovább éljen...¹ Euripides egészen természetesen és nagy realismussal rajzolja Herakles dühöngésének pathologikus lefolyását. Ebben Lyssának már semminemű látható szerep nem jut s bár ismét egy isten, Athena az, a ki tombolásának gátat vet s a dühöngőt, hogy atyját le ne vágja, megfékezi, a költő ebben is a néphitnek tett engedményt, mert *költői szempontból* jónak látta.

A költő tehát nyilván azért vitte színre a monda *istenített* alakját, hogy mythikus gloriájától megfosztva, benne az általános *embert* tüntesse föl, ellenben magát a mythost s a szeszélyes, bosszúálló isteni beavatkozást hiú agyrémnek bizonyítsa. Ezért először a mythos diadalmas hőseit, Zeus fiát mutatja be a naiv hit teljes glorificációjában, hogy ezt azután saját fegyvereivel leverhesse, sorsáért *az embert* magát tehesse felelőssé; hogy kimutassa: nem a physikai erő az elsőség, mert az nem az eget nyitja meg az elbizakodott halandó előtt, hanem az örültség örvényét. „Csak az az ember, ki saját gyengeségét belátja, csak az lesz elég erős arra, hogy az igazi emberi nemességet gyakorolja, magát megfékezze és szerénységet tanuljon.“ (Wilamowitz.)

E belátásra azonban a physikai erő incarnatus képviselője nem juthat el magától. A rombolásdüh végre a romboló ellen fordul s a visszatért eszmélet

¹ W. Nestle: Euripides. Der Dichter der griech. Aufklärung. Stuttgart, 1901. 102. l.

bűntudata szörnyű igazságot szokott tenni. Ezért van szükség a darab végén egy új személyre, kinek föllépése különben nem egészen meglepő vagy okadatolatlan, Theseusra, kinek szerepeltetése nyilván a költő inventiója. Sajnos, későn érkezik arra, hogy megvédje Herakles családját a Lykosnál nem kevésbé félelmes ellenséggel, magával Heraklesszel szemben, de éppen jókor arra, hogy az elbukott hőst az emberi szeretet mindenható hatalmával fölemelje, a nyers erő dór képviselőjét a nemes (attikai!) humanismus magaslatára emelje. Ő kelti föl Heraklesben a szunnyadó lelki-erőt, az önbizalmat. Nála nélkül az istenkáromló, istenekkel daczoló, bukott emberi nagyság elvesztené lába alól a talajt, eldobná magától a gyűlölt életet. Az emberi szeretet, a barátság állítja helyre a szertelen ember lelki egyensúlyát itt is éppen úgy, mint Goethe Tassójában.

Íme a költő végcélja! Egy percz alatt rombadőlhet az emberi boldogság épülete, nem isteni bosszú, hanem saját magunk által. S akkor a gyáva mit tesz? Eldobja magától a becsevesztett életet. S mit tesz a nagy lélek, a méltatlanul szenvedő ember? Nem esik kétségbe, míg van szeretet a földön, mely a sorscsapástól vérző szívet enyhítheti, s így végtére győz, ha a humanismus magaslatára emelkedve, önmagát meggyőzi. Nem mintha e pár mondatba akarnók leszűrni a tragoedia „eszméjét“. Ettől helyesen óv bennünket Wilamowitz. Hiszen eszmét, sőt „alapeszmét“ is, ha úgy tetszik, nem egyet le lehet szűrni bármely darabjából Euripides költészetének, mely gondolatokban s „modern“ problémák fölvetésében oly gazdag. De mindenesetre benne van Heraklesben ez a gondolat is. Reámutat erre már a *Pflugk-Klotz*-féle kiadás (1859)

előszava : „Hic est exitus fabulae Euripideae, quo mea quidem sententia gravior splendidiorque ne cogitari quidem potest, *nec mihi maior unquam visus est Hercules, quam quum se ipse devicit.*“

De miért viszi színre Euripides Heraklest, az *istenfiút*, kiben nem hisz? Miért Irist, Lyssát, Athénát? Miért ismeri el a kar Herakles isteni eredetét, miért zeng tetteiről paeánt? S miért hisz az istenek igazságszolgáltatásában, melyet a költő nevetségessé tesz? — Ezek kétségkívül disharmonikus ellentétek, de a költő nem kerülhette el őket. Szüksége volt a mythosra, ha meg akarta dönteni. Szüksége volt a néphit naiv világára, ha ürességét, hazugságát be akarta bizonyítani. Költői szükségszerűséggel földézi a közhit mythikus világát, de egyéni világításba helyezi s Heraklesszel, a görög Sámsonnal magával rombol-tatja össze. Az istenség nem lehet se gyöngeségnek, se gonoszszágnak, sem emberi szenvedélynek a rabja: az ilyen isten nem isten, tehát nem is létezik. A költő Heraklese maga sem hisz Zeus Heraklesében. A költő Euripides szépnek találja a görög képzelet olymposi világát, de Euripides, az ember és a philosophus, nem sajnálja szemünk előtt összetörni. Mindamellet — éppen úgy mint Herakles, az ember — tovább is viszi az élet terhét, s tovább is költ, s költészete mégis a mythosok világába vonja.

„A múzsákkal nem szünöm én

Édes egyesülésre

Meghívni a Charisokat.

Múzsátlanul ne éljek én,

S mindig övezze fejem babér.

Bár öreg a dalos, de még

Ünnepeli Mnemosynát ...“

(673—79.)

Van-e mármost erkölcsös, gondviselő istenség, ha erkölcstelen nincsen, arra a költő nem felel. Tárgyának és saját lelkének disharmoniáját nem tagadja. A legnagyobb problémát épp úgy nem tudja megoldani, mint legmodernebb pályatársai. Az Olympost elveti, de pótolni nem tudja. Népéhez népe nyelvén beszél s a mythosok világát teszi háttérévé mythos-tagadó eszméinek. A korrall csak azért ismerteti el az isteni igazságszolgáltatást (772), hogy Hera aljas bosszújával nyomban megczáfolja a jámbor hitet. A karral azért magasztaltatja a dicsőséges istenfiút, hogy ő maga az embernek bűnbe, gyalázatba és nyomorba süllyedt s abból emberi erővel kiemelkedő fiát mutassa be. Heraklesben, mint Goethe Faustban, nem *egy* embert, hanem *az* embert rajzolja, mint az élet terhének nagylelkű hordozóját; a boldogságot, dicsőséget kereső ember tragikumát, ki végigküzd a legnagyobb küzdelmet is, mert az igazán istenit, mi az embert fölemeli, saját keblében, az emberi szívben találja meg.

Melyik évben, mily darabokkal együtt pályázott a „Herakles“, jutalmat nyert-e, nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy csak sok keserű élettapasztalat leszűrődése lehet. Fiatal ember nem írhatta. Az öreg emberekől álló kar, mikor eltűnt ifjúságát emlegeti, az aggkor terhes voltát rajzolja, de egyúttal azt a fogadalmat teszi, hogy hű marad a múzsához: egészen a költő lelkéből beszél. Nem foglalkozhatunk bővebben a darab keletkezésének idejével, melyet Wilamowitz, mint említettük, a külső és belső okokat egybevetve, a 421. és 415. év közé helyez. Ezt az eredményt bátran elfogadhatjuk s vele együtt azt is csaknem kétségtelennek tarthatjuk, hogy Sophokles „Trachisi

nők“ cz. drámáját éppen Euripides Heraklese sugalmazta. Euripides éppen úgy ismerte a hősnek Deianeirával való viszonyát, annak szerelmi varázsszere (Nessos vére !) következtében történt, önkéntes máglyahalálát és megdicsőülését, mint Sophokles; de mindezt ignorálta. Ezért helyezte Herakles őrjöngését ezeknek helyébe, a küzdelmek végére. Abban, hogy a lelki harmonia embere, Sophokles, a kinek élete a fényes sikerek lánczolatából állott, Heraklest ismét visszahelyezte a mythos olymposi fényébe, egyúttal feleletet találhatunk az euripidesi disharmonia nagy kérdőjelére.

Szólhatnánk még a dráma jellemeiről, a jellemzés finomságairól, a jellemek hatásos ellentéteiről, különösen az erős individualitással rajzolt, szenvedélyes, büszke Megaráról, s a megtört, de fiára büszke aggastyánról, Amphitryonról, ki csak azért félti életét, hogy annak kioltásával fia bűne és majdani bűnbánata ne növekedjék; a legnagyobb sorsváltozáson átment hősről, ki — mint láttuk — az emberi törekvések tipikus képviselője, s a még tipikusabb, de azért nemességével szívünket megnyerő Theseusról...

De mindezekről legékesebben szól maga a dráma, a legtragikusabb költőnek egyik legmélyebb tragikumú alkotása.

* * *

Hadd említsem meg végül, hogy nem ez az első Herakles-fordítás. 1909-ben az én Hippolytosommal együtt adta ki a m. tud. Akadémia classica-philologiai bizottsága boldogult barátomnak, Latkóczy Mihálynak Herakles-fordítását, melynek revisióját, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátását a t. bizottság rábízta. Latkóczy a párbeszédes részeket nem trimeterekben,

hanem a hozzánk közelebb eső ötös és hatodfeles jambusban, a kardalokat pedig rimes magyar rhythmusokban fordította s fordításának kétségkívül megvan a maga érdeme és érdekessége: a belső és külső hűség szempontját azonban háttérbe szorította benne a nagyon is megváltozott forma. Talán nem végeztem felesleges munkát, ha ezt a kettős hűséget jogaiba visszahelyezni törekedtem.

SZEMÉLYEK.

Amphitryon, Herakles atyja.

Megara, Herakles felesége, Kreon thebai király leánya.

Kar: előkelő thebai aggastyánok.

Lykos, Theba kényura.

Herakles, Zeus és Alkmene fia.

Iris, az istenek hírmondója.

Lyssa, az eszelősség istenasszonya.

Hírmondó, Amphitryon cselédei közül.

Theseus, Athén királya.

Herakles és Megara három fiacskája (néma személyek)

Lykos és Theseus kíséretei.

Szintér: Szabad tér Thebében; a háttérben Herakles palotája, közepén hatalmas szárnyasajtó. A ház előtt, a tér közepén, nagy oltár, lépcsőin ülnek Amphitryon, Megara és három fiacskája.

AMPHITRYON (előbbre lépve).

Van-é halandó, ki nem ismer engemet
Zeus násztársát, argosi Amphitryont,
Herakles atyját, Perseusfi Alkaios fiát?¹
Honom most Theba földje, hol a földszülött
5 Népnek vetése sarjadt; hajh, csak keveset
Kimélt meg Ares, hogy Kadmosnak városát
Benépesítsék sarjaikkal.² Így eredt
Kreon, e föld királya, Menoekeus fia.³

¹ Alkaios argosi király volt; ennek fia Amphitryon, ki Perseus révén származását Zeusra vitte fel. Zeus, mivel Amphitryon nejével, Alkmenével nemzette Heraklest, *násztársa* lett Amphitryonnak. Amphitryonnak azért kellett Argost elhagynia, mert nagybátyját, Elektryont, menyasszonyának, Alkmenének atyját, véletlenül megölte, mint később említve van.

² A Kadmos által elvetett sárkányfogakból kikelt vitézek lekaszabolták egymást; csak öten maradtak életben s ezek lettek a thebeiek ősapái, Kadmos városa: Thebai (vagy Thébe, latinosan: Theba).

³ Kreon, Menoekeus fia, akkor nyerte el Theba trónját, mikor Oedipus fiai, Eteokles és Polynikes, egymás kezétől elestek. A testvérek viszályát a Phoenikiai Nők-ben vitte színre Euripides, de már Aeschylos feldolgozta e tárgyat a Hét Thébavívó-ban. Sophokles Antigoné-jában éppen mint új uralkodó lép fel Kreon.

Az ő leánya az, ki itt ül, Megara.

- 10 Fuvolahangok közt ujjongta nászdalát
Kadmosnak népe akkor, hogy a hírneves
Herakles tűzhelyemhez hozta hitvesül.

De Thebából, hol megtelepedvén, fiam ¹

— Elhagyva Megarát és atyjafiait —

- 15 Argosba ment lakozni, s a Kyklops-falak
Között, a honnan elfutottam, mert kezem
Elektryont levágta.² Balsorsom súlyát
Könnyíteni vágyván s lakni újra ős honát,
Eurystheusnak megtérésünkért nagy árt
20 Igért, a föld megtisztítását, akár Hera volt,
Ki fellovalta, akár sorsa kényszere.³
Küzdelmeit megállta mind győzelmesen,
Végtére mignem Taenaronnak öblein
Hadesbe szállott, hogy felhozza Kerberost,
25 A hármastestűt ⁴ — s onnan nem jött vissza még.
De Kadmos népe közt régóta híre jár,

¹ Herakles, kit Amphitryon édes fiaként szeretett.

² A Kyklops-falak Mykene falai. Argos és Mykene egy uralomhoz tartozott.

³ Euripides szerint tehát Herakles azért vállalkozott nagy munkáira, a föld szörnyetegeinek kiirtására, hogy Amphitryonnak szolgálatot tegyen. Homeros szerint Zeus oktalán dicsekvése okozta, hogy Herakles Eurystheus parancsait teljesíteni kénytelen volt; t. i. eldicsekedett az istenek előtt, hogy aznap oly fiú fog születni az ő véréből, a ki a körülötte lakók fölött uralkodni fog. Hera úgy intézte a dolgot, hogy a Sthenelos felesége előbb (7 hónapra) szülje meg Eurystheust, Alkmene pedig még ne szüljön. Így Zeus kijelentése szerint Eurystheus lett hatalmasabb s ő osztogatott parancsokat Heraklesnek.

⁴ Euripides Herakles utolsó munkájának azt tünteti fel, hogy az alvilág őrét, Kerberost bilincsbe verve felhozta. Taenaron fokánál. Görögország déli részén (ma: Matapan) gondolták az alvilág egyik lejárátát.

- Hogy egykor Lykos, a ki Dirke férje volt,
 Uralkodott a hétkapus város fölött;
 Aztán jött Zéthos s Amphion, Zeus két fia,
 30 Fehér lován s e föld uralmát elnyeré.¹
 Lykosnak unokája, véle egynevű,
 — De nem Thebából, Euboeából való —
 Kadmos honába, melyben dült a pártviszály,
 Betörve Kreont megölte és a trónra ült.
 35 Nekünk azonban, úgy látszik, bajunkra vált
 A sógorság, a melyet Kreonnal köténk,
 Mert míg Herakles lenn jár a föld mélyiben,
 Addig Lykos, e földnek újdonsült ura,
 — Hogy a kiontott vért új vérrel mossa le —
 40 Megölni készül Heraklesnek gyermekit,
 Nejét és engem — hogyha férfiszámba megy
 Ilyen mihaszna vén is —, nehogy e fiúk
 Majd férfikorban rajta bosszút álljanak.
 Én meg — kit háza őrzőjéül itthagytott
 45 Gyermekeinek gondját viselni a fiam,
 — Midőn a föld homályos éjjelébe szállt —
 Anyjukkal együtt, hogy megmentsem gyermekit,
 A védő Zeus oltárához menekülék,

¹ Lykos thebai király felesége, Dirke, féltékenységből börtönbe vettette és kegyetlenül kinoztatta Antiopét, ki Zeustól Amphion és Zethos anyja volt. Ezek a pásztorok közt nevelkedtek. Antiope, kinzója kezéből kiszabadulva, feltalálja fiait; azok aztán bosszút állanak anyjuk bántalmazásáért s Dirkét egy bika szarvához kötve halálra huroczoltatják. (Dirke-csoport a nápolyi múzeumban.) Lykos önkéntes számkivetéssel mentette meg életét: Euboeába futott. Onnan való a hasonló nevű utód is, a ki a Thébában dúló pártviszályt felhasználva, Kreont megölte s most Theba trónján ül. Euripides *Antiope* cz. drámájában dolgozta fel a fentebbi tárgyat, melynek töredékeit l. Euripides töredékei közt.

- Melyet dicső fiam; mint győzedelmi jelt
 50 Emelt, midőn megvívta volt Orchomenost.¹
 Most itt ülünk, a puszta földre hajtva le
 Fejünket, étlen'-itlan' és ruhátalan',
 Inségesen: bezárult ősi palotánk
 Mögöttünk és mentségre nincs többé remény.
 55 Barátaink egy része, látom, ál-barát,
 És a ki hű, az értünk semmit sem tehet.
 A balsors haszna az, hogy erre megtanít.
 Oh vajha senki, a ki csak kissé hivem,
 Ne tudná meg, mily biztos egy ily próbakő.
 (Megara az oltárt elhagyva, közelebb jő.)

MEGARA.

- 60 Jó öregem, ki egykor Theba seregeit
 Vezetve megvívád Taphosnak városát,²
 Milyen homályos nekünk isten szándoka!
 Hisz' üdv mosolygott rám atyámnak oldalán,
 Kit kincseért fennen magasztalt minden ajk:
 65 Hiszen király volt és a trónnak birtokát,
 Mint legfőbb üdvöt áhítják az emberek;
 Szép gyermekek atyja volt és engemet fiad,
 Dicső Herakles hitvesévé tehetett...
 S most mindez eltűnt, mindörökre elveszett,
 70 Öreg, s halálra készülünk én is, te is,
 S a kis fiókák, Heraklesnek sarjai,

¹ Orchomenos boeotiai város; minyasok (Minyasnak, Poseidon fiának utódai) laktak. A thebaiak adófizetői voltak a minyasoknak; e szolgaságtól Herakles győzelme szabadította föl őket.

² A taphosiaiak Akarnaniában és a közeli szigeteken laktak. Mivel Alkmene fitestvéreit megölték, Amphitryon haddal ment ellenük s győzelmet aratott rajtuk.

- Kik ide búttak anyjok szárnyai alá,
 Majd egyikük jó, majd a másik s kérdezi:
 „Oh mondd, anyácskánk, merre van most jó apánk?
 75 Vajh mit csinál? Mikor jó meg?“ — És mennek őt
 Keresni gyermekésszel. Én nyugtatgatom
 Mesékkal őket s bámulok, mihelyt csikorg
 Az ajtó, kis lábuk miként izeg-mozog,
 Hogy futna mind ölelni apja térdeit.
 80 Tudsz-e vigaszt, atyám, nyujthatsz-e még reményt
 A menekvésre? Csak terajtd csügg szemem:
 Mert a határon titkon át nem juthatunk',
 Nálunk erősebb őrség gátol mindenütt.
 Barátainkban sincs reményem, hogy nekünk
 85 Védelmet adnak. Nos tehát közöld velem
 Terved, különben már utólér a halál.

AMPHITRYON.

Nyerjünk időt hát, ha erőtlenek vagyunk.¹
 Oh gyermekem, mily sajnós ily helyzetben az,
 Ha pusztá szónál egyebet nem adhatunk.

MEGARA.

- 90 Nem elég a bajból? Minden áron élni vágysz?

AMPHITRYON.

Oh édes élni, mindig édes a remény!

MEGARA.

Énnékem is, de lehetetlent ne remélj!

AMPHITRYON.

Az elhalasztott baj félig már gyógyulás.

¹ E sort Wilamowitz helyezte át ide.

MEGARA.

A bizonytalanság engem addig is megöl.

AMPHITRYON.

- 95 Oh hátha, lányom, egy szerencsés fordulat
 Szorongató inségünkből kimentene?
 Hisz' megtérhet még a te férjed, hős fiam.
 Hát légy nyugodt, szárítsd fel omló könnyeid
 Kis fiaidnak és oszlassa el szavad
- 100 — Édes mesékkal csalva — rettegésüket.
 Kifárad végre még a balsors vésze is,
 Nem *egy* erővel zúg mindig a szélvihar;
 S a boldogulók sem mindvégig boldogok.
 Sehol megállás, mindig minden változik.
- 105 Csak az derék, ki mindig bízik és remél,
 Kétségbeesni hitvány léleknek jele.

(Jobbról bevonul a thebai vének kara; fejükön koszorú,
 kezükben bot. Vonulás közben énekelnek.)

KAR.

Stropha.

- Föl a magas palotához, ím,
 Öreg barátunk fekhelyéhez
 Botunkra hajolva eljövénk,
 Hogy elzengjük bús énekünk,
- 110 Miként az elaggott hattyú.
 Hiszen csak pusztá hang vagyunk,
 Csak álom-szülte lenge éji árnyak;
 Lábunk remeg, csak a szív erős.
 Szegény, apátlan gyermekek, ti,
- 115 Gyöngé agg s te, szánandó anya
 Zokogva kiáltod férjedet
 Fel Hades honából.

Antistropa.

- Te láb, s ti, elnehezült tagok,
120 Ne lankadozzatok, kitartva,
Miként meredek hegyoldalon
Nehéz teherrel küszködő
Ló törtet, húzva igáját.
Fogd meg kezem, fogd meg ruhám,
Ha gyöngé lábad ingadozva lépked.
125 Vezesse agg társát az agg,
Mint egykor, ifjúkorban együtt
Álltatok meg annyi hős csatát
S nem hoztatok a dicső haza
Hírnevére szégyent.
- 130 Nézzétek, szemükben
Mily dacz ég, hasonlatos
Atyjuk nyers daczához.
A kegyetlen sors nem írthatá ki még
Gyermekarczuk bájait.
135 Hellasom, mily derék,
Mily hős fiakat veszítnél,
Őket elveszítve!

KARVEZETŐ.

De látom immár Lykost, országunk urát
A palotához mindinkább közelgeni.

(Oldalról föllép Lykos, csatlósok követik.)

LYKOS.

- 140 Azt kérdezem, Herakles atyja s hitvese,
Ha kérdenem szabad, — s mert uratok vagyok,
Kérdezni bármit is jogom van tőletek: —
Meddig kívánjátok még húzni éltetek?

Hol láttok a haláltól mentséget, reményt?

- 145 Azt vélitek, megjő e fiúk atyja még
A síri honból? Oly mértékfölötti gyászt
Kesergtek itt, azért, hogy meg kell halnotok,
Te, ki hiún egész Hellast bekürtöléd,
Hogy nyoszolyádban osztozott volt az ég ura
150 S te, hogy az első férfi volt a hitvesed.

Mit is művelt hát férjed oly nagyot, dicsőt,
Hogy egy mocsárnak hydráját elpusztítá
Vagy Nemeának szörnyét?¹ Hisz' hurkot vetett
Rá s azt beszélte: *karjait* hurkolta rá!

- 155 Ezzel vagytok ti nagyra? Nektek ez elég,
Hogy megkiméljem én Herakles gyermekit?
Ki ő? Egy semmi! Úgy nyert hősi hírnevet,
Hogy vadak ellen harczolt, másra nem való,
A balkarján ki pajzsot nem hordott soha,
160 Dárdásan síkra nem szállt, ija volt csupán,
E hitvány fegyver, s futni mindig kész vala.
Az ij nem bátor, hősi kéznek fegyvere;
Az hős csupán, ki harczy sorban jól megáll
S a dárdaerdő rohamával szembenéz.

- 165 Mit én teszek most, nem kegyetlenség, öreg.
Csak óvatosság; én öltem meg, jól tudom,
Kreont, e nőnek atyját s trónját bírva most
Nem óhajtom, hogy fiai megnőjenek
És tettemért még egykor bosszút álljanak.

AMPHITRYON.

- 170 Fiam, mi benned a Zeusé, védje azt maga;
De kimutatni, mily tudatlanul gyaláz
Téged Lykos, nevedben én is tartozom:
Hogy *téged* ócsároljanak, nem tűrhetem.

¹ Célzás a Lerna-tóbeli százfejű hydrára és a nemeai oroszlánra.

- Először azt a rágalmat -- mert rágalom,
 175 Ha gyávaságnak vádja éri Herkulest —
 Hárítom el terólad s isten lesz tanum.
 Felhívom Zeus villámát, dörgő kocsiját,
 Mely vitte¹, a mint a Föld gigas-sarjait
 Sziven találta rájuk lőtt szárnyas nyila
 180 S az istenekkel együtt üle diadalt.²
 Menj Pholoéba³, oh te, leggyávabb király,
 S kérdezd a négylábú, vad kentauroshadat,
 Hogy legvitézebb férfinak kit tartanak?
 Nem-é fiam, kit ajkad gyávának nevez?
 185 De kérdezd meg csak a Dirphyst⁴, honod hegyét,
 Téged nem fog dicsérni, mert ott sem tevé
 Semmi nagyot, miről tanuskodnék hazád.
 Szidád a nyilvetésnek bölcs művészetét;
 Hallgass tehát szavamra és abból okulj.
 190 A lándzsaharczos fegyverének rabja csak,
 És hogyha sorsa nem nyujt jó szomszédokat,
 Azoknak gyávasága hoz reá halált.
 Ha eltörik lándzsája, más védelme nincs
 S magáról el nem háríthatja a csapást.
 195 De hogyha íját tudja jól feszíteni,
 Abban szerencsés, hogy ezer nyilat röpít
 Másokra s védelemre még mindig marad,
 Mert messziről is eltalálja ellenét,

¹ Heraklest.

² Zeus az ellene támadt gigasokat, a Föld szülötteit, az istenek segítségével leverte. Ez alkalommal Herakles is segítségére volt isten-atyjának. A Gigantomachia leghatalmasabb ábrázolása a pergamoni Zeus-oltár híres képöve (Berlinben).

³ Pholoé erdős hegység Thessaliában. Ott győzte le Herakles a kentaurosokat.

⁴ Dirphys hegye Euboea szigetén. Onnan ment Lykos Thebába.

A ki néz s nem látja láthatatlan vesszeit;

200 Prédára nem adja testét ellenséginek
 Bizton fedezve. Ez a harcz művészete:
 Nem függve véletlenségek játékitól,
 Magunkat óva, elleninknek ártani.

Ím' a kérdésnek, a melyet te fölvetél,
 205 Minden pontját megczáfolá az én szavam.
 De szólj, e gyermekeknek mért kell halniok?
 Mit vétettek tenéked? Ámbár bölcs lehetsz,
 Hogy gyávaságod érzetében úgy remegsz
 A hősi sarjaktól, de zordon sors reánk
 210 Halált szenvedni a *te* gyávaságodért,
 Holott ha irántunk igazságos volna Zeus,
 A jobbak által halni *néked* kellene.
 De hogyha úgy kívánod bírni ezt a trónt,
 Bocsáss el innen, menjünk száműzöttekül.
 215 Erőszakot ne használj, mert erőszakot
 Szenvedsz te is, ha fordul a sors szelleje.
 Jaj!

Oh Theba földje! Szemrehányásim során
 Hozzád érkezve rád szórom most vádamat:
 Így véded-e meg Heraklest és magzatit?

220 Hisz síkra ő szállt a minyasokkal maga;
 Hogy Theba ismét föltekint: az ő műve.
 De Hellast sem dicsérhetem, — nem türhetem
 Hallgatagon — fiaimnak mily rútul fizet
 A hely't, hogy tűzzel-vassal és fegyverrel is
 225 Segítné gyermekit, hogy annyit küszködött
 És küzdve megtisztított szárazat-vízet.

Oh gyermekim, nektek sem Theba városa
 Nem nyújt segílyt, se Hellas; gyöngye aggra, rám
 Tekintetek, ki egy elhangzó szó vagyok.

230 Eltűnt erőm, mely lakta volt a két karom,

Térdem remeg, megernyedének izmaim.
 Lennék csak ifjú, testem most is tetterős,
 Kardot ragadnék, s ennek szőke fürtjeit
 Bíborra festeném s Atlas határain

235 Túl űzné ezt a gyávát dárdámnak hegye.

KARVEZETŐ.

A nemes ember, bár gyakorlatlan szavú,
 Jól tudja mégis, mit kell mindig szólnia.

LYKOS.

Nagyzó szavakkal csak dobálódz' ellenem,
 Én szó helyett tettekkel fizetek neked.

240 Előre, szolgák! — ti a Helikonra fel,
 Ti a Parnassosra! A favágók vágjanak
 Sok tölgyhasábot; azt behordva, rakjatok
 Nagy máglyahalmot itt, a Zeus-oltár körül
 S meggyújtva hamvaszszátok őket hamuvá
 245 Mindnyájukat:¹ tanulják meg, hogy én vagyok
 Úr itt e földön és nem az, ki már halott.

S ti, vének, a kik ellenkezni mertetek
 Akaratommal, sirni fogtok csakhamar
 Nemcsak Herakles gyermekin, hanem saját
 250 Hajlékotok romlásán s észreveszitek,
 Hogy uratok vagytok s ti szolgálaim nekem.

KARVEZETŐ.

Oh földszülöttek, a kiket Ares vetett,²
 Mikor kiverte a falánk sárkány fogát,

¹ Az oltárhoz menekültekre nem volt szabad kezét tenni, de azt nem tiltotta a vallásosság, hogy más módon ne ártsanak nekik.

² A hagyományos monda szerint a sárkányt Ares nemzette, fogait pedig Kadmos vetette el, miután a sárkányt megölte.

Mit késlekedtek jobbotoknak támaszát,
 255 A botot reáemelni és gonosz fejét
 Vérrel borítani? Hisz' nem is kadmosi sarj,
 Csak hitvány jöttment s Theba népén itt uralg!

KAR (tagjai felváltva).

— Büntetlenül itt nem soká uralkodol!
 — A mit keserves munkával szereztem, az
 260 Nem lesz tiéd. — Menj, a honnan jövel, oda
 És ott gonoszkodj! — Míg én élek, nem fogod
 Megölni Herakles gyermekit. — Ahhoz nem elég
 Mély, mely lekötve tartja, Hadesnek hona.
 — Hiszen te hoztál országunkra pusztulást;
 265 Ő jóltevőnk volt és jutalmat mégse nyer.
 — S hivatlan béavatkozás barátomat
 Sírjába védnem, hol leginkább rászorúl?
 — Dárdát ragadni mint sovárogsz, jobbkezem
 Hajh, gyöngeséged megcsufolja vágyadat!
 270 — Másképen ajkad', a mely rabnak hirdetett,
 Elnémítnám s dicsőbben laknók városunk'.
 — Hol most te nagyzolsz. Mert a város oktalan,
 Kóros viszály dúl benne s rossz tanácsadás.¹
 — Máskép urának el nem ismert vón soha.

(Az elmondottak közben a kar tagjai fenyegető mozdulatokkal, botot emelve közelednek Lykos felé; azonban csatlósai körülvesszik Lykost s dárdáik elől a vének lassanként visszahúzódnak.)

MEGARA.

275 Köszönöm, aggok! Úgy van, illik a barát
 Ügyében a baráthoz a jogos harag.
 Csak baj ne érjen, hogy miattunk uratok'
 Fölingerlétek. — Halld te most, Amphitryon

¹ Ebből kitűnik, hogy a város népének egy része, a fiatalabbak, Lykossal tartottak.

- Az én tanácsom, hogy helyesnek tartod-é.
280 Szeretem, — tudnám-e nem szeretni? — gyermekim,
Kiket kínnal szültem, neveltem. Borzadok
A haláltól, s mégis hitvány én előttem az,
A ki a kényszerűségnek ellenszegül.
Ha meg kell halnunk, meghalunk, de nem a láng
285 Nyelvétül emészteve, ellenink gúnytárgyaul,
Mi a halálnál is sokkal szégyenletesb.
Sokat kíván tőlünk hazánk becsülete;
Te oly vitézi hírnevet szerzél, atyám,
Hogy gyáva halállal elpusztulnod nem szabad.
290 Férjemről is bizonyság hősi hírneve,
Hogy gyermeket se kívánná megmenteni
Szégyen, gyalázat árán. A szív, mely nemes,
Szenved, ha szégyen éri sarjadékait,
S az ő példáját én követni tartozom.
295 Reményeidről, most halld, én mit gondolok.
Hiszed, fiad még visszatér a föld alól?
Az alvilágból, hol van, a ki visszajött?
Szelíd szavakkal kérleljük tehát Lykost?
Soha! Kitérünk aljas ellenünk elől,
300 Csupán a bölcsnek és műveltnek engedünk;
Méltányosság az egyetértés kútfeje.
Gondoltam én is, gyermekinknek esdenénk
Csak száműzést; de nyomorult sors éltükért
Nyakukba venni koldus-inség terheit.
305 Mert jól mondják azt, a szegény számkivetett
Gazdája arczán egy napig lát csak mosolyt.
Halj meg velünk hát, mert ez a sors vár reád.
Nemes véredre kérlek, édes öregem;
Ki istenek végzési ellen perbe száll,
310 Bátor talán, de bátorsága oktalan;
A végzeten nem változtathat senki sem.

KARVEZETŐ.

Bár volna oly erős karom, mint egykoron:
 Hamar megbánná, a ki téged bántana!
 De semmi sem vagyok már. Hát ezért te lásd,
 315 Amphitryon, balsorsod mint hárítod el.

AMPHITRYON.

Nem gyávaság, nem életvágý az, a mi tán ijeszt
 A haláltul engem, csak fiamnak gyermekit
 Vágynám megmenteni; úgy látszik, hasztalan!
 Ím', önként tartom gyilkos bárd alá nyakam
 (Elhagyja az oltárt; Megara és a gyermekek követik.)
 320 Döfd át, ontsd vérem vagy taszíts szírtól alá!
 Csak egy kegyet kérünk tetőled, fejdelem:¹
 Hadd haljunk meg korábban, mint e gyermekek!
 Ne lássuk őket — óh rémítő látomány! —
 A mint halállal küzdve édesanyjukat
 325 S nagyatyjukat kiáltják. Másként tégy, a mint
 Kivánod. A halált nem háríthatjuk el.

MEGARA.

S én arra kérlek: adj e kegyhez új kegyet:
 Légy egy szavaddal mindkettőnk iránt szíves.
 Nyittasd ki házunk — mely előttünk zárva van —
 330 S engedd halálra feldiszítnem gyermekim:
 Hadd jusson ennyi atyjuk kincséből nekik!

LYKOS.

Legyen! — Szolgák! Az ajtó nyíljék meg legott! —
 Bemenve öltsetek díszet, nem irigylem azt;

¹ Amphitryon, miután engedett a hatalomnak, alattvalói tisztelettel szól Lykoshoz. Így mindjárt Megara is. A görög jellem alkalmazkodóképessége mutatkozik benne, melyen senki sem ütközött meg.

Ha testetek halotti dísz borítja már,
 335 Jövők s a föld mélyébe foglak küldeni.
 (Kiséretével együtt eltávozik.)

MEGARA.

Kövessétek szegény anyátok, gyermekim,
 Apátok csarnokába, melynek birtoka
 Már másoké lett, névleg a miénk csupán!
 (Gyermekeivel bemegy a házba.)

AMPHITRYON.

Zeus, hiába lettél násztársam nekem,
 340 Fiam atyjának hasztalan' neveztelek:
 Oly hű barát, milyennek hittünk, nem valál!
 Nálad, nagy isten, földi lény erényesebb:
 Én nem hagyám cserben Herakles gyermekit.
 Te más ágyába béosontál titkosan,
 345 A más ágyát hivatlanul elfoglalád,
 De kedvesid nem vagy képes megmenteni:
 Így hát vagy a fejed hiányos, vagy szived.
 (Megara után bemegy a palotába.)

KAR.

Első stropa.

Phoibos bárha vidám zenét
 Kezd kiverni a lantján,
 350 Arany lantverője alatt
 Bús panaszra fordul a dal.¹
 De én dicső dalba' fogom

¹ Apollon, vagyis az Apollon által föltalált pythiai nomos győzelmi ének, mely azonban αἴλιον panaszkiáltással végződik. A kar inkább megfordítja a dolgot: a holtnak hitt Heraklesnek síri éneket akar zengeni, de ebből dicsőítő ének, hymnus lesz.

Ünnepelni azt a hőst
 — Zeus fia volt valóban,
 Amphitryoné, ki tudja? —

355 S homlokára füzért fonok
 Bátorsága jutalmaúl.
 Legszebb dísz a halál után
 Hős erénynek a híre.

— Zeus berkében ölé meg
 360 Először a vad oroszlánt¹
 S bőrét hátára vetette,
 Úgy hogy szőke fürti fölött
 Tátongott fene torka.

Első antistropa.

A vad bércei lakók raját,
 365 Zord kentaurosi népet²
 Ija szárnyas vesszeivel
 Eltalálva teríti le.
 Tanuja szép habjaival
 A Peneios s völgye szép,
 Ám letiport mezői,
 370 És völgyei Pélionnak,
 Szomszéd Omole bércei:³

¹ Itt kezdődik Herakles 11 munkájának felsorolása. A tizenkettedik munka az alvilágba leszállás, melyről a kar azt hiszi, hogy a hősnek életébe került. Az itt említett első munka az volt, hogy a Zeus nemeai berkében, Arkadiában tanyázó óriási oroszlánt megfojtotta és Mykenébe vitte Eurystheushoz. Későbbi vállalataiban ennek az oroszlánnak a bőrét hordta a fején és hátán. A művészet is rendesen így ábrázolta Heraklest (főleg vázaképeken): szőke fürtjei felett tátong az oroszlán torka.

² A kentaurosok megfékezése a második munka.

³ Peneios folyója és Pélion bérceze Thessaliában van.

Onnan törtek azok¹ fenyőt
Fegyvernek s letiporta haduk
Földjét Thessaliának.

375 És megölte a foltos
Szarvasgímet, a földek
Dúlóját, s arany aggancs
Zsákmányát diszül Artemis
Oltárára helyezte.²

Második stropha.

380 S ment négyesfogatán
És zabolát ad thrák Diomedes
Paripáinak.³ Ott lakomáztak a véres akolban azok,
Zabla nélkül, rágva a nyers húst,
Szörnyü kéjjel, szertetépett
385 Emberek tagjait.
Hebros⁴ ezüst vizén is át
Kényszeríté őket:
Ekkép szolgált tyrannusának.⁵

— Pélionnak a bérczén,
390 Anauros vize mellett
Kyknost lőtte le íja:

¹ A kentaurosok.

² Herakles harmadik munkája a kerineiai aranyszarvú, óriási szarvasgím elfogása vagy lenyilazása. Álló esztendeig hajszoalta.

³ Diomedesnek, az Arestől származó thrakiai királynak, emberfaló lovai voltak, melyeknek kézrekerítése és zablára fogása nem kis feladat volt. (Negyedik munka.)

⁴ Hebros vize Thrákiában folyik és az Aegeus-tengerbe ömlik.

⁵ Eurystheusnak.

Nem fog több idegenre ott
Lesni a zord utonálló.¹

Második antistropa.

Elment messze Nyugat
395 Szélire, Hesperisek ligetébe,
Arany ágairól leszakítani kezével a sárig arany
Almákat, s megölte a sárkányt,
Rőt gyűrűkben rémes őrként
Mely törzsén ott tekerget.²
400 Tengeri mélyre is szállt
Csendesíteni árját,
Hogy bizton szelje a halandó.³

— És hol az Égnek a boltját
Atlas hordja a vállán,
405 Ő átvette a terhet
És a csillagos égi hont
Tartá férfierővel.⁴

Harmadik stropa.

S ment az Amazonoknak
Lóra termett hős hadához⁵

¹ A Pelion-hegy alján, hol az Anauros-folyó ered, Amphaniában lakott Ares fia, Kyknos, a ki az idegeneket megölte s a megöltek koponyáival kérkedett. Hogy Herakles nyíllal ejtette el, azt csak itt olvassuk. Ez volt az ötödik hőstett.

² A világ nyugoti szélén volt a Hesperisek (vulgo: Hesperidák) ligete, melynek aranyalmáit egy sárkány őrizte. Ezeknek megszerzése volt a hatodik munka.

³ Hetedik munka: a tenger hajózhatóvá tétele.

⁴ Nyolczadik munka: Atlas görnyedező vállairól átvette az ég boltját és tartotta.

⁵ Az amazonok a Fekete-tenger (Pontos Euxeinos) mellett laktak, s királynéjuknak, Hippolytének, aranyöve volt, melyet Arestől kapott. Ennek megszerzése volt a kilenczedik munka.

- 410 A Maeotis-tó körül,
 Euxeinoshnak árján
 — És Hellasnak legjobbbbjai
 Véle mentek társakul —
 A Hippolyte köntösét
 Átfogó aranyhimes
 415 Övnek veszedelmes kincseért.
 S a barbár lány remek diszét
 Dicső Hellas prédájaul
 Most Mykene őrzi.

- Lerna hydrájának is
 420 Száz fejét tüzes üszke
 Perzselé ki tövéből.¹
 Nyílra kente a vérét,
 Azzal küld Geryonra vészt,
 Bár hármas vala teste.²

Harmadik antistropa.

- 425 S még mennyi küzdelemnek
 Jártá meg útját győzelemmel!
 Végre a Hadesba szállt
 Végső munkájára.
 Szegény, be is fejezte ott
 Életét s nem tére meg.
 430 Most hive nincs, üres a ház,
 Styx hajósa³ várja már

¹ A lernai hydra legyőzése volt a tizedik munka. Mivel egy levágott feje helyén kettő nőtt, csak úgy vehetett rajta erőt, hogy a levágott fej helyét rögtön kiégette.

² Geryon az Okeanos közelében, Erythea szigetén lakó hármastestű szörnyeteg volt. Vörös tehenei voltak, melyeket Herakles elhajtott, miután Geryont megölte. Tizenegyedik munka.

³ Charon, ki a Styxen átszállítja a megholtak lelkét.

A gyermekeket, kiket galád
Istentelenség öl meg itt.

Karodra néz, karodra vár

435 Háza, és te nem jössz!

— Volnék ifjú erőben,
Dárdát dobni ha tudnék,
Kortársimmal ezeknek
Védelmére sietnék.

440 Hajh, de örökre letűnt a szép

Ifjúkornak a napja!

(A palota kitáruló ajtaján kilép *Amphitryon*, *Megara* és az
ünnepi gyászruhába öltöztetett *gyermekek*, fejükön koszorú és
szalagok.)

KARVEZETŐ.

Nézz oda, jönnek az egykoron oly nagy
Hősnek a gyermeki, Heraklesnek,
Felöltötték a halotti ruhát.

445 Jön a hű feleség, fogván kezükön,
Húzván kicsi magzatait. S jön az ősz
Atya, *Amphitryon*. Boldogtalan én,
Nem tarthatom immár vissza tovább

450 Könnyárját agg szemeimnek.

MEGARA.

Nos hát, hol itt a pap¹ és hol van a bakó?
[Szegény fejemnek hol van itt a gyilkosa?]²
Halálba menni készek áldozatai!

Oh gyermekim, mily bús halotti gyászmenet,
455 Együtt haladnak gyermek, agg s szülő anya.

¹ Keserű kérdés: hol van a pap, ki levágjon bennünket
mint áldozati barmokat szokás.

² Ezt a verssort Wilamowitz hülye betoldásnak tartja.

Míly szörnyű sorsot szenvedünk mi, fiaim!
 Hisz' legutólszor most lát titeket szemem.
 Én szültelek, neveltelek föl és miért?
 Hogy gúnyos ellenség tiporjon rajtatok.
 Hajh!

460 Hogy tönkrementek legédesb reményeim,
 Miket szivemben ápolt apátok szava!

(Egyik fiacskájához odamegy, keblére szorítja, csókolgatja.)
 Neked, fiam, Argost hagyta volt meghalt atyád:
 Eurystheus várában laktál volna majd,
 A dús pelasg mezőkön lettél volna úr;
 465 S a bős oroszlán bőrét, a mely vállait
 Takarta, kis fejedre ráillesztgeté.

(A másikhoz megy; azt ölelgeti.)

Lovas Thebának lettél volna ura te,
 Bírván a földet, mely reám szállt örököül:
 Oly kedvesen kérted volt jó atyádtul azt.

470 S kezedbe adta — hajh hiú ajándokul¹ —
 A remek, érczverésű, hősi buzogányt.

(A harmadikhoz.)

Oichaliát ígerte néked, a melyet
 Messzelöví nyilával szerzett egykoron.²
 Így hős atyátok, a vitézek elseje,

475 Három fiára három országot hagyott.

Én illő nászon jártatám már gondomat,
 Keresve szép, nemes arákat majd Athén,
 Majd Spárta, Theba földjén, hogy boldog legyen
 A földi üdv révébe jutva éltetek.

¹ Mert az ajándékozás nem válhatott valósággá.

² Oichaliát majd Thessaliában, majd Messeniában vagy északi Euboeában keresték. Oichalia királya, Eurytos, egyike volt a legjelesebb íjászoknak. Herakles legyőzte és íját birtokába vette.

- 480 S most oda minden! Sorsotok megváltozott:
 Halálnak éjét kaptátok menyasszonyúl,
 A nászfürdő hely'tt könnyeim fürösztének,
 És nagyatyátok nyújtja nászotok torát
 Hadesnek, a ki most szintén örömszülő.
- 485 Melyitek öleljem ah, keblemre legelőbb
 S melyitek' utólszor? Kit csókoljon ajakam?
 Kitől bucsúzzam? Mint virágok hímporát
 A méh, szeretnék én is minden bánatot
 Meggyújtva *egy* könnyáradatba önteni.
- 490 Oh drága férjem! Hogyha földi szó lehat
 Az alvilágba, halld meg esdeklésemet:
 Meghal atyád, meg gyermekid s én is velük,
 Kit egykor érted úgy irigyelt a világ;
 Oh jöjj, segíts, jelenj meg, bár mint árnyalak,
- 495 Elég nekünk, ha álomképül tűnsz elénk,
 Attól is megriadnak gyáva gyilkosink.

AMPHITRYON.

- Te csak, leányom, készítsd a halotti díszet,
 És én az égre tárva két kezem, Zeus,
 Hívlak, segíts, ha meg akarod menteni
- 500 E gyermekeket, mert csakhamar késő leszen!
 Ámbár nem egyszer hívtalak már s hasztalan.
 El nem kerüljük, úgy látszik már, a halált.¹
- (A karhoz :)

- Öreg barátim! Gyorsan elszáll életünk:
 Hát éljetez vidáman, a míg csak lehet,
- 505 S reggeltől estig sohse búslakodjatok.
 Reményeinkre nem vet az idő ügyet:
 Saját dolgát végezve, gyorsan elrepül.
 Csak nézzetek rám! Mint irigyelt a világ

¹ Ezt a sort Wilamowitz helyezte ide.

Nagy híremért! És most a sors ez egy napon
 510 Mint könnyű pelyhet, fútt a légbe mindenem.
 Hírnév s vagyon kihez marad hű, nem tudom.
 Hát isten áldjon, életemnek társai,
 Utólszor láttatok most hű barátotok'.

MEGARA.

Ah!

Atyám! Mit szólnak? Drágaságom' látom-é?

AMPHRITYON.

515 Én nem tudom, leányom, én is bámulok.

MEGARA.

Ha fényes nappal ez nem álmodás csupán,
 Ő az, kiről azt hallottuk, hogy már nem él.
 De mit beszélek? Hogy lehetne álom ez?
 Öregem, a te hős fiad ez, senki más!

520 Ide csak, gyermekim, megfogni köntösét,
 Hamar, ne engedjétek el, hisz' semmivel
 Se kisebb védőnk ő nekünk, mint Zeus urunk.

HERAKLES (fejedelmi díszben, oroszlánbőr nélkül, ijjal, tegezzel,
 kezében buzogánya. Közeledés közben megszólal).

Légy üdvöz, ős hajlékom, házi tűzhelyem!

Napfényre jutva látni téged mily öröm!

525 De hah, mi ez? A ház előtt im' gyermekim,
 Halotti díszszel van borítva kis fejük,
 És férfiak csoportja közt jár hitvesem,¹
 Atyám ott sírdogál — vajjon milyen bajon?
 Közel megyek hozzájuk és megkérdzem.

530 Szólj', nőm, mily balszerencse sujtá házamat?

¹ Feltűnő volt, hogy a nő elhagyja házát és férje távollétében a nyilvánosság előtt mutatkozzék.

MEGARA.

Oh drága férjem! . . .

AMPHITRYON.

Ősz atyád napsúgara! . . .

MEGARA.

Megmenekültél s jössz, hogy megmentsd kedvesid?

HERAKLES.

Mit mondasz? Milyen bajt találok itt, atyám?

MEGARA.

Elvesztünk! — Oh bocsáss meg érte, jó atyám,
535 Hogy válaszodnak így eléje vágtam én.
A férfinál a nő érzékenyebb szívű:
A sír szélén állottunk én és gyermekim.

HERAKLES.

Uram, Apollon! Mily rémítő kezdet ez!

MEGARA.

Sírban pihennek ősz atyám, testvéreim.

HERAKLES.

540 Hogyan? Mi okból? És mily fegyver ölte meg?

MEGARA.

Lykos, az ország új királya vágta le.

HERAKLES.

Hogy? Nyílt csatában? avagy árulás során?

MEGARA.

Kadmos trónjára pártütés útján jutott.

HERAKLES.

S ily rettegés mért szállt meg téged és atyám?

MEGARA.

545 Megölni készült engem, őt és gyermekid.

HERAKLES.

Ne mondd! Elárvult gyermekektől félhetett?

MEGARA.

Hogy majd Kreon holtáért bosszút állanak.

HERAKLES.

De mért e dísz, mely holtat illet, rajtatok?

MEGARA.

Magunkra vettük már halotti köntösünk.

HERAKLES.

550 A sírhoz oly közel valátok? Jaj nekem!

MEGARA.

Nem volt, ki védjen s holt hied költék neked.

HERAKLES.

És honnan jött kétségbeejtő híretek?

MEGARA.

Eurystheusnak híradói hirdeték.

HERAKLES.

De házam s tűzhelyem miért hagytátok el?

MEGARA.

555 Ágyából úzte ki atyád' a nyers erő! . . .

HERAKLES.

Nem szégyenelt egy ősz embert így bántani?

MEGARA.

Szemérem istenét Lykos nem ismeri.

HERAKLES.

Míg messze jártam, nem akadt egy jó barát?

MEGARA.

Boldogtalannak hol vannak barátjai?

HERAKLES.

560 Már elfeledték minyas-győzelmimet?

MEGARA.

Ismétlem: a balsorsban nincs barát sehol.

HERAKLES.

Dobjátok el fejetekről a halotti dísz

S a síri éjből vessétek fel szemetek

Az édes, napvilágos fényesség felé!

565 Én még — most, két erős kar, rajtatok a sor! —

Megyek s először porba roskasztom lakát

Az új királynak, leütött gonosz fejét

Ebek étkeül dobom. Kit Kadmos népe közt

Hálátlannak találok sok jótettemért,

570 E diadalmas buzogány lesujtja azt;

Szárnyas nyilammal lődözök le másokat:

Véres tetemmel lesz az Ismenos tele

S pirosra festem Dirke tiszta hajait.

Kin is segítnék inkább, mint a hitvesen,

575 Gyermeimen s az ősz atyán? Hát jó'jtszakát,

Hős tettek? Ehhez képest hasznatok mi volt?

Ha ők halálra készek voltak atyjukért,
 Értük nekem kell kockáztatnom életemet.
 Szép volna-é Eurystheus szavára csak
 580 Oroszlánokkal és hydrákkal küzdenem
 S gyermekim éltét meg nem tudnom menteni?
 Heraklest győzhetetlennek ki mondaná?

KARVEZETŐ.

Szép elhatározás védni önként gyermekid,¹
 Öreg atyádat s drága hitvestársadat.

AMPHITRYON.

585 Helyes, fiam, szeretni jó barátodat
 S gyűlölni ellenséged. Ám el ne siesd!

HERAKLES.

Hát mit lehet itt elsietni, mondd, atyám!

AMPHITRYON.

Egy koldus-had,² melyet a balga nép hite
 'Gazdagnak vél, Lykosnak czinkostársa lett.
 590 Viszályt szítottak s tönkretették városunk',
 Hogy fosztogassák szomszédik, sajátjukat
 Mert elverék vagy veszni hagyták tétlenül.

¹ E sor Wilamowitz olvasása szerint.

² Az itt következő öt verset elveti Wilamowitz, mert szerinte éppen úgy, mint Platonnak egy rokon helye (Pol. VIII. 555. d.) oligarchikus, nem demokratikus államszervezetre mutat s a sorok politikai célzata kétségtelen. Hogy az összefüggés csorbája nélkül elmaradhat ez öt sor, az igaz, de elvetésük mégis meggondolandó, kivált azért, mert e sorok a 34. és 543. bővebb kifejtésének látszanak. Végre sem következés, hogy a költő éppen Athénre akart célozni s maga Wilamowitz is megengedi, hogy az itt rajzolt kép pl. az akkori Thessaliára illő lehetett.

Láttak bejönni a városba, hát vigyázz,
Hogy összeállván lopva meg ne ejtsenek.

HERAKLES.

595 Egész város ha látott is, mit bánom én?
De mert egy szárnyas baljóslattal tünt elém,
Mindjárt gyanítám, hogy házamra baj zúdult,
Azért szándékosan lopvást jövék haza.

AMPHITRYON.

Helyes! Jövel hát és köszöntsд tűzhelyedet,
600 Hadd lássa szemed tekintetét az ősi ház.
Jő majd Lykos, hogy elhurczolja hitvesed
S levágja gyermekiddel őt és engem is;
Ha ott bevárod, minden jó rendben halad
S bizton lehetsz, csak fel ne bolygasd városod,
605 Míg rendre mindent el nem végeztél, fiam.

HERAKLES.

Úgy lesz! Szavad fogadva immár bémegyek.
Megjőve végre Hades s Kore¹ naptalan
Mélységiből, most első dolgom az legyen,
Hogy üdvözöljem tűzhelyemnek istenit.

AMPHITRYON.

610 Hades honából jössz valóban, gyermekem?

HERAKLES.

S a háromtorkú Kerberost is felhozám.

AMPHITRYON.

Az istenasszony adta, vagy lebírtad őt?²

¹ Kore = Persephone, az alvilág királynéja.

² A monda egyik változata szerint Persephone is segítette Heraklest célja elérésében.

HERAKLES.

Le én, s mily üdv, hogy láttam a szent titkokat!¹

AMPHITRYON.

S Eurystheus lakában ott van már a szörny?

HERAKLES.

615 Nem, Hermionében Kore berke őrzi még.²

AMPHITRYON.

Eurystheus nem tudja még, hogy feljövél?

HERAKLES.

Nem. Otthonomba vágyakoztam mielőbb.

AMPHITRYON.

Az alvilágban mért időztél oly soká?

HERAKLES.

Időbe telt, míg visszahoztam Theseust.³

¹ A mysteriumoknak nevezett titkos vallási szertartások Eleusisben éppen Persephonét és anyját, Demetert ünnepelték. Minthogy Persephone az alvilág úrasszonya, bátran hihették, hogy ott is voltak ilyen ünnepek, talán éppen az eleusisiek mintaképei.

² Hermione Persephone és Demeter cultusának egyik főhelye, Peloponnesos délkeleti partján.

³ Mikor Herakles a Kerberosért leszállott az alvilágba, ott találta Theseust, ki barátjával, Peirithoossal együtt Persephone elragadása végett szállt volt az alvilágba. Fáradságukat kipihenni leültek, de odaragadtak, nem bírtak fölkelni. Heraklesnek sikerült Theseust felsegíteni s így az alvilágból (némely adatok szerint Peirithoossal együtt) kiszabadítani. Theseus említése itt csak arra való, hogy majdani föllépését előkészítse és okadatolja.

AMPHITRYON.

620 És hol van ő most? Tán hónapba sietett?

HERAKLES.

Athénbe, vígan, Hadesből hogy feljutott.

De fiacskáim, atyátokkal jöjjetek

A házba most. Nagyobb öröm bemennetek,

Mint volt kijönnötök. Ne féljeteK tovább,

625 Többé ne folyjon szemetekből könnypatak!

S te, drága nőm, szedd össze bátorságodat,

Szűnj meg remegni. Mért fogjátok a ruhám?

Nincs szárnyam, el nem szállok, drágák, tőletek.

Ah!

El nem bocsátnak, még szorosabban simul

630 Mind köntösömhöz. Oly nagy volt már a veszély?

No jó, magammal húzlak, mint a vontató

Hajó uszályát. Fáradozni értetek

Nincsen teremre. Ebben mind egyek vagyunk:

A legutolsó éppen úgy csügg gyermekén,

635 Mint a legelső; pénz a válaszfal csupán,

De egyaránt szeretjük mind a gyermeket.

(Egymás után mindnyájan bevonulnak a palotába.)

KAR.

Első strophá.

Ifjukor, óh boldog öröm!

Nékem az aggkor az Etna

Bérczeinél is nehezebb

640 Súlyt borított vállaimra

S homályba vonta szemem világát.

Ah sem perzsa királyi trón

Pompája nem ér nekem annyit,

645 Házam se ha telve arannyal,

Mint ifjukor szép tavasza,

Te legszebb dísz a királyok
És koldusok arczulatán.

Oh mint gyűlölöm a komor

650 Aggkort! Bárcsak a zord habok
Elnyelnék! Sohse szállana
Ember-lakta tetők alá,
Csak fenn, a magas ég ivén
Kóvályogna örökké!

Első antistropa.

655 Hogyha okos volna az Ég
Isteni gondviselése:
Kétszer is élnének a jó
Emberek itt — érdemeik
660 Biztos jeléül. A már kimúltak
Látnák újra a napsugárt
Új pályafutásra kiállva;
A nemtelenek befejeznék,
Ha véget ért pályakörük.

665 Így ráismerne az ember.
A jóra, gonoszra hamar,
Mint a csillagot a hajós
Felhős égen is ösmeri.
Ám most jók s gonoszak között
670 Nincsen húzva határvonal;
Le s fel jár, forog életünk
S nincs más célja, csak a pénz.

Második stropa.

A Múzsákkal nem szünöm én
Édes egyesülésre

675 Meghívni a Charisokat.¹

¹ A Múzsák és Charisok frigye itt a háladicsóító dalt
jelenti, melylyel a kar Heraklesnek adózik.

Múzsátlanul ne éljek én,
 S mindig övezze fejem babér.
 Bár öreg a dalos, de még
 Ünnepei Mnémosynét.¹

680 Dalolom Heraklesem
 Sok dicső diadalmát,
 A míg Bakchosom ihletet ad,
 A míg szól a héthuru lant
 S Lybia fuvolája.²
 685 Múzsám soha nem hagyom,
 A ki dalra tanított.

Második antistropa.

A délosi templom előtt
 Szűzek kardala zendül,
 Dícsérve Latona dicső
 690 Magzatját, Délos istenét.³
 Én is, öreg dalos, itt a te
 Házad előtt, Heraklesem,
 Hattyudalul hymnusokat
 Zengedezek. Gyönyörű
 695 Tárgya vagy énekeimnek,
 Zeus hős sarja: s e születés
 Fényét túlragyogja hired.
 Sok küzdelmed a földnek

¹ A Múzsák anyját.

² A fuvola t. i. lybiai lótos szárából volt.

³ Apollont, kinek születés- és főkultuszhelye Délos szigete volt. Valamint Délos szigetén a templom kapuja előtt ünnepelték Apollont, mint a Pytho nevű sárkány megölőjét, úgy a kar Heraklest ünnepli háza előtt, mint ártalmas szörnyetegeket legyőzőjét s így a cultura terjesztőjét.

Békét szerze, kiirtva mind

700 E világnak a szörnyét.

(Lykos, semmit sem sejtve a történetekről, kíséretével megérkezik, hogy Herakles családján végrehajtsa az ítéletet. Ugyanekkor a palota ajtaján kilép Amphitryon.)

LYKOS.

Ideje éppen, hogy kijöjj, Amphitryon!

Elég sokáig tart, míg gyászruhátokat

És a halotti díszeket felöltötek.

Nos rajta, hívd elő Herakles hitvesét

705 És gyermekit, hogy már sietve jöjjenek,

A mint ígérték: elszenvedni a halált.

AMPHITRYON.

Nagy inségemben, oh király, mért üldözöl

S űzöl belőlem gúnyt, mert védőm elveszett?¹

Hatalmadhoz mérséklet jobban illenék.

710 De mert halálra nógat zord parancsszavad,

Bele kell nyugodnunk s megtennünk, a mit kívánsz.

LYKOS.

Megara hol van? Hol Herakles gyermeki?

AMPHITRYON.

A mint kívülről sejthetem, most odabenn...

LYKOS.

Mit sejtessz? Mit művelhet odabenn? Beszélj!

AMPHITRYON.

715 Ótalmat esdve ül a szent tűzhely előtt...

¹ Amphitryon odysseusi tettetését a helyzet eléggé motíválja. Az öreg ember örömét s egyúttal óvatosságát semmi sem jellemezhetné jobban. Az egész jelenet különben csattanós példája a Sophoklesnél oly gyakori tragikus ironiának.

LYKOS.

Oh életéért mindhiában esdekel.

AMPHITRYON.

Bizony s hiába hívja elveszett urát.

LYKOS (kaján gúnynyal nevetve).

Mert messze van s nem is tér vissza sohasem.

AMPHITRYON.

Nem az, hacsak fel nem támasztja istene.

LYKOS.

720 Hát menj utána s hozd a házból őt ide.

AMPHITRYON.

A gyilkolásban részessé tenném magam!

LYKOS.

Ha úgy szívedre vészed ezt, magunk megyünk,

Kik félelmet nem ismerünk s kihozzuk őt

A gyermekekkel. — Szolgáim, kövessetek,

725 Jó véget ér ma sok bajunk, örvendhetünk.

(Bemegy a palotába, szolgálai követik.)

AMPHITRYON.

Csak menj, hová sorsod vezet; a többi majd

Más gondja lészen! Sok rossz tettedért bizony

Csak rosszat várhatsz. Éppen jókor érkezik,

Oh öregek; kardokból fonva várja őt

730 Az érczháló, ki mások vesztét tervezé,

A gaz lélek! Megyek, hadd lássam, a mikor

Vérébe roskad. Nagy gyönyör szemlélni azt,

Gonoszságáért ellenségünk mint lakol.

(Bemegy a palotába.)

KAR.

Stropha.

- 735 — Megfordul a sors: a rég' nagy király
 Hades ölébül ím' új életre kél.
 Diadal!
 Üdv neked istenek szent joga, bosszuja!

KARVEZETŐ.

- 740 — Nos czélhoz értél végre, hol megbünhödöl,
 Hogy meggyaláztad a nálad különbeket.

—Vissza se fojthatom az öröm könnyeit,
 Hiszen visszatért.

- 745 — A mire már a szivembe' kihalt a remény —
 Hónunk jó ura.

KARVEZETŐ.

Lássuk, barátim, vajh mi történt odabenn?
 Megbünhödött-e, a ki arra érdemes?

LYKOS (belülről).

Oh jaj, jaj nekem!

KAR.

Antistropha.

- 750 Hallga, be kellemes hallanom ezt a dalt
 A házból nekem! Már közel a halál!
 Kiált,
 Jajgat a fejdelem, legott vége lesz!

LYKOS (belülről).

Oh Kadmos földje, lásd, az ármány hogy megejt!

KARVEZETŐ.

- 755 Mint te megejtél másokat! Hát csak lakolj,
 Gaztetteidnek élvezd most gyümölcseit.

KAR.

— Van még földi lény, oly gonosz, oly botor,
 Hogy váddal meri
 Sérteni mennybeli isteneink, hogy ők
 Tenni erőtlenek?

KARVEZETŐ.

760 Barátaim! Nem él már a gonosztevő.

KARDALOSOK.

— A ház elnémult. Most már tánczra kelhetünk.
 Mert boldogok már, a kiket szívem szeret.¹

KAR.

Első strophá.

Fel, tánczra fel!
 Vig lakomára mindenütt
 Theba dicső honában!
 765 Nem ont szemünk könnypatakot,
 Örökre vált sötét borúnk:
 Új énekek születnek!
 Az új király, az elveszett, itt van megint
 770 A régi, Hades országából visszatért.
 A nem remélt
 Üdv sugára föltűnt.

Első antistrophá.

Az istenek
 Nem feledik, ki jogtalan
 S megsegítik, ki jámbor.
 Szerencse s kincs embereket
 775 Eszüktől gyakran megrabol
 S hatalmi vágyra csábít.

¹ E sort törli Nauck és Wilamowitz.

Nem látja senki, merre fordul a jövő ;
 Ki bűnnek hódol, törvényt szeg, jóllétinek
 Széttört fogatja

780 Vesztét okozza.¹

Második strophá,

Isménos, koszorút viselj !
 Szép utczái a hétkapus
 Thebának, nosza tánczra !²
 Szép folyású Dirke vize,

785 Jöjj, s ti asoposi lányereg,
 Hagyva atyátok folyamát, jöjjetek együtt,
 Nymphák, megzengeni hős
 Herakles diadalmit.

790 Rajta, Pytho³ bérce vadona,
 A hol Helikon szüzei
 Laknak, óh

Zengje vidám éneketek
 Dicsőséges hazánkat,
 Hol Sparták⁴ vetése kikelt,

795 Érczpajzsu had, mely e földet
 Átadta a maradéknak,
 Thébának a fénye.

Második antistrophá.

Üdv, kettős kötelékű nász-

Ágy, hisz' benned a porszülett⁵

¹ Aeschylosi gondolat: a hybris bűnhődése.

² A kar a helyi istenségekhez fordul, hogy azok is vegyenek részt az ünnepi örömben. Kéri Ismenos folyóistent, öltson koszorút, Dirkét és Asopos folyóisten leányait, a nymphákat, hogy énekeljék a győzelmi dalt.

³ Pytho = Delphi.

⁴ Sparták = elvetettek. A Kadmos által elvetett sárkányfogakból kikelt vitézek.

⁵ Amphitryon.

- 800 És Zeus kéjjel ölelte
 Perseus sarját, az arát.¹
 Most hiszem azt a viszonyt, melyet
 Zeus, te kötél — bár hihetetlen vala nemrég' — :
 805 Herakles hős erejét
 Most az idő kimutatta,
 Mert kijött a föld alól is ;
 Plutónak a háza le nem
 Kötheté.
 Téged vallak uramnak én,
 810 Nem azt az aljas embert.
 Ímé most bébizonyult
 A döntő kardviadalban :
 Tetsző-e még az igazság
 A mennybelieknek ?

(Szünet. Egyszerre a palota fölött két nőalak jelenik meg :
 a szárnyas *Iris*, az istenek hirmondója és *Lyssa*, szintén szár-
 nyas nőalak, Medusa-szerű arczczal, hajába kígyók fonódnak,
 kezében korbács.)

KARVEZETŐ.

- 815 Hah, hah !
 Új félelemnek hull megint csapása ránk ?
 Látjátok, aggok, mily rém ül a ház fölött ?

KARDALOSOK.

- Szaladj, szaladj !
 A lomha lábat gyors futásra ösztönözd !
 820 — Apollon, védj !
 Oh hárítsd el fejünkről ezt a szörnyü bajt !

IRIS.

Bátorság, aggok ! Lyssa az, kit láttok itt,
 Az Éj leánya, s én, az isteni követ,

¹ Alkmenét.

- Iris. Mi nem zuditunk várostokra bajt;
 825 Egy férfiút fogunk meglátogatni csak,
 Kit Zeus s Alkmene gyermekének mondanak.
 A míg be nem fejezte nagy küzdelmeit,
 Megvédte sorsa, s atyja, Zeus nem engedé,
 Hogy én vagy Hera asszony ártsunk őneki.
 830 Most, hogy bevégzé, mit rárótt Eurystheus,
 Vérbűnbe fogjuk, Hera és én, ejteni
 És megöletjük véle önnön gyermekit.

(Lyssához :)

- Sötét Éjjelnek szűz leánya, rajta hát!
 Kérlelhetetlen szívvel vértezd fel magad.
 835 Kelts gyermekvérre vágyó örülést
 E férfiban, vad tánczra lebbentsd lábait,
 Ugrasd, a vérontás vitorláit dagaszd,
 Hogy majd ha a viruló gyermeksereget
 Hades honába juttatá gyilkos keze,
 840 Ismerje meg haragvó Hera bosszúját
 És az enyémet!¹ Hisz az isten semmi sem,
 S az *ember* úr, ha égi bosszu sem éri el.

LYSSA.

- Nemes szülők nemes véreből származom;
 Atyám Uranos és szülőanyám az Éj.
 845 Nincs isten, a ki irigyelné tisztemet
 S nem öröm, ha kedves emberem kell bántanom.
 Ezért Herát s téged, hogy ne hibázzatok,
 Figyelmeztetlek, hátha szómra hajlotok.
 Az, a kinek házára ráuszítotok,
 850 A földön, égben egyaránt nagy hírnevű.

¹ Iris, mint hű szolgálja úrnőjének, kérkedve osztózik annak indulataiban is, hogy többnek hihessék pusztá eszköznél. Ezért még Lyssa is humánusabbnak van rajzolva.

Vad tenger, úttalan föld békét tőle nyert
S mit már-már porba rántott bűnösök keze,
Az istenesség régi fénye helyreállt.¹

Hát nem tanácslom, hogy rá bajt zúdítsatok.

IRIS.

855 Ne bírálgasd, a mit én és Hera együtt tervezünk!

LYSSA.

Helyes útra vágyakoznám csak terelni léptedet.

IRIS.

Nem mérsékletet tanítani küldö Zeusnek hitvese.

LYSSA.

Helios legyen tanum hát, hogy nem szívesen te-
[szem.²

Ám ha néked s Herának meg kell fogadnom a
[szavát,

860 És követnem léptetek, mint a vadászét a kopó,
Hát előre! Nem üvöltnek úgy a tenger habjai,
Föld se reng kintől vajudva, villám sem cikázik
[úgy,

Mint Herakles keble ellen versenyútam megfutom:
Földre döntöm csarnokát, egész házát felforgatom,

865 Gyermekeit ha már megöltem; és nem sejti gyil-
[kosuk

Ezt a véres művet, a míg el nem hagyja vak
[dühöm.

¹ E sor után egy sornyi hiányt föltételez Wilamowitz („Ezért Zeus nagyharagú feleségének“).

² Lyssa a mindent látó Heliosra, a napra hivatkozik, mint a ki az istenek gonoszságait is látja.

Ott van! Nyílik a sorompó, rázza már fejét
[vadul,

Némán áll, körben forgatja vad, zavart tekintetét;

Már zihálva fú a keble, s mint a döfni kész bika,

870 Szörnyet bög s a Tartarosnak hívja rémes Kéreit.¹

Jobban is megtánczoltatlak, félelmet fú fúvolám.

Menj, Iris, siess az Égbe, lendítsd fényes lábadat;²

Én Herakles csarnokában termék észrevétlenül.

(Mindketten eltűnnek.)

KAR.

875 — Ohohohohohó! Zokogj, városom, im' letörik

Virágod, díszed, Zeus magzatát!

Szegény Hellasom! Dicső jótevőt

Vesztesz; az örület visszás hangira

Jár tánczot, halálost.

880 Jó kocsiján a gyötrelemnek asszonya.³

S ösztököt ad lovának,

Mint a ki vészre tör, Éjnek

Gorgonszerü lánya, tüzesszemű Lyssa;

Kígyóraj övedzi fejét szörnyen sziszegve.

885 — Ledönti hamar isten a boldogot;

Az atyakéz hamar leöli magzatit.

AMPHITRYON (belülről).

Óh jaj, én, nyomorult!

¹ Herakles örületos üvöltése felidéli az alvilágból a halál isteneit, a Kéreket.

² Mert égi istennek nem való időzni ott, a hol az alvilág hatalmai végzik gyászos munkájukat.

³ Lyssa.

KAR.

Oh Zeus, gyermeked', mint gyermektelent
 Igazságtalan' sujtja a büntetés
 890 Kegyetlen daemona mindjárt!

AMPHITRYON (benn).

Hazám, szegény!

KAR.

— Dob nélkül a táncz már megindul csakhamar;
 Bakchosi thyrusok ott sohse lengenek.¹

AMPHITRYON (m. f.).

Hazám, szegény!

KAR.

Vért ont az és nem bakchosi permetező
 895 Italáldozatok folyadékát.

AMPHITRYON (m. f.).

Oh fussatok, fiúcskák!

KAR.

— S ah, mily szörnyű dal,
 Szörnyű dal hangozik hozzá!
 Az önnön gyermeket vadászsza! Mert sohse véti
 A dühös Lyssa. [el a czélt

AMPHITRYON (m. f.).

900 Oh mily csapás!

¹ Ez nem vidám bakchosi táncz, hanem halálos, örületes táncz. A kar először úgy képzei, hogy Lyssa fogatot hajt, melybe Herakles van befogva. Majd vad zenét játszik Lyssa, melyre Heraklesnek tánczolnia kell. Aztán, mint Bakchos, mámort küld Heraklesre, de az őrzöngés vad mámorát. Végre, mint vadász, halált küld a gyermekekre.

KAR.

— Jaj, hogy siratom szegény, ősz atyát,
 És az anyát, ki hajh, hasztalanul szülé
 Magzatit, a szegény!

— Nézz oda, nézz!

905 Vihartól reng a ház, beomlik a tető!

HERAKLES (belülről).

Ah, ah! Zeus-lány, mit művelsz e házzal?
 Úgy csapsz reá, olyan dühvel, mint egykoron
 Rácsapál, Pallas! [Enkeladosra.¹

(A palota ajtaján hírmondó lép ki.)

HÍRMONDÓ.

910 Galambősz, tisztos aggok!...

KAR.

Beszélj!

Mit jelent e szó,

HÍRMONDÓ.

A ház iszony tanyája.

KAR.

Értem, ah

Jós nélkül is szavad!

HÍRMONDÓ.

A fiúk kimúltak.

KAR.

Jaj, jaj!

¹ Enkelados a gigasok egyike. A gigasok elleni harcban Pallas Athenának jutott a főszerep. Miért tulajdonítja Herakles a ház rombadöntését Pallasnak, nem világos. Egyébiránt e szavakat Wilamowitz a karnak tulajdonítja és akkor a „Zeus-lány“ (Διὸς παῖ) helyett Zeus fia = Herakles értendő.

HÍRMONDÓ.

Méltó siratni: sírjátok!

KAR.

Oh szörnyű tett!

915 Rettenetes szülői kéz!

HÍRMONDÓ.

Hogy mit szenvedtünk, azt szó nem mondhatja el.

KAR.

Hogy mondod el azt, mint pusztítá el
Atyjuk a gyermeket?

Istenek ily csapást hogy' zúdítottak ah

920 Erre a házra rá?

Mondd, hogy veszték a gyermekek?

HÍRMONDÓ.

Ott állt Herakles már a Zeus-oltár előtt,

Hogy megtisztítsa házát Lykos véritől,

A kit megölt és a kapun kívül vetett.¹

925 Körötte állt a kedves gyermekkoszorú,

Megara s atyja; körbe' járt a szent kosár

Az oltárnál és áhítattal hallgatánk.

A mint kezébe vette a zsarátnokot,

Hogy a szent vízbe mártsa, Alkmene fia,

930 Némán megáll. Bámulva néztek gyermeki

Atyjukra, hogy mért tétováz; de már egész

¹ Herakles tisztító áldozattal meg akarta tisztítani magát és családját a vérontás szennyétől. Ez az udvar közepén álló Zeus-oltárnál történt. Az udvar, mint a római peristylum, oszlopokkal volt körülvéve. A résztvevők körülállották az oltárt áhítatos csendben s körülhordták a szent kosarat az áldozati eszközökkel. Az oltár tisztító tűzéről egy hasábot az áldozó vízbe mártott s ezzel a vízzel meghintette a megtisztítandó tereket és személyeket.

- Kikelt magából, örülten forgott szeme,
 És a fehérén ér dagadt ki, vérvörös,
 Szép telt szakállán tajték folydogált alá;
 935 Örült kacajjal ajka ily szavakra nyílt:
 „Atyám, mit áldozunk itt tisztító tüzet,
 Eurystheus míg él? Kétszer mért fáradok,
 Ha egy csapásra mindent elvégezhetek?
 Ha idehoztam Eurystheus fejét,
 940 Ettől a vértől is majd megmosom kezem.
 A vizet öntsd ki! — Dobd el ezt a kosarat!
 Ki hozza íjam! — Ide azt a buzogányt!
 Mykene ellen indulok. Csákányt ide,
 Emelőrudat, hogy a kyklopsi falakat,
 945 Miket véső illesztett össze s rőt zsinór,
 A vaskampóval hadd romboljam szerteszét!“ —
 Azt mondta, mindjárt kocsijára száll, holott
 Kocsi sehol se volt, majd, mint ki bakra szállt,
 Úgy csapkodott, mint ostorával a kocsis.
- 950 Meg is ijedtek a szolgák, nevettek is;
 Az egyik a másikra nézett s így beszélt:
 „Örjög urunk, vagy tán csak tréfát űz velünk?“
 De ő a házban mind alá s fel futkosott
 S a terem közepére állva: „Itt vagyunk,
 955 — Kiált — Megarában!“ — S ott hívén magát, belép
 A házba s földjén elnyújtózva, lakomát
 Rendel. De aztán nem időzött ott soká;
 Megy — úgymond — Isthmos erdős szakadékiba.¹
 Ledobva most testéről kapcsos köntösét,
 960 A *senkivel* küzd s önnön híradójaként
 Jelenti — csendre intvén a nézők raját —
 Szép győzedelmét. Majd Mykenében hivé

¹ Az isthmosi versenyjátékokra.

Magát s Eurystheusra mennydörgött. De most
Kezét az apja megragadta s így beszélt:

965 „Mi lelt fiam? Hol jársz vad idegenbe' most?

Talán a frissen ontott vérnek illata

Elkábította elméd?“ — Ám ő azt hívé,

Eurystheus atyja az, ki fiáért esdekel.

Ellökve, tegzéből vesszőt vesz és nyilát

970 Fiaira fogja, véelve, hogy Eurystheus

Fiát nyilazza. Rémulten rebbennek ők

Most szerteszét: az egyik a szegény anya

Ölébe, másik egy oszlop mögé futott,

Oltár mögé a harmadik, mint kis csibe.

975 Anyjuk kiált: „Apánk mit művelsz? Gyermeink'

Öldöklöd-é?“ — Kiált az agg s a szolganép.

Ő fürge lábbal rémesen kerülgeté

Az oszlopot, s hogy szembekapta gyermekét,

Átdöfte szívét. Hátrabukva meghal az

980 S az oszlopot pirosra festi vérivel.

Ujjongva szólt most és nagy-fennen kérkedett:

„Eurystheus csibéi közzül íme egy

Már itt hever lakolva apja bűneért!“

Majd arra célzott, a ki az oltár mögött

985 Megbúva biztosságban érezé magát.

Előugorván atyja térdéhez borult,

Állát, nyakát kezével esdve illeté

S kiált: Ne ölj meg engem, drága, jó apám!

Én vagyok, a te véred, nem Eurystheusé!“

990 Vadul forgatja ő Gorgon-tekintetét,

S a nyílvetéshez mert közel volt a fiú,

Miként kovács a pörölyét, feje fölé

Emelte buzogányát s szőke kis fejét

Bezúzta véle. — Hogy meghalt a második,

995 Indult a harmadik kis áldozat felé.

De szegény anyja elrejtette gyermekét
Előbb a házban és bezárta ajtaját.

Ő töri-zúzza, mint kyklopsi kőfalat,
Az ajtószárnyat és kivetve sarkiból

1000 Egy nyíl teríti földre hitvesét s fiát.

Továbbrohan, hogy apját is megölje még,
De látomány jelent meg, tisztán látható,
Pallas, kezében érczhegyü lándzsát forgatott
S szirtdarabot vetett Herakles mellire,

1005 Mely gátlá gyilkoló dühét s elkábitá.

A földre szédült, háttal vágódván neki
Egy oszlopaljnak, mely, hogy a ház beszakadt,
Derékba törve ott hevert talapzatán.

Az aggal egyesülten oszlophoz kötök

1010 Most félelem nyügeből bontva lábaink',

Erős kötéllel, hogy, ha álma elrepül,
Újabb bajokkal ne tetézze tetteit.

Most ott alszik, nem boldog álmot, a szegény
Fiait s nejét megölve. Senkit sem tudok

1015 A földön, a ki nála boldogtalanabb. (El.

KAR.

— A leghíresebb, leghihetetlenebb

Vala Hellas-szerte az argosi véres ölés,

Danaos lányaiei; ¹ ám iszonyúbb, iszonyúbb

1020 Az, a mit itt Zeus sarja ma elkövetett.

— Prokné tette is szörnyű, ki egy fiát

¹ Danaos lányaiei, atyjuk parancsára, a nász éjjelén megölték férjüket, Aigyptos fiait (az egy Hypermestra kivételével). A kar a szörnyű tett enyhítéseül hasonló esetekre hivatkozik, de nem talál szörnyűbbet a jelenvalónál.

Ölte le áldozatul;¹ oh de te, gyilkos apa,
Háromszép fiad dobtad a sírba, hajh! végzetes örület!

1025 — Oh jaj, hol lelek
Megfelelő panaszt
Halott-sírató hadesi éneket?

— Ah, ah!

Ímé, a magas palotának
1030 Nyílnak a kapuszárnai!

(A palota kitarul, látszik a ház belseje; Herakles, a mint a letört oszlophoz kötözve alszik; körülötte elszórva ija nyilai és buzogánya; odább Megarának és a gyermekeknek holtteteme.)

— Oh jaj, jaj!

Nézzétek, az atyjuk előtt, hajh
Halva feküsznek a gyermekek!
És gyilkos apjuk szörnyü álmod alszik ott.

1035 — A hős tagjait rászoritott kötél
Reáhurkolt kötése
Fogja körül, odakötte a ház
Tört oszlopinak derekához. (Amphitryon jö.)
— S ott jó, mint a madár, mely hült helyét leli
1040 Kis pelyhesinek, szegény öreg Amphitryon;
Keserves útján lassú lábbal vánszorog.

AMPHITRYON

Oh hagyjátok őt, Theba vénei,

¹ Prokne szerelemföltő bosszúból ölte meg fiát, Ityst s találta fel férjének, Tereusnak, hogy aztán fülemilévé válva, folytonosan holt fiát sirassa. Az eredeti azt mondja, hogy fiát a „Múzsáknak“ áldozta fel. Hogy miért a „Múzsáknak“, azt nem tudjuk megmagyarázni. Hartung azt hiszi, Prokne annyira szerette az éneket, hogy ezzel fölkeltette a Múzsák féltékenységét, mint Arachne szövéstudományával az Athenáét. Vagy talán azért áldozta a Múzsáknak, mert ez tette őt dalos fülemilévé?

Hogy szép csendesen, csendesen alva hadd
Feledje bánatát.

KAR.

1045 Siratlak nagyon, téged, öreg király,
Szép unokáidat s dicső, hős fiad.

AMPHITRYON.

Vonuljatok csak távolabb
És hangosan ne szóljatok,
A csendesen alvó
Édes pihenését
1050 Nem háborítva.

KAR.

Jaj nekem,
Oh mennyi vér! . . .

AMPHITRYON.

Ah, ah!
Tönkreteszték!

KAR.

Van széjjelömlőve a padlón!

AMPHITRYON.

Csak halkán zengje a panaszt
Ajkatok, ti vénnek!
1055 Letépi, ha ébred, a sok kötéléket, az atyját
Megöli s házatok sorra ledönti mind.

KAR.

Nem tehetem, nem én!

AMPHITRYON.

Hallga csak, azt lesem,
Ha lélegzik-é?

KAR.

Alszik?

AMPHITRYON.

1060

Igen, alszik

Álmot, rémeset, megölvén nejét.

Meg a gyermeket süvöltő nyila.

KAR.

Sirasd tehát —

AMPHITRYON.

1065

Oh sírok!

KAR.

Unokáid vesztét —

AMPHITRYON.

Oh jaj!

KAR.

Sorsát fiadnak —

AMPHITRYON.

Jaj, jaj!

KAR.

Szegény agg!...

AMPHITRYON.

Halkan, halkan!

Már mozdul im' újra, fölébred; azonnal a házba
1070 Szaladok, ott búvóhelyet lelhetek. (A háttérbe fut.)

KAR.

Ne félj, még fiad szemén álom ül.

AMPHITRYON (óvatosan előre jön).

Vigyázzatok, vigyázzatok!

Ily bajba' óh nem félek én

Meghalni, szegény; ám ha megölte az atyját,

1075 Bajjal öregbíti csak baját

S Erinysek előtt lakol az atyagyilkos.¹

KAR.

Estél volna el győztesen, a mikor

Feldultad Taphos tengeri városát,

1080 Sógoraid vesztét megtorlá karod.²

(Herakles ébredsz.)

AMPHITRYON.

El, el, ti vének, távolabb, csak távolabb!

Már ébredsz im' a dühöngő,

Fussatok el szem elől!

Mert az ölésre még másik ölést tetéz

1085 S Theba városát fölveri vad dühe. (Félrevonul.)

KAR (szintén).

Zeus, mért haragvál meg fiadra oly nagyon,

Hogy rázudítád a bajoknak tengerét?!

HERAKLES (fölül és álmélkodva körülnéz).

Ah!

Élek tehát még s látom, a mit látni kell,

¹ Az Erinysek (Fúriák) örületbe, halálba hajszojják a vérség köteléke ellen vétkezőt. Amphitryont gyönyörűen jellemzi önzetlen aggodalma.

² L. a 61. vershez való jegyzetet.

1090 Az eget, földet s Heliosnak sugarát . . .

De mintha bős hab hányna-vetne, lelkem úgy
Föl van zavarva s forró a leheletem,
A mely ziháló keblemből fel-felszakad.

De lám, miért van, mint a kikötött hajó,

1095 Ifjúi keblem és a két erős karom

E tört oszlopnak roncsához kötözve itt,
S e holttestekhez mért kell ülnöm ily közel?
Szétszórva földön íjam, szárnyas vesszeim,
Melyek különben, mint karomnak támaszi,

1100 Megvédtek engem, mint őket megvédtem én.

Hades honába szálltam volna tán megint,
Eurystheus szavára futván új utat?¹

De Sisypchos szikláját nem látom sehol,²

Sehol Plutont, se Persephone trónusát.

1105 Agyam bódult, azt sem tudom már, hol vagyok?

— Hahó! közel, távol, nincs egy jó emberem,

Ki meggyógyítaná tudatlanságomat?

Rejtély előttem, a mi máskor megszokott!

AMPHITRYON (rejtekeből óvatosan kilép).

Ah, menjek, aggok, búmnak tárgyához közel?

KARVEZETŐ (a karral együtt Amphitryon után vonul).

1110 Veled megyek, bajodban el nem hagylak én.

HERAKLES.

Mért sírsz, atyám? Mért leplezéd el arczodat?

Édes fiadtól mért maradsz oly messzire?

AMPHITRYON.

Oh én fiam! — hisz' az vagy inségedben is.

¹ Wilamowitz olvasása szerint.

² Sisypchos a híres alvilági bűnhődő, ki folyvást szikla-darabot hengergetett egy hegyre.

HERAKLES.

Milyen csapás ért engemet, hogy könnyezel?

AMPHITRYON.

1115 Oh megsiratná isten is, ha hallaná!

HERAKLES.

Ez súlyos egy szó! S mégse mondod, mi a baj.

AMPHITRYON.

Látod magad, belátásod ha visszatért.

HERAKLES.

Szólj csak, ha vádat tudsz fölhozni ellenem.

AMPHITRYON.

Megmondhatom, ha elhagyott Hades dühe.

HERAKLES.

1120 No lám, ez újabb, rejtélyes, gyanus beszéd!

AMPHITRYON.

Vizsgálgom, valóban eszeden vagy-é.

HERAKLES.

Örültség szállott volna meg? Mit sem tudok.

AMPHITRYON (a karhoz).

Mit tégyek, aggok? Kötelékit oldjam-é?

(Öldözni kezdi.)

HERAKLES.

Ki kötözött meg? Szólj! Úgy szégyenlem magam!

AMPHITRYON.

1125 Tudsz már elég bajt; hagyd a többit, ne kutasd!

HERAKLES.

Hát hallgatásból értsem meg, mit nem tudok?

AMPHITRYON.

Zeus, látod te mindezt, Hera trónusán?

HERAKLES.

Tán Héra küldött rám ellenséges vihart?

AMPHITRYON.

Hérát feledd, csak ten csapásoddal törődj.

HERAKLES.

1130 Ah elveszítesz! Mit beszélsz, milyen csapást?

AMPHITRYON.

Nézd, itt hevernek holtan édes gyermekid!

HERAKLES.

Mit látok? Oh szegény fejem! Jaj, jaj nekem!

AMPHITRYON.

Szörnyű harc volt, mit gyermekiddel harcolál.

HERAKLES.

Miféle harcot? . . . Mondd, ki volt a gyilkosuk?!

AMPHITRYON.

1135 Te, íjad s isten, kinek eszköze valál.

HERAKLES.

Hogyan? Mit tettem? Szólj, bajhirdető atyám.

AMPHITRYON.

Őrjöngtél! — Ím' a szörnyű baj, mit kérdezel.

HERAKLES.

Így hitvesemnek is én vagyok hát gyilkosa?

AMPHITRYON.

Jaj, mind *egy* kéznek, a tiednek műve ez!

HERAKLES.

1140 Ah elborítnak a keservek fellegi!

AMPHITRYON.

Ezért kesergtem én is a te sorsodon.

HERAKLES.

1144 És hol szakadt rám ez a gyilkos örület?

AMPHITRYON.

1145 Az oltárnál, hogy lángja tisztítá kezed.

HERAKLES.

1142 S dühömben én romboltam össze házam is?

AMPHITRYON.

1143 Egyet tudok csak: mindenedre gyász borult.¹

HERAKLES.

Óh jaj nekem! Hát mit kimélem éltemet,

Ha így meg tudtam ölni drága gyermekim?

Mért nem vetem le szikla ormáról magam,

Mért nem döföm szivembe éles kardomat,

1150 Hogy bosszut álljak magzatimnak véreért?

Mért nem hamvasztja máglyatűz a testemet,

Hogy eltöröljem életem gyalázatát?

(A távolból feltűnik Theseus alakja.)

De ím', gátolva e halálos terveket

Theseus közelg ott, rokonom és hű felem!

1155 Bizonyynyal észrevesz s legyilkolt magzatim'

A leghívebb barátnak meg kell látnia!

¹ A sorok cseréje Wilamowitz szerint.

Jaj, mit tegyek? Hogy elkerüljem szégyenem,
Bár elszállhatnék vagy sülyednék föld alá!

Homályba rejtem legalább gonosz fejem;

1160 Rút tettemért arczom szégyenpir égeti.

Mivel kiontott vérük szennye rám tapadt,

Látásom a tisztát ne fertőztesse meg.

(Arczát köpenyébe rejti.)

THESEUS (fegyveres kísérettel föllép).

Segélyt hozok fiadnak, jó Amphitryon,

Athéni harczosoknak jó lándzsáshadát,

1165 Mely harczra készen áll Asópos partjain,

Hírül hozák Erechtheus városába¹ azt,

Hogy Theba trónját elfoglalva, véletek

Lykos kemény csatára, háborúra kelt.

Hogy megháláljam, mit Herakles tett velem,

1170 Hogy Hadesből kimentett, eljövék, öreg:

Karomra vagy hadamra tán szükség lehet.

(Meglátja a földön heverő holttesteket.)

Ah! Mért hevernek szerte holttetemek itt?

Nem késtem el tán elhárítani rólatok

Ez új csapást? E gyermekeket ki ölte meg?

1175 Mellettük a holt asszony kinek hitvese?²

Hisz' dárdaharczban kis gyerek még nem forog!

Szörnyű dolognak kellett itt történnie.

AMPHITRYON.

Olajfák hegyén³ ki trónt ülsz, király!

¹ Athénbe.

² Theseus nyilván azt hiszi, hogy Herakles nejét és gyermekeit Lykos ölte meg s így ő későn érkezett a csapás elhárítására.

³ Athén várában. Ott teremtette Athena az első olajfát s ezzel legyőzte Poseidont, ki sós forrást fakasztott és lovat teremtett.

THESEUS.

Ez ünnepélyes megszólítás mit jelent?

AMPHITRYON.

1180 Szörnyű csapást mértek ránk a nagy istenek.

THESEUS.

Szólj, kik e gyermekek, a kiket úgy siratsz?

AMPHITRYON.

Atyjuk az én fiam, a boldogtalan;
S ő, a ki adta volt, éltüket elvevé.

THESEUS.

Fékezd a nyelved!

AMPHITRYON.

1185 Oh ha lehetne, be szívesen!

THESEUS.

Mily rémítő hír!

AMPHITRYON.

Ah oda, már oda mindenünk!

THESEUS.

Mikép esett ez?

AMPHITRYON.

1190 Meg a százfejű hydra mételye.

THESEUS.

Ez Hera műve! S ki ül a holtak között?

AMPHITRYON.

Az én, én fiam, a diadalmas az,
 Ő, ki az istenek hű bajtársa volt
 S gigásokra tört phlegrai harcmezőn.¹

THESEUS.

1195 Óh jaj, van-é még ember ily boldogtalan?

AMPHITRYON.

Földi lényt sehol se találsz,
 A ki rettenetesb küzdelmeket állt
 Ki a földön.

THESEUS.

Miért takarja el boldogtalan fejét?

AMPHITRYON.

Féli tekintetedet,
 1200 A jó rokonét, a barátét,
 S magzati vérözönét.

THESEUS.

Bújából részt kívánok... Vedd le a lepelt!

AMPHITRYON.

Vedd le tehát szemed leplét, fiam;
 1205 Vedd le, mutasd a nap fényinek arczodat.
 E könnynek a súlya nyomósb a te szégyenednél:
 Íme, térded ölelve fogom kezedet,
 Fogom álladat és leborulva könyörgök
 1210 Könnyeket ontva, fiam, oroszlánszíved
 Indulatát zabolázd, mely a bűn útjain

¹ L. a 180. vershez való jegyzetet.

Tovább és tovább ragad majd megint
És a kinokra kint tetéz, gyermekem!

(Herakles mozdulatlan marad.)

THESEUS.

Boldogtalan, ki itt ülsz a gyásznak terén,
1215 A jó barátnek, oh mutasd már arcodat!
Nincs oly sötét az éj legsűrűbb fellege,
Hogy eltakarja a te nagy búbánatod.
Tiltó kezed mért int oly aggodalmasan,
Hogy szólva hozzád — megfertőztetem magam?
1220 Én balsorsodban félelmetlen' osztozom:
A jóba' szintén osztozám! Emlékezel,
Az alvilágból te hozál a nap alá.
Útálom azt, kinek hálája szalmaláng,
Boldog napoknak üdvét együtt éldeli,
1225 De a viharban — biztos révparton marad.
Emelkedjél, leplezd le balsorsú fejed
És nézz szemembe! Fennkölt lélek az csupán,
Ki békén tűri, a mit rámért istene.
(Herakles arczáról levonja a leplet.)

HERAKLES.

Theseus, oh látod ezt a gyászos harczteret?

THESEUS.

1230 Hallám a szörnyű sorsot és most látom is.

HERAKLES.

Mért leplezed le hát a napfénynek fejem?¹

THESEUS.

Mért ne? Halandó istenin mocskot nem ejt.

¹ Herakles azt hiszi, hogy bűnös fejének látása a napistent is megszentelteteni.

HERAKLES.

Szerencsétlen, kerüld bűnömnek mételyét!

THESEUS.

Barát barátnak átka nem lehet soha.

HERAKLES.

1235 Derék! Nem bánom, a mit éretted tevék.

THESEUS.

Az akkori jóért most részvéttel tartozom.

HERAKLES.

Rá is szorultam: gyermekimnek gyilkosa!
Láttál-e embert szörnyűbb sorscsapás alatt?

THESEUS.

2140 Balsorsod oly nagy, hogy földtől az égig ér.

HERAKLES.

El is készültem a halálra, kész vagyok.

THESEUS.

Hiszed, hat istenekre ily fenyegetés?

HERAKLES.

Daczol az isten és az istenekkel én!

THESEUS.

Fékezd a nyelved! Nagy szót nagy baj is követ.

HERAKLES.

1245 Betelt a baj mértéke, több nem fér belé.

THESEUS.

És mit művelsz? Indulatod hová ragad?

HERAKLES.

Holtan megyek, honnan jövék, a föld alá.

THESEUS.

Köznapi lény ajkára illik ily beszéd.

HERAKLES.

Könnyű tanítnod, hisz' balsorson kívül állsz.

THESEUS.

1250 Herakles, a hős bajtűrő beszélhet így?!

HERAKLES.

Nem türtem ilyet! Van a bajban is határ.

THESEUS.

Halandók jóltevője, nagy barátja, te?!

HERAKLES.

Mi hasznom van belőle? Hera itt az úr!

THESEUS.

Hellas is tiltja oktalan halálodat.

HERAKLES.

1255 Hallgass reám: okokkal czáfolom meg én
Intelmidet s világosan kifejttem azt,
Hogy élni nincsen és nem volt jogom soha.

Először is hát ez embertől származám,
A ki anyám apjának vérént ontva ki

1260 El merte venni Alkmenét, szülő anyám.

Ha, melyen a ház épült, rossz volt az alap.
A sarjadék azért szükségképen lakol.

Zeus volt, ki nemzett — bárki legyen — gyűlölet

- Tárgyul Herának — s ezt, öreg, ne vedd zokon!
- 1265 Hisz' én atyámnak nem Zeust, *téged* tartalak.
 Anyám keblén nyugodtam még mint csecsemő,
 S bölcsőmbé máris vérszemű sárkányokat
 Küldött, hogy elveszítsen, a Zeus hitvese.¹
 Ifjú erőtlől hogy duzzadtak izmaim,
- 1270 Hány küzdelmet megálltam! Mért beszéljem el?
 Oh hány oroszlánt, hármastestű szörny Typhont,²
 És hány Gigast és négylábú Kentaurosok
 Patás hadát kellett levernem hős tusán?
 A százfejű hydrát, melynek mindenik feje
- 1275 Levágva újra nőtt, megöltem s a bajok
 Ezrét megállva, holtakhoz szállék alá,
 Hogy felvilágra hozzam a háromfejű
 Kapuórt, mert úgy kívánta volt Eurystheus.
 Utolsó munkám most végeztem el, szegény!
- 1280 Fiaim' megölve bétetőztem a nyomort.
 Most kényszerűség súlya nyom: nem lakhatom
 Tovább kedves Thébámat, mert ha itt lakom,
 Miféle templom, mely baráti kör fogad?
 Hisz átkom minden nyájasabb szót elriaszt.
- 1285 Argosba menjek, honnan számüzött vagyok?
 No jó, idegen városba indulok tehát?
 Hisz' sanda szemmel néznek, jól ismerve, rám
 S hegyes fullánkú nyelvet öltve szólnak:
 „Nem ez a Zeus-fi, a ki nőjét, gyermekit
- 1290 Megölte? Mért nem pusztul? Menjen máshová!
 — Annak, kit egykor ezrek ajka ünnepelt,

¹ Pindaros nagyszerűen írja le ezt az esetet első nemeai ódájában. Mire Alkmene észrevette a kígyókat, a kis Herakles már elbánt velük. Érdekes pompeii falfestmény ábrázolja e jelenetet.

² A Typhonnal való küzdelem csak itt van említve.

Keservesebb a változás; ki bajban él,
Nem érzi úgy, a baj már összeforrt vele.¹

- Félek, hogy egyszer ily nyomorba sülyedek;
1295 Megszólal a föld s rámkiált: „Ne lépj reám!”
Eltilt a tenger, a folyók hullámai,
Rájuk ne szálljak s Ixion sorsát fogom
Példázni, a kit mindig forgat a kerék.²
Legjobb ezért, ha többé egy hellen se lát,
1300 A kik között oly boldog voltam egykoron.³
Miért is éljek én tovább? Mit ér nekem
E tétlen élet, a melyen bűn átka ül?
Ujjongva csak hadd járja Zeus dicső neje
Magasczipellős tánczát az Olymposon.
1305 Betelve látja most legforróbb óhaját:
A porba tiprá Hellas első emberét,
Többől feldúlta házát. Vajh ki esdene
Ily istenséghez, a ki földi nő miatt⁴
Féltékenykedve Zeusra, Hellas jóltevő
1310 Hősét, ki mit se vétett, semmivé tevő?!

KARVEZETŐ.

Jól sejted azt, hogy senki más nem küldte rád
E nagy küzdelmet Zeusnak hitvesén kívül.

THESEUS.⁵

Tanácsot adni könnyebb, mint tűrni a bajt;
De nincs ember, kit sorsa végkép megkimél,

¹ Ehárom verset Wilamowitz későbbi betoldásnak ismerte föl.

² Ixion az az alvilági bűnhődő, a ki egy kerékre kötve, azzal együtt örökké forgott.

³ E két sort is törli Wilamowitz.

⁴ Alkmene miatt.

⁵ Theseus beszédjének eleje, melyben Herakles állításait egyenként czáfolta, elveszett.

- 1315 Nincs isten sem, ha költők ajka nem hazug.
 Nem kötnek ők törvény tiltotta frigyeket?
 Hatalmi vágyból nem raktak bilincseket
 Saját atyjukra?¹ S mégis az Olymposon
 Lakoznak, elviselve bűnük tudatát.
- 1320 Van-e jogod, hogy oly sorsot, mit istenek
 Békén hordoznak, te, halandó, nehezelj?
 Thebát, a melytől a törvény eltilt, kerüld,
 De jer Pallasnak városába² én velem.
 Ott megtisztítom a vér szennyétől kezéd,
- 1325 Otthont adok s megosztom véled mindenem,
 A néptől nyert jutalmam, — mert a krétai
 Bikát legyőzve, megmentém szülöttiket, —
 Tiéd legyen.³ Van országomban szerteszt
 Elég jószágom. A míg élsz, a te neved'
- 1330 Viselje mindaz, mint jogos tulajdonod.
 És majd ha meghalsz s Hades országába térsz,
 Egész Athén ünnepli a te nagy neved,
 S áldozva szentel márvány emlékoszlopot.
 Mert szép dicsőség lesz egész Hellas előtt
- 1335 Athénre nézve, hogy pártul fogá a hőst.
 Ekkép rovom le hálám megmentőm iránt;
 A jó barátira most leginkább rászorulsz.
 A míg mosolyg az ég, nem is kell jó barát;
 Elég segítség isten, ha segíteni kész.⁴

¹ Ilyen frigy volt pl. Zeusnak Semeléval való viszonya, Kephalosnak Eos által való elrablása. Zeus saját atyját, Kronost, bilincsbe verte s trónjától megfosztotta.

² Athénbe.

³ Theseus legyőzte a félig ember-, félig bikaalakú Minotaurost, s megmentette Athént a hét ifjúból és hét leányból álló adótól, melyet Athéa évenként kénytelen volt Kréta szigetére küldeni a Minotaurosnek.

⁴ Nauck és Wilamowitz elveti e két sort.

HERAKLES.

- 1340 Oh jaj, az én bajomban mindez félvigasz!
 Én nem hiszem, hogy isten tiltott kéj után
 Sovárgna, vagy bilincset hordana keze,
 Sem azt, hogy úr lehessen egy a másikon;
 Sohsem hívék ilyesmit s nem hiszek soha.
- 1345 Isten, ha igaz isten, másra nem szorul:
 Költők hazug meséi mind az ilyenek.¹
 — De inségemben most mégis meggondolám,
 Hogy gyáva lennék, éltemet ha eldobom.
 Ki el nem bírja sorsának csapásait,
- 1350 Az ellenség előtt sem állja meg helyét.
 Hát hordom éltem terhét és veled megyek
 Honodba, hálás szívvel sok jószágodért.
 Bizony ezernyi küzdelmet megízlelék,
 Sohsem tértem ki egy elől sem és szemem
- 1355 Könnyet nem ontott; meg sem álmodám soha,
 Hogy arra jussak: könnyet ejtsen a szemem!
 A sors az úr most és nekem hódolni kell.
 Legyen! Atyám, te látod, futni kell nekem,
 Látod, hogy 'gyermekimnek lettem gyilkosa.
- 1360 Add sírnak őket, diszitsd fel holttestüket,
 Onts könnyet értük — engem eltilt a szokás —
 S tedd édesanyjuk karja közé, keblire:²
 Nyugodjanak együtt ott, a kiket én, szegény,
 Akaratlan' gyilkolék le. S eltemetve itt
- 1365 Maradj Thebában, bármily bús lesz életed,

¹ Xenophanes elvei költői alakban. A keresztény egyház-
 atyák nem egy tanítása van itt anticipálva. Hogy az életet
 eldobni gyávaság, az is keresztényül hangzó tanítás.

² „Sokáig lehet — mondja Wilamowitz — keresgélni az
 antik költészetben, még hasonló vonást találunk.“ S idézi
 Gretchen szavait: „Und das kleine mir an die rechte Brust:
 niemand wird sonst bei mir liegen“.

Szánd rá magad, segíts hordozni sorsomat.

(Fölkél és az egyes holttestekhez járul.)

Oh gyermekim, apátok, a ki adta volt,
Vevé el éltetek, s hiába fáradék,

A mit kiküzdtem nektek, a jó hírnevet
1370 Nem éldelitek, atyátok legszebb örökét!
S neked, szegény nő, rút halállal fizeték,
Hogy híven őrzéd hitvesi hűségedet,
Házamnak gondos őre éveknek során!

Oh jaj, szegény nőm, gyermekim, jaj énnekem,
1375 Mily nyomorulttá lettem, s el kell hagyni nőm
És gyermekim! Jaj, kínos-édes ölelés!
Keserves útitársaim, ti fegyverek!
Még nem tudom, megtartsalak, elvesselek?
Hozzám verődve majd fülembé csörgitek:

1380 „Nőd s gyermekid velünk öled meg, hát viseld
Csak czinkostársid!“ S én karomon hordjalak?
Milyen jogon? . . . De hogyha őket elvetem,
Hellasban annyi hősi tettem eszközit,
Rút végre adjam ellenimnek át magam?

1385 Nem hagyhatom hát, búmra meg kell tartanom.

Csak egy dologban gyámolíts, Theseusom!

Segíts Argosba vinnem Kerberost¹ s maradj
Velem, hogy baj ne érjen, búmmal egyedül,

Oh Kadmos földje, Thebának polgárai,

1390 Gyászoljatok, haját lenyírva² menjetek
Temetni gyermekim s együtt sirassatok
Övéük engem. Elvesztünk mindannyian,
Egy sorscsapással sujtott Hera zord keze.

(Összerogy. Theseus hozzálép.)

¹ A Kerberosnak Eurystheushoz vitele még hozzátartozott a tizenkettedik munkához.

² A gyász jele.

THESEUS.

Kelj föl, boldogtalan! A könnyből már elég.

HERAKLES.

1395 Nincs már erőm; minden tagom megdermedett.

THESEUS.

Bármily erőt is földre sujt a sorsharag!

HERAKLES.

Ah!

Bár szírtté válnék, mely nem érez szenvedést!

THESEUS.

Hagyd abba és a hű barátnak nyujtsd kezed.

HERAKLES.

Félek, hogy vérrel szennyezem be köntösöd.

THESEUS.

1400 Fogj meg, ne kímélj! Én nem gondolok vele.

HERAKLES.

Mint gyermek ápolasz, gyermekvesztett bús apát.

THESEUS.

Fond rá karod nyakamra, hadd vezesselek.

HERAKLES.

Oh szép baráti pár! csak egyik nyomorult . . .
(Menet közben:)

Atyám! oh mily páratlan kincs az ily barát!

AMPHITRYON.

1405 Oh áldott föld, mely ily fiaknak létet ad.

HERAKLES.

Hadd forduljak meg, Theseus, lássam gyermekim!

THESEUS.

Balzsam talán ez, mely enyhíti szívedet?

HERAKLES.

Kivánom! S megölelném jó apámat is.

AMPHITRYON (ölelni siet).

Ím' itt vagyok! Vágyam töltéd be, gyermekem!

THESEUS.

1410 Hőstetteidre már nem is gondolsz talán?

HERAKLES.

Utól nem éri összes szenvedésem ezt!

THESEUS.

Ily asszonyosnak a ki lát, dicsérni fog?

HERAKLES.

Gyávának vélsz, de régebben másnak hivél.

THESEUS.

Annak bizony! A hős Herakles hova lett?

HERAKLES.

1415 S milyen valál te, Hadesnek sok vésze közt?

THESEUS.

Minden halandók közt leggyámolatlanabb.

HERAKLES.

Hogy mondhatod hát rólam, hogy megtört a baj?

THESEUS.

Jerünk!

HERAKLES.

Apám, élj boldogul!

AMPHITRYON.

Te is, fiam!

HERAKLES.

Temesd el őket, mint mondám.

AMPHITRYON.

S engem ki fog?¹

HERAKLES.

1420 Én.

AMPHITRYON.

És mikor?

HERAKLES.

Ha eltemetted gyermekim.

AMPHITRYON.

Hogyan?

HERAKLES.

Jövök s Athénbe viszlek téged is.

Hát csak temesd el őket, bármily bús e tiszt.

Én szégyenemmel porba döntvén házamat,

¹ Ha Herakles elmegy, akkor Amphitryon meg van fosztva attól a reménytől, hogy fia adja meg neki a végtisztességet s ezzel a síri nyugalmat. Az eltemetés a legközelebbi vérrokonok szent kötelessége.

Theseust követem, mint naszádot a ladik.¹

1425 Oh balgatag, ki a hatalmat és vagyont

A jó barátnál boldogítóbbnak hiszi!

(El Theseusszal.)

KAR.

Búba merülve távozom innen,

Elvesztve a drága barátot.

(A kar elvonul. Amphitryon a gyermekek holttestéhez lép a palotába, melynek kapui bezárulnak.)

¹ Ugyanaz a kép, melyet magáról és gyermekeiről mondott (631).

TARTALOM.

	Lap
Elektra.	1
Helena	83
Orestes	181
Rhesos	279
Herakles	331
